

Ion VINEA — portret în ulei de Magdalena Rădulescu. (Colecția scriitorului.)

Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK

« Îmi scrii că n-ai călătorit ca un geamantan și ți-ai făcut destule însemnări. Dacă ți-e în regulă itinerariul călătoriei, ia-l da capo în lucrare, dă-i o culoare interesantă, procură-ți scrierile lui A. Dumas în călătoriile lui în Italia, vezi cum scrie, fie-ți de povață chipul cum tractează, nu însă și materia. Despre materie să nu iei pe nimeni înainte decît natura, lucrurile ce le-ai văzut, descoperirile ce ai făcut singură, întîmplările ce ți s-au înfățișat, meditațiile ce ai făcut, simțurile ce ai cercat singură, recapitulează în minte ce emoții ai avut, ce cugetări ți s-au născut, ce impresii ai avut, ce fisionomii de locuri, de cetăți și de oameni ai întîlnit și ceea ce ai văzut și ai simțit, aceea scrie, căci totd-auna iese firesc... »

(I. Eliade RĂDULESCU)

«Duce-te-ai pe ceea lume
Ruptă-n ghiare de oțel!
Duce-te-ai pe-a mărei spume
Mult departe de castel
Ca să scape dulcea floare
De-al tău chin neomenos,
Și apare zîmbitoare
Cu-al ei chip gingaș, voios...»

(Vasile ALECSANDRI)

Ion CREANGĂ, I. L. CARAGIALE și George COȘBUC — Însemnări pe margini de cărți;
Costache NEGRUZZI — despre o mitologie românească;
Ion GHICA — în audiență la Curtea Angliei;
Ioan SLAVICI — raportor teatral;
precum și versurile lui Vasile ALECSANDRI și memorialul de călătorie al lui Ion Eliade RĂDULESCU, din care am extras fragmentele de mai sus, constituie substanța rubricii «*...eternii noștri păzitori ai solului veșnic*», dedicată clasicilor, în numărul viitor al revistei.

MANUSCRIPTUM

3/1974 (16) ANUL V

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,
de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București,
telefoanele 50.32.90—50.23.10

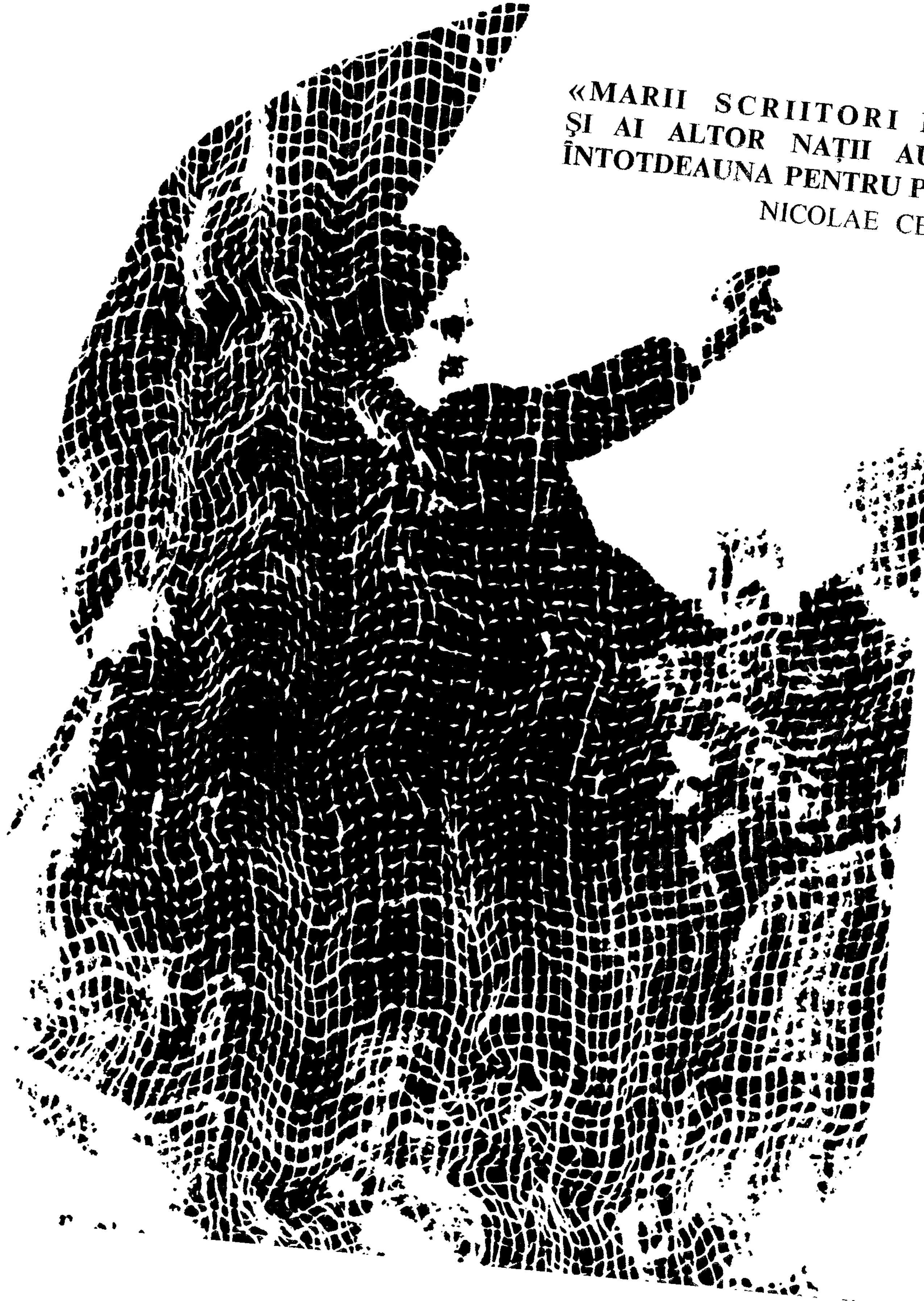

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918"
Clișeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA SCÎNTEII"

SUMAR

SUMAR

SUMAR

«MARII SCRIITORI ROMÂNI ȘI AI ALTOR NAȚII AU CREAT ÎNTOTDEAUNA PENTRU POPOR...»

NICOLAE CEAUȘESCU

MIHAI EMINESCU

DESPRE MUNCĂ*

Munca, zice Adam Smith (Wealth of Nations, book I, chap. 6) este cel întîi preț, banul de cumpărătură cel de-ntîi, cu care s-au plătit toate lucrurile; este cea din urmă și cea mai reală măsurătoare, după care se poate prețui și compara valoarea ei.

Mac Culloch «munca e singurul isvor al avuției» — nici apă, nici frunze, nici piei, nici o producțiune spontană a naturii nu are valoare, afară de valoarea muncii care s-a întrebuințat la ciștigarea ei. Se poate însă ca unul sau mai mulți indivizi să-și aproprieze puterile naturii sau să și le aroge cu escluderea < oricui > oricărui altuia, și acei cari și-au arogat-o aceasta, pot să ceară un preț pentru serviciul puterilor naturii. Dar oare dovedește aceasta că-i costă ceva pe cei cari și-au arogat acest drept? Dacă *A* are pe moșie un cataract, desigur că va primi rentă pentru el. E clar însă că munca pe care-o face apa e tot atît de gratuită, ca și aceea a vîntului care pune-n mișcare aripele unei mori. Singura deosebire între amîndouă e că nu stă în puterea oricărui individ de-a se servi de munca vîntului, că nimeni nu poate sustrage darul naturei și cere un preț, pe ceea ce ea dă de bunăvoie; pe cînd *A*, apropriindu-și căderea apei și obținînd stăpînire asupră-i, posedă puterea de-a opri ca cineva să se oprească de căderea apei sale și poate vinde serviciile ei.

---

* În volumul de manuscrise 2270 (*Fiziocratice*, II, pp. 53—60), de la Biblioteca Academiei Române, se află intercalat între calculele de fizică un paragraf special dedicat muncii, de fapt un comentariu pe marginea unor teorii extrase din opere celebre ale economiștilor englezi, privitoare la această problemă. La prima vedere nu pare să existe nici o legătură între teoriile de fizică, schemele și calculele minuțioase ale poetului avid de cultură științifică pozitivă și discuția despre muncă. Eminescu, însă, cuprinde în marele univers al fizicii și al legilor ei de acțiune și de desfășurare în natură și societate și domeniul forței fizice a muncii, efortul uman ca efort și consum fizic indispensabil speței umane. Domeniul muncii omenești este astfel înglobat în ansamblul acțiunii fizice universale.

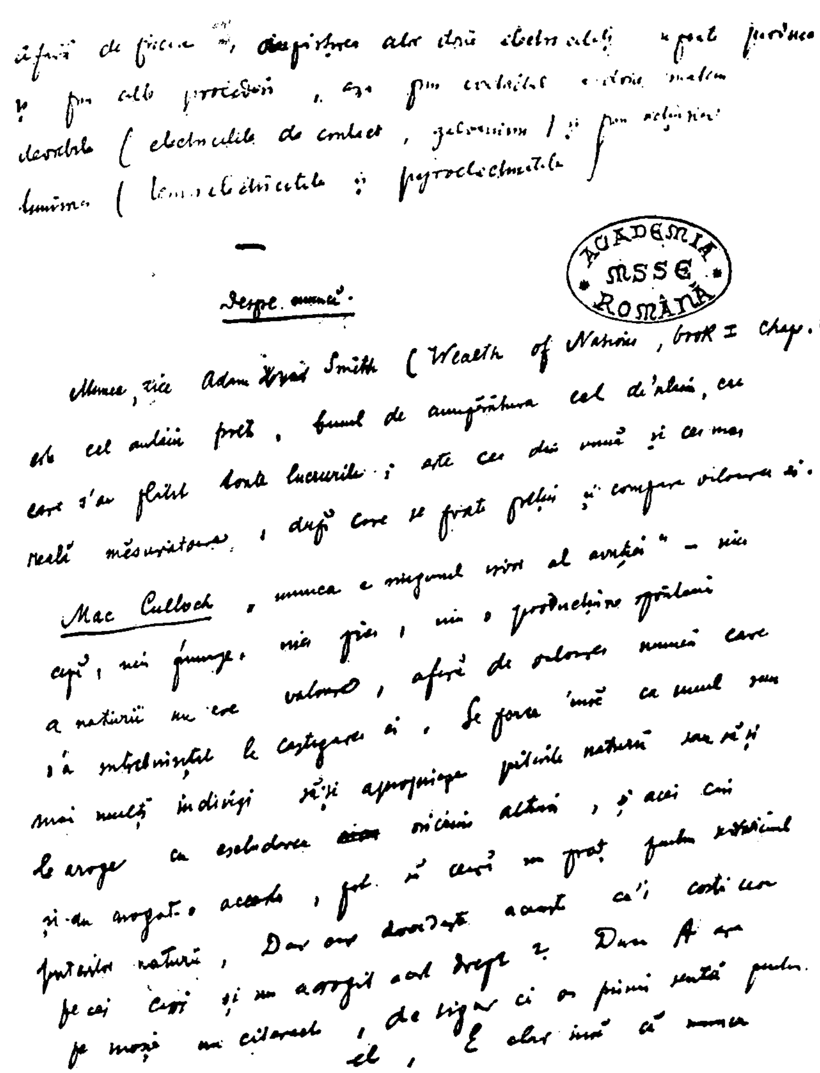
S-a spus pe bun temei că Eminescu avea o viziune modernă asupra muncii, socotind-o factorul prim, existențial al vieții omenești. G. Călinescu vedea în Eminescu cel dintîi scriitor român care, asociindu-și prin cultură, o pregătire în științele economice, sociale și politice, putuse să-și formeze o concepție avansată despre factorul muncă ca temelie unică a vieții sociale, care justifică umanitatea, exprimînd puterea și geniul uman. «Munca este acțiune

Există, după ei doi, două cauze a valorii: munca și monopolul.

Ricardo. Prețul plătit pentru pămînt se-mparte în două părți: unul pentru îmbunătățirea calității pămîntului, ridicarea de acareturi, necesare pentru asigurarea și păstrarea produsului — altul care se plătește proprietarului pentru întrebuințarea puterilor originare și indestructibile ale pămîntului.

Dintre toate necesitățile, puterea de muncă e mai greu de transmis și mai trecătoare; dacă nu se întrebuințează numaidecît se pierde pentru totdeuna. Oriunde unde nu există comerț înlăuntru și omul e silit a atîrna de-un negoț străin, nouă din zece părți ale muncii fizice și intelectuale a comunității se irosesc.

Ce am zice despre un dascăl care, departe de-a pune pe elevii lui să cugite singuri și să rezolve problemele de aritmetică, de geometrie, de fizică < le-ar da>, de limbă latină ori greacă, ar veni și le-ar da rezultatul gata al operațiunilor matematice, tra-

Despre muncă.

Mac Culloch

și acțiunea e o manifestare a voinței universale, adică a unicului substrat de adevăr. Adevărat va însemna deci pentru poet, deductibil din esența lumii, conform cu natura, neadăogat în contradicție cu interesul speței, de către intelect. »[1]

În acest text, Eminescu se sprijină pe autoritatea unor economiști notorii, precum Adam Smith, Mac Culloch și Ricardo, pentru a demonstra teza sa despre muncă ca expresie, necesitate și funcție umană. Nu întîmplător poetul începe cu citarea unui pasaj dintr-o operă clasică a economiei politice burgheze, în care se face elogiul muncii ca echivalent absolut și preț al tuturor valorilor din societate: « munca e singurul isvor al avuției ». Avuția și prosperitatea sînt rezultatul efortului fizic și intelectual al omului în societate. Valoarea este o rezultantă a consumului de muncă investit pentru producerea bunurilor materiale, de unde apare ca o proprietate ilegală atunci cînd ea este însușită de altcineva decît cel care a produs-o. Monopolul proprietății private duce, așadar, la o substituire și dependență a puterii de muncă, deci și a bunurilor produse. Apare o categorie, grup, clasă socială care cumpără forța de muncă pentru a o exploata și profita de pe urma ei. Adevărata muncă este numai cea producătoare de bunuri necesare asigurării și perpetuării vieții. În rest, sînt speculanții de bunuri, profitorii, consumatorii, paraziții clasei dominante. « Munca consistă în aplicarea facultăților omului la producțiune. » Aplicarea

[1] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu. I. Filosofia practică*, București, 1934, p. 105.

ducerile făcute gata din latinește și grecește, și ar face-o asta zilnic fără să observe sau fiindu-i cu totul indiferent dacă elevul învață ceva sau nimic. Ce am zice asemenea de-un economist care, departe de-a voi să deprindă colectivitatea națională din care face parte la diferitele soiuri de munci productive cîte există în lume — ar face-o să importe totul din străinătate și să remîie pururea inaptă și incapabilă de-a produce singură și bărbătește ceea ce-i trebuie. Rău dascăl, am zice, rău economist. Înțelegem ca oamenii betrani, dar și societățile betrane să n-aibă nevoie de dascăli; dar societățile tinere și popoarele tinere au nevoie de dascăli, riguroși chiar, pentru a se depinde cu < le > lucrări și îndeletniciri utile.

Aristocrația domnitoare în România e aristocrația advocaților, cea mai rea din toate. Ce am zice în adevăr de un om care toată ziua ar dovedi cînd că albul e < cînd> negru, cînd negrul că e alb?

Dar în genere ce e de zis despre niște oameni cari, cu cît sunt mai iscusiți, cu atîta sunt în stare să încurce mai mult bunul simț al judecătorilor și să le ia ochii? Să trăiască advocații proști, zicem. Iată o rasă de animale foarte puțin periculoasă.

« facultăților omului » la găsirea de modalități ale speculei forței de muncă a altor indivizi, iese din perimetrul definiției date de poet muncii. Munca este intrinsecă producției de bunuri și variază după specificul fiecărui produs. Valoarea ei variază în funcție de calitate și cantitate. « Într-un cuvînt, munca își are hierarchia sa firească. Funcțiunile cari cad în cercul ei formează o scară, se superpun, se hierarchisează în raport cu numărul, soiul și întinderea facultăților al căror concurs'l cere ». Însă și această ierarhie nu este definitivă niciodată în decursul istoriei. Progresul necontenit al uneltelor modifică raportul muncii fizice. Dar munca, indiferent că este fizică sau intelectuală, rămîne « materia primă necesară tuturor industriilor », adică tuturor ramurilor producătoare de bunuri materiale.

Articolele politice ale poetului vor dezbate pamfletar, necruțător această monstruoasă contradicție dintre muncă și monopolul asupra muncii, dintre acțiunea pozitivă a milioanelor de oameni și clasa trîndavă, « superpusă », a neproducătorilor, « bugetofagii, cumularzii, gheșeftarii de toată mîna »[2]. Conceptul asupra muncii va fi introvertit campaniei sale politice contra liberalilor, ca lume care și-a alterat fondul uman din cauza înstrăinării de muncă. Activitatea cu finalizare în producția de bunuri și parazitismul social al clasei dominante, dintre producătorii care nu consumă și consumatorii care nu produc, iată polii luptei dintre adevăr și minciună, dintre necesitate și inutilitate, dintre realitate și improvizație. « Într-o țară unde nu se muncește decît foarte puțin, unde nu există altă industrie decît bugetul și gheșefturile publice, și unde societatea, fără a fi în stare să producă ceva, a contractat toate nevoile societăților avute prin producția lor, neapărat că trebu[i]e să se găsească o mulțime de asemenea indivizi nemernici. »[3]

Pentru Eminescu, « stratul social » care da atunci țării « producția cea mare », averea, o forma țărănimea cea deposedată de dreptul de a se bucura de ceea ce produce. Ea ținea țara pentru că ea năștea bunurile materiale, ea asigura consumul și surplusul de bunuri. Deasupra ei se afla lumea care trăiește din cîștig, adică din specula muncii altora, afaceriștii de toată ziua, speculanții, « moftangiii » politici și economici. « Capitalíile cele mari ale acestei clase consistă în sume colosale de fraze, în cuvinte deșarte; arta de a scrie și citi e echivalentă în România cu dreptul de a domni peste munca și înțelegerea altora. »[4] De aceea, adevăratele clase « pozitive », necesare istoric, reale ca funcție socială, sînt clasele sociale productive, legate de procesul muncii. Numai cine contribuie prin muncă la îmbogățirea comunității umane, care înainte de a consuma produce și produce mai mult

---

[2] M. Eminescu, *Opera politică*, volumul II, ediție îngrijită de I. Crețu. București, „Cugetarea-Delafras", p. 9.

[3] *Ibidem.*

[4] M. Eminescu, *op. cit.*, p. 41.

Munca consistă în aplicarea facultăţilor omului la producţiune. J. B. Say o defineşte astfel: « Acţiune < constantă > stăruitoare la care cineva se supune pentru a executa una din operaţiunile industriei sau măcar o parte a acestor operaţiuni ». Oricare ar fi acea operaţiune la care se aplică munca, ea e productivă pentru că concurge la crearea unui produs. Astfel, munca învăţatului care face experimările şi cărţi e productivă; munca antreprenorului, deşi nu pune el însuşi immediat mîna la lucru, e productivă; în fine, munca lucrătorului cu mîna, de la salahorul care sapă pămîntul, pînă la matelotul care manipulează o corabie, e asemenea productivă (*Traité d'Economie politique*, liv. I, chap. VII). *N. B.*: Dar daca într-un mod artificial se *monopolizează* căile de comunicaţie?

Toate operaţiunile producţiunii cer, mai mult ori mai puţin, concursul muncii. E dar important a cerceta natura acestui agent indispensabil, în ce condiţii poate fi pus în serviciul producţiunii şi în ce împrejurări posedă maximul eficacităţii sale.

Natura muncii e în esenţă diversă. Fiece industrie cere din partea muncitorului punerea în acţiune a unor facultăţi particulare. Lucrătorul cu mîna şi hamalul (porte-

---

decît consumă, numai acela, în concepţia lui Eminescu, are o valoare real-socială, o autenticitate umană conform destinului nostru pe pămînt. « Vedem că activitatea tuturor claselor pozitive ale societăţii consistă în a argumenta prin munca lor valoarea producţiunii naţionale, în a o înzeci, în a o însuti chiar. »[5]

Opusă lor este clasa « cenuşarilor », « încurcătorilor de legi—clasa dominantă în România », « care se distinge prin absoluta ei improductivitate »[6]. Aceasta este « clasa avocaţilor », « un proletariat fără nici o importanţă »[7], « clasă consumatoare care cade ca lăcusta asupra ţării: clasa patrioţilor, a speculanţilor ţării »[8]. Eminescu are în vedere oligarhia parazitară improvizată de liberali, plaga funcţionarilor şi a politicienilor, a negustorilor pe spezele ţării. Patria reală este numai a acelora care îi întreţin viaţa prin muncă. Ideea de muncă generează ideea de echitate şi de injustiţie, de adevăr şi fals în societate. Munca este luptă, iar lupta este pentru a prima principiul muncii drept principiu absolut de apreciere a valorii umane. Factor indispensabil uman, ea nu trebuie să devină un motiv de oprimare şi de condamnare a unei anumite clase de către o clasă dirigentă în societate. Munca determină armonia ori dezarmonia societăţii umane, ea uneşte sau învrăjbeşte colectivitatea în funcţie de cum se repartizează produsele muncii şi de cine participă la crearea lor.

Eminescu priveşte munca într-un context adînc de factori şi de relaţii. Munca este un datum uman, dar nu un blestem pentru unii, ca alţii să aibă partea de huzur; munca, în metamorfozele ei istorice şi în devenirile ei dialectice, mutaţiile conceptului de muncă, felul în care se dezvoltă munca fizică, intelectuală, interacţiunea lor, în consensul legii progresului uman. Există o tendinţă de dezvoltare continuă a mijloacelor de exercitare a travaliului fizic, pînă la substituirea şi dominarea de către travaliul intelectual, dar niciodată munca nu încetează de a apărea ca o necesitate. Cînd o categorie socială detestă munca sau o transformă în lumea speculaţiei pentru funcţii şi puteri, rolul ei social este nul. Dreptul obligatoriu la muncă nu trebuie să fie o datorie exclusivă a păturilor sociale de jos. Unii numai pierd din ceea ce produc, alţii numai consumă fără să producă. « Între liber şi libert nu există punere la cale în privinţa dreptului public, căci condiţiunile sunt absolut inegale. Cel dintîi n-are decît de pierdut, cel de-al doilea numai de cîştigat. »[9] Abandonarea muncii înseamnă disoluţie socială, condamnare la moarte: « conrupîndu-se însuşi nervul vieţii oricării societăţi, iubirea de muncă, nu mai e nici măcar speranţă de îndreptare »[10].

---

[5] *Idem*, p. 53.
[6] *Ibidem*.
[7] *Idem*, p. 103.
[8] *Idem*, p. 114—115.
[9] *Idem*, p. 536.
[10] *Idem*, volumul I, p. 387.

faix) nu desvoltă lucrînd aceleași facultăți ca învățatul și artistul. Aceştia nu se servesc decît de puterea lor fizică, pe cînd ceștilalți se servesc mai cu seamă de < facultățile lor individuale > inteligențele lor. Aceeași diversitate se observă încă în funcțiunile, între cari se împarte fiece ramură a producțiunii.

Într-o manufactură de bumbac de ex.[emplu], lucrătorul torcător sau țesător nu are să desfășure aceleași facultăți ca mecanicianul, contramaistrul sau directorul. Într-o armată soldatul nu are a desvolta aceleași facultăți ca generalul etc. Într-un cuvînt, munca își are hierarchia sa firească. Funcțiunile cari cad în cercul ei formează o scară, se superpun, se hierarchisează în raport cu numărul, soiul și întinderea facultăților al căror concurs'l cere.

Cu toate acestea, astă hierarchie firească a muncei nu e fixă. Progresul industrial lucrează în toate zilele ca s-o modifice. Iată cum. Progresul industrial substituie în genere puterii fizice a lucrătorului o putere mecanică mai puțin costisitoare și mai puternică. În industriile pe cari le transformă progresul, se vede ca o urmare că și munca omenească își schimbă succesiv natura; din curat-fizică la origine, mai cu seamă în funcțiunile inferioare, ea devine din ce în ce mai intelectuală. Dacă examinăm de ex.[emplu] industria locomoțiunii în diferitele perioade ale desvoltării ei, vom fi surprinși de întinderea și de însemnătatea transformațiunilor pe care, sub influența progresului, le-a suferit munca, al căror concurs ea-l cere. La început e omul însuși cel care poartă sarcinele punînd la < lucrare > lucru puterea sa musculară. Tot astfel mai e încă în unele părți ale Indiei, unde brațul și umerele kulilor sunt singurele < vechi > vehicule obicinuite pentru a transporta călători și mărfuri. Dar industria locomoțiunii a progresat. Omul îmblînzește calul, măgarul, catîrul, elefantul și-i supune ca să-i poarte sarcini. El inventă încă carul, căruța, corabia. Numaidecît se modifică natura muncii cerute pentru transportul mărfurilor și al oamenilor. Puterea musculară nu mai [e] de ajuns, ba nu mai joacă decît un rol secundar în industria transporturilor; cel întîi rol aparține acum îndemânării și inteligenței. Trebuie mai multă îndemânare și inteligență pentru a priveghia un cal, un măgar, un catîr, un elefant, pentru a conduce o trăsură sau un car, pentru a îndrepta o corabie. În sfîrșit vine cel din urmă progres. Vaporul e aplicat la locomoțiune. Locomotiva, cu lungul ei șir de vagoane, se substituie calului, căruței, diligenței; corabia cu vapor ia locul corăbiei cu pînză. Funcțiunea muncitorului în industria transportului cîștigă, prin această nouă transformare, un caracter intelectual mult mai pronunțat. Amploiații drumului de fier au a desfășura mai multă inteligență și mai puțină putere fizică decît căruțașii, mesajerii ș[i] a[lții] pe cari i-au înlocuit. În industria transporturilor pe apă, inter-

---

Dar mîntuirea, salvarea se află în muncă, căci « progresul real » este numai acela făcut de popor « pe calea muncii fizice și intelectuale »[11]. « A apăra munca noastră națională în contra exploatării uzuare de tot soiul trebuie să fie ținta de căpetenie a măsurilor de luat »[12].

Privită teoretic ca o parte din ansamblul legilor fizicii, munca era nu o anexă a teoriilor acestei științe, ci o determinantă a valorii umane. În afara muncii, a participării la efortul de producere de bunuri materiale și spirituale, desfășurarea vieții sociale apare ca un act nefiresc, inuman, inutil istoricește, de unde condamnarea irevocabilă a claselor parazitare și a « declasaților » care alcătuiau oligarhia stăpînitoare în România vremii lui Eminescu.

Marin BUCUR

[11] *Idem*, p. 540.
[12] *Idem*, p. 541.

venţiunea vaporului suprimă munca omenească care se cerea pentru a manevra aparatul motor al corăbiilor, catargul, pînzele, funiile ş.[i] a.[şa] m.[ai] d.[eparte]. Acelaşi aparat, care necesita însă aplicarea a o sumă oarecare de putere musculară [indescifrabil], vaporul a substituit [indescifrabil] o maşină, al cărei < serviciu> personal de serviciu, încălzitori şi mecanicieni, n-are nevoie < n-are nevoiu> de-a aplica altceva decît inteligenţa lor.

Examinînd deci industria locomoţiunii de la punctul ei de purcedere pînă la cel din urmă punct la care a ajuns, băgăm de seamă că proporţia în care se reclamă concursul forţei musculare şi a forţei intelectuale a omului s-a modificat progresiv, şi că cea din urmă a ajuns a se substitui aproape cu totul celei de-ntăi. Obţinem acelaşi rezultat studiind acţiunea progresului intelectual în celelalte ramuri ale producţiunii şi ajungem la concluzia importantă că industria modernă cere în proporţie mai mică decît cea din primele veacuri ale lumii, intervenţiunea puterii musculare a omului, dar că reclamă din contra, ba încă într-un grad mai mare, concursul facultăţilor intelectuale şi morale.

< Însă > Natura muncii însă exercită o influenţă determinantă asupra condiţiilor în care ea poate fi pusă în serviciul industriei. Astfel de ex.[emplu] remunerarea unui simplu muncitor cu mîna, care nu desvoltă decît putere musculară, e în josul scării salariilor, pentru că întreţinerea necesară lucrului cu mîna se reduce la puţin lucru. Cînd, din contra, e vorba de concursul facultăţilor intelectuale ale lucrătorului, cheltuielele de întreţinere necesare acestuia, în alte cuvinte cheltuielele de producţiune ale muncii sale, se ridică mult mai sus. [Î]i trebuie o alimentare mai rafinată, o întreţinere mai completă; altfel facultăţile ce le pune-n lucrare nu vor întîrzia a se stinge.

Inegalitatea între munca musculară şi cea intelectuală se adaogă încă prin cheltuielele de reînnoire a lucrătorilor, după profesiunile ce sunt chemaţi a exercita. Cheltuielele de educaţie şi de ucenicie cari sunt aproape nule pentru lucrătorii întrebuinţaţi la munca musculară, se ridică din contra foarte sus pentru advocaţi, medici, preoţi, administratori, magistraţi, ingineri etc. Astfel meseria de advocat cere o ucenicie lungă şi costisitoare. Oricît ar fi < prevăzut> înzestrat c-o doză convenabilă de eloquenţă firească şi cu alte facultăţi necesare pentru a reuşi la barou, toate aceste nu sunt deajuns. Aceste dispoziţii naturale trebuiesc mai întîi dezvoltate într-un mod general; apoi trebuie să-şi asimileze cunoştinţele şi practicele meşteşugului; trebuie studiate jurisprudenţa şi arta de-a se servi de ea. Aceste cheltuieli de ucenicie vor remănea pururea mai ridicate decît acelea ale croitorului sau zidarului şi cu atît mai ridicate peste cheltuielele de educaţie ale salahorului sau căruţaşului. Unealta umană primitivă — unealta umană complicată şi perfecţionată.

Situaţia cea mai favorabilă este aceea în care lucrătorul poate să-şi aleagă liber o ocupaţie conformă cu aptitudinile sale, în care el are un maximum de interes de-a lucra bine.

Munca e o materie primă necesară tuturor industriilor, dar într-o proporţie determinată prin natura lucrurilor.

MĂRTURII PENTRU TIMPUL DE AZI

Mihail SADOVEANU
CUPRINDEȚI CU PRIVIREA PĂMÎNTUL PATRIEI

Personalitatea lui Mihail Sadoveanu și-a adăugat, în anii de după Eliberare, dimensiunea participării neobosite, de fiecare zi, la edificarea societății socialiste. Scriitorul a salutat cu entuziasm fiecare biruință în făurirea vieții noi, fiecare efort creator în transformarea peisajului țării, fiecare nouă izbîndă în domeniile științei și culturii.

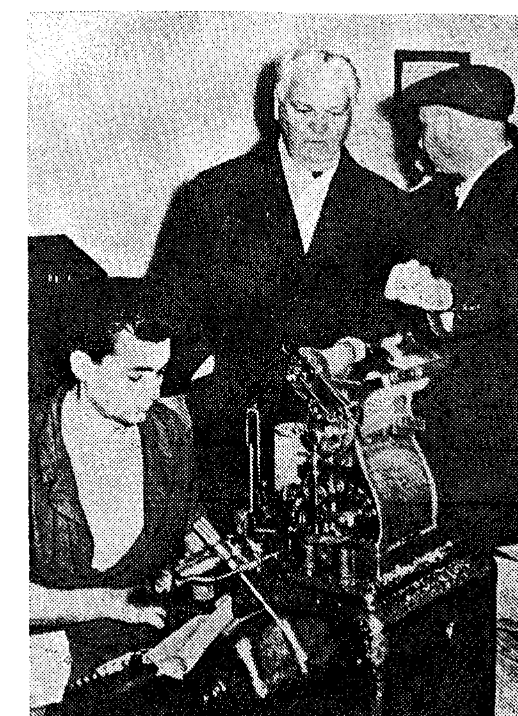
Se știe că între înaltele atribuții pe care Mihail Sadoveanu le-a îndeplinit, după 23 August 1944, a fost și aceea de președinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii.

Rîndurile pe care le reproducem mai jos reprezintă un scurt fragment dintr-o cuvîntare rostită de Mihail Sadoveanu în această calitate.

Textul — în actuala formă — a fost difuzat întîia oară la 2 mai 1961.

Strălucite sînt victoriile pe care poporul nostru le-a obținut în lupta sa pentru construirea unei patrii puternice și înfloritoare. Dintr-o țară înapoiată, jefuită de moșieri, bancheri și fabricanți, patria noastră, azi liberă și independentă, a devenit un vast șantier pe care poporul, stăpîn pe soarta și viitorul său, transformă în realitate vie cele mai îndrăznețe visuri. Răsar pe tot întinsul țării fabrici nouă și uzine; pe unde domneau pustiul și paragina cresc minunatele șantiere socialiste. Regiuni întregi, altădată cufundate în bezna înapoierii, a mizeriei materiale și spirituale, sînt trezite la o viață nouă, nebănuită înainte de oamenii acestor ținuturi. Zi de zi, sufletele ni se umplu de mîndrie și încredere în puterile noastre cînd aflăm că-n țara noastră se produc mereu mai multe mașini necesare diferitelor ramuri industriale, că se construiesc cuptoare nouă, că se înalță furnale puternice, că intră în funcțiune fabrici nouă și uzine. Harta țării se transformă neîncetat. Minunatului peisaj al patriei noastre, mîna omului îi adaugă rodul creației sale. Cuprindeți cu privirea, dragii mei prieteni, pămîntul patriei noastre și veți vedea-o înnoindu-se, zi cu zi. Plecați urechea pe inima țării care veacuri de-a rîndul n-a știut decît ce-i suferința și o veți auzi bătînd mereu mai puternică, mai tînără, mai fericită.

ZIUA RĂSĂRITULUI NOU

Între zecile de mii de înregistrări radiofonice datorate scriitorilor, savanților, oamenilor de artă, publiciștilor, profesorilor etc., extrem de numeroase sînt cele prin care autorii lor își exprimă odată cu adeziunea totală la idealurile vieții noi, sentimentul responsabilității și participării directe la opera de edificare a socialismului. Nu greșim afirmînd că din această fonotecă, de fapt un adevărat muzeu sonor, nu lipsește nici unul dintre scriitorii contemporani intrați în conștiința cititorilor. Peste decenii și secole, datorită mijloacelor tehnice atît de perfecționate, scriitorii acestui timp vor putea fi auziți citindu-și lucrările ori depănîndu-și gîndurile și amintirile despre anii cînd în spațiul carpato-danubian triumfa, prin eforturile întregii colectivități, orînduirea socialistă.

« Radiodifuziunea — mărturisea acum cîțiva ani academicianul Alexandru Rosetti — este de-

Mihai RALEA

ÎNDREPTĂȚITĂ MÎNDRIE PATRIOTICĂ

Mihai Ralea a fost un colaborator de seamă al Radiodifuziunii, conferințele sale, transmise pe calea undelor, reliefîndu-i gîndirea raționalistă, idealul umanist de care a fost călăuzită întotdeauna opera sa.

În consonanță cu năzuințele cele mai profunde ale poporului român, glasul lui Mihai Ralea a răsunat adeseori, în ultimele decenii, la congrese și conferințe închinate păcii, precum și ca deputat în Marea Adunare Națională, profesorul desfășurînd o largă activitate pe tărîm social-politic.

Textul de față a fost desprins dintr-o cuvîntare rostită de Mihai Ralea ca deputat în Marea Adunare Națională.

El s-a difuzat la 18 august 1964.

Ca urmare a eforturilor creatoare ale poporului, a muncii sale entuziaste, a fost creată și se dezvoltă o puternică industrie socialistă, pulsează o viață nouă în satele noastre, un avînt fără precedent cunoaște activitatea științifică și culturală. Îmbunătățirea continuă a nivelului de trai material și cultural, sporita grijă a regimului democrat-popular pentru om, pentru viața lui, pentru condiția umană, în genere, iată ce constituie o izbitoare diferență față de ororile trecutului. Transformările înnoitoare săvîrșite în țara noastră sînt un prilej de îndreptățită mîndrie patriotică pentru poporul român, făuritor al tuturor acestor realizări. Să exprimăm aici admirația cea mai fierbinte pentru capacitatea multiplu creatoare a clasei muncitoare, pentru elanul și energia cu care ea muncește, pentru înalta conștiință patriotică-cetățenească de care dă dovadă, ca forță conducătoare a societății noastre contemporane. Cît de schimbat ne apare, în comparație cu cel de altădată, tabloul de azi al vieții celor care prin truda lor fac să rodească ogoarele, plaiurile și cîmpiile noastre. Dintr-un complex înapoiat, satul românesc a fost scos de către regimul democrat-popular la lumina civilizației și a culturii. Politica de pace a țării noastre e garantată de trei considerente: istoria noastră, concepția noastră de viață, condițiile muncii noastre. Invadați adeseori de forțe dușmănoase, am știut să ne apărăm. În al doilea rînd, concepția noastră de viață e aceea a unui stat și a unei societăți socialiste. E absurd, e imposibil de conceput, ca într-o organizație socialistă să răsară alte idei decît acelea ale realizării integrale, ale păcii pe pămînt. În fine, condițiile muncii noastre nu pot indica decît o urmărire tenace și sinceră a unei vieți pașnice.

pozitara unui tezaur cu o forță de penetrație educativă, în prezent și în viitor, aproape inestimabilă. Mă refer la păstrarea și difuzarea prin mijlocirea benzii electromagnetice a unor pagini literare, puncte de vedere, amintiri și alte forme de manifestare a spiritului, în lectura autorilor — personalități proeminente care astăzi nu mai sînt printre noi. Această tezaurizare reprezintă un act cultural de prima mărime. »

Am adăuga faptul că aceste înregistrări cultivă ideea permanenței și actualității scriitorilor și oamenilor de artă care au sporit zestrea noastră spirituală, contribuind la educația estetică și patriotică a publicului larg, îndeosebi a tineretului.

Victor EFTIMIU

CU DRAGOSTE ȘI SPERANȚĂ

Un volum care ar înmănunchia textele emisiunilor semnate la Radio de Victor Eftimiu, ar fi întru totul sugestiv pentru aria extrem de largă a subiectelor abordate, a impresiilor comunicate pe calea undelor, despre scriitori, pictori, actori, despre avîntul culturii în anii de după Eliberare, despre chipul nou al țării.

Pagina pe care o publicăm aici provine din emisiunea: „Scriitorul și climatul social-spiritual contemporan", *din 28 iunie 1969.*

Apropierea aniversării celor 25 de ani de cînd s-a petrecut marele eveniment al acelui neuitat 23 August, cînd țara, datorită insurecției armate, s-a scuturat de jugul fascist, eliberînd poporul nostru, deschizîndu-i drumurile spre progres, spre pace, spre libertate, spre suveranitate, această apropriere, această aniversare e un prilej să recapitulăm tot ce s-a făcut de atunci în toate domeniile, începînd cu domeniul agricol, continuînd cu marile investiții industriale, cu progresul culturii care s-a răspîndit în cele mai întunecate coclauri ale țării. E un progres în lumea culturală extraordinar. Și cu acest prilej, recapitulînd, facem bilanțul acestor lucruri și sîntem recunoscători înțelepciunii celor care conduc țara. Toate aceste lucruri nu fac decît să ne gîndim cu dragoste și cu mari speranțe la viitorul țării.

Trăim într-o atmosferă fericită de pace, de înțelegere, de prestigiu, atît înlăuntrul, cît și-n afara țării, și este bine și dorim să păstrăm această situație fericită a Republicii Socialiste România în concertul popoarelor civilizate, contribuind nu numai la prosperitatea țării noastre, ci și la prestigiul ei peste hotare, la adaosul de civilizație pe care-l aducem în lumea întreagă.

Într-un cuvînt, scriitorul trăiește într-un climat sănătos, favorabil creațiunii. Și e datoria lui să beneficieze de acest climat și să dea opere din ce în ce mai valoroase, pătrunse de sentimentul patriei, al iubirii de oameni, al păcii, al progresului, al tuturor virtuților care fac ca un popor să fie vrednic de existența lui, să trăiască și să prospere din ce în ce mai mult.

Domnului Președinte Ion PAS
Caldă amintire
Victor Eftimiu
... 70

Alfred Margul SPERBER

RĂSPUNSUL MEU

« Trăsătura care domină personalitatea poetică a lui Alfred Margul Sperber constă în fericita și rara îmbinare a unei adînci sensibilități cu un simț social, tot atît de adînc. Emoția personală, întotdeauna intensă, a poetului capătă astfel o valoare generală » — scria academicianul Alexandru Philippide, în prefața la volumul Poezii *al acestui valoros scriitor de limbă germană.*

Mărturisirile de mai jos au fost încredințate microfonului în emisiunea „Partidul și creația mea", *din 15 martie 1959.*

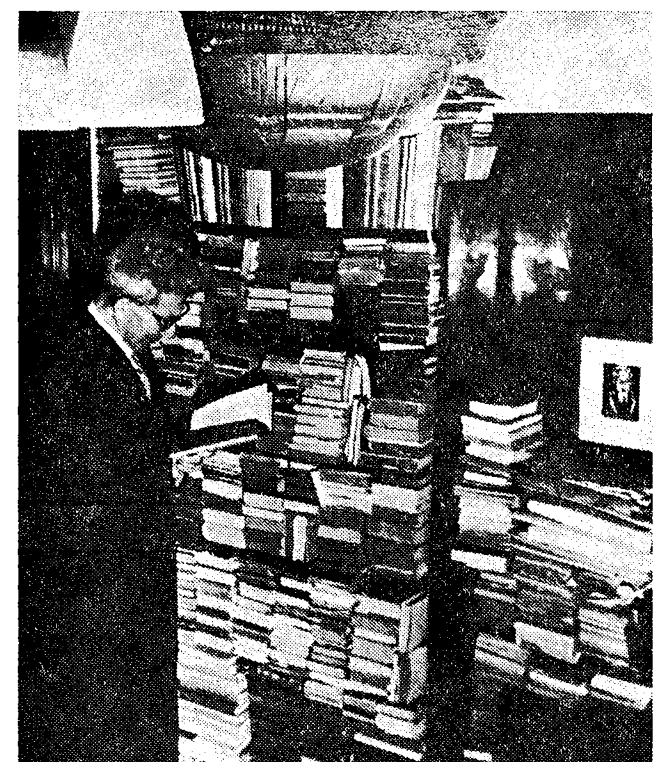
Demult, pe cind eram elev de școală primară, l-am intrebat pe Gheorghe Melnic, fiu de țărani săraci, colegul meu de bancă, de ce în timpul iernii lipsea cu lunile de la școală.

— Fiindcă n-am ce încălța, a fost răspunsul.

— Și de ce n-ai ce încălța? am stăruit eu cu nevinovăție.

— Fiindcă părinții mei sînt oameni săraci, a răspuns Melnic cu glas înăbușit.

Au trecut de atunci 54 de ani, dar nu l-am uitat nici pe Melnic, nici răspunsul lui. Astăzi, în țara noastră partidul conduce poporul spre belșug, spre realizarea celor mai înalte aspirații, spre fapte care-i dau o nestinsă strălucire epocii noastre: epoca grandioaselor construcții ale socialismului, a făuririi unei vieți noi. În ceea ce privește creația mea personală, pot să spun că abia după 23 August 1944, ea s-a putut împlini cu adevărat. Ca poet, eu am fost îndrumat tot timpul de partid spre o activitate vie,

O vastă carte radiofonică despre anii noștri — insumînd zeci de volume — alcătuiesc paginile cu caracter de document social și artistic, purtînd semnăturile, întărite cu propriile glasuri, ale creatorilor culturii socialiste românești. Această carte radiofonică s-a intocmit, an de an, în bogata suită a emisiunilor și ciclurilor de literatură și artă, în inițiativele și manifestările cultural-artistice deosebite care au marcat marile evenimente social-politice ale ultimului deceniu. Sînt nu puține ciclurile radiofonice care ar merita să se bucure de studii și de culegeri din textele pe care le-au găzduit. Pînă la apariția unor asemenea culegeri, se cuvine să relevăm cu satisfacție, includerea, în ultima vreme, în volume de eseuri și însemnări, de comentarii, cronici și reportaje, a unor texte difuzate la Radio. Într-o antologie radiofonică (ne gîndim atît la un volum, cît și la un disc pe care orice iubitor de literatură l-ar socoti un veritabil act de cultură), grupînd mărturii și însemnări ale scriitorilor noștri despre noua istorie a patriei,

adică spre ceea ce cititorii, masele largi ale poporului muncitor așteaptă de la opera literară. Ce înseamnă pentru mine partidul care îndrumă cu neasemuit avînt masele noastre muncitoare pe drumul făuririi vieții noastre noi, socialiste, o arată cel mai bine împrejurarea că prin el, prin partid, mi-a fost pentru întîia oară în viață făurită fericirea de a pune creația mea pe deplin și exclusiv în slujba oamenilor muncii. Astăzi, poetul poate scrie după cum îi cere inima, după cum îi cer interesele poporului care-și construiește o viață nouă sub conducerea partidului. Și anume, o poezie de năzuință adevărat omenească, de necesitate.

Noi slujim viața, și sarcina ce ne-am luat-o-i omul. Sîntem în slujba lui. Și omul i-un cuvînt atotcuprinzător, imens. Omul e frumosul și marele și bunul. Pămîntul e și cerul.

Ne aflăm în mijlocul puternicului avînt pe care l-a dăruit tuturor creatorilor din România vremea noastră, total schimbată și atît de nesfîrșit de bogată în imbolduri și realizări. Scriitorii de limba germană există în România de multe secole. În ultimele decenii, li s-au creat — ca de altfel tuturor scriitorilor din țară — condiții optime pentru afirmarea deplină a personalității lor creatoare. Ei se simt strîns legați de meleagurile pe care trăiesc, uniți frățește pentru totdeauna cu întreg poporul.

la loc de frunte s-ar afla rînduri precum cele de față, toate vibrînd de o fierbinte dragoste pentru pămîntul străbun, de adîncă prețuire pentru împlinirile în opera de făurire a noului destin al patriei. Ne-am reîntîlni, într-o asemenea carte, cu impresionanta mărturie sadoveniană, de la sărbătorirea ce i s-a făcut, în 1950, la 70 de ani de viață, mărturie al cărei final este parcă o sinteză a operei scriitorului « vastă cît o țară »: « Dacă am astăzi o bucurie, n-o am pentru laudele ce aduceți foilor pe care le-am înnegrit. Am bucuria că exprimînd sufletul acestui popor am putut ajunge la ceasul dezrobirii lui ».

După cum, pentru a mai rămîne cîteva clipe în același domeniu al sărbătoririi unor scriitori de frunte, am retrăi momentul în care Tudor Arghezi își rostea cuvîntul de mulțumire, la Ateneul Român din Capitală, în mai 1960, cînd împlinise 80 de ani: « Secera și ciocanul sînt sculele însuflețite ale grandioasei munci de transformare a țării întregi. Fenomen realizat numai în cîțiva ani de zile ».

În aceeași posibilă și — îndrăznim să spunem — necesară antologie, G. Călinescu ar trebui să figureze și cu această mărturisire în care-l vedem și auzim pe cărturarul-cetățean de înzestrare genială: « Cît despre meseria mea, (...) n-am putut să nu-mi dau seama că a scrie pentru cei mulți este a scrie pentru multă vreme » (s. n.).

Poetul-filozof din Lancrăm și-ar avea locul în această carte, cu articolul publicat la 29 aprilie 1960, în „Contemporanul", și intitulat: Probleme și perspective literare. **Scria Lucian Blaga în acest articol cu titlu atît de modest: « Izbînzile sînt o evidență a tuturor simțurilor, le vezi, le auzi, le pipăi ». Firește, în posibila carte la care ne referim mereu, scriitorii în plină activitate creatoare, de la Alexandru Philippide, Geo Bogza, Zaharia Stancu la reprezentanții generației afirmate în ultimii ani, ar contura un tablou extraordinar de bogat și de sugestiv al patriei socialiste în cel de-al VIII-lea deceniu al secolului.**

*

« Ziua răsăritului nou », numea Mihail Sadoveanu, cu o inspirată metaforă, evenimentul istoric de la 23 August 1944.

Reunim sub această emblemă-simbol o suită de mărturii și de însemnări din fonoteca Radioteleviziunii.

Este un omagiu adus României socialiste, la cei 30 de ani de libertate, cîți se împlinesc în August 23.

Iulius ȚUNDREA

ION VINEA

«...SFÎRȘITUL RĂZBOIULUI, SFÎRȘITUL NAZISMULUI...»*

15 octobre 1940. *Matinée d'automne. Ai retrouvé* [*sic !*] *ce cahier. Cette nuit bombe avec les journalistes <anglais qui partent ces jours-ci................ Folle imprudence. Qu'est-ce qu'il s'en suivra? >*

Examen de perspicacité :

Il n'y aura pas de débarquement sérieux allemand en Angleterre. Il y a des serp[*ents*] *de mer.*

Il y aura menace de conquête de la Turquie — le chemin vers Mossoul etc.

Déplacement de la guerre vers l'Asie.

(L'Afrique champ de bataille vers Suez. Les Boches.)

Finalement l'Amérique entre en guerre. Il est déjà certain que les It.[*aliens*] *attaqueront les Grecs. Ils seront battus : les It.*[*aliens*]. *Cela peut amener la paix séparée italo-britanique.*

---

15 octombrie 1940. *Dimineață de toamnă. Am regăsit acest caiet. În noaptea asta « bomba » cu ziariștii englezi care pleacă zilele acestea... Curată nebunie. Ce-o să mai fie?*

Examen de perspicacitate:

Nu va fi debarcare serioasă germană în Anglia. Sînt « șerpi de mare ».

Turcia va fi în pericol de a fi cucerită — drumul spre Mossoul etc.

Deplasarea frontului spre Asia.

(Africa cîmp de bătaie deschis spre Suez. Nemții.)

În cele din urmă America intră în război. E deja sigur că italienii vor ataca Grecia. Vor fi bătuți italienii. Aceasta poate să aducă pacea separată italo-britanică.

---

*Așa cum s-au desfășurat în aparență faptele, abia dacă poate fi sesizat, în toată gravitatea pe care a avut-o în existența scriitorului, scurtul răstimp de « inactivitate » impus lui Vinea de suspendarea *„Facle*i". În realitate, cîteva pasaje, din *Jurnalul* pe care poetul îl reia în 1940, lămuresc deplin, chiar în concizia lor, măsura în care Vinea a fost afectat de desfășurarea evenimentelor politice, deși în cursul anului 1941 semnătura lui va fi întîlnită aproape zilnic în paginile unei alte publicații. Notația seacă: « Sînt proscris » dezvăluie ceva din frămîntările prin care trecea atunci gazetarul.

Firesc ar fi fost ca o perioadă de acest fel, plină de zguduiri interioare, să se fi soldat în destinul scriitorului cu o senzațională apariție pe plan literar — așa cum s-a întîmplat dealtfel în alte cazuri — sau măcar cu fructuoase acumulări. Însemnările intime din anii '40—44 vin să afirme contrariul, și anume, că împrejurările au atentat la însăși condiția de a fi a artistului, chiar dacă, arătam mai sus, aparențele ar lăsa impresia unei

Quelles seront les compensations offertes aux italiens?

< *La superiorité anglo-américaine s'affirme*> en commençant *par le mois d'avril-mai 1941. Les B.*[*oches*] *interviendront dans les Balkans.*

Les troupes d'occupation allemandes vont se trouver partout en mauvaise posture après la conquête des Balk<*ans*> *et de la Russie.*

Si la Russie a sauvegardé sa neutralité jusqu'au printemps 1941, *elle deviendra* [*sic*]*! une menace. Ses blés, son pétrole attireront la foudre.* [...] *Elle sera* difficilement rossée.

La Russie ne peut manquer de soutenir la Turquie si celle-ci vient d'être attaquée par l'Allemagne (sans intervenir directement). Elle n'aideras pas les S.[*erbes*].

[...]

< *Au Japon aussi. Mai 1941 guerre b.*[*oche*]*-russe.*>

< *Suède et Turquie — situations analogues.* >

< *L'entrée officielle de l'Am.*[*érique*] *en guerre dépendra et suivra de près celle des Soviets.* >

L'automne 1941 sera décisif.

Care vor fi avantajele oferite italienilor?

Superioritatea anglo-americană se afirmă începînd din aprilie-mai 1941. Nemții vor interveni în Balcani.

Trupele de ocupație germane se vor afla pretutindeni în poziții defavorabile după cucerirea Balcanilor și a Rusiei.

Dacă Rusia își va apăra neutralitatea pînă în primăvara lui 1941, va deveni o amenințare. Grînele, petrolul său vor atrage fulgerul. Ea va fi cu greu zdrobită.

Rusia nu se poate da în lături de a sprijini Turcia dacă aceasta va fi atacată de Germania. (Fără să intervină direct.) Nu-i va ajuta pe Sîrbi.

În ce privește Japonia la fel; mai 1941 războiul germano-rus.

Suedia și Turcia, situații asemănătoare.

Intrarea oficială a Americii în război va depinde și va urma de aproape pe aceea a Sovietelor.

Toamna lui 1941 va fi decisivă.

---

naturi adaptabile. Realitatea e că opera sa literară fundamentală Vinea a gîndit-o și proiectat-o, în principalele ei articulații, pînă în pragul războiului. Tot ce va fi făcut de acuma pînă la sfîrșitul vieții sale a ținut efectiv numai de domeniul definitivărilor. Notațiile succinte demonstrează un interes aproape exclusiv pentru evenimentul cotidian — dincolo de posibila interpretare a actului de sinceritate pe care ni-l propune acest document -- uneori prin sentențioase propoziții ca acestea: «*Mon ennemi no. 1, c'est moi même*».

Jurnalul acelor ani de război și nesiguranță conține un adevărat examen de conștiință și nici lecturile pe care le divulgă prin semnificative citate din filozofi și autori preferați, nici cugetările asupra poeziei sau referințele foarte la obiect pe marginea romanelor în lucru nu constituie fondul propriu-zis al preocupărilor scriitorului.

Cotidianul capătă astfel prioritate în conștiința lui Vinea, însemnări de jurnal surprinzîndu-l ambalat în mijlocul realităților momentului, scriitorul căutînd să precizeze față de sine cursul posibil al războiului într-un viitor apropiat. Potrivit aspirațiilor și convingerilor din totdeauna ale gazetarului, delimitarea propriei poziții față de împrejurările istorice respective apare mai net conturată decît oriunde în presă sau în confesiunile sale publicate. Vinea militase neîntrerupt, încă din anii tinereții, pentru un mai bun destin al omenirii. Caracterul umanist, democratic, al scrisului său este binecunoscut și, în raport cu această poziție, izolarea, de care l-au bănuit într-o vreme unii dintre confrații săi, nu mai apare ca o ruptură, nu înseamnă indiferență. Dimpotrivă, paginile de jurnal ale poetului sînt o nouă mărturie a atitudinii lui, deschis antifasciste. E de observat, dealtfel, că încă din 1936, într-un splendid articol din „*Facla*", Vinea întrevăzuse profetic care ar fi putut să fie soarta țării în cazul în care ea ar fi fost direct amorsată politicii hitleriste.

Ce evoluție au luat evenimentele potrivit «examenului de perspicacitate» al poetului, examen încredințat în amănunt *jurnalului*? Instrumentele sale de detectare își au propriul lor temei în vasta experiență de gazetar politic pe care o acumulase, de-a lungul anilor, scriitorul. Convingerea netă în victoria forțelor democratice asupra nazismului, străbate de la un capăt la altul paginile de jurnal ale lui Vinea.

Constandina BREZU

Il fait nuit. Je suis seul.
Il se peut que H[*i*]*t.*[*ler*] *sois tenté par le sort de Ch.*[*arles*] *XII et de Napoléon. Tentation de l'abîme, — et de la steppe.*

29 Octobrie[1]. [*sic !*] *Pas le sou. Aucune source. Aucun travail. Je suis proscrit. Condamné à la faim.*
Ce soir je suis resté chez moi. Pas mangé. Maman avait pour son maigre dîner une tasse de caffé d'orge.
Je suis dans ma chambre et je ne bouge pas — pour ne pas déranger Flo qui b.[*ouge*] *dans la sienne, à côté. Je ma défands de tousser. Tout cela parce que Flo est ma locataire. C'est pas par camaraderie.*
Il fait nuit. Il pleut. Je roule des projets dans ma tête, aucun n'est réalisable.
Que faire ? Où fuir et à quelle fin ? Que v-a-t-il advenir de ma mère si je pars ?
Demain, après-demain — autant de problèmes téribles [sic!].
(Téléphone ; electricité ; bain ; abris.)

Lundi 7 Juillet 41, soir

Nouvel examen de perspicacité:
Après 2 semaines de bataille, les Allemands sont arrivés devant la ligne Staline. [...]
C'est une rude campagne. Jamais résistance russe ne pourra être réduite et la guerre de Russie ne prendra jamais totalement fin. L'hiver : terrible p.[*our*] *l'envahisseur.*
Après quoi, H.[*itler*] *proposera la paix. L'offre sera repoussée.*

E noapte. Sînt singur.
E posibil ca Hitler să împărtăşească soarta lui Carol al XII-lea şi a lui Napoleon. Tentaţia prăpastiei şi a stepei.

29 octombrie. *Nici un ban. Nici o resursă.*
Nimic de lucru. Sînt proscris. Condamnat la foame.
Astă-seară am rămas acasă. N-am mîncat nimic. Mama avea la cina ei săracă o ceaşcă de cafea de orz.
Sînt în camera mea şi nu mă mişc ca să n-o deranjez pe Flo care se agită în camera ei, alături. Îmi ţin tusea. Toate acestea pentru că Flo este chiriaşa mea. Nu din camaraderie.
E noapte. Plouă. Îmi trec prin minte tot felul de proiecte, niciunul nu e realizabil.
Ce e de făcut ? Unde să fugi şi în ce scop ? Ce se va întîmpla cu mama dacă plec ?
Mîine, poimîine, atîtea probleme îngrozitoare.
(Telefon ; electricitate ; baie ; adăpost.)

Luni 7 iulie 41, seara

Nou examen de perspicacitate:

După două săptămîni de luptă, nemţii au sosit în faţa liniei Stalin.
Este o campanie grea. Niciodată rezistenţa rusă nu va putea fi lichidată şi războiul Rusiei nu se va sfîrşi cu totul. Iarnă cumplită pentru invadator.
După care Hitler va propune pacea. Oferta va fi respinsă.

---

[1] Sus, în dreapta filei, e notat gros, cu creionul, anul 1941, peste o datare anterioară 1940, dar care era reală potrivit succesiunii şi logicii însemnărilor. Revizuindu-şi în pripă jurnalul — de unde o sumedenie de ştersături tot atît de pripite — Ion Vinea a pus data 1941, pentru că în text apare, cum se poate observa, frecvent, anul acesta, ca moment al posibilelor evenimente pe care autorul e tentat să le prevadă.

Nouvelle campagne africaine en automne. Lybie conquise, l'Amérique entre officiellement en guerre.
Hiver terrible. Si le régime H[i]t[lerien] ne s'écroule pas, campagne en Turquie printemps 42.
Supériorité aviatique anglo-américaine en 42. Elle amène la fin de la guerre, fin du nazisme, retraite éperdue des garnisons européenes allemandes.

23. I./1942, Vendredi

Au dégel la cavalerie russe va opérer sur les derniers des Allemands.
Stratégiquement la coup de Russie est perdue par les Allemands.
Régime H.[itlerien] ou un nouveau régime allemand demandera la paix à l'A.[mérique]

J'ai l'impression qu'une guerre de partisans use les troupes allemandes.

Nouă campanie africană în toamnă. Libia cucerită. America intră oficial în război.
Iarnă cumplită. Dacă regimul hitlerist nu se prăbușește, campanie în Turcia în primăvara lui '42.
Superioritate aviatică anglo-americană în '42. Ea aduce sfîrșitul războiului, sfîrșitul nazismului, retragerea disperată a garnizoanelor europene germane.

23. I./1942. Vineri

O dată cu dezghețul cavaleria rusă va intra în acțiune atacînd pe ultimii nemți.
Din punct de vedere strategic, atacarea Rusiei de către nemți a fost o greșeală.
Regimul hitlerist sau un nou regim german va cere pace Americii.

Am impresia că un război de partizani uzează trupele germane.

LUCIAN BLAGA

«...A FI UN CETĂȚEAN LOIAL AL PATRIEI...»*

Privind înapoi asupra vieții mele, descopăr uneori cu mîhnire, alteori cu adevărată amărăciune că drumul meu a fost însoțit de multe, foarte multe răstălmăciri.

Orice răstălmăcire cere o lămurire.

Lămurirea pe care aș vrea s-o dau în rîndurile de față publicului nostru cititor încearcă să fie o lămurire de ansamblu cu privire la ultimii cincisprezece ani ai drumului meu.

Data de 23 August 1944 marchează desigur o întorsătură istorică cu repercusiuni în viața tuturor românilor. Țara noastră a trecut de atunci prin radicale răsturnări de orînduire socială. Desigur, filozofia mea s-a alcătuit între cele două războaie de pe poziții idealiste. Împrejurarea aceasta nu m-a împiedecat însă, și nu mă împiedecă, de-a fi un cetățean loial al patriei așezate pe temeiuri nouă. Un slujitor am ținut să fiu încă din primul moment, un slujitor, după puterile mele, al orînduirii socialiste ce se construiește în Republica noastră de democrație populară. De atîția ani urmăresc cu luare-aminte ce se înfăptuiește în țară. Se realizează în toate sectoarele activității, îndeosebi în acelea cari sunt legate de ideea colectivului uman și de interesele într-adevăr obștești, impresionante, mari progrese. Acestea nu mai sunt o chestiune de apreciere pe scara aproximațiilor, ci de constatare, pur și simplu, pe scară matematic controlabilă. Izbînzile sunt o evidență a tuturor simțurilor. Le vezi, le auzi, le pipăi. S-a pornit un fluviu; cota apelor o poți citi de pe țărm.

O muncă, vibrînd, în toate sectoarele ei, de nota inedită a trepidației de uzină, se desfășoară în toate cîmpurile de activitate ce s-au deschis brațelor și spiritului. Însumi m-am integrat, după libera mea alegere și după necesități decurgînd din noul duh al planificărilor, într-un sector al acestei munci. Lucrez în sectorul Literatură.

---

* Se poate afirma cu certitudine că istoricele transformări petrecute în țară după 23 August 1944 au avut ecouri profunde asupra conștiinței tuturor generațiilor de scriitori și artiști.

Articolul cu titlul inițial *O lămurire*, pe care îl încredințăm acum tiparului, inaugurează astfel ciclul meditațiilor lui Lucian Blaga despre problematica realităților socialiste, fiind o confesiune de maximă sobrietate și modestie, relevantă prin sinceritate și echilibru.

Scrise la începutul lunii iulie 1959, aceste rînduri demonstrează adeziunea poetului la noile realități ale țării.

În această lumină, Lucian Blaga își examinează și propria-i activitate din ultimii cincisprezece ani, socotindu-se încadrat în marele șuvoi creator ce cuprinsese întregul nostru popor.

Înțelegînd ca o imperioasă necesitate ridicarea nivelului cultural al maselor, marele poet apreciază ca una din cele mai de seamă realizări « faptul că astăzi ne putem mîndri cu o Literatură Universală mutată în casa noastră ». Dealtfel, nu mică a fost și contribuția sa la îndeplinirea acestui nobil deziderat, avînd în vedere că în nr. 12 al revistei „*Steaua*" din 1956 apare eseul *Rainer Maria Rilke*, în nr. 5 al aceleiași reviste din 1957

Încă din adolescență gîndul că noi românii nu aveam tălmăcite în limba noastră decît foarte puține din operele cari constituiesc patrimoniul consacrat al Literaturii Universale, era pentru mine o negrăită suferință. Pe drumurile mele literare am fost totdeauna urmărit de regretul că literatura noastră nu este și o oglindă a celei universale. Privind la ceea ce se înfăptuia în această privință la alte popoare, nu puteam decît să-mi rostesc în orice împrejurări părerea de rău că scriitorii români nu manifestă suficient interes pentru arta tălmăcirilor. Constatam cu admirație, și, recunosc, cu oarecicare pizmă, că în limba rusă, sau în germană, sau chiar și în limba maghiară, exista un asemenea «univers». În literatura germană uriași ai poeziei, de la Goethe pînă la Rilke, și-au închinat o parte mare a activității lor tălmăcirii unor capodopere din Literatura Universală. De la înființarea Editurilor de Stat s-a produs însă și la noi, pe linia împămîntenirii literei universale, o mirabilă, încîntătoare, cotitură. Fapta, ce nu poate fi îndeajuns elogiată și de ale cărei ecouri se va resimți puternic viitoarea noastră literatură, se datorește impetuoaselor inițiative culturale ale Regimului.

La înjghebarea Literaturii Universale pe limba noastră am ținut să fiu de față cu modesta mea contribuție, căreia i-am jertfit cel mai prețios timp: în cincisprezece ani am asimilat graiului nostru doi clasici gemani și un oarecicare număr de lirici de circulație mondială. Am tradus pe *Faust* al lui Goethe și în cea mai mare parte operele lui Lessing. Ca una din cele mai de seamă realizări ale regimului din Republica noastră de democrație populară, în domeniul scrisului, socot faptul că astăzi ne putem mîndri cu o Literatură Universală mutată în casa noastră. «Creșterea limbii românești», testamentul lui Ienăchiță Văcărescu, trebuia dus la îndeplinire și pe calea aceasta.

Tiparnițele de Stat au scos la lumină în ultimii ani, potrivit unei comprehensiuni de amploare crescîndă, mii și mii de cărți, printre cari tălmăcirile din clasicii universali ocupă unul din primele locuri, atît prin importanță, cît și prin numărul de cititori. Încă nu s-a pomenit în analele vieții românești atîta sete de hrană pentru minte și inimă. Cel mai îmbucurător efect al acestei prodigioase activități de transpunere dintr-o limbă în alta, se va vedea însă numai mai tîrziu. Mă gîndesc anume la efectul asupra creațiilor literare originale. Scriitorilor români li se deschide în acest chip, întîia oară, posibilitatea de a-și încerca puterile țintind la o comparație cu ale fraților lor de alte graiuri, din alte părți ale pămîntului. Unitatea de măsură, cu care românii își vor măsura de acum înainte propriile lor produse literare, a crescut de la proporții provinciale la proporții intercontinentale. Iată unul dintre cele mai mulțumitoare rezultate ale strădaniilor românești din anii ce s-au scurs de la 23 August 1944 încoace.

Firește, cele arătate în rîndurile de mai înainte nu vor să însemne că în anii la cari mă refer, aș fi neglijat în vreun chip creația poetică personală. Din contră, opera mea poetică a sporit, în tăcere. De la un anotimp la altul, mi-am reluat creațiile, cizelînd, modificînd, alegînd. Cea mai arzătoare dorință a mea a fost mereu aceea de a le desăvîrși, pentru a le putea împărtăși publicului fără mustrare de cuget.

---

articolul *Cum l-am tradus pe Faust,* ca și tălmăcirea magistrală a unor capodopere ale literaturii universale, precum *Faust* de Goethe și *Natan înțeleptul* de Lessing, (E.S.P.L.A, 1956).

Antologia *Din lirica universală* apărută în 1957 și cele două volume de *Opere* Lessing, publicate în 1958 la E.S.P.L.A., completează profilul acestei activități remarcabile de traducător din literatura universală, desfășurată cu rară devoțiune de Lucian Blaga.

Articolul *Probleme și perspective literare* (vezi „*Contemporanul*", nr. 18, din 29 aprilie 1960), articol reprodus și în „*Scînteia*" din 30 aprilie 1960, reia unele idei din confesiunea pe care o publicăm acum, marcînd astfel consecvența și fermitatea convingerilor marelui poet.

Asupra acestui moment fructuos din existența lui Lucian Blaga, ne rezervăm dreptul de a reveni, cu noi date și documente revelatorii, într-unul din numerele viitoare ale revistei.

Pavel ȚUGUI

poezie

proză

teatru

critică

B. FUNDOIANU

Portret din amintire

DUPĂ MULTE NAUFRAGII PE CARE, DE-A LUNGUL FURTUNILOR vremii, le-a suferit biblioteca mea, observasem, mai zilele trecute, cu plăcută mirare, că s-a păstrat, abia zărită în cartierele mereu refăcute și înnoite ale rafturilor, o cărțulie, format mic, cu exact două coli de tipar. Își vor mai aduce aminte de ea foarte puțini dintre cei foarte puțini care au rămas din contemporanii ei. E prima carte a lui B. Fundoianu, *Tăgăduința lui Petru*, apărută în 1918 la Iași. Cîteva rînduri adresate « amicului Philippide » pe pagina de titlu interioară, poartă data de februarie 1918. La vremea aceea se strînseseră deja cîțiva ani de cînd ne cunoscusem, Fundoianu și cu mine, elevi amîndoi și colegi de clasă ai liceului Național din Iași. Deși cu firi deosebite în unele privințe, ne împrietenisem repede și ne înțelegeam foarte bine, mai cu seamă cînd era vorba de poezie. Această înțelegere reciprocă și acest entuziasm față de poezie formau de fapt temeiul trainic al prieteniei noastre. Fundoianu avea o mare curiozitate intelectuală, pe care și-o satisfăcea cu imense lecturi, ce mergeau de la clasici pînă la epoca modernă. Lecturile lui treceau cu mult mai departe, și în trecut și în prezent, de limitele programelor școlare. Avea un gust sigur în alegerea și în judecarea valorii poetice și nu ținea seamă de părerile unanim admise în manualele de literatură; mă grăbesc să precizez că, înainte de a critica și a combate aceste păreri, Fundoianu le cerceta și le studia cu conștiinciozitate. Nu judeca un lucru fără să-l cunoască sau cunoscîndu-l numai din auzite. Acest fel de-a vedea, forma, de asemenea, unul din motivele de apropiere dintre noi, fiind și eu ca și el neîncrezător în părerile consacrate în istoria literară și în critica literară drept literă de evanghelie. Aveam desigur uneori ocazia să nu ne potrivim în păreri ori în preferințe, dar discuțiile noastre contradictorii ne făceau, în mod, poate, neașteptat, să ne apropiem și mai mult unul de altul. Ele întăreau o simpatie simplu și adînc umană și totodată de pură intelectualitate.

Împotrivirea noastră la îngustele judecăți de valoare aplicate poeziei își făcea loc la orele de literatură de la liceu. Profesorul nostru de franceză din clasa a șasea era un francez. Era un francez din Auvergne și nu se putea dezbăra de accentul provinciei sale, înlocuind aproape întotdeauna pe s cu ş. În programul cursului

era înscris și Le Cid al lui Corneille. Parcă-l aud și acum pe profesorul nostru cum ne citea, e drept că aici fără prea mult accent, pasaje din piesa lui Corneille și cum se oprea din cînd în cînd ca să ne spună, de data aceasta însă cu accentul lui din Auvergne: « Chouligneż cha, ch'est un beau vers ». Erau într-adevăr versuri frumoase acelea pe care le remarca el, dar Fundoianu și cu mine mai descopeream și altele, de exemplu « Cette obscure clarté qui tombe des étoiles », vers pe care profesorul, urmînd părerea multor critici celebri pe vremuri, îl considera drept ininteligibil. Ce înseamnă acea lumină obscură? a exclamat el cînd a ajuns la versul acesta. Fundoianu ridică mîna și ceru voie să vorbească. Lumină obscură, spuse el, nu este un nonsens, ci înseamnă numai o lumină slabă, difuză, crepusculară și misterioasă. Profesorul a dat din umeri și i-a spus să stea jos. Noi, care ajunsesem la Stéphane Mallarmé și care culegeam din reviste vechi și prăfuite pe la anticari puținele poezii publicate pînă atunci de Arghezi, nu ne împăcam cu îngustimea unui clasicism fals și a unei limpezimi superficiale ce nu erau decît principii găunoase ale lenei de-a gîndi și ale unui conformism comod, principii care mai domneau pe vremea aceea într-o bună parte din istoria literară și din critica literară, și la noi și în alte țări.

A trecut cîtva timp în care, după plecarea lui Fundoianu, prin 1920, la București și a mea, în 1922, în Germania, ne-am văzut mai rar. Apoi ne-am întîlnit din nou, pe la începutul lui 1924, în Paris, unde el sosise în 1923. Vreme de peste patru ani, de-acum înainte, aveam să fim foarte des împreună. În mișcarea de răzvrătire înnoitoare care cuprinsese pe-atunci arta și literatura Europei, Fundoianu era, dacă nu chiar în primele rînduri, întotdeauna și din ce în ce mai mult foarte aproape de ea, păstrîndu-și însă mereu facultatea lui de ascuțită judecare critică, cu un simț mediteranean al construcției armonioase, chiar atunci cînd se arunca în vîltoarea înnoirilor vehemente. Aceasta era și atitudinea mea în privința înnoirii. Simpatia născută pe vremea adolescenței se întărea și sporea în acei ani ai tinereții noastre.

Cînd mulți adepți ai mișcării de răzvrătire înnoitoare (de la Dada la suprarealism) se grăbeau să afirme că tot ce este trebuie distrus ca arta și poezia să înceapă de la nimic, Fundoianu concepea înnoirea cu păstrarea măcar a cîtorva rădăcini trainice din care s-ar putea să crească vlăstare noi. El făcea aceasta cultivînd mai cu seamă înnoirea expresiei și considera înnoirea fondului ca pe o aventură interesantă, dar cu rezultate deocamdată din domeniul himerelor.

Nu publicase încă nimic în franțuzește. Scria însă mult. O viață materială plină de greutăți și de lipsuri în micul apartament din rue Monge, în care locuia cu sora lui mai mare Lina și cu cumnatul său Armand Pascal, nu-i întuneca entuziasmul cu care își susținea ideile în opuscule și eseuri, pe care mi le citea, de multe ori mie cel dintîi. Nu mai știu dacă măcar unele din ele se vor fi păstrat, publicate sau nepublicate. Îmi aduc aminte mai ales de unul din aceste opuscule intitulat Faut-il bruler le Louvre? Doar titlul îmi mai sună în memorie. Care va fi fost răspunsul la această întrebare nu mai știu. Judecînd după ideile lui în care înnoirea și tradiția se îmbinau, cred că răspunsul la întrebarea dacă trebuie ars Luvrul nu a fost afirmativ. Mai țin minte, de asemenea, mulțumirea de artă și de gîndire pe care mi-a lăsat-o o piesă a lui intitulată, cred, Critique de Six personnages en quête d'auteur, întoarcere pe dos a motivelor din celebra piesă a lui Pirandello. De pe atunci stilul francez al lui Fundoianu era format. Fraza lui cu meandre subtile din acele opuscule pe care mi le citea mi-a rămas în amintire cu o impresie

de uimire plăcută și de ciudățenie armonioasă pe care aveau să mi-o lase și scrierile publicate de el mai tîrziu.

În discuții, argumentarea lui Fundoianu era vehementă și subtilă. Avea o elocvență cu totul lipsită de artă oratorică. Nu se asculta vorbind. Voia să probeze și să convingă, fiind el însuși adînc convins de tot ce spunea. Vocea îi sporea adesea pînă la stridență, mlădiindu-și însă des vigoarea în popasuri de ironie ușoară, uneori numai cu cîte-o replică scurtă. Memoria îi era bine și solid mobilată cu sumedenie de citate, pe care le făcea întotdeauna exacte, rod al lecturilor lui atente și pe îndelete și al gustului său foarte personal, așa cum erau și observațiile lui critice. Voia mereu să vadă clar, ca și Stendhal, pe care îl prețuia mult, îndeosebi în Souvenirs d'egotisme și în Vie de Henri Brülard, lucrări de confesiune și de autoanaliză severă.

Încă de pe atunci Fundoianu se îndrepta tot mai mult spre căutarea unui adevăr moral. Fiind el însuși un mare neliniștit, îl preocupa cercetarea neliniștii moderne, o cercetare înverșunată (și acest calificativ nu e pus la întîmplare fiindcă Fundoianu avea un aprig spirit polemic, cu fine dar tăioase aruncări de frază). Vocația lui de filozof și de căutător polemic al adevărului moral avea cu timpul să covîrșească vocația de poet și să culmineze în lucrarea sa La conscience malheureuse.

Și acum — odată ce am plecat de la o carte a lui — mă apropii de încheierea acestei schițe de portret din amintire, tot cu prilejul amintirii unei cărți. Aceasta e din 1928: Trois Scenarii Cinèpoémes de B. Fondane. O 'ginală și aceasta în ce privește ideea de-a scrie cum spune el în prefață, « scenarii inturnabile », adică existente în sine, ca o specie literară autonomă. Transcriu dedicația, pentru că ea, într-un raccourci excelent, cuprinde o însușire de bază a stilului său, și anume armonia stranie a contrastelor: « Lui Philippide, tel qu'en moi-même enfin l'éternité me change, pentru atîția ani de prietenie fără căpăstru, cu inima la butonieră, cu glasul în palmă ». Rîndurile acestea sînt din iunie 1928. Data aceasta e și data plecării mele din Paris — și aceea a despărțirii mele, pe totdeauna, de Fundoianu. Știri de la unul la celălalt au fost destule și după aceea, dar de întîlnit nu ne-am mai întîlnit niciodată. El n-a mai venit în țară, și cînd eu, în toamna lui 1946, am fost la Paris, prietenul meu din adolescență, bunul meu prieten din anii de entuziasm ai tinereții, nu mai era acolo. Murise asasinat la Auschwitz, la începutul lui 1945.

Cînt de război

Luceafăr viu,
De ce lucești pe cer, tîrziu?
Acuși trompeta va trezi
Pe toți și-n luptă vom porni,
Soldații toți în rînd.

Pricep acum,
Tu o să ne lucești în drum,
Cînd toți porni-vom la război.
În rînduri, rînduri, doi cu doi.
Pricep, luceafăr blînd!

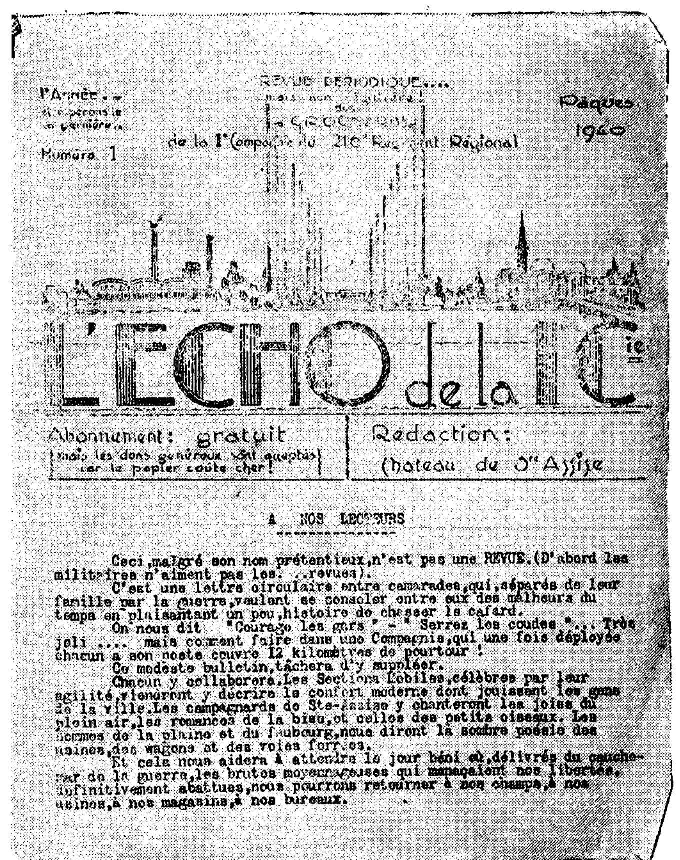
Cîntînd, la pas,
Vom zice țării bun rămas,
Atunci trompeta o suna,
Și munți și văi or răsuna
De cînturi de război.

Și-atunci cîntînd,
La moarte-om merge toți pe rînd,
Căci țara pentru-a apăra,
La luptă toți om alerga,
Cîntînd doi cîte doi.

[1913]

În poezia Paradă, cu care se deschide volumul de versuri al lui Fundoianu, Priveliști, apărut în 1930 la „Cultura Națională", penultimul vers din ultima strofă sună așa: « Te-aștept să vii, trompetă de spaimă, Catastrofă ». Poezia a fost scrisă desigur înainte de 1930, așadar cu cel puțin cincisprezece ani înainte de cumplita trompetă a morții din lagărul sinistru. Coincidență înfiorătoare, aproape parcă o cumplită presimțire, o prevestire a lui către el însuși... Găsesc în josul paginii acesteia, cîteva cuvinte scrise de mine cu creionul în cadența poeziei citate: « Și pentru el trompeta de spaimă a venit, sunîndu-i moartea ». Nu mai știu exact cînd am scris aceasta, e foarte probabil însă că atunci cînd am aflat de moartea lui la Auschwitz. Se cuvine acuma, trebuie chiar numaidecît, să schimbăm natura acelei trompete, s-o transformăm în goarna de care vorbește Mallarmé în a sa Prose pour Des Esseintes: « L'or de la trompette d'Eté », și să înțelegem prin « aurul trîmbiței de vară » lumina statornică a unei prețuiri profunde de care să se bucure amintirea și opera lui Fundoianu.

noiembrie 1972 *Al. PHILIPPIDE*

1re Année...
Numéro 1
REVUE PERIODIQUE...
de la 1re Compagnie du 21e Régiment Régional
Pâques 1940
L'ECHO de la 1re Cie
Abonnement: gratuit
(mais les dons généreux sont acceptés car le papier coûte cher!)
Rédaction: Château de St Assise

A NOS LECTEURS

Ceci, malgré son nom prétentieux, n'est pas une REVUE. (D'abord les militaires n'aiment pas les. ..revues).
C'est une lettre circulaire entre camarades, qui, séparés de leur famille par la guerre, veulent se consoler entre eux des malheurs du temps en plaisantant un peu, histoire de chasser le cafard.
On nous dit "Courage les gars" - "Serrez les coudes"... Très joli .... mais comment faire dans une Compagnie, qui une fois déployée chacun à son poste couvre 12 kilomètres de pourtour !
Ce modeste bulletin, tâchera d'y suppléer.
Chacun y collaborera. Les Sections Mobiles, célèbres par leur agilité, viendront y décrire le confort moderne dont jouissent les gens de la ville. Les campagnards de Ste-Assise y chanteront les joies du plein air, les romances de la bise, et celles des petits oiseaux. Les hommes de la plaine et du faubourg, nous diront la sombre poésie des usines, des wagons et des voies ferrées.
Et cela nous aidera à attendre le jour béni où, délivrés du cauchemar de la guerre, les brutes moyenâgeuses qui menaçaient nos libertés, définitivement abattues, nous pourrons retourner à nos champs, à nos usines, à nos magasins, à nos bureaux.

Cruciada IV

Fierbeam ca mustul cînd se schimbă-n vin.
Și ne-am pornit mulțimile întrege,
În suflet cu credinți — și-n inimi lege,
Subt suzeranul nostru Baldovin.

Ci-n drum, cu-alai, veniră din senin
Cîțiva; ziceau că nu știu ce le-om drege,
Și ne-am pornit mulțimile pribege —
Și-am biruit din greu; dar cu venin.

Azi ni-i popasu-aici. Și nu știu bine !
Văd fasturile rare bizantine,
Și nici măcar picior de musulman !

Și ne-om porni, de-a fi să ne ridice !
Dar eu tot cred că n-așteptăm în van—
Eu cred — că-i așteptăm pe turci aice !

Iași, II 1916

LE TEMPS DU POÈME

II

[C'est toute la douleur du monde...]

C'est toute la douleur du monde
qui est venue s'asseoir à ma table
— et pouvais-je lui dire: „Non!"?

Je m'étais fait si petit,
une petite chenille, et j'ai éteint ma lampe;
— mais pouvais-je savoir qu'elle mûrissait dedans
et pouvais-je empêcher qu'elle sortît un jour,
une chanson entre ses ailes?

J'ai dit à la douleur du monde
qui s'est couchée sur mon ventre:
— „N'ai-je pas assez de la mienne?

Vois: j'ai ma propre soif!
On ne peut pas toujours demeurer une chenille,
la terre m'est rugueuse au ventre,
elle me fait mal votre terre,
je suis né pour voler...".

D'un bond, je lui tournais le dos —
mais elle était déjà dans mon songe.
Est-ce mon sang qu'elle voulait?

J'ai dit à la douleur du monde:
— „C'est une ruse, une sale ruse.
Voilà que tu chantes en t'en allant..."
— Mais à ma place, dites, l'auriez-vous oubliée?

1944

II

*[Toată durerea lumii...]**

Toată durerea lumii
la masa mea venise să se-așeze
— și-aș fi putut să-i spun eu: „Nu!" ?

Mic mă făcusem, mic de tot
— pui de omidă — și mi-am stins și lampa;
dar cum puteam ști că durerea se pîrguiește pe dinuntru
și cum puteam s-o-mpiedic să iasă, într-o zi,
purtînd un cîntec între aripi?

Am spus către durerea lumii
— pe pîntecele meu se cuibărise —
— „Nu mi-e de-a mea lehamite-ndeajuns?

Vezi: setea proprie mi-e dată!
Nu poți rămîne pururea omidă,
subt pîntec simt că-i zgrunțuros pămîntul;
îmi face rău pămîntul vostru,
eu sunt născut să zbor...".

Scurt, spatele i l-am întors —
dar ea se și afla în mine.
De sîngele meu, oare, înseta?

Am spus către durerea lumii:
— „E-un șiretlic, un șiretlic scîrbos.
Acum, plecînd, poftim că mai și cînți...".

— Dar voi, în locul meu, ați fi uitat-o, spuneți?

1944

Echivalențe românești de
Romulus VULPESCU

* Din volumul păstrat în manuscris: *Au temps du poème* (*Pe vremea poemului*), partea a VI-a: *Refus du poème* (*Refuzul poemului*).

PERMANENȚA UNEI ATITUDINI MILITANTE

LA 2 OCTOMBRIE, ÎN TOAMNA ACESTUI an, se vor împlini trei decenii de la atît de tragica dispariție a poetului B. Fundoianu. Cu acest prilej, dorim, prin cîteva elemente mai puțin cunoscute, să ne oprim asupra personalității sale care ne dezvăluie nu numai un talentat scriitor, ci și un înflăcărat luptător umanist.

Încă din anii debutului, Fundoianu era un asiduu cititor al operelor de căpetenie ale literaturii române, începînd cu bătrînii cronicari, pînă la meșterii neîntrecuți ai cuvîntului: Eminescu, Bălcescu, Xenopol, Alecsandri sau Sadoveanu. Încerca să-și aproprie ceva din tezaurul culturii noastre folclorice, citind aproape toate culegerile apărute în acest timp și străbătînd satele din nordul Moldovei în căutarea rapsozilor populari. În mod firesc, așadar, motivele de inspirație ale tînărului Fundoianu vor fi, în anii începuturilor sale lirice, atît trecutul eroic al poporului român, cît și natura blîndelor plaiuri moldovene. În afară de pasteluri și sonete cu tematică istorică, poetul va așterne pe pagini de caiet numeroase versuri străbătute de o puternică dragoste pentru locul nașterii sale.

Una din primele sale poezii de inspirație istorică Fundoianu intenționa să o publice chiar în revista *„Viața Romînească"*, care își avea redacția pe aceeași stradă, Cuza Vodă 52, la cîțiva pași de locuința lui. Să-l fi ispitit cumva această întîmplătoare vecinătate?... Cert este că, pe la sfîrșitul verii anului 1915, Fundoianu își ia inima în dinți și trimite spre publicare pe adresa revistei un sonet cu rezonanțe patriotice specifice liricii românești din acea epocă, însoțit de o scurtă scrisoare. Poezia, bineînțeles, nu a apărut, în schimb, autorul primește peste puțin timp o carte poștală în care i se explică motivul pentru care aceasta nu poate să vadă lumina tiparului. Iscălite de Topîrceanu, cele cîteva rînduri sînt interesante, deși exclusivismul lor pare cam exagerat pentru exigențele pe care revista ieșeană le impunea liricii patriotice. Dar iată conținutul scrisorii:

Poporului meu

Maestrului
MIHAI CODREANU

Popor al meu, de cumpene bătut,
Urzica farm-o-n lujerele rozii,
Fă brazi înalți din ramură de lozii
Și pune viață-n vasele de lut.

Din vremi adînci lumini ți-au dat și scut,
Și sfaturi drepte-ți dară voievozii —
În cîntece de-argint le-au dus rapsozii
Și le-au purtat prin fiștece ținut.

Te-au repezit ca vulturul prin aer,
Și piatra-n drum ți-au pus-o ca s-o sfărmi;
Și cu răbdare-n trup te-a vrednicit —

Dar vei învinge căci, de bunăseamă,
De șapte ori de ai păcătuit
Ai șapte vieți în pieptul de aramă.

[1916]

Poetu-n patrulare

Sergentului DUVAL

Ferice insul care, precum Ulise,-abia e
întors din rond de noapte doar pe drum drept
bătut :
ce-n piept n-a tras și-n piept netras, piept
a ținut
urîtului, pilelii și spaimei care-nmoaie.

În corpul cald de gardă, trîntit pe-un pat de paie
— jiláve-n zori — și fleașcă de-atît molan băut,
își leapădă bocancii... divin e-acel minut :
par mutra cumsecade serafii că-i ogoaie.

Veni și somnul. Sforăi ca un răcan de
treabă ;
nu simți cum ți se umflă și degete și labă
și nici din pielea roasă pe tălpi cum cresc
bășici.

Făcută-i datoria. De patrulat ce-ți pasă?
Hai, slujnică de fermă din vis, acum, aici...
Ferice de Ulise-n permisie acasă.

„*Viața Romînească*"
Iași, Str. Cuza Vodă 52

« Iași, 31 august 1915

Stimate Domn,

Sîntem și noi pentru fragmentul de « ideal național », cintat de D[umnea]v[oastră]. N-avem nimic de zis împotriva inimoaselor rînduri pe care le scrieți. O poezie patriotică, însă, și în condițiile actualității, pentru a fi publicată, ar trebui să aibă o strălucire pe care *nici un poet* actual nu i-o poate da.

Altfel, înclină mai mult spre « tendință », decît spre « artă », și nu-i frumos.

Din partea Comitetului
G. TOPÎRCEANU »

Numeroasele scrisori pe care B. Fundoianu avea obiceiul să le adreseze revistelor demonstrează că poetul nu se prea lăsa descurajat de orice critică sau refuz, chiar cînd acestea veneau din partea unor publicații de prestigiu. Continuă să scrie, cu același entuziasm nestingherit, versuri sociale și de inspirație istorică, adresîndu-se cu perseverență și altor publicații mai puțin sau mai mult răspîndite, cum era, de pildă, ziarul „*Dimineața*", condus de Constantin Mille — « apostolul pentru dreptate », cum îl va numi tînărul poet într-o scrisoare.

Spre bucuria nețărmurită a lui B. Fundoianu (care de data aceasta își va semna versurile cu pseudonimul Alex. Vilara) marele cotidian de dimineață îi publică mai multe sonete — unele chiar în pagina întîi. Astfel, rînd pe rînd, apar în ziarul amintit poeziile *Bucovinei*: (an. XII, nr. 4035, 29. V. 1915), *1914—1915* (an XII, nr. 4070, 7. VII. 1915), *Glasul gliei* (an XII, nr. 4110, 12. VIII. 1915) — sonet identificat de mine după manuscrisele originale și după unele scrisori de familie găsite în arhiva poetului —, *Treziți-vă, ni-s frați!* (an XII, nr. 4123, 3. IX. 1915). Este interesant de subliniat că după publicare primește chiar și onorarii, prin mandate poștale de cite 10 lei, fapt care nu era în acel timp în obiceiul pămîntului, mai ales în ce privește poezia... Din același ciclu fac parte și cele patru poezii pe care le publicăm în numărul de față al revistei „*Manuscriptum*".

B. Fundoianu s-a dovedit și după stabilirea sa în Franța — în anul 1923 — același luptător neînfricat și neobosit în slujba marilor idealuri umanitare. Poetul a rămas mereu legat de țară, de popor, de pămîntul în care s-a născut și a trăit. El se numără printre scriitorii români de expresie franceză, care au slujit cu credință cultura română peste hotare, traducînd și popularizînd prin cronici și articole elogioase o seamă din scrierile marilor noștri creatori, printre care Arghezi, Bacovia, Rebreanu, Maniu, Vinea, Minulescu, Philippide etc.

În momentele de grea cumpănă prin care trecea întreaga Europă în perioada interbelică, Fundoianu s-a alăturat grupului de tineri intelectuali români progresiști care se afla în Franța, în frunte cu savantul C. I. Parhon, denunțînd prin articole vehemente primejdia fascismului care amenința popoarele din întreaga lume... « Astăzi, libertatea de gîndire, posibilitatea însăși a operei de artă sînt supuse la carantină; cum ar putea scriitorul să se dezintereseze de rezultatele unei lupte în care pielea lui e în joc? Dreptul scriitorului la libertate îl confundăm deci cu dreptul individului la viață » — scria Fundoianu în preajma declanșării celui de al doilea război mondial.

În timpul cînd se afla mobilizat ca soldat, în rîndurile armatei franceze, Benjamin Fondane redacta un ziar de front. Ziarul avea opt pagini, format 20 × 26 centimetri, era bătut la mașină și șapirografiat. Conținea articolașe, știri scurte, mici piese, poezii, desene, vignete și caricaturi. Un exemplar a fost primit — nu știu prin ce minune în acea perioadă atît de critică — și de familia sa din România. El constituie, pentru monograful vieții și activității lui Fundoianu, un document grăitor și de mare preț. Ziarul amintit are pe frontispiciu următorul text:

« Anul I — Să sperăm și ultimul... » Iar în partea dreaptă: « Nr. 1 — Paști 1940 ». Sub acest text se află « capul » ziarului care se intitulează:

«ECOUL COMPANIEI 1-A.

Revistă periodică... dar nu cu apariție regulată a bătrînilor răcani din Compania I-a a Regimentului 216 Regional ».

Sub aceste rînduri se mai poate citi: « *Abonamentul gratuit*, dar donațiile generoase sînt acceptate, deoarece hîrtia costă scump!

Redacția: Castelul « Ste Assise »

În fruntea paginii a 8-a se află poezia *Poetu-n patrulare*; semnată de Benjamin Fondane, este dedicată « sergentului Duval ».

Apreciem aceste versuri, pe bună dreptate, ca inedite, dacă ținem seama că din tirajul atît de redus — în condițiile războiului din Franța în 1940 — probabil n-a mai rămas nici un exemplar, din cele « de uz intern » apărute.

Numele lui B. Fundoianu (Benjamin Fondane) se află gravat pe zidurile Pantheonului din Paris, alături de ale altor personalități care au luptat și s-au jertfit în Rezistență, pentru libertate, pentru cultură, pentru o cauză dreaptă în lume.

Paul DANIEL

MAGDA ISANOS

Siluete din «orașul cu minuni»

CAIETUL MAGDEI ISANOS, SALVAT CA PRIN MIRACOL din bombardamentul de la Iași din noaptea de 5 spre 6 iunie 1944, cuprinde, în cele cincizeci de pagini ale sale, patru povestiri fantastice. Două dintre ele au titlul dat de autoare, Toto și Omul cu cizme roșii, celorlalte lipsindu-le — primei, foaia de titlu, celei de a doua, jumătate din pagina care-l purta.

Aparent izolate una de alta, povestirile însă se leagă între ele prin cîteva elemente comune: toate își desfășoară acțiunea în același oraș și sînt pînă la un punct contemporane. Mai mult, Omul cu cizme roșii adună, la balul generălesei, și personaje din celelalte povestiri, încercînd o sinteză a volumului și oferind o imagine globală a orașului în care se petrec faptele. De fapt, acest mic tîrgușor este și eroul principal al volumului, cu toată nedeterminarea, vagul de spațiu și timp în care plutește. Învăluit în atmosferă de vrajă și taină, el are totuși ceva din peisajul citadin al Moldovei de la începutul secolului nostru, ceva din Orașul cu fete sărace al debutului lui Radu Tudoran, din Oraș patriarhal al lui Cezar Petrescu sau din Orașul cu salcîmi al lui Mihail Sebastian.

Dar, prin ciudatele evenimente care vin să-i tulbure viața pașnică de pînă atunci, tîrgul semiurban își definește profilul propriu, nu atît prin elemente plastice, cît morale, și, treptat, ni se dezvăluie — așa cum spune însăși autoarea — ca un « oraș al minunilor ». Este un loc al excepției și superlativelor, cu « cei mai frumoși copii » și « cele mai frumoase femei », unde întîmplările miraculoase își au mediul firesc, un loc populat de personaje stranii, claustrate în propria lor taină sau manie. Sîntem, desigur, în plin fantastic, dar de fiecare dată el are altă semnificație în cuprinsul povestirilor: în Toto miraculosul se află numai în imaginația copiilor, în Omul cu cizme roșii „minunea" ia naștere din traumatismul purității care cade victimă forțelor răului, iar Domnișoara Vanda este, în fond, o metaforă a creației.

Dacă prin fantastic definim, din punct de vedere estetic, crearea unui univers fictiv ca posibil, saltul din realitate în fantastic n-are, în proza Magdei Isanos, sensul unei evaziuni din real în ireal, ci tocmai sensul de adîncire a realului, de potențare a lui. Ceea ce este aici ciudat se înscrie în ordinea morală a lumii și își află o explicație n acea zonă a vieții în care fantasticul « este » real, iar realul « pare »

Magda Isanos, în vara anului 1941, împreună cu bunica, surorile și fetița ei, pe terasa locuinței din București a părinților săi. (Strada Popa Nan, 49.)

fantastic. Ceea ce face din domnișoara Vanda, de pildă, un caz patologic sau din domnișoara Cristina o victimă a diavolului, e un șoc moral violent, un accident biografic.

Adeziunea scriitoarei la miraculos se explică prin faptul că ea dă povestirilor sale un caracter simbolic; de aici polisemia, dar și lirismul lor. Proza Magdei Isanos are deci firești, adînci corelații cu poezia, trădînd același larg suflu animist care nu exclude perspectiva istorică a vieții. Perfect încadrate în atmosfera de ansamblu, personajele se individualizează firesc nu atît prin limbaj, cît prin gest. Alături de amănuntele fizice, autoarei nu-i scapă nici costumația, portretul domnișoarei Cristina fiind, astfel, lucrat la gherghef cu o finețe într-adevăr feminină. Accentul cade însă întotdeauna pe profilul psihologic, schițat sigur în cîteva linii sumare.

Proza Magdei Isanos trăiește mai ales prin stilul ei cald, oral, fără a avea fervoarea patetică și acuitatea viziunii poetei. Totuși, și povestirile răsar din aceeași « dragoste de oameni neînvinsă ».

Al. HUSAR

[DOMNIȘOARA VANDA]

Portret în cărbune de Leandru Popovici.

[...] Cînd gospodinele treceau spre piață, d[omnișoa]ra Vanda stătea de-acum în fața tejghelei ocupată să ajusteze o rochiță sau să picteze un obraz trandafiriu. Ele-i dădeau vesele bună dimineața și fata răspundea, iar dacă se simțea veselă din vreo pricină oarecare amîndoi obrajii săi făceau două gropițe cînd ea surîdea și fiecare se simțea atunci mulțumit privind-o.

Toată lumea din orașul acela o iubea pe d[omnișoa]ra Vanda. Ea se purta cu micii săi cumpărători întocmai ca o zînă bună, îi ridica de subțiori pînă la rafturile de sus ca ei să-și aleagă păpușa, fetițelor le îndrepta moțul din păr, băieților (care veneau să cumpere paiațe și maimuțoi), le aranja mai bine reverul hăinuței «marinar» și pentru fiecare din clienții ei avea buzunarele rochiei pline cu bomboane, biscoturi și fructe zaharisite. Și-n orașul acela erau copii mulți și se cumpărau mereu păpuși.

Însă nimenea nu bănuia că se petrece-n micul atelier al d[omnișoa]rei Vanda un lucru grozav. Atît de măiestrite erau păpușile din mîna cea subțire și albă a fetei,

că sufletele copiilor mici, morți de curînd, crezîndu-le trupuri vii, intrau în păpușile de pîslă și porțelan și rămîneau întemnițate acolo. Adeseori seara, cînd d[omnișoa]ra Vanda lucra de zor lîngă lampă, un murmur ciudat, un suspin ușor înfiora aerul și ea ridica o clipă ochii și asculta speriată, dar îndată se liniștea zicîndu-și că i s-a năzărit și totuși, fără voia ei, d[omnișoa]ra Vanda se gîndea că prea sunt mari și rugători ochii cei neînsuflețiți ai păpușilor, prea o urmăresc aceste priviri dureroase ce parcă ar vrea să plîngă și nu pot. Însă de unde să-i vină-n minte d[omnișoa]rei Vanda că zeci de suflete de copii stau închise-n trupșoarele de porțelan și pîslă, că sufletele acestea sunt vii și simțitoare și că sufăr de-a nu se putea sluji de trupurile acelea moarte și plîng de durere că s-au prins în aceste capcane frumoase.
Cine-ar fi crezut că luminosul, coloratul atelier de păpuși e un iad unde suflete fragede se pîrjolesc?

Fără îndoială că nimeni, d[omnișoa]ra Vanda rîdea făcînd gropițe-n obraji, ridica de subțiori clienții mărunți care priveau pe rînd ochii mari și stranii din rafturi exclamînd: «Pe-aceasta, pe-aceasta» și soarele lumina colțul acela tihnit și părea că rîde la fiecare petec colorat întîlnit pe fiecare obraz trandafiriu și mai ales în părul frumoasei vînzătoare.

Un domn foarte zvelt și tînăr care locuia-n casa de vis-à-vis, de-o săptămînă de cînd se mutase acolo nu mai părăsea fereastra dinspre stradă; oricine trecea-l putea vedea acolo, palid și-atît de visător [de] parcă n-ar fi trăit pe lumea aceasta. Într-o dimineață cînd d[omnișoa]ra Vanda se așezase după tejghea, el veni cu fața toată surîzătoare și ceru o păpușă. «Pentru o nepoțică de-a mea», adăugă grăbit, deși d[omnișoa]ra Vanda, făcînd drăgălașele sale gropițe-n amîndoi obrajii, îl poftea să-și aleagă una, fără cea mai mică umbră de îndoială că scopul său ar fi altul decît acela de-a cumpăra o păpușă. Tînărul trecu după tejghea, dar nu-nvrednici cu nici o privire minunatele păpuși pe care ea, binevoitoare, le arăta, cu toate acestea el spunea mereu «Da» și clătina plin de voie bună capul la fiecare vorbă a d[omnișoa]rei Vanda, privind-o atît de mult și fierbinte-n ochi, încît fata se făcuse mai trandafirie decît păpușile ei și nu mai știa ce să spună.

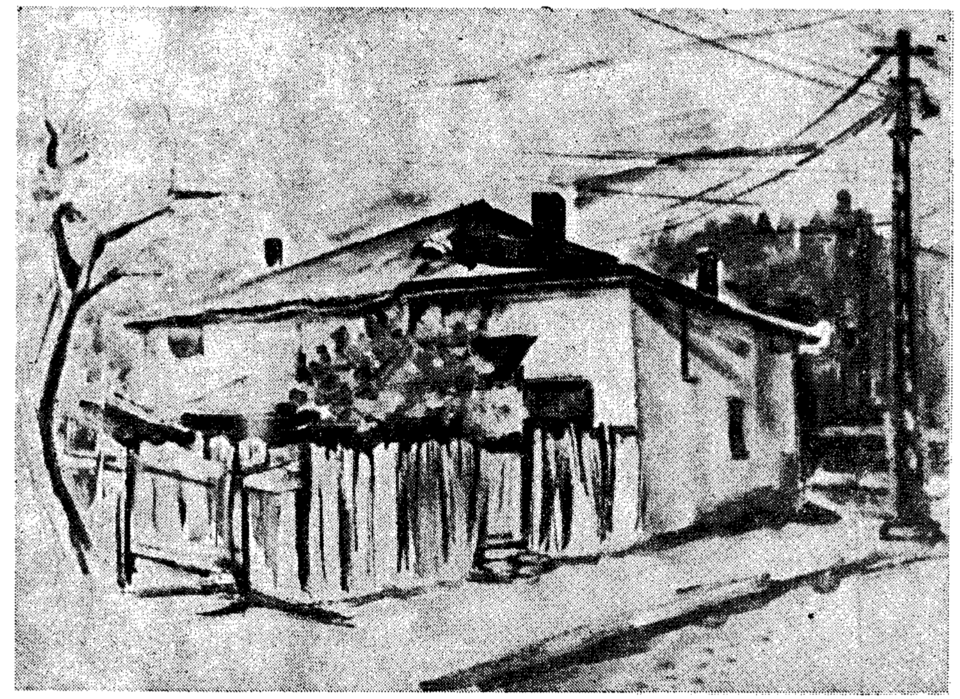
Atunci ciudatul cumpărător tresări ca trezit din somn și peste măsură de grăbit alese la-ntîmplare o păpușă. Dar cînd d[omnișoa]ra Vanda îi întinse pachetul alb dreptunghiular, el ca și cum nici nu l-ar fi văzut, cuprinse-n palme capul fetei și vorbi cu-n glas șoptitor și parcă trist: «Te iubesc, d[omnișoa]ră Vanda, te iubesc».

Din ziua aceea vînzătoarea de păpuși fu și mai frumoasă, gropițele din obrajii săi răsăreau mereu și diminețile ea cînta c-o voce puternică și clară care făcea pe trecători să întoarcă totdeauna capul și să surîdă, fiindcă toți știau în oraș că d[omnișoa]ra Vanda se logodise cu-n tînăr străin, ce-i drept însă, pare-se foarte de treabă și bogat.

Mai erau cîteva zile pînă la nuntă, era seara tîrziu și ca de obicei logodnica cea fericită lucra lîngă lampă. Cu o pensulă subțire ea desena arcul unei guri de păpușă, deodată s-auzi un foșnet în spatele ei și niște zgomote ușoare. Speriată, d[omnișoa]ra Vanda se ridică și privi jur împrejurul ei.

Din rafturi, din cutii, de pretutindeni, păpușile înviate ca prin minune săreau ținîndu-și cu grație rochițele c-o mînă, săreau cu rîsete mici, răutăcioase, veneau lîngă d[omnișoa]ra Vanda și s-agățau de fustele ei vorbind toate deodată, cerîndu-i parcă socoteală și d[omnișoa]ra Vanda își acoperi cu amîndouă mîinile ochii și strigînd aleargă pînă-n stradă. Ce credeți? Cînd au venit vecinii, păpușile viclene erau la locul lor și nimeni n-a vrut să creadă povestirea caraghioasă a fetei. D[omnișoa]ra Vanda fu dusă la spital și, doamne, ea e atît de blîndă, toți o iubesc acolo, căci toată ziua stă nemișcată, tăcută, ferindu-se să clipească măcar și numai cînd Alec a rugat-o plîngînd să-i spună ce-i cu dînsa, ea a surîs, făcînd pentru ultima oară drăgălașele ei gropițe, și-a zis punîndu-și degetul pe buze: «Te-nșeli, eu nu sunt Vanda, eu sunt o păpușă!»

TOTO

Prima locuință ieșeană a Magdei Isanos, loc de întrunire al Cercului studenților democrați din Iași.

Cele ce vreau să povestesc s-au petrecut de-asemenea într-un mic oraș, un oraș cu străzi prost pietruite și cu mulți pomi, unde fiecare știe totul despre cel[ă]lalt într-atît sînt de puțini și de plictisiți oamenii acolo.

Un om din cale afară de ciudat locuia-n orașul acesta, omul acesta era nu prea-nalt, cam gras și șchiopăta de-a binelea de-un picior, avea niște ochi foarte strălucitori și-un surîs din cele mai plăcute din cîte mi-a fost dat să văd.

Pînă aicea, nu-i așa, nimic ciudat. Dar omul nostru, cu toate că arăta ca toți oamenii, părea că ține cu tot dinadinsul că se deosebească prin purtarea lui de ei. Așa de-o pildă el avea o casă mare de piatră cu nenumărate ferești înguste și boltite pe care însă nu le deschidea niciodată, în jurul casei era o imensă grădină unde nu cred să fi lipsit vr'un soi de plantă, cea mai mare parte a vieții sale omul cel ciudat și-o petrecea acolo îngrijind c-o neistovită dragoste fiece firișor de iarbă și totuși nimeni nu văzuse pe dinăuntru acest mic paradis, adică, vom vedea numaidecît, c-aproape nimeni.

Cînd mergea pe stradă, el avea totdeauna o carte-n mînă din care citea mergînd și se lovea mereu de oameni, de felinare și case, iar dacă-i vorbeai, după ce te privea o clipă batjocoritor, făcea un «Hm» care părea că vine din burta lui rotunjită și pleca șchiopătînd mai departe și totuși nu era rău, nu, doamne ferește,

dinpotrivă, marea lui avere (căci era foarte avut) și-o cheltuia pentru-n singur lucru, ca să facă bucurie copiilor. Nu-și poate cineva închipui ce dragi îi erau. Ținea să fie prieten cu fiecare, la început s-adresa copilului cam în felul acesta: «Toto, ia vino la moșul să fim prieteni» și ciudat, copiii n-aveau frică de el, i se repezeau deodată în brațe oricît ar fi fost de mici și sperioși. Din pricină că nu vorbea decît cu copiii și din pricină că fiecăruia pîn-a nu-i ști numele-i spunea Toto, lumea-i zicea: Toto. În orașul acela trăiau desigur cei mai fericiți copii. Dacă vreun micuț zdrențăros, cu nasul vînăt și murdar stătea vrăjit lîngă vitrina magazinului de jucării, Toto răsărea ca din pămînt lîngă el. Privea cîteva clipe dus pe gînduri vitrina, se schimba de pe un picior pe celălalt și după ce tușea de cîteva ori ca pentru a-și stăpîni o mare emoție îl ruga pe copil să-i facă plăcerea de a-și alege o jucărie, da'una oricît de scumpă pe care, iată, va plăti-o el imediat. Puțin timp după venirea lui în oraș, Toto cunoștea toți copiii și era cunoscut de toți; cînd el trecea prin grădina publică toți omuleții își lăsau jocul și-l înconjurau, i se agățau de haine uneori pătîndu-i-le și rupîndu-i-le din prea mare zel, și Toto lăsa imediat cartea și începea cine știe ce poveste caraghioasă de să te strîmbi de rîs.

Poate că în celelalte orașe vor fi existînd copii care să nu creadă în existența zînelor și-a lui Moș Crăciun, în orășelul nostru însă datorită lui Toto — așa ceva n-avea cum să se întîmple.

În noaptea Crăciunului un Moș Crăciun cu barbă, cu sac doldora și cu povești blînde cum îi șade bine unui Moș Crăciun, colinda toate casele unde erau copii și asta mai înainte ca ei să adoarmă, așa că fiece copil putea să-l vadă și să-l tragă de barbă convingîndu-se că nu-i o arătare. Oamenii răi spun că Toto plătea pe cineva, îl deghiza în Moș Crăciun și-l trimitea să împartă jucăriile cumpărate de el mai dinainte; dar eu sînt sigură că era un Moș Crăciun adevărat — atîta doar că Toto îi dădea lista copiilor chiar și a celor mai săraci și convenise cu el să nu mai vină după miezul nopții.

Primăvara, prin mai, Toto dădea-n grădinile lui o mare serbare, bineînțeles numai pentru copii. Cînd o mamă voia să-și amenințe copilul spunea: «N-am să te las să te duci la serbarea lui Toto». Era tot ce putea să fie mai trist pentru un copil din orașul acela — căci serbarea era într-adevăr minunată.

Închipuiți-vă:

Toți copacii erau plini de becuri colorate, poate mai mult de-o sută se legănau printre frunze ca niște fructe ciudate, nisipul era nespus de fin pe poteci, galben ca aurul. Mesuțe mici pline cu toate bunătățile erau răspîndite printre flori, la cea mai mică adiere de vînt copacii risipeau o pulbere argintie și tufișurile mai mici se frîngeau de-atîtea nimicuri delicioase cîte agățase Toto-n crengile lor.

Cînd intrau pe poarta larg deschis-a grădinii copiii rămîneau cu gura deschisă și de atîta plăcere și bucurie nici nu puteau rîde. Atunci de pe alei veneau adevărate zîne subțiri și sprintene învăluite în întregime-n văluri străvezii de toate culorile și prinzîndu-le mînuțele lor durdulii sau luîndu-i de-a dreptul în brațe începeau să-i poarte prin paradisul acela pregătit pentru ei. Odată grădina plină de voioșia copiilor, Toto apărea și el într-un costum grozav de caraghios, cu papuci imenși cu vîrfurile-ntoarse pînă la frunte, cu pantalonii strîmți tare și colorați țipător și c-o bonetă împodobită cu clopoței pe cap și cîte nu scornea el ca să-i facă să rîdă întruna.

Se zice că sărea asemeni unei mingi, că mergea în patru labe în mijlocul lor imitînd un cîine sau un urs, de altfel Toto știa să imite orice.

Și-am uitat să vă spun că în tot timpul acesta o muzică nepămînteană, duioasă și veselă totodată, venea prin ferestrele care contrar obiceiului casei erau deschise. Un singur om nu-l putea suferi pe Toto, preotul. Preotul acesta era mereu ursuz și bănuitor, el nu putea să-i ierte lui Toto că nu trecuse niciodată pragul bisericii și că nici nu se sinchisea să-i dea bună ziua pe drum. «Domnilor, obișnuia să spună amicilor săi mai apropiați — preotul, acesta-i însuși necuratul, Dumnezeu mi-i

Magda Isanos în mijlocul familiei în parcul de la Costingeni.

martor c-am zărit sub haina lui caraghioasă vîrful unei cozi, priviți-i mai bine chipul, mersul și obiceiurile. Ce-ascunde oare el în casa aceea unde nici rază de soare nu pătrunde?

Dragostea lui pentru copiii noștri e de asemenea un lucru care-mi dă de bănuit.» Iar dacă cineva amintindu-și zîmbetul plăcut al lui Toto încerca să protesteze, preotul își ieșea cu totul din fire și continua cam în felul acesta: «Te-ntreb de unde vine el, cum îl cheamă, ei da, cum îl cheamă, doar nu vei vrea să zici că «Toto» (și cu cît dispreț pronunța preotul silabele acestea) e un nume? De unde are banii pe care-i zvîrle așa și ce vrea la urma urmei cu săriturile și mutrele lui caraghioase? »

Aici preotul rotea fioroșii săi ochi și-ndată se apleca la urechea tovarășului cu-n aer misterios: « Să-ți spun eu ce vrea — vrea să prăpădească sufletele copiilor noștri nevinovați. » (Preotul n-avea de altfel nici un copil.)

Ascultătorii simțeau fiori neplăcuți și în sinea lor trebuiau să recunoască totuși că prea mult mister plutește în jurul acestui Toto și că se poate că nu-i lucru curat la mijloc.

Dar copiii nu era chip să fie scoși de sub vraja darnicului vrăjitor. S-a-ntîmplat chiar că o fetiță, pe care mama ei evlavioasă a oprit-o să se ducă la serbarea anuală din grădinile lui Toto, a-ncercat să se sinucidă.

De atunci nici o mamă nu s-a mai împotrivit ca Toto să-i fericească după inima lui copilul. Și apoi orice ar fi spus preotul, Toto iubea prea mult copiii ca să nu-ți fie simpatic, dacă era vreunul bolnav în oraș, el întovărășea pe doctor cînd venea în vizită, își deșerta buzunarele miraculoase la căpătîiul patului mic, oferea imediat bani pentru cele mai scumpe doctorii și-n tot timpul acesta chipul său era atît de galben, ochii așa de rătăciți că-ți făcea rău să-l privești. În schimb era o adevărată plăcere să-l vezi pe Toto cînd se năștea-n orășelul acela un nou copil. Nu. Bucuria lui nu se putea descrie. Cred că cel mai mohorît dintre oameni ar fi rîs văzîndu-l cum face pe rînd ca oaia, ca găina, și ca rățoiul, arbora în ziua aceea cele mai aprinse și mai ciudate haine și-și freca mîinile scurte și groase cu-atîta mulțumire de puteai să juri că i se naște lui și nu cine știe cărei familii nevoiașe o nouă odraslă.

Mulți ani au mai trecut astfel în orașul cu cei mai fericiți copii, și Toto era mereu neschimbat, ajunsese să intre-n viața normală a tîrgușorului și nimeni în afară de preot nu-și mai bătea capul cu misterul său, poate străinii care picau din cînd în cînd pe-acolo.

Și într-o zi o veste zguduitoare trece prin toate casele orașului: «A murit Toto». Și toți erau așa de mirați parcă pînă-n ziua aceea n-ar fi știut că Toto o să moară și el odată ca toată lumea.

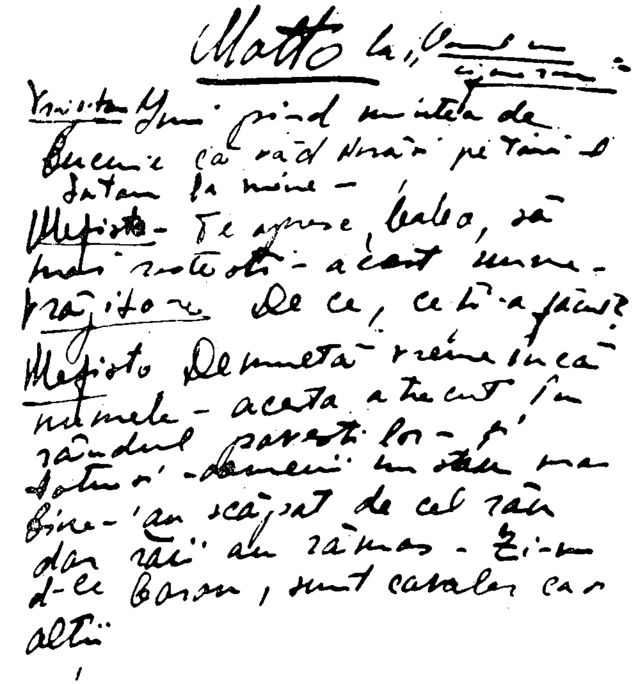
Ei, și știți ce s-a găsit în camera cea mai misterioasă din misterioasa casă a lui Toto?

Un sicriu de argint cu capacul de sticlă și în el îmbălsămat trupul unui copil de trei ani, copilul lui Toto care murise de mult.

OMUL CU CIZME ROȘII

Motto

VRĂJITOAREA — Îmi pierd mintea de bucurie că văd iarăși pe tînărul Satan la mine.
MEFISTO — Te opresc, babo, să mai rostești acest nume.
VRĂJITOAREA — De ce, ce ți-a făcut ?
MEFISTO — De multă vreme încă numele-acesta a trecut în rîndul poveștilor — și totuși oamenii nu stau mai bine — au scăpat de cel rău dar răii au rămas. Zi-mi, d[omnu]le baron, sînt cavaler ca și alții.

Motto
Vrăjitoarea Îmi pierd mintea de bucurie că văd iarăși pe tînărul Satan la mine —
Mefisto — Te opresc, babo, să mai rostești acest nume.
Vrăjitoarea De ce, ce ți-a făcut?
Mefisto De multă vreme încă numele-acesta a trecut în rândul poveștilor — și totuși oamenii nu stau mai bine — au scăpat de cel rău dar răii au rămas — Zi-mi d-le baron, sunt cavaler ca și alții

Ultima locuință din Iași a Magdei Isanos. Poeta, alături de cîteva prietene, în grădina din fața casei sale.

În iarna aceea — e foarte multă vreme de atunci — Margareta M. — soția generalului M. — dădea un mare bal la ea acasă. Salonul cu toate luminile aprinse era plin de lume — să tot fi fost vreo 11 noaptea, buna dispoziție — începuse tocmai să crească — datorită șampaniei și ochilor atîtor femei frumoase. Se aflau acolo cele mai tinere și mai elegante doamne din oraș, toate străluceau, poate că-n zilele celelalte ele aveau destule cusururi, dar nimic nu se băga de seamă acum, rochiile cu grijă lucrate, veselia, luminile nenumărate, în sfîrșit tot farmecul unui bal la Margareta M. făcea ca fiecare din femeile acestea să fie mai frumoasă. Dar două din ele erau cu adevărat fermecătoare. Una era d[omnișoa]ra Cristina — conducătoarea grădiniții de copii. Își prinsese-n părul ei blond cenușiu o mică diademă, rochia de catifea neagră garnisită la mînici și la poale cu blăniță albă, o făcea să pară încă mai subțire și mai distinsă.

Într-un cuvînt d[omnișoa]ra Cristina semăna-n seara aceea c-o domniță din basme. Cealaltă era chiar Margareta M.; purta ca-ntotdeauna o rochie galbenă deschis, lungă și foarte largă-n jurul picioarelor, însă strînsă la mijloc, brațele, gîtul și pieptul pînă la jumătate rămîneau goale și pielea ei foarte brună se armoniza cu galbenul rochiei. Părul neobișnuit de des și lung al soției generalului era strîns pe ceafă și deasupra tîmplelor ei gingașe doi trandafiri de-un roșu-negru care-și desfăceau petalele. I-ar fi venit cuiva greu să spună care dintre aceste două avea mai mult farmec.

În clipa cînd începe istorisirea de față, balul începuse de-a binelea. Doctorul Cox își turna cel de-al 12-lea rom, poate cel de-al treisprezecilea pahar, lăudînd cu-nsuflețire vinul generalului; notarul într-un grup alăturat își debita nesecatele răutăți și d[omnișoa]ra Cristina, agitînd enormul său evantai de pene-ncerca să refuze un dans: « Sînt obosită, dacă nu te superi, valsul următor e al dumitale » rostea dînsa îmbujorată, dar vocea ușor plictisită i se schimbă deodată.

« Ia te uită, ia te uită », și evantaiul său arăta cavalerului, spre mijlocul salonului, un om înalt, cu umeri largi și păr blond — cam lung. Stătea cu spatele și îi vorbea ceva Margaretei — picioarele lui erau băgate pînă la genunchi în niște cizme roșii.

Vreme de cîteva secunde fu tăcere, toți ochii erau pironiți pe ciudatul personaj pe care nimeni din cei de față nu-l cunoștea și care venise într-un costum atît de nepotrivit la un bal select ca cel al Margaretei M.

Însă, lucru-ntr-adevăr uimitor, în loc să-l dea afară Margareta-ncepu să valseze cu el mai înainte chiar de a-l fi prezentat cuiva. Și necunoscutul valsa dumnezeiește.

Aplecat cu un fel de duioșie spre ea, înlănțuind-o strîns și totuși nespus de delicat cu-n braț, el luneca pe podeaua sclipitoare și-abia atunci privitorii își dădură seama cît era de frumos, ce fine erau hainele lui și cît de bine-i veneau acele îndrăznețe cizme roșii.

Balul acela rămîne fără pereche, în cîteva clipe dansul, discuțiile, jocul de cărți, totul însuflețea pe oaspeți, ei puneau o pasiune, care nu le era în obicei, în fiecare dintre lucrurile acestea.

Șampania nu-nbăta pe nimenea, dar dădea fiecăruia mai mult spirit, ochii frumoaselor femei străluceau ca cele mai scumpe pietre și omul cu cizme roșii se-nvîrtea printre toți. Spunea că numele lui e Adam — auzise de balul generălesei și-și luase îndrăzneala să vină neinvitat, era străin desigur — călătorea spre Egipt și-n drum poposise și-n țara noastră, orașul acesta prin așezarea lui îl atrăsese. Nu regreta alegerea ce făcuse și cînd rostea acestea — ochii săi cenușii ardeau ca jăratecul — și-ndată ridica paharul continuînd:

« Cele mai frumoase femei trăiesc în acest oraș ». Rar se naște om care să vrăjească pe cei din jur cum îi vrăjea Adam. Vocea lui avea un timbru atît de dulce că-ți ațineai urechea să prinzi cea mai mică modulare — dinții extraordinar de albi și regulați împreună cu vocea aceea făceau ca rîsul lui să fie cel mai frumos cîntec și apoi farmecul lui izvora din fiecare gest, din toată făptura lui de uriaș blond și poate chiar din adîncuri necunoscute nimănui.

Îndrăcită petrecere mai fu în seara aceea la Margareta M. și astăzi își mai aduc aminte bătrînii de dînsa.

Stăpîna casei, mai sprintenă ca o pasăre, era pretutindeni, gata să-i ghicească fiecărui musafir dorințele, dar mai cu dinadinsul se opreau ochii săi negri neliniștiți spre chipul ciudatului Adam — poate că nu era decît curiozitatea care-o făcea să-l privească astfel — dar nu numai Margareta, ci și Cristina și d[omnișoar]a Vanda, care pe vremea aceea nu-nebunise încă, și toate femeile ce se găseau acolo nu-ncetau să-l observe și căutau să-i placă. Iar Adam se oprea lîngă fiecare, găsea pentru toate vorbe măgulitoare, priviri calde și lucrul acesta-l făcea din inimă, cu atîta naturalețǎ și respect că femeia-l urmărea cu priviri pline de părere de rău cînd se ridica de lîngă ea.

Afară era de mult ziuă și nimeni nu se-ndura să plece. Adam părăsi salonul de dans ca să s-așeze probabil la cărți, dar peste cîteva minute cînd Margareta se duse să-l caute nu-l găsi și doctorul Cox pretindea că nici o clipă nu-l văzuse acolo.

Omul cu cizme roșii intrase-n pămînt. La urma urmei poate plecase neobservat pe ușă ca toată lumea, totuși dispariția lui stîrni un murmur de dezaprobare și femeile simțeau un fior rece sub sînul stîng — la gîndul că poate au valsat o noapte-ntreagă cu un om care apare și dispare ca un demon.

A doua zi se petrecu poate cea mai mare minune din orașul cu minuni. Adam — omul cu cizme roșii — fu văzut pe stradă-n tovărășia lui Toto (pe vremea aceea

Toto trăia). Ei vorbeau într-una ca niște vechi prieteni și pînă seara Adam și-a mutat bagajele-n casa oblonită a lui Toto și-a rămas acolo pînă la sfîrșitul întîmplărilor pe care vreau să le pun în ordinea-n care au venit.

Întîi s-au schimbat după balul Margaretei obiceiurile oamenilor din orașul nostru; în fiecare seară era un bal, o serată sau o sindrofie și nici de la una nu lipsea Adam, ziua-n schimb rar îl vedeai, se-nchidea-n casa cu ferești oarbe ca-ntr-un mormînt. Lumea vorbea sumedenie de lucruri despre cele ce-ar fi făcînd Adam *[lipsă din manuscris mai multe foi]* în spatele călătorilor, ci s-așterne la picioarele lui Adam care coborîse din sanie și totuși e un lup — ochii lui strălucesc ca niște lumînări și-n lumina lunii i se vede părul țepos de pe spate; alții vin pe urmele lui, e-o-ntreagă haită și femeile privesc ghemuite-n sanie c-o groază crescîndă cum se gudură toți acești lupi în jurul cizmelor roșii ca niște cățeluși și Adam s-apleacă și vorbește cu ei scărpinîndu-i pe spinare.

Din seara aceea singură Margareta s-a bucurat de atenția și tovărășia omului ciudat. D[omnișoa]ra Cristina e bolnavă rău, mama ei bătrînă își frînge mîinile și-l imploră pe doctorul Cox s-o salveze și doctorul s-agită de colo pînă colo cu șuvițele albe căzute pe ochi, el știe că nu se mai poate face nimic și buzele lui încearcă fără rost cuvinte de mîngîiere, iar degetele tremurătoare abia mai mînuiesc seringa. «Toți lupii vin la picioarele lui» strigă cu ochi rătăciți și obraji roșii de febră d[omnișoara] Cristina și mai rostește și alte cuvinte încă, repezi și-ncîlcite pe care nimeni nu le-nțelege. Dintr-un început se zbuciuma, se ghemuia-n fundul patului — acum însă vorbește numai fără șir, mama ei îi ține mîinile și-i răcorește mereu buzele arse. Și iată că se deschide ușa și intră Adam — e mai palid decît oricînd, șade tăcut în picioare lîngă ușă. Nimeni nu-l bagă-n seamă.

Doctorul Cox se-ndepărtează de patul bolnavei și îi spune bătrînei c-ar trebui să vină preotul.

Bătrîna pare că nu pricepe, rotește ochii prostită în jurul ei și deodată-l vede pe Adam și întinzîndu-și degetul uscat și tremurător spre colțul lui întunecos, strigă cu ochii ieșiți din orbite:

— Diavolul, Diavolul, uite-l cum așteaptă să-i ia sufletul.

Dar cînd se întoarse doctorul să privească unde îi arată bătrîna, locul e gol.

Peste cîteva clipe sosește preotul. «Cine te-a trimis?» întreabă Cox.

— Toto, răspunde preotul, îmbrăcîndu-și patrafirul.

Și totuși omul cu cizme lungi și roșii dispăruse.

Puțini erau acei ce nu credeau că el fusese însuși diavolul. Toto răspundea la toate întrebările strîngînd din umeri și făcînd: «Hm». Cît n-ar fi dat preotul și doctorul Cox și chiar notarul să poată zări puțin în casa ferecată și mai atrăgătoare ca oricînd a lui Toto; în cele dintîi zile de la moartea Cristinei mișunau mereu spioni în jurul casei și prin grădina ei. Notarul mai ales, îndrăcit să-l scoată de-acolo pe «bandit», cum îi zicea el, nu voia să creadă în poveștile cu necuratul — el îl văzuse cu ochii lui cum ieșea din casa muribundei și cum intrase la Toto și toată ziua începînd de-atunci spiona-mprejurimile.

— Vreau să-l prind și să-l trag la răspundere; să-l aflăm cine e și ce afaceri învîrte; din cauza lui s-a prăpădit fata.

Și toți îi țineau isonul condamnînd pe omul cu cizme roșii care disprețuise iubirea Cristinei plimbîndu-se mereu cu nevasta generalului și de-aici, și încă și din alte fapte — dacă nu chiar din toate faptele — locuitorii micului oraș scoteau argumente pentru a susține că necunoscutul fusese însuși necuratul. Într-o noapte Toto trecu chiar pe sub nasul unei santinele care dormea tun — în tovărășia unui om înalt, acoperit de-o glugă blănită, se duceau spre pădure, unde-o sanie bună-i aștepta și cu toate că ningea tare, vizitiul povestea că omul cel înalt avea cizme roșii.

La urma urmei eu nu văd nici-o piedică, nu-i așa, ca însuși diavolul să-și fi ales drept reședință orășelul nostru, e doar un loc din cale-afară de plăcut și-apoi e orașul unde se-ntîmplă minuni fără ca să intervină Dumnezeu.

PROTEST ÎMPOTRIVA UNEI REALITĂŢI BRUTALE

Se ştie că Magda Isanos a studiat dreptul la Iaşi, unde mai apoi a profesat pentru scurtă vreme avocatura.

Poeta s-a stabilit în oraşul de pe malul Bahluiului în anul 1934 şi a rămas aici pînă în perioada refugiului, cînd a venit în Bucureşti, în casa părinţilor din strada Popa Nan, nr. 49.

La începutul studenţiei, a locuit în diverse camere mobilate, dar în 1936, împreună cu sora ei, Silvia, au închiriat un apartament în strada Sărăriei, colţ cu strada Ralet. Cîteva case mai la vale, locuise, George Topîrceanu. Apartamentul se compunea din trei încăperi, care au fost mobilate cu lucruri aduse de acasă. Această locuinţă a servit ani de-a rîndul ca loc de întîlnire al Comitetului democrat studenţesc. Toţi cei din « cenaclu » o botezaseră « Curtea miracolelor » din cauza constrastului izbitor dintre aspectul exterior, care era mai mult decît modest, şi confortul interiorului. Scurt timp după căsătoria Magdei Isanos cu Eusebiu Camilar — făcută împotriva voinţei familiei — au reînceput peregrinările prin diverse camere mobilate.

Absolvind dreptul, Magda Isanos începe să funcţioneze ca avocat stagiar la baroul din Iaşi. Activitatea în acest domeniu prezintă un deosebit interes pentru înţelegerea universului cotidian al poetei, luminînd primele conflicte pe care le-a avut de înfruntat cu oficialităţile administrative ce căutau să boicoteze activitatea ei afişat democratică. Magda Isanos privea profesiunea de avocat ca pe o « datorie pe care am socotit-o cea mai însemnată, atît pentru ucenicia mea cît şi din punct de vedere moral şi general uman »[1].

Dealtfel, de la primul ei proces mai important, în care a pledat ca avocat din oficiu la Curtea criminală, Magda Isanos devenise un nume apreciat

---

[1] Publicăm în notă din Dosarul nr. 6/1939 ol. (Fond: Baroul Iaşi), o petiţie a Magdei Isanos şi două din cererile însoţite de certificatele medicale pe care poeta le-a înaintat în perioada respectivă conducerii baroului:

« 27 septembrie 1943

I

Domnule Decan,

Supun binevoitoarei d[omniei]voastre cercetări şi dreptei d[omniei]voastre hotărîri următoarele:

Am fost înscrisă la baroul Iaşi cu titlu de avocat stagiar la 13 ianuarie 1939 prin decizia N-6 a onor. Consiliului.

Am depus jurămînt la 31 ianuarie 1939 şi timp de doi ani şi jumătate am activat zi de zi ca secretară a d[omnu]lui avocat Neculai Apotecher şi mai ales în procesele penale în care am fost numită din oficiu, fie de onor. Curtea secţia [a] III-a (pe atunci Curtea Criminală), fie de către Barou. Nu am lipsit o singură dată de la această datorie pe care am socotit-o cea mai însemnată, atît pentru ucenicia mea cît şi din punct de vedere moral şi general-uman.

Asupra activităţii mele ca avocat din oficiu şi ca avocat stagiar în genere, d[omnu]l avocat Neculai Apotecher poate da lămuririle necesare, iar dacă onor. Consiliul şi d[omnu]l decan găsesc necesar, pot eu însămi prezenta o listă a proceselor în care am pus concluziile de amînare sau de fond şi chiar nădăjduiesc de a o prezenta la cerere.

De altfel activitatea mea din 13 ianuarie 1939 pînă în iunie 1941 este, mai mult ori mai puţin cunoscută în acest barou, cel puţin era cunoscută şi recunoscută ca lăudabilă pentru un stagiar pînă la data cînd, motive de sănătate m-au obligat să încetez ocupaţiile mele obişnuite.

La dosarul meu există două certificate medicale în acest sens.

Un certificat medical, primul din iunie 1941, eliberat de d[omnu]l doctor Dobrovici de la maternitate lipseşte, dar pentru lipsa nejustificată prin certificatul medical, prezint o probă vie de necontestat, copilul meu, născut tocmai în intervalul de timp asupra căruia s-ar naşte discuţie, deci nu echivalează cu o renunţare tacită la activitatea profesională.

În 10—3—1941 am făcut o cerere pentru a fi înscrisă în corpul avocaţilor definitivi bazîndu-mă pe litera unui decret, datînd din septembrie 1940, în care se spune că pot fi definitivaţi avocaţii stagiari, care la data apariţiei susnumitului decret îndepliniseră stagiul de doi ani.

Se înţelege, definitivarea era fără examen.

Cererea mea de-atunci se găseşte la dosar şi se poate observa că a rămas în suspensie, pe ea aflîndu-se următoarea rezoluţie: „D[omnu]l avocat C. Drugescu va raporta".

Dar nici un raport nu s-a făcut, nici o altă urmare nu s-a dat, într-un sens sau altul, deşi mărturisesc că am dorit foarte mult să cunosc motivele pentru care dintre toţi colegii mei de ambele sexe care îndeplinesc (în unele cazuri cu aproximaţie de cîteva luni în minus) stagiul de doi ani, numai eu am fost ocolită la definitivare.

în colegiul avocaților din Iași. Cariera ei ar fi fost, desigur, strălucită dacă sfîrșitul nu i-ar fi venit atît de timpuriu.

Însă din cauza atitudinilor ei politice, poeta întîmpină din primul moment (ianuarie 1939), ostilitatea fasciștilor din barou. Era mereu amenințată cu excluderea pe motiv de « inactivitate ». Petițiile depuse conducerii corpului de avocați dovedesc grija Magdei Isanos ca numeroasele ei certificate justificative să nu fie considerate o « renunțare tacită la activitatea profesională ». Realitatea este că boala de inimă, descoperită în vara anului 1942, o silește să-și reducă din ce în ce mai mult prezența la bară. Refuzul repetat al baroului de a face formele de definitivare a poetei ca avocat o silește să protesteze cu deosebită demnitate, arătînd că profesarea meseriei este « cunoscută și recunoscută ca lăudabilă, mai ales pentru un stagiar ».

În toamna anului 1940, soții Camilar s-au mutat în casa cumpărată de Elisabeta Isanos, mama Magdei, în strada Săulescu 19. Era o străduță liniștită, foarte puțin circulată, deși situată în inima Iașului. Cînd, în iunie 1941, familia Camilar a plecat la București, Magda Isanos m-a rugat să rămîn în apartamentul ei. Am locuit apoi în aceeași casă și după întoarcerea temporară a soților Camilar, pînă cînd, strada Săulescu fiind ocupată în exclusivitate de armată, am fost nevoită să mă mut. În urma bombardamentului din noaptea de 5 — 6 iunie 1944, lucrurile mele și pachetele cu hîrtii ale soților Camilar au fost distruse.

În urma rugăminții Magdei Isanos, am verificat hîrtiile rămase, și cu acest prilej am găsit un carnet care cuprindea patru povestiri fantastice. Socotind că ele dezvăluie pentru cititorul de azi un aspect mai puțin cunoscut al activității scriitoarei, încredințez trei dintre ele paginilor revistei „Manuscriptum", cu ocazia celor treizeci de ani care se împlinesc de la dispariția dintre noi a Magdei Isanos.

Veronica GORGOS

Consider și azi lipsa unei rezoluții definitive și motivate de respingere pe cererea mea, din 10—3—1941, ca o nedreptate.

În sfîrșit, în 27—8—1941, înaintez încă o petiție și taxa de 500 lei, pentru examenul de definitivare a avocaților stagiari, care fusese anunțat în ziare, dar după cum se știe examenul nu s-a mai ținut.

Astăzi un nou decret spune că vor fi definitivați fără examen, după aprecierea onoratului Consiliu al Baroului respectiv și a d[omni]lor decani, avocații stagiari cu un stagiu de activitate notorie de trei ani.

Pe baza acestui decret, cer din nou să fie cercetată activitatea mea profesională și certificatele medicale (care explică întreruperea bruscă a acestei activități) și să se hotărască în consecință după aprecierea onor. Consiliului dacă pot, sau nu, fi trecută în corpul avocaților definitivi.

Închei acest memoriu, exprimîndu-mi speranța că de data aceasta cererea mea nu va rămîne fără răspuns, așa cum s-a întîmplat în martie 1941.

De asemenea, parafrazînd frumosul vers al poetului Vlahuță, țin a adăuga că nu de examen [mă tem], ci de veșnicia de așteptare care mă desparte de data unui examen, căci după cum se știe din 1938 și pînă azi o singură dată s-a mai fixat un examen de avocați definitivi și acela s-a contramandat.

Ori după apariția recentului decret, putem spera și mai puțin că un examen se va fixa în curînd.

Acestea sînt motivele pentru care cer, domnule Decan și onorat Consiliu, să apreciați sau nu, să fiu înscrisă în corpul avocaților definitivi.

Cu deosebită considerațiune,
Magda ISANOS CAMILAR »

II

Baroul Iași
Intrare Nr. 855
1941 luna decembrie ziua 30

Se va avea în vedere
P. Pogonat

« Domnule Decan,

Subscrisa Magda Isanos-Camilar domiciliată în București str. Popa Nan, 49, cu onoare vă rog să binevoiți a lua în considerare prezentul certificat medical, dînd delegațiune pentru amînarea proceselor mele d[omni]șoarei Veronica Zosin și considerînd tot acest timp ca util pentru stagiul meu, deoarece din motive independente de voința mea sînt ținută să nu activez.

București, 28. XI. 1941

Cu deosebită considerațiune,
Magda ISANOS CAMILAR, avocat stagiar. »

III

Baroul Iași
Înregistrarea Nr. 177
1943 luna martie ziua 2

Se va avea în vedere
P. Pogonat

« Domnule Decan,

Subsemnata Magda Isanos Camilar, avocat stagiar, domiciliat în Iași str. Săulescu 19, vă rog să binevoiți a lua în considerare alăturatul certificat medical, din care se vede că sufăr de-o boală de inimă ce m-a împiedicat un timp nedeterminat să depun vreo activitate profesională.

Cu deosebită stimă,
Magda ISANOS CAMILAR »

ALICE VOINESCU

Dialoguri cu eroii tragici

ALICE VOINESCU SCRIE DIALOGURI CU EROII TRAGICI spre sfîrşitul vieţii ei. Ani de singurătate meditativă, de bilanţ sever al unei existenţe îndelungate care, încă de copil, supusese meandrele devenirii ei personale unor criterii obiective superioare. Aceea care spunea că « de tot ce ţi se întîmplă eşti responsabil », reunea o infinită blîndeţe înţelegătoare faţă de slăbiciunile semenilor săi cu o necruţătoare exigenţă faţă de sine însăşi. Îşi asumase calitatea de a fi om, ca pe o misiune pe care nu o putea împlini decît printr-un necontenit examen lucid al reacţiilor, chiar cele mai intime, ale conştiinţei ei, imperativ selectate de aspiraţia mereu vie, chiar dacă nu explicit formulată, de a ridica viaţa la tonalitatea majoră a operei de artă. Să fie bine înţeles : nu era vorba de un estetism formal, deşi apariţia ei, totdeauna marcată de un rafinament discret, putea sugera la o primă vedere şi acest aspect. Doctor în filozofie la Sorbona, cu vaste cunoştinţe beletristice, Alice Voinescu nu considera cultura un mijloc de promovare socială, un lux intectual, ci vedea în ea un act de viaţă, o afirmare angajată, care singură permite omului o delimitare şi în acelaşi timp o limitare conştientă în interiorul dimensiunii sale specifice.

Dacă în ultimii ani ai vieţii, din toate culmile spiritului creator uman, îşi alege ca interlocutori eroii tragediei antice, nu o face cu aroganta prezumţie a unora din intelectualii contemporani care, sub cuvînt că demitifică valorile, le mistifică — ci din convingerea smerită că pentru a urca anevoioasele trepte ale condiţiei de om, trebuie să te măsori cu acele tipuri exemplare pe care cultura le propune ca o chintesenţă a victoriilor ei.

Pentru Alice Voinescu, eroul tragic este « prototipul omului adevărat ». Rezultat al unor decantări multiseculare, în cuprinsul unei culturi care încă de la început acordă omului un loc privilegiat, omul tragic se defineşte în concepţia Alicei Voinescu prin saltul calitativ din determinare la libertate. Fie că se numesc Oedip sau Antigona, Oreste sau Electra, Agamemnon sau Cassandra, toţi şi fiecare în parte transgresează pasivitatea chiar curajoasă înlăuntrul unui Fatum *implacabil, pentru a-şi recunoaşte Destinul, a şi-l asuma în mod liber şi chiar a-l învinge, transfigurîndu-l. Toate etapele evoluţiei conştiinţei, de la interogaţie, ca prim act de afirmare dinamică, la angajarea responsabilă a Eu-lui, chiar cu preţul suferinţei, şi pînă la instalarea lucidă în Ordinea universală, sînt străbătute de eroul tragic cu acea încredere pe care cultura elină o are în nesfîrşita posibilitate de progres a naturii umane. Pe el şi l-a propus şi ni-l propune Alice Voinescu ca model al devenirii noastre, oameni obişnuiţi ai tuturor zilelor, dar învestiţi încă de la fiinţare cu acel tainic şi totuşi atît de evident har al nevoii de desăvîrşire.*

Maria Ana MURNU

teatru

critică

poezie

proză

ORESTE

[1]

PROFESORUL: **Fiu al unei perechi dezbinate pînă la ură și crimă, Orest, tu îmi apari sfîșiat în conștiința ta, chinuit între cei doi poli ai firii tale. Te-am întîlnit în tragedia lui Eschyl, în tragedia lui Euripid, în cea a lui Racine, în tovărășia Iphygeniei la Goethe. Fiecare te-a conceput după chipul și asemănarea vremii sale. Shakespeare te-a botezat cu numele lui Hamlet și ți-a încărcat sufletul cu problemele complicate ale unei lumi noi care ieșea din liniștea unui mileniu de credință și se îndrepta spre cercetarea primejdioasă a Cosmosului infinit, cel de neîncăput în mintea mărginită a omului.**

Toți au recunoscut în tine pe răzbunătorul unui tată eroic, împotriva unei mame inconștiente și impulsive.

ORESTE: **Și din toate aceste chipuri ale mele descoperite de artiști, care ți-a fost mai scump, doamnă profesoară? Eu le port de-a lungul veacurilor, încît dacă m-ai întreba cine sînt, ți-aș răspunde că sînt azi, ceea ce m-au făcut artiștii. (Așa l-am auzit și pe Pirandello prin gura unui personaj al său fictiv.) Însă eu am fost aievea, cîndva, cu mii de ani în urmă. Am constatat, de cînd m-au tot trezit artiștii din somnul meu, că ce era nemuritor în mine a înviat mereu și s-a**

[2]

deslușit tot mai bine, așa încît, cînd mă privesc în oglinda ce-mi întinde veacul vostru, îmi recunosc o conștiință foarte complexă. Poate că pe mine, cel de azi, l-ai îndrăgit, doamnă profesoară, căci pun prinsoare pe tronul meu din Argos, că nici d[umnea]ta, nici mia d[umi]tale de studenți, n-ați avut puterea să mă închipuiți așa cum am fost eu adevărat, atunci.

PROFESORUL: **De ce ne crezi atît de străini și departe de tine? Mai sînt și azi fii care-și ucid mamele și nici măcar din motive morale ca tine. Ți-aș spune și mai mult: își ucid ambii părinți — nu cu săcurea ca tine, nici chiar numai « vorbindu-le pumnale », cum făceai tu cînd te chema Hamlet, dar îi ucid foarte simplu, în inima lor, cu indiferența.**

ORESTE: **Indiferența? Ce este aceasta?**

PROFESORUL: **E nepăsare, e neparticipare la bucuria și suferința altora.**

ORESTE: **Nu, așa ceva n-am cunoscut, căci eu sînt viu și sînt om și vreau să fiu un om tot mai adevărat și de altfel Solon ne-ar fi scos din cetate, dacă ne-am fi făcut vinovați de [nepăsare].**

PROFESORUL: M-ai întrebat care dintre chipurile tale îmi e mai drag. Ei bine, fără șovăire, îți răspund: cel evocat de Eschyl și apoi cel în care te chemai Hamlet. Întîi erai un copilandru surghiunit de acasă, crescut de străini și mînat cu amenințări de un zeu, ca să împlinești dreptatea. Cum? Asta nu te privea. Soarta hotăra, zeii nemuritori. Tu aveai să îndeplinești un ordin. E drept că îți clocotea în suflet și o răzvrătire împotriva criminalilor și că porunca ce aveai să îndeplinești ți se părea chiar pe plac. Îți amintești cum te ațîța Electra și cum răzbunarea parcă nici nu era numai din datorie, ci creștea din firea ta de om?! Dar te iubesc, Orest, pentru că înainte de a făptui, tu cugetai, adică te sfredelea o întrebare, una care se libera și de porunca străină și de imboldul trupului tău. Te iubesc pentru că ai avut curajul să te smulgi din inexorabila cauzalitate și din orbul și comodul conformism și te-ai aventurat într-o întrebare! O întrebare te zvîrle în toate riscurile, te poate rătăci, dar în ea îți descoperi răspunderea ta și prin răspundere eul tău propriu. Tu ți-ai luat îndrăzneala să cugeți liber, în fața zeilor și a soartei. Iată de ce te iubesc și de ce, cu toate scăderile tale, sau poate și din pricina lor, te consider prototipul omului adevărat.

ORESTE: E adevărat, că o clipă am fost liber — atunci cînd a trecut prin conștiința mea întrebarea ce punea în cumpănă porunca zeilor. Am simțit atunci, numai o clipă, că Apollo îmi zîmbește ca unei odrasle vrednice de părintele luminii. Am simțit că m-a smuls ceva din rînduiala statornicită și — ca pe o săgeată — m-a proiectat departe — din țel în țel. Da, am fost liber în clipa aceea. Voi nu știți ce este această fericire. Voi credeți că sînteți liberi, cînd vă faceți de cap, împotriva obiceiurilor, a legilor, a tot ce vă stăvilește capriciul. Eu am fost liber, nu în gest, ci în rădăcina eului meu, din care trebuiau să crească gesturi noi. Eu am fost liber în conștiința mea. Pylade — înțeleptul — poate înțelept pentru că supus — (parcă nu-mi vine să-l numesc conformist), el mi-a amintit că m-am legat de o datorie și atunci m-am supus poruncii, am ucis pe mama — că așa au poruncit zeii, adică legea timpului.

PROFESORUL: Ce bine că vremea noastră nu admite asemenea legi! Adică, nu pretutindeni este așa, căci pe alocuri vărsarea de sînge se pedepsește cu pedeapsa capitală, adică tot cu sînge. Numai că gestul nu îl mai face fiul ci orice străin, care ar putea să-i fie un frate! Dar și în ceea ce privește libertatea ne deosebim. Noi sîntem liberi nu numai în gînd, ci și în faptă.

ORESTE: Ce amarnic vă înșelați. Și pe voi vă stăpînește ereditatea, ca și pe mine; vă stăpînește opinia publică, ca și pe mine; mediul, adică toți Pylazii — ca și pe mine. Măcar, dacă ați fi în stare să vă liberați în gînd — cum am făcut-o eu!

PROFESORUL: Dar tu ai izbutit numai să te întrebi. Noi și afirmăm și negăm.

ORESTE: Și în asta vă amăgiți. Nu înțelegeți că orice afirmați voi, chiar cum ziceți voi, științific, este relativ? Nu ați constatat voi că adevărul se schimbă de la veac la veac, că progresul neagă o afirmare absolută? Episteme, știință, veți fi avînd, dar siguranța ei, acea a 2-a siguranță, pe care ai noștri o numeau Asphales, este apanajul doar al zeilor. Afirmați, negați, dar totul se schimbă neîncetat.

PROFESORUL: Dar sînt și adevărurile absolute, Orest — sînt valorile.

ORESTE: Parcă nu au fost și gînditori care le-au răsturnat, le-au dat peste cap? Nu. Nimic ce-i născocit de om nu e absolut. (Numai cele făcute de zei sînt nemuritoare.)

PROFESORUL: Să revenim la fapta ta, Orest. Ai ucis pe mama ta. Ai făcut un lucru cumplit, împotriva chiar a firii, măcar că ți-o cerea legea vremii.

ORESTE: Trebuia să răzbun pe tata.

PROFESORUL: Noi, ca să-ți explicăm fapta ta, mai ales rostul legilor care ți-o porunceau, spunem că ai înfrînt în tine legăturile fizice, cele care leagă pe om de mamă, pentru a apăra ordinea socială, pentru a respecta ordinea culturii, căci tatăl era garantul ordinii culturale în vremea ta. Și tălmăcim nelegiuirea ta ca o necesitate ineluctabilă a progresului, în speță a respectului pentru familie.

ORESTE: Așa o cereau zeii! Apollo îmi este chezaș! Pentru ca să se asigure familia ca un organ al societății, al culturii, nu doar ca o întîlnire întîmplătoare între un bărbat și o femeie din care se nasc odrasle anarhice pe lume. Totul era bine chibzuit în așezarea noastră, pe care o numiți voi primitivă.

PROFESORUL: Dar, Orest, ceva nu am înțeles în așezarea voastră. De ce te-au urmărit Furiile, de vreme ce tu îndeplineai o poruncă a legii? De ce nu au urmărit-o pe maica ta cînd l-a ucis pe soțul ei?

[5] Alice Voinescu în anii maturității.

ORESTE: Legea noastră poruncea să nu verși propriul tău sînge, sîngele neamului tău, — al altui neam, fie el chiar soțul tău, necum dacă îți era și dușman, îl puteai vărsa fără grijă. Furiile dormeau atunci liniștite. Altfel, cine ar fi scăpat de ele cînd era oștean? Cînd trebuia să ucidă ce-i ieșea în cale din partea celui zis dușman? Cînd laurii încununau tocmai pe cei mai mari eroi, fiindcă uciseseră pe cît mai mulți străini?

PROFESORUL: Da, firește. Cam așa o fi și pînă azi, Orest. Dar știi, că s-a spus despre tine că a trebuit să ispășești nelegiuirea, suferind. Unii spun chiar că ți-ai pierdut mințile de groaza șerpilor cu care te înlănțuiau bătrînele zeițe. Că numai după ce ani și ani ai rătăcit prin lume, ți-a pregătit Apollo achitarea.

ORESTE: Da, e adevărat. Rău m-a chinuit remușcarea, căci, de! sîngele apă nu se face, dar m-au chinuit și toate consecințele faptei mele, rătăcirea prin străini, oprobiul public. Dar cu anii toate s-au mai liniștit și conștiința mea și judecata aspră a oamenilor și scandalul. Cu vremea vine și uitarea. Pînă și Eryniile adormiseră în templul lui Apollo. Dar cred că ce a redeșteptat în Loxias interesul pentru mine a fost nevoia de a scoate pe Iphygenia de la barbarii din Tauris, unde a întrebuințat-o luminata Diana — sora lui Apollo — ca să educe pe acei oameni, obișnuiți să jertfească pe altarul zeiței pe orice străin ce se refugia la țărmul lor. Pe cine era Diana să aleagă ca educatoare de omenie, dacă nu pe o femeie din neamul luminat al Elladei? Vezi d[umnea]ta..., prin urmare, înainte de a fi judecat, mi s-a cerut să fac o faptă bună, m-au pus zeii la încercare ca să vadă dacă sînt matur să fiu stăpîn pe mine și să domnesc în Argos, dacă întrebările ce țîșneau mereu din mintea mea aveau și rădăcini în întreaga mea fire. Căci, libertatea mea prin întrebare, nu s-a oprit la una singură, pe care o admiri atît. S-ar fi putut preschimba în manie, în scepticism din principiu, cu tot dinadinsul, și ar fi rămas stearpă pentru viitor. Trebuia să-mi ancorez conștiința cea întrebătoare într-o faptă bună — riscîndu-mi viața. Numai după ce am adus pe Iphygenia înapoi, m-au achitat nemuritorii. Nu l-ai citit pe Euripid?

PROFESORUL: Cum să nu. Dar nu-mi place că el te-a făcut șiret și mincinos. Salvarea Iphygeniei o reușești prin fraudă. Prea seamănă cu preacomunii muritori.

ORESTE: **Euripid gîndea ca și contemporanii săi — realist. El scria ceea ce vedea, pe cînd Eschyl vedea pe om așa cum ar fi trebuit să fie, adică idealist.**

PROFESORUL: **Știi, Orest, că Goethe, deși inspirat de Euripid, dar fiind și realist și idealist totodată, te-a înfățișat mincinos din fire, dar veridic, prin educație, adică sub influența sorei tale Iphygenia, care a proclamat, după amplă experiență, că orice păcat pămîntesc este răscumpărat** de calitatea umană pură.

« Alles irdische Verbrechen sühnet reine **Menschlichkeit ».**

ORESTE: **Foarte frumos și foarte adevărat! Căci vezi, d[umnea]ta, și divina noastră Athena la fel socotea, cînd m-a răscumpărat cu votul ei — votul echității. Ea a făcut credit naturii mele umane. Făcusem eu toate libațiunile prescrise, împlinisem eu toate ritualele externe de expiațiune, dar pînă nu am** suferit **în cugetul și în sufletul și în trupul meu, pînă nu m-am curățit prin suferință de nelegiurea ce purtam în sîngele moștenit, pînă nu s-a ivit în mine** pura umanitate, **nu a alergat nici un nemuritor în ajutorul meu. M-au lăsat pradă cumplitelor răzbunătoare. Mare lucru a spus Goethe al vostru. Da.** Umanitatea curată **spală păcatele. Nu doar că le anulează, dar** « pura umanitate» **desființează în om rădăcinile păcatelor — te face om din nou, om adevărat. Căci zadarnic am alerga să clădim o lume mai bună, pînă nu se vor schimba oamenii în oameni mai adevărați, mai umani! [...]** * **Astea toate le-a înțeles înțeleapta, și cît de modesta, scumpa noastră fecioară Athena! Ea, fiica lui Zeus, fiica cugetului lui atotcuprinzător, n-a** primit **să fie judecător față de un biet om mărginit în mintea lui. Ea a știut că un atotputernic** nu se poate pune **în pielea unui bicisnic. De aceea a chemat oameni să mă judece. Doar știi că ea a constituit** tribunalul de la Athena. **A chemat pe cei mai buni, mai cinstiți și înțelepți** cetățeni — **știi că a găsit chiar 12 în Athena!? — și le-a încredințat lor sarcina să mă judece. A înlocuit** verdictul divin **cu judecata** omenească nepărtinitoare.

PROFESORUL: **Oare n-a** fost **imprudență? Că de, omul e om.**

ORESTE: **Da. E un oarecare** risc **să lași dreptatea pe** mîna **oamenilor, dar — vezi — ochii limpezi ai Athenei au deslușit în** Dreptate **o problemă nu numai ideal morală, dar și socială. Ea a înțeles că nu zeii sînt răspunzători de faptele omenești, nu ei le garantează, ci oamenii și nu doar fiecare în parte, ci toți laolaltă. De aceea m-a lăsat în sarcina unui « plen de judecători », nu în sarcina unuia singur.**

PROFESORUL: **Dar acest tribunal a căzut în balotaj.**

ORESTE: **Da, sufragiile lor pro și contra au fost** egale.

PROFESORUL: **Cum putea fi altfel?** Ce **tribunal de** muritori **ar putea hotărî pentru dreptul culturii împotriva** vieții — pentru **suflet împotriva trupului? Căci aci a fost dilema ta,** Orest, **în** care **te-ai zbătut și din care ai văzut că nici Areopagul n-a** putut **să iasă!**

ORESTE: **Da, m-a salvat votul** Athenei — **creditul** pe **care l-a acordat purei mele umanități.** Da, Athena a condamnat **păcatul meu, dar a iertat omul** din mine. **Votul** ei, **votul echității, nu m-a iertat ci m-a tămăduit** și i-am **jurat** că voi păstra **în** cetatea **ei** o **ordine** dreaptă, **dar** plină de omenie.

PROFESORUL: **Dar știi, Orest, că și bătrînele zeițe aveau** dreptate **cînd spuneau că fără pedepse severe ar ajunge oamenii să** trăiască **mai rău ca fiarele — cetățile nu ar mai** cunoaște **nici o** securitate... Vezi corul lor amenințător?

ORESTE: **Cum să nu-mi amintesc?** Aveau **în parte** dreptate, **dar divina înțeleaptă Athena le asigura că nimic nu se va știrbi din cultul lor, dacă e al dreptății, nu al răzbunării, dar le cerea să fie mai înțelegătoare, mai umane. Ele se tînguiau fără preget ca niște** bătrîne **neputincioase, dar rele, nu voiau în ruptul capului să cedeze argumentelor raționale, și — cît eram eu de nenorocit și de amarnic** suplicant, **tot mi-a trecut prin minte un zîmbet, cînd înțeleapta și cuviincioasa fiică a lui Zeus le-a amintit discret că ea are o cheie la cămara cu fulgere a tatălui ei. Ușoara aluzie la represalii le-a înmuiat, dar nu s-au lăsat definitiv convinse decît de făgăduiala că vor fi făcute cetățene ale Athenei, ale umanei Athene, de a li se înființa un cult măreț** și **astfel** s-au preschimbat **din răzbunătoare în binevoitoare. În** locul **blestemelor,** curgea acum o ploaie de binecuvîntări.

PROFESORUL: Va **să zică, zeii voștri erau capabili de** progres?

ORESTE: **Da.** Cînd **inima** omenească **se îmblînzea, se îmblînzeau și ei.**

PROFESORUL: **Dragul meu Orest, te iubesc fiindcă în** tine **parcă s-a întrupat soarta oricărui** om. **Ca tine, tot omul trebuie uneori să**

* Alice Voinescu urma să adauge în manuscris încă unele fraze despre « prejudecata oamenilor », așa cum dovedește o notă marginală a sa.

aleagă între ce îi e firește drag și ceea ce este dator să împlinească, între impulsul sîngelui său și datoria către cultură. Tu ai fost chinuit de atîtea îndoieli, adică de atîtea întrebări: ba dacă ai dreptul sau nu să ucizi o mamă, ba dacă ea a fost vinovată sau nu, ba ce gîndește Apollo despre fapta ta, ba mai știu eu cîte nedumeriri ți-au muncit conștiința, pînă s-o trezească la simțămîntul răspunderii personale!

ORESTE: Ei vezi? Tocmai acesta a fost rostul meu. Să înfățișez vremii mele — poate tuturor vremurilor — că omul nu poate ieși din dilema în care îl pune dubla sa natură, decît prin curajul de a făptui, iar pe urmă de a suferi — în orice caz — pe urmă de a suferi!

PROFESORUL: Vezi, asta e cumplit, Orest, și e de neînțeles. Ce greu te naști un ins răspunzător, călcîndu-ți pe inimă, pe fire — și la urmă să mai fii și pedepsit. Cel puțin zeii tăi te-au apărat la proces. Apollo a mărturisit că el te-a împins la faptă, amenințîndu-te cu grele pedepse. Athena te-a absolvit cu votul ei. Azi însă, răspunderea e toată în seama omului.

ORESTE: Aceasta s-o discuți cu Oedip. El a fost mult mai încercat decît mine și de aceea, desigur, a ajuns la maturitate umană deplină. Eu am fost doar un pionier al umanului. Am rămas veșnic tînăr. Eschyl m-a oprit la treapta întrebării — pentru că înainte de toate trebuia cucerită libertatea cugetării. D[umnea]ta mă iubești tocmai pentru rostul acesta al existenței mele — de a fi îndrăznit să pun întrebări și prin ele să mă deștept din somnul trupului la veghea spiritului. Oedip a pătruns prin mister, eu n-am ajuns decît pînă la îndoială, pînă la întrebare.

PROFESORUL: Orest, fiu al marelui Eschyl, ți-aș mai spune că te iubesc și pentru că, deși tînăr, ești modest, nu ești trufaș. Tu recunoști că te-au călăuzit alții mai știutori ca tine, Olimpienii. Și nu o spuneai ca doar să scapi de răspundere la proces, dar fiindcă o credeai cu adevărat, le cereai sfatul și ajutorul, pentru că aveai în ei încredere.

Vezi, în tine recunosc, Orest, prototipul generațiilor tinere în progres față de părinți. Tu ai moștenit păcatele, sîngele criminal al unor părinți dezbinați pînă la ură, dar ai biruit destinul familiei, al trecutului, făcînd loc în tine pentru un viitor mai armonios, mai uman. Da, ai biruit fatala cauzalitate, îndrăznind să te liberezi prin întrebări dureroase.

Una dintre ultimele imagini ale Alicei Voinescu.

ORESTE: Este adevărat. Suferința mea în realitate nu a fost ce crede vulgul, numai remușcare pasivă și neputincioasă. Nu. Suferința mea a fost, firește, regretul de a fi săvîrșit nelegiuirea față de mamă, neliniștea de a fi comis crima împotriva sîngelui meu — a sîngelui omenesc în genere, — dar chinul meu cel mai mare a fost neliniștea conștiinței mele, sfîșierea ei în căutarea adevărului. M-am întrebat dacă am voie s-o ucid, apoi dacă era ea cea vinovată, în fine, dacă actul a fost unul de dreptate sau nu. Am cerut lui Apollo să mă lumineze. Fapta nu o renegam — am acceptat și persecuția Eryniilor, pentru că mă simțeam vinovat — dar ceea ce m-a chinuit, m-a zbuciumat, m-a făcut să-mi pierd orice securitate, a fost nedumerirea ce mă năpădea. Ieșisem din liniștea conformismului — trebuia să găsesc calea cea nouă. Răzbunasem, cum mi se ceruse — dar se deșteptase în mine setea de adevăr și de dreptate. Am suferit chinul nedumeririi

active. De aceea s-a miluit nemuritoarea Athena — nemuritoarea Înțelepciune — de mine, a înlăturat chinul exterior, a înlăturat furiile, mi-a potolit zbuciumul, dîndu-mi o mare răspundere: conducerea poporului meu. Faimoasa întrebare, d[oam]nă profesoară, care te-a umplut de admirație pentru mine, pentru că prin ea mă nășteam o conștiință personală, nu doar rasială, după ce m-a sfredelit ani de-a rîndul și mi-a lărgit orizontul gîndului, am trecut-o multora, cu ea am deșteptat din somn spre veghe pe cei mulți. Iar cînd sînt mulți care își pun întrebări, atunci se ivește ceea ce voi numiți « progres », iar noi îi spunem mai binele, mai umanul. Și acum, ca să lămurim sentimentele noastre reciproce, îți voi mai face o confidență, d[oam]nă profesoară.

Voi credeți că ne înțelegeți, pentru că analizîndu-ne, descoperiți în noi sentimente, gînduri, acțiuni asemănătoare cu ale voastre, și ne considerați astfel ca purtători ai unor valori eterne — ne numiți etern-umani. În realitate, altceva gîndeam noi sub aceleași cuvinte, simțirea, da — ea este mult mai veche decît cugetarea. Acolo se poate să ne întîlnim pe un teren comun. Dar ceea ce ne face eterni pe noi, fiii marilor artiști, nu este ceea ce seamănă cu voi, cei cu mii de ani mai tineri, nu identitatea conștiințelor noastre și nu fixitate, neschimbarea aspectelor adînci, ci dimpotrivă, eterni sîntem prin dinamica vie ce ne-a imprimat-o artistul. Sîntem eterni pentru că trăim, nu pentru că nu spunem anume adevăruri, sau pentru că proclamăm anumite principii, sau repetăm aceleași gesturi. Noi, fapturile artei, sîntem eterne pentru că sîntem actuale. Actualul este în afară de curgerea timpului. Între actual și prezent este toată deosebirea ce desparte actul creației însăși, de operă, de creatură, imediatul de mediat. Prezentul este un cadru pentru obiectul gîndit de conștiință, pe cînd actualul este scînteia în care se aprinde conștiința de sine. Actualul este conștiința de sine trăită ca unitate indisolubilă. Actualitatea noastră este o veșnicie calitativă — nu cantitativă, cum imaginați voi veșnicia ca o temporalitate (o curgere) fără sfîrșit.

Ca să înțelegi mai bine, d[oamn]nă profesoară, amintește-ți ce ai spus chiar d[umnea]ta, cîndva, că substanța noastră, din care sîntem născuți, de artist, este un act pur, adică însuși dinamismul conștiinței, dincolo de stările de conștiință ca și dincolo de țelurile ei. Actul nostru este însăși ființa noastră și este nașterea conștiinței de sine. Așa fel

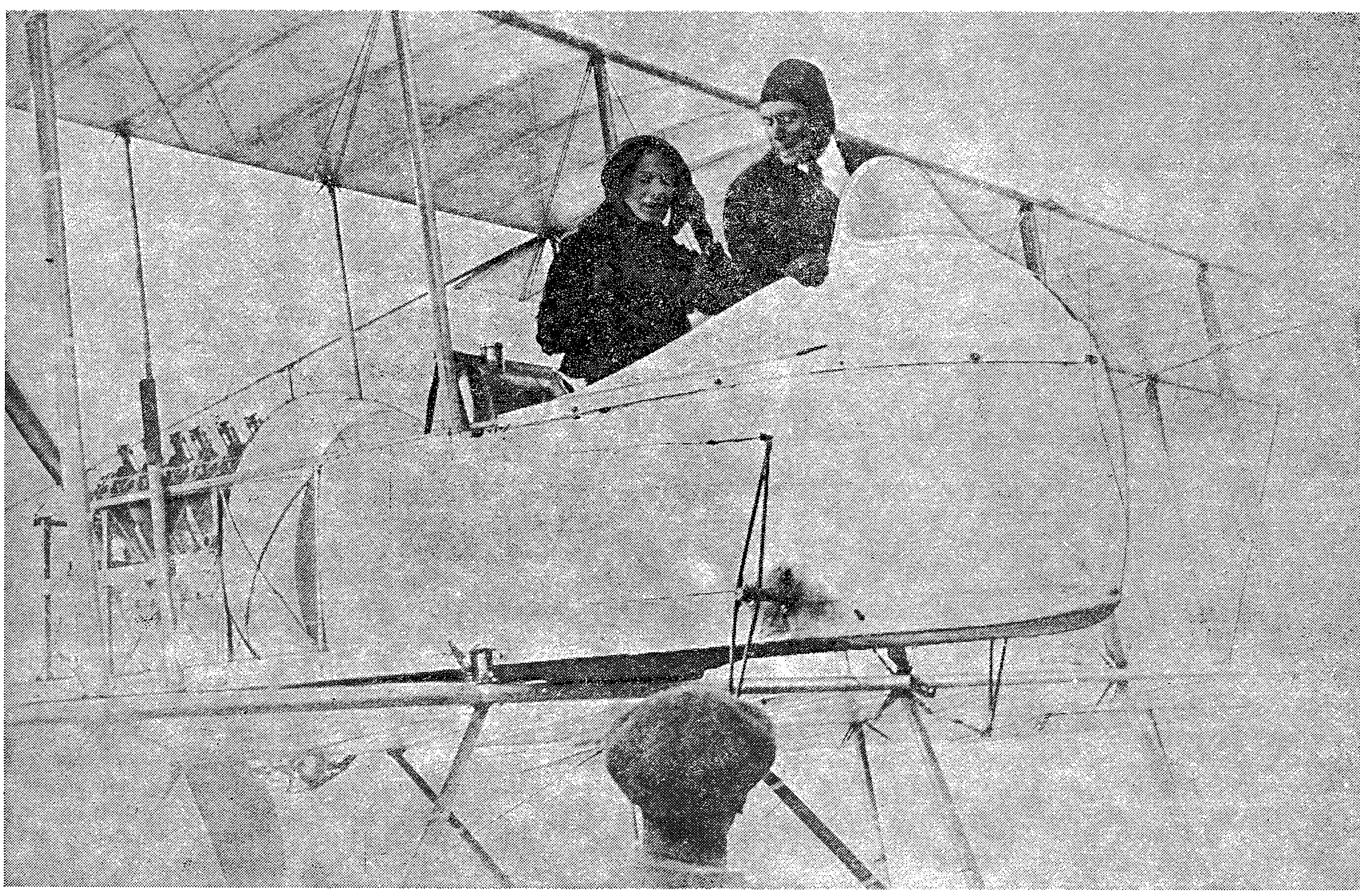

că departe de a fi o copie a gesturilor voastre ce tind în afară, spre scopuri eterogene, noi sîntem, dimpotrivă, însăși generarea conștiinței, întrucît ea nu este numai o anumită stare, ci este însăși mișcarea creatoare de stări. Noi săvîrșim saltul mortal al conștiinței, din ceea ce este spre ceea ce trebuie să fie. Noi sîntem însăși tensiunea, sîntem dinamismul prin care viața se preschimbă în act creator, adică în spirit. Înțelegi acum, pentru ce în fața noastră se deșteaptă în voi un sentiment pe care zadarnic îl căutați în fața întîmplărilor vieții voastre, fie ele cît de mari, oricît de importante? Cînd conștiința voastră se întîlnește cu noi, aveți o revelație, se dezvelește în fața voastră însuși misterul creației, adică al « înființării ». Cînd mă cheamă Hamlet, eu îmi pun tocmai întrebarea: a fi sau a nu fi? Nu știu dacă pentru voi întrebarea mea hamletică a fost vreodată mai deslușită decît afirmațiile fără cuvinte ale ființei noastre, a celor din Ellada veche. Noi vă înfățișăm că sîntem vii, adică în perpetuă creație, în fața noastră voi realizați atunci că nu sînteți decît veleități de ființe vii, fiindcă viața nu moare, iar voi nu o stăpîniți întru atît încît să nu moară în voi. De aceea ne numiți pe noi eterni, adică altfel decît pe cei trecători. Noi sîntem aspecte vizibile ale vieții, cînd ea se face spirit creator. Cînd tatăl lui Hamlet spune despre noi că sîntem « of the stuff of dreams » și că sîntem mai adevărați decît realitatea palpabilă, tot aceasta vrea să spună: că nu sîntem din substanța materială, ci o împăcare între materie, « the stuff », și visul imaterial, între ce este și ideal.

Vă străbate un fior cînd vă întîlniți cu noi, e un fior de fericire ce se răspîndește atunci ca un surîs în ființa voastră întreagă, simțiți ca o deslegare, ca o slobozire din toate cătușele neputinței, ale grijilor, ale spaimelor voastre zilnice. Vă simțiți liberi. Atunci se deșteaptă în voi conștiința vie, creatoare — scînteia de viață vie ce zace adormită în voi — și cînd suspinați: « Ce frumos! » atunci abia începeți să grăiți în graiul omenesc.

PROFESORUL: Orest, m-ai uluit. Ce-mi spui tu te-a învățat Platon, divinul gînditor artist?

ORESTE: Nu. Ce-ți spun trăiește în mine, în realitate, fiul lui Eschyl, fiul inspirației divine. Du-te acum, d[oam]nă, să te întîlnești cu Oedip, el îți va da lămuriri mai multe la multele dumitale probleme, și istorice și psihologice, și morale, și estetice. Eu mă întorc în actualitatea mea eternă, pînă mă va intervieva poate alt învățător de treabă ca d[umnea]ta.

ELECTRA ȘI CITITORUL DIN 1960

1]

CITITORUL: **Electro, îți văd prin ceața trecutului, în preajma lui Orest, silueta înaltă și uscată și mă năpădește întrebarea ce rost a avut trista ta viață. Toți ai tăi au trăit pentru un țel. Dar tu?**

ELECTRA: **Rostul meu a fost să nu uit — să țin minte.**

CITITORUL: **Ce?**

ELECTRA: **Toate păcatele săvîrșite în jurul meu.**

CITITORUL: **Sărmană Electră! Sufletul tău nu a fost, prin urmare, decît depozitarul tuturor trădărilor, tuturor nedreptăților, tuturor crimelor din lumea ta!**

ELECTRA: **Da. Rostul meu în viață a fost să le văd pe toate, să sufăr pentru toate și să mi le împlînt cu putere în amintire — pe cînd ceilalți treceau nepăsători pe lîngă ele sau le uitau. A trebuit să întrețin în mine simțirea răzbunării, iar toată nădejdea s-o îndrept fără preget spre un răzbunător.**

CITITORUL: **Noi, azi, te-am numi revanșardă.**

ELECTRA: **Nu înțeleg acest cuvînt barbar. Eu știu că mi-am petrecut toată tinerețea jelind. Ani și ani de-a rîndul l-am jelit pe tata la poarta ucigașilor. Căci m-au alungat din palat. Am plîns, am țipat cît m-a ținut gura — ca să audă lumea întreagă despre nelegiuirea lor. Nu m-am întrerupt decît ca să-i ameninț cu răzbunătorul. Dacă nu eram eu, de mult s-ar fi uitat totul, căci vremea trage cu buretele peste bune ca și peste rele!**

CITITORUL: **Dar ceilalți?**

ELECTRA: **Ceilalți? Au tăcut. La început de frică. Pe urmă s-au obișnuit cu starea de lucruri și după cîtva timp au uitat.**

CITITORUL: **Dar sora ta, Chrysothemis?**

ELECTRA: **Ea? S-a supus asasinilor, ca să trăiască bine. Nici măcar în taina inimii nu o mai judeca pe mama. Spunea, smerită, că nu se cade ca copiii să-și judece părinții. Firește, era mai [confortabil], mai plăcut să trăiești în palat, să fii hrănită bine, îmbrăcată frumos — să fii principesă! O oportunistă!**

CITITORUL: **Electra, nu judeci tu pe toată lumea cu prea multă asprime? Adu-ți aminte că-l învinuiai pînă și pe Orest de întîrziere și poate chiar de uitare. Au nu ai crezut că și alții suferă?**

ELECTRA: **« Sufereau prea puțin! »**

CITITORUL: **Dar, Electra, tu ai făcut din suferință un scop al vieții — Asta nu e normal.**

[2]

ELECTRA: **Nu este normal, cînd viața este normală! Dar atîta vreme cît domnește Răul și nu ai alte mijloace ca să-l stîrpești, trebuie să suferi ca să rămîi treaz. Eu am gemut, am țipat, am suferit toate umilințele, am fost izgonită din casă, locuiam cu roabele, am rămas nemîncată, îmbrăcată ca o roabă. Iar cînd a venit vestea să Orest ar fi murit, m-am hotărît să trec la fapte. Am cerut Chrysothemisei să mă ajute — dar ea s-a codit la început, iar pînă la urmă a refuzat să ucidem pe ucigași. Pretindea că suntem prea slabe, că vom da greș, invoca tot felul de argumente ca să se sustragă de la sacra datorie.**

CITITORUL: **Poate fi o îndatorire să ucizi?**

ELECTRA: **Legea noastră o cerea: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.**

CITITORUL: **Dar ai fi fost tu în stare să ridici securea asupra maicii tale?**

ELECTRA: **Parcă ea nu a tras cu securea în tata?**

CITITORUL: **Cînd te privesc cu luare-aminte, recunosc în tine pe maică-ta. Îi semeni aidoma, ai moștenit-o! Ca și ea ai hrănit în tine ura ani de-a rîndul. Ca și ea, puteai să ajungi la crimă. Ea, cel puțin, a făcut să curgă sînge din neam străin — pe cînd tu voiai să curgă sîngele neamului tău — sîngele mamei tale!**

ELECTRA: **Nu i se cuvenea numele de mamă. A fost pentru mine o mașteră. Trebuia să știi de altfel că a cerut securea ca să se apere de Orest!**

CITITORUL: **Ascultă, Electra! Orice ai spune, tu nu aveai dreptul să ucizi pe mama ta. Orest a făcut-o din porunca zeilor. El a fost un justițiar, pe cînd tu erai împinsă numai de ură. Nu erai însuflețită de datorie, ca el, ci de un resentiment personal. Tot timpul te văitai că nu ți se dă hrană destulă, că ești sărăcăcios îmbrăcată, că nu ți se dă dreptul tău din bogățiile lui Agamemnon.**

ELECTRA: **Nu neg. Este adevărat. Părintele meu, Sophocle, a descoperit și această latură în mine — pornirea mea meschină de încîudare și egoism, căci el cunoștea oamenii mai bine ca oricare altul.**

CITITORUL: **Pe cînd Eschyl, Electra!...**

ELECTRA: **Da. Părintele meu, Eschyl, a văzut latura eroică din mine. Sunt mîndră de ea. El m-a făcut să simt că am o misiune în lume! Dar ce vreți? Sunt și eu o biată femeie, ca toate femeile! Mă agățam de jignirile ce suferearn ca să-mi întrețin simțirea răzbunării.**

Alice Voinescu cu una dintre nepoatele sale la o recepție.

CITITORUL: **Jigniri, pe care, recunoaște, Electra, le și provocai! Nu pierdeai nici o ocazie ca să arunci în fața Clytemnestrei cele mai grele cuvinte ce pot lovi o mamă, cît despre Egist, îl împroșcai cu cele mai infamante epitete.**

ELECTRA: **Ah! cum îmi răsufla inima, cînd puteam să-i fac de ocară!**

CITITORUL: **Dar cum ai putut tu, Electra, să nu obosești de atîta ură? Cum de n-a încolțit în tine și altă simțire, că doar erai tînără? Nu te-a străbătut niciodată vreun fior de dragoste?**

ELECTRA: **Nu mi-am îngăduit răgaz pentru dragoste. M-am închinat toată misiunii mele!**

CITITORUL: **Dar inima ta n-a simțit ea niciodată nevoia de a se odihni în iertare?**

ELECTRA: **Dar dacă iertam, aș fi uitat! La urma urmelor, aș fi putut ierta mizeria mea personală, dar cauza! Cauza dreptății nu aveam voie s-o uit. Eu am fost glasul ce ținea trează conștiința mulțimii, care e ușor uitucă.**

CITITORUL: **Ești o mare putere, Electra! Dar iartă-mă dacă nu te pot iubi, cum îl iubesc pe Orest.**

ELECTRA: **Știu, nu sunt simpatică. Am un rol ingrat în viață ca și pe scenă. Eroii ca Orest împlinesc ceva. El a împlinit dreptatea. Eu nu am menirea decît să amintesc oamenilor că sunt nedreptățiți. Antigona deștepta inimile lor spre iubire și împăcare și, de cînd pentru convingerea ei, a murit, glasul ei răsună peste veacuri, peste milenii, ca izvorul celei mai înalte puteri a sufletului omenesc. Eu însă am fost hărăzită să tot amintesc nelegiuirea și să cer răzbunare, să ațîț focul ce va pustii în jurul lui. Toată fervoarea sufletului meu, toată căldura ființei mele, a trebuit s-o pun în slujba așteptării, a nădejdii neînfrînte că va veni cel care are misiunea să facă dreptate. Eu nu sunt din cei ce împlinesc — eu pregătesc — eu aștept — eu cred în dreptate!**

CITITORUL: **Tu vorbești acum de dreptate. Dar te-am auzit întotdeauna cerînd răzbunare.**

ELECTRA: **Pe vremea mea, acum mii și mii de ani, dreptate însemna răzbunare. Zeițele cumplite, Eryniile, cereau sînge pentru sîngele vărsat. A trebuit să treacă multă vreme pînă cînd zeii Olympieni au biruit și au luat locul zeilor vechi, pînă cînd înțeleapta fiică a lui Zeus, fecioara Athena, le-a convins pe bătrînele Erynii să se facă Binevoitoare, le-a închinat un cult în cetatea ei luminată și a înlocuit**

judecata lor cu un tribunal alcătuit din cei mai înțelepți cetățeni, care aveau datoria să judece fără patimă și fără părtinire. Așa, răzbunarea s-a preschimbat în dreptate.

CITITORUL: Dar pe tine, oriunde te-am întîlnit, nu te-am auzit țipînd decît după răzbunare.

ELECTRA: Ți-am mai spus că rolul meu a fost și este ingrat. Părinții mei dramatici, atît Eschyl cît și Sophocle și Euripid, m-au făcut o eroină, dar una lirică, nu m-au învrednicit să ating acel tragism pe care l-au dăruit fratelui meu.

CITITORUL: Nu înțeleg.

ELECTRA: Iată. M-au lăsat să cresc pînă la o conștiință morală individuală. Mi-au dăruit viață și un suflet, dar nu și spiritul care silește pe ins să-și întreacă limitele individuale și să-și dilate inima și cugetul pînă a cuprinde lumea toată.

CITITORUL: Dar atunci cum poți spune că tu așteptai dreptatea, de vreme ce nu simțeai decît nevoia de răzbunare?

ELECTRA: Ce vrei? De mii de ani întîlnindu-mă cu lectori ca tine, care m-au contemplat, m-au analizat, m-au privit cu ochii lor, m-au îmbiat să le răspund, am învățat, fără să știu, limba lor. Ieșind din atmosfera în care m-am născut și fiind purtată peste veacuri, prin milenii, nu am rămas neschimbată. Fără îndoială, eu cer răzbunare, căci sufletul meu individual, cum ți-am mai spus, trăiește dreptatea în sinea lui, ca o răzbunare. În privința asta, nu-ți face iluzii că s-ar fi schimbat ceva în lume. Numai că răzbunarea fiind luată din mîna lezatului și încredințată de către Athena unei obștii dezinteresate, s-a preschimbat în Dreptate. Iar eu mi-am preschimbat vocabularul.

CITITORUL: Da, știu că tu erai gata să treci și la fapte, erai gata să ucizi pe ucigași.

ELECTRA: Norocul a fost că a venit la timp Orest. Căci dacă zeii mă hărăzeau pe mine să săvîrșesc fapta, aș fi tras cu sete, orbește...

CITITORUL: Ai fi călcat la rîndul tău ceea ce noi numim dreptate.

ELECTRA: Știu. De aceea nu am fost hărăzită să fiu eu făuritoare dreptății. Am fost numai glasul care o cheamă cu patimă, cu putere, așa încît deșteaptă în suflet dorul de dreptate. Eu stîrnesc spre Dreptate.

CITITORUL: Tu ești duhul revoluționar, Electra! Îți cer iertare. Eu am judecat greșit. Nu vedeam în tine decît patimă și ură. Mi se pare că acum înțeleg rostul tău în lume. Te credeam o biată cobe încăpățînată, pe cînd tu ești fidelitatea în suferință și curajul neînfrînt al nădejdii. Acum parcă te privesc cu ochi lămuriți. Chipul tău sever se preface pentru mine în simbol, în izvor nesecat de sensuri ce se preînnoiesc străbătînd timpurile. Pe vremuri chemai răzbunarea, acum aud în vaierul tău țipătul după dreptate, geamătul celor mulți nedreptățiți, care așteaptă flămînzi și goi și totuși nu deznădăjduiesc.

ELECTRA: Da, eu cred nezdruncinată că Dreptatea va veni!

CITITORUL: Electra! Ce aproape îmi pari deodată și ce frumoasă! Cu pletele tale în bătaia vîntului te văd acum alergînd prin lume, te aud chemînd pe toți copiii pămîntului să se împărtășească din dreptate. Oare mă amăgesc? Țipătul tău s-a făcut cîntec, nu mai cheamă spre răzbunare, cheamă spre Libertate!

Alice VOINESCU

4 octombrie 1960

OCTAV ȘULUȚIU

Devotamentul lecturii

Încă din 1937, E. Lovinescu definea contribuția critică a lui Octav Şuluțiu drept expresia unui spirit « laborios, onest, în plină formație și informație, prolix încă », înscriind-o alături de aceea a lui Lucian Boz și Eugen Ionescu, toți trei încadrați în « categoria criticilor militanți »[1].

Apariția, un an mai tîrziu, a volumului de cronici Pe margini de cărți, trasînd mai pregnant coordonatele unei activități critice extrem de diverse, desfășurată cu deosebită devoțiune vreme de aproape un deceniu, în paginile unor publicații cu profil și orientare diferite, confirma deplin punctul de vedere lovinescian, supunînd atenției rodul acestei continue prezențe cu meritele şi scăderile ei.

Comentariile rezervate cărții au nuanțat, astfel, adîncind, impresia inițială.

Pentru Perpessicius, semnatar el însuși al unor mențiuni critice, marginaliile lui Octav Şuluțiu impuneau prin credința nestrămutată în curajul opiniei fruste, nedisimulate, printr-o ireproșabilă cinste intelectuală[2].

Pompiliu Constantinescu, în schimb, reținea « tonul justițiar », « violența entuziasmului și a negației sale critice » și mai ales garanția de imparțialitate și aspră sinceritate, precizînd temperamentalitatea actului critic împlinit de autorul Ambigenului, act subordonat « unor postulate dincolo de om, de împrejurări, de susceptibilități personale »[3].

Poate cel mai interesant portret al criticului Octav Şuluțiu, în etapa respectivă, ni l-a dat însă Şerban Cioculescu, observînd just în acest caz « coabitarea » sensibilității artistului cu deziderатele lectorului specializat pe care-l implică profilul cronicarului. Recunoscînd armătura morală incontestabilă a criticului de la „Familia", Şerban Cioculescu releva ca argument al amestecului permanent și al participării fățișe a subiectivității romancierului în dialectica interioară, de riguroasă disciplină, pe care o presupune prin distanțare și mortificare temperamentală orice intervenție critică, stilul de

---

[1] Vezi: *Istoria literaturii române contemporane.* 1900 — 1937, București, Editura „Socec", 1937, p. 67.
[2] *„Vremea"*, an XI, nr. 599, august 1938, p. 10.
[3] *„România"*, an I, nr. 6, 4 iulie 1938, p. 3.

familiară oralitate, transformînd « considerația impersonală » într-o conversație uzuală, în care singurele atitudini cunoscute, și abordate ca atare, sînt adeziunea debutonată sau respingerea netă, neprotocolară[4].

De aici totodată și prolixitatea scrisului lui Octav Șuluțiu, ce avea să-l determine pe G. Călinescu să-i refuze cronicarului, în cele cîteva rînduri pe care i le rezervă în istoria sa literară, simțul esențial al proprietății expresiei și să-i acuze, nu fără o undă de adevăr, lunecarea rapidă peste problematica volumelor analizate. Observației lovinesciene, Călinescu îi adaugă obiecția estimării de tip didactic, după categorii, ceea ce ar trăda — conform opiniei sale — pregătirea estetică nedesăvîrșită a cronicarului[5].

Judecata era desigur prea aspră și în parte dezmințită de evoluția ulterioară a foiletonisticii lui Octav Șuluțiu, așa încît, în Compendiu, istoricul literar revenea asupra formulării sale mai vechi, preferindu-i calificativul de « recenzent onest », evident cu intenția de reducție a unei prodigioase activități scriitoricești la un singur aspect, modalitate ce nu-l împiedica însă pe Călinescu să-i noteze numele lîngă cele ale lui Eugen Ionescu, Lucian Boz, Al. Dima și Ovidiu Papadima, configurînd în viziunea sa ultima generație de cronicari ai perioadei interbelice.

Departe de sensul peiorativ, pe care sînt tentați să i-l atribuie astăzi unii dintre cei pentru care eseistica a izbutit să creeze « un nivel și o optică, cu aparențe de altitudine », o falsă superioritate față de calitățile eficiente și dinamice ale cronicii literare — cum remarca subtil Perpessicius — catalogarea de recenzent devine caracteristică, la o atentă cercetare, pentru personalitatea critică a lui Octav Șuluțiu. E de observat, dealtfel, că în Lămurirea cu care se deschide primul și singurul său volum de cronici, Șuluțiu însuși nu-și recunoaște un alt merit decît « dorința sinceră de informare obiectivă și clară a cititorului român » asupra fenomenului literar al epocii, delimitînd de la bun început, cu mai puțină modestie și cu mai mult orgoliu decît am putea să bănuim, diferențele specifice dintre comentariul strict al actualității, redus doar la efortul de a impune cîteva sugestii în judecarea unei cărți nou apărute, al cărei timbru propriu urmărește să-l surprindă, și sinteza critică de amploare, privind ansamblul operei în interdependențele ei cauzale, operînd, prin distanțare în timp, ierarhizarea valorilor, dacă nu chiar revizuirea acelor valori în lumina unei întregi mișcări de idei.

Divorțul funcțional dintre cronică și critică literară, asupra căruia Șuluțiu stăruie excesiv într-unul din studiile volumului său, ascunde de fapt încercarea de autodefinire strategică a poziției adoptate, conformă atît unui program estetic proclamat încă din perioada începuturilor, cu deosebită violență polemică, cît și aspirației lui intime de receptare primară a valențelor artei, de întîlnire directă, nestînjenită, cu emoția vibrantă a ideilor și trăire deplină în lumea mirifică a cărții.

---

[4] *„Revista Fundațiilor Regale"*, an V, nr. 3, 1 martie 1939.

[5] *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, „Editura Fundațiilor regale", 1941, p. 831.

Cartea reprezintă, pentru criticul pe care-l discutăm, un mod de existenţă. Ea devine, din obiect de studiu individual, subiect al unui dialog esenţial stabilit între creator şi lectorul de vocaţie împătimit să regăsească în structura operei propria sa structură afectivă şi intelectuală şi să descopere totodată acolo — ceea ce Mihai Ralea numea — « un sens mai general, menit să intereseze mai mulţi oameni». Şuluţiu nu citeşte însă, aşa cum s-ar putea bănui, pentru a afla în literatura altora un răspuns neliniştitor pe care îl cuprinde şi il ridică literatura lui. Lectura sa este egală, nepărtinitoare, porneşte de fiecare dată de la substanţa cărţii, nu vine din afara ei cu tendinţa de a o îngloba unui model deja fixat sau a o respinge în raport cu acelaşi exterior deziderat. În aceasta constă şi obiectivitatea cronicii cultivată de Octav Şuluţiu, în ciuda faptului că respiraţia însăşi a cărţii presupune aici, dincolo de « inevitabila operaţiune de triere», libertatea spiritului critic de a se entuziasma sau a nega, a detesta sau a prefera fără limite.

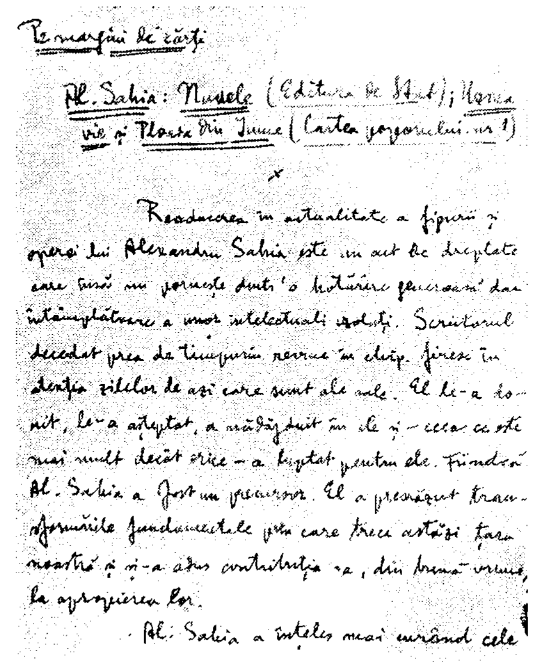
Atitudinea cronicarului faţă de opera comentată este aceea a unui cititor obişnuit care, cu fiecare carte, încearcă sentimentul unei noi aventuri spirituale, are bucuria cuceririi unor noi zone. Totul izvorăşte şi se întoarce astfel la actul lecturii, lăsînd impresia că destinul scriitorului îl interesează mai puţin pe Şuluţiu, sau aproape deloc, în raport cu universul operei. Atunci cînd scrie despre oameni, cronicarul îi caută permanent în paginile literare pe care ni le-au dat. Iată de ce Ibrăileanu este pentru Şuluţiu extrem de mult Emil Codrescu, după cum Lovinescu poartă cu el depresiunea lui Bizu, iar Gib. I. Mihăescu insemnele lui Mihai Aspru. Cronicarul trăieşte iluzia că, sub regimul scrisului, cel puţin, cartea analizată reprezintă o valoare absolută. Ceea ce nu o dată îl pune în situaţia de a fi asediat de cărţi, pentru că ideea de selecţie nu domină acest imens repertoriu bibliografic, unde cel mai adesea cărţile sînt primite ca atare, mai curînd, decît alese. Discursul critic, ambiţionînd de obicei construcţia amplă, scientistă, se transformă astfel, la Octav Şuluţiu, într-un proces fundamental de înregistrare şi comentare strictă a producţiei editoriale curente.

Deşi adoptă cu ostentaţie postura foiletonistului şi şi-o revendică cu voluptate, nu o dată, Şuluţiu se va considera şi el, nu fără o oarecare poză, evident, asemeni lui Perpessicius sau Pompiliu Constantinescu, « victima actualităţii », « martir al misiunii sale », sortit veşnic să renunţe la lecturi « mai fructuoase » pentru a se măcina zilnic, parcurgînd cu statornicie şi imperturbabilă răbdare spaţiile tipografice. De unde neostenita pasiune şi constanţa metodică, dominînd fără discriminări activitatea cotidiană a criticului, dovadă a unui devotament, pe care aş îndrăzni să-l numesc, al lecturii.

Marginaliile critice ale lui Octav Şuluţiu îşi recunosc, aşadar, modelul preferat în menţiunile perpessiciene, tinzînd să devină şi ele din glose curente, « mărturii contimporane». Respectul nemărturisit pe care cronicarul de la „Familia" îl poartă faţă de « cel mai atent şi mai prob informator asupra fenomenului literar românesc », cum nu o dată îl consideră el pe Perpessicius, vine din conştiinţa unei atitudini comune, potrivit căreia foiletonul critic, « născut din necesitatea informaţiei» intelectuale, reprezintă o fază utilă în formarea şi dezvoltarea personalităţii complexe a comentatorului avizat, angajat în ample lucrări de sinteză. Foiletonistica nu este o etapă obligatorie în destinul criticului, dar — arată Şuluţiu — ea constituie o preocupare indispensabilă în maturizarea spiritului critic, facilitînd contactul structural, aproape liric—pentru a folosi fericita formulă a lui Mircea Tomuş, ce revenea într-un articol recent[6] asupra aceloraşi probleme — dintre capacitatea analitică a lectorului şi faptul de artă concret. Perpessicius o considera chiar un stadiu de vîrstă ce nu se poate suprima şi nici interverti, deşi nu întotdeauna cronicarul are şansa să devină critic, să-şi descopere vocaţia sintetică, supunînd perspectivei istorice constatarea judicioasă, particulară. El însuşi avea să se socotească un foiletonist. Şi acelaşi lucru îl face Octav Şulţiu, amintind în sprijinul poziţiei sale printre numele ilustre ale genului pe cel al lui Paul Souday sau al lui Edmond Joloux.

Cronicarul slujeşte istoria literară punîndu-i la îndemînă « sugestii, constituind un simplu material pentru eventuale studii »; criticul, o scrie.

[6] *Şansa foiletonului*, în volumul *Răsfrîngeri*, Cluj, Editura „Dacia", 1973, pp. 46 – 48.

Pe marginea cărţii

Al. Sahia: Nuvele (Editura de Stat); Uzina vie şi Ploaie din iunie (Cartea poporului nr 1)

x

Readucerea în actualitate a figurii şi operei lui Alexandru Sahia este un act de dreptate care însă nu pornește dintr'o hotărîre generoasă dar întîmplătoare a unor intelectuali izolaţi. Scriitorul decedat prea de timpuriu revine în chip firesc în atenţia zilelor de azi care sunt ale sale. El le-a dorit, le-a aşteptat, a nădăjduit în ele şi – ceea ce este mai mult decît orice – a luptat pentru ele. Fiindcă Al. Sahia a fost un precursor. El a presimţit transformările fundamentale prin care trece astăzi ţara noastră şi şi-a adus contribuţia sa, din bună vreme, la apropierea lor.

Al. Sahia a înţeles mai curînd cele

Drama cronicarului e cea a perisabilului, a devalorizării în timp; riscul lui e cel al prognozei, ce poate fi oricînd infirmată, viziunea sa fiind redusă strict la actualitate.

Destinul cronicarului e de a porni de fiecare dată de la început, ca şi cum nimic n-ar fi existat înainte. Situîndu-se permanent în plin cotidian, el nu are posibilitatea decît de a urmări drumul unui scriitor, carte cu carte, în succesele şi în ratările operei lui. Spre deosebire de critic, ale cărui intuiţii şi delimitări se exercită asupra unei etape definite dintr-o activitate scriitoricească, cronicarului îi rămîne doar meritul promptitudinii în înregistrarea judicioasă a apariţiei editoriale, sub raport estetic, fără a emite însă judecata de valoare. Sugestiilor cronicarului li se impun, în compensaţie, gust sigur şi simţ moral, înainte de orice. El poate să greşească, adică să se înşele, dar nu are dreptul să înşele.

Conştient de limitele magistraturii sale, cronicarul rămîne totuşi între ele, ca un executor incoruptibil al dreptului public de a reţine sau respinge o operă. Acţiunea cronicarului, avînd aşadar — după cum sublinia însuşi Călinescu într-un cunoscut articol, Critică şi creaţie **— o « mare importanţă socială », transformă, în concepţia lui Şuluţiu, onestitatea şi scrupulul intervenţiei critice, în calităţi fundamentale, indispensabile: « Numai pornind de la postulatul cinstei putem discuta. Altfel cauza noastră ar fi pierdută dinainte »[7].**

*

Textele pe care le publicăm aici marchează cîteva din ultimele preocupări ale criticului.

E vorba mai întîi de Lămurirea **scrisă pentru volumul de cronici** Poeţi şi poezii, **proiectat de Şuluţiu încă din 1939. A existat iniţial chiar un contract încheiat cu „Editura Fundaţiilor Regale", contract se pare neonorat la timp de autor. În 1945 criticul avea însă definitivat volumul al cărui sumar primar fusese restructurat substanţial, în conformitate cu noile direcţii ale activităţii sale. În cuprinsul cărţii urmau să intre pe lîngă studiile:** Poeţi şi poezii, Poezia în faţa bunului simţ comun, Poezia noastră cea de toate zilele, **cronici pe marginea volumelor de versuri:** Hore **de Tudor Arghezi,** La curţile dorului **de Lucian Blaga,** Visuri în vuetul vremii **de Al. Philippide,** Pasărea de lut **de Ion Pillat,** Cîntece de dragoste şi moarte **de Adrian Maniu,** Pajere **de Mateiu I. Caragiale,** Inimi sub săbii **de Eugen Jebeleanu,** Golful sîngelui **de Radu Boureanu,** Cleştar **de Cicerone Theodorescu,** Întunecatul April **de Emil Botta,** Cabane Albe **de Vlaicu Bîrna şi altele.**

Cartea, nu o dată anunţată în presă, nu a apărut din cauza tergiversărilor editurii respective, ceea ce l-a determinat pînă la urmă pe Şuluţiu să renunţe, socotind că substanţa volumului său intrase deja sub unghiul alterant al timpului.

Următoarele două intervenţii critice sînt: un referat **alcătuit la 12 octombrie 1945 pe marginea volumului IV din romanul memorialistic** Feciorul lui Nea Tache Vameşul, **de Sărmanul Klopstock, referat pentru editura** „Casa Şcoalelor", **unde Şuluţiu a funcţionat o vreme în calitate de consilier literar, şi o cronică neterminată, poate ultima cronică a criticului, la romanul** Negura **de Eusebiu Camilar.**

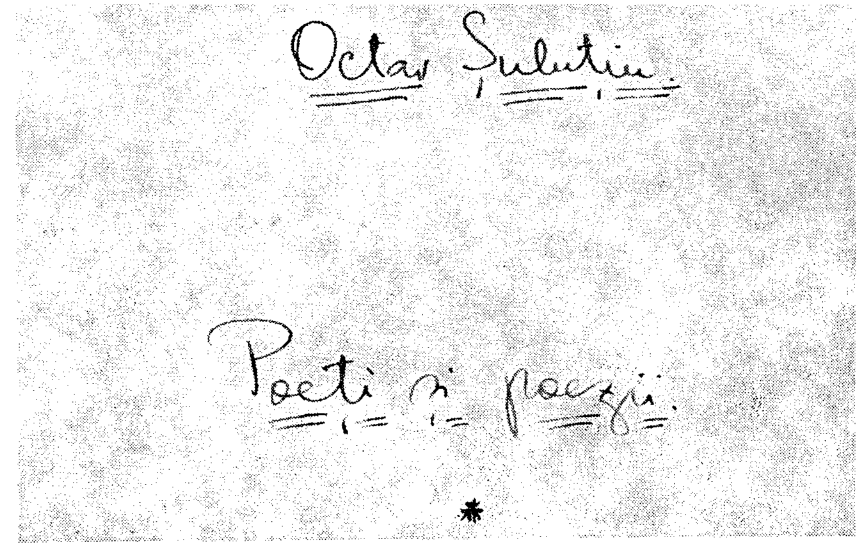
În fine, ultimul material încredinţat acum tiparului reprezintă o micro-cronică la volumul Nuvele olteneşti **de Victor Papilian, text pe care Şuluţiu l-a condensat ulterior într-o scurtă notă publicată în „Apărarea", sub iniţiale.**

Nicolae FLORESCU

---

7. Vezi: Octav Şulţiu – *Libertatea literaturii!* anchetă publicată în *„Adevărul"*, din 31 ianuarie 1937.

LĂMURIRE
[PENTRU UN PROIECTAT VOLUM DE CRONICI]

Volumul de față e o continuare a celui apărut în 1937 în „Editura Miron Neagu" din Sighișoara, *Pe margini de cărți*, în sensul că și acesta e alcătuit tot din culegerea la un loc a unei serii de cronici literare risipite în decurs de peste zece ani prin revistele pe unde mi-am plimbat îndeletnicirea de informator asupra faptului literar actual, și anume, în: „*România literară*" (1931—1933, Director: Liviu Rebreanu), „*România literară*" (1939, Director: Cezar Petrescu), „*Viața literară*", „*Reporter*", „*Azi*", „*Gînd românesc*", „*Universul literar*" și „*Familia*", mai ales în aceasta din urmă (1934—1939). Noua culegere prezintă totuși o mai stringentă unitate interioară, toate cronicile fiind grupate în jurul aceleiași teme: genul liric.

< Așa că nu întregului volum *Pe margini de cărți*, poate fi atașat *Poeți și poezii*, ci acelor cronici de acolo despre Mihai Eminescu, T. Arghezi și Lucian Blaga care și-ar avea un loc mai potrivit în paginile ce urmează și care trebuie puse în legătură cu cele scrise aici privitor la acești trei poeți.

Poeți și poezii sunt [*sic !*] așadar un volum de *cronici literare* și nu unul de *critici literare*.>

Hotărîndu-mă a strînge în volum aceste articole de revistă, am făcut-o din convingerea că ele erau numai aparent legate de actualitate. Sunt în <înăuntru> cronicele, uneori destul de sumare, prea adesea didactice și niciodată complete, nefiind vorba de studii literare, ci doar de scheme pentru studii, mai mult descriptive și în tot cazul informative și pregătitoare pentru abordarea operelor, sunt, spun, în ele și multe sugestii, multe idei, multe puncte de plecare în critică, pe care mi se pare că merită să le salvez din uitarea colecțiilor de revistă, punîndu-le la îndemîna cui ar fi interesat să întreprindă studii mai temeinice și mai vaste asupra poeziei române celei mai noui. Deși modeste în intenție, ele cuprind unele contribuții interesante la cercetarea liricei românești de la 1931 încoace și dacă sunt departe de a pretinde că aduc un cuvînt definitiv în materia critică < — și cine poate pretinde aceasta ? !>, au meritul pe care, lăsînd la o parte o modestie deplasată, îl pot < de a fi> afirma < cu curaj> curajos, de a fi încercări cinstite și înțelegătoare de apropiere de ființa intimă și delicată a poeziei lirice. Acestor cronici nu li se poate cere să cuprindă un sistem critic, nici să observe un dogmatism, ele neavînd destulă depărtare în timp spre a judeca fenomenul literar prin perspectiva necesară, dar conțin pasiunea pentru obiect și interesul pentru lirism, ca și sforțarea de bun gust, care, cu mijloace mai mari sau mai modeste, este făcută. Sunt experiențe și digitații critice pornite din ambițioase proiecte de studii viitoare asupra poeziei române. Desfășurîndu-se pe o perioadă de timp ce se suprapune perioadei de formație a autorului e firesc să închidă în ele și unele stîngăcii, unele naivități și unele contradicții, inerente vîrstei și evoluției simțului critic. Nu am a mă

rușina însă de ele și le-am reprodus în fondul lor inițial socotind mai important curajul de a greși decît ipocrizia de a-ți ascunde oscilațiile sub vălul unor ingenioase pretexte ideologice. Infailibilitate nu există în nici un domeniu și cu atît mai puțin în cel literar unde totul e relativ din chiar punctul de plecare, orice judecată putînd fi pusă oricînd la îndoială și mai ales — vai! — de oricine. Am surîs totdeauna fără supărare de cîte ori un coleg de breaslă, mai în vîrstă, < colegul și prietenul meu mai mare Șerban Cioculescu, acest ascuțit > spirit raționalist mă ironiza, < — și pe drept — >întrebîndu-mă dacă am mai descoperit vreun poet « mare », adjectivul acesta fiind, după părerea lui, împărțit cu prea multă dărnicie, în cronicile mele. El avea dreptate căci, deși, controlîndu-mă, n-am găsit acest epitet de poet mare decît de cel mult zece ori în peste o sută de articole ale mele despre poeți, și atunci deplasat doar în patru sau cinci cazuri, e și acesta totuși un abuz. Dar, față de poezie, mi se pare mai binevenit uneori un entuziasm ce ar părea juvenil, decît o prematură acreală care taie avînturile, deoarece lectura cîtorva mii de volume de poezie, în limbi diferite, te duce la concluzia că nu este nici un poet, oricît de mediocru, și nici un volum de poezie, oricît de neglijabil, unde să nu găsești totuși ceva frumos, un vers măcar, dacă nu o poezie întreagă, o strofă, o imagine, o atitudine ori o idee poetică nouă și acestea merită să fie menționate și desprinse din rest. Cu maturitatea a crescut și prudența. Dar mărturisesc că voi regreta totdeauna vremea cînd eram în stare să mă *ambalez* în mod generos pentru cea mai mică perlă și să iubesc un volum întreg și un poet, cu toate imperfecțiunile lui, pentru o singură realizare!

Deoarece poezia pretinde înainte de toate pasiune. Iubitori de poezie sunt la noi foarte puțini și chiar printre critici. Înțelegători sunt ceva mai mulți, dar înțelegerea fără pasiune e totdeauna pe jumătate. Și chiar Titu Maiorescu, dacă a greșit supraevaulînd poeți mediocri ca Th. Șerbănescu, Samson Bodnărescu și alții, faptul nu s-ar putea explica fără acea pasiune care trecea înaintea argumentelor de ordin strict rațional. < Chiar marele nostru înaintaș în critica literară care îi datorează atît de mult, E. Lovinescu, ale cărui virtuți critice nu le poate nimeni contesta, mi se pare că în fața poeziei a șovăit mai adeseori cu înțelegerea și aprecierea, decît în fața prozei, unde gustul și pasiunea sa sunt mai sigure.> Înțelegerea poeziei nu-i cu putință fără o mare iubire pentru ea, care să te facă să și greșești uneori în favoarea poetului, niciodată în defavoarea lui. Pentru aceea, cu toată valoarea și exactitatea unora dintre observările < critice ale unor Șerban Cioculescu și G. Călinescu> criticilor noștri, nu mă pot împiedica de a le prefera, tuturor, în critica poeziei lirice, pe Perpessicius, poet el însuși, prea ades îngăduitor, dar cu atît mai pătrunzător în concluziile sale cu cît este un pasionat amant al genului liric. El pune în critica lui și sensibilitate, nu numai știință și rece rațiune și o delicatețe în aprecierile formulate, fără de care trupul fraged al versului se fărîmă într-o mînă cu degete nedibace. < După el, iubitori și înțelegători ai poeziei mai sunt Vladimir Streinu — și el, nu poet, dar creator al cîtorva poezii admirabile! — și Pompiliu Constantinescu.>

Am păstrat cronicilor același fond și atunci chiar cînd am descoperit că tinerețea datei lor era dezmințită de experiența vîrstei de acum. Forma singură s-a schimbat, altfel fiind scris un articol pentru o publicație periodică și altfel pentru volum care rămîne într-un raft de bibliotecă. Ceea ce graba a scăpat în vîltoarea actualității neglijent, prolix și neclar în prima redacțiune, am corectat, încercînd să pun mai multă acuratețță stilistică într-un scris, desfigurat totdeauna și de oribile greșeli de tipar. Asupra acestei chestiuni nu e de loc inutil a ne opri o minută.

Perpessicius scria odată, dacă nu mă-nșel — și de curînd problema a fost reluată de Mircea Eliade — ce pacoste este greșeala de tipar în istoria literaturii române, în care i s-ar putea rezerva, ba — ar fi necesar poate să i se acorde, un întreg capitol. Într-adevăr, nici un scriitor nu scapă de această sinistră plagă, pare-se încă de neînlăturat, din grafica românească. Nu rareori polemici răuvoitoare s-au sprijinit pe greșelile de tipar pentru a arunca acuza de agramatism unui scriitor căruia i s-au atribuit fanteziile culegătorului său. Căci nu e vorba numai de acele litere sărite ori schimbate,

ci de modificările radicale de sens, de lipsa de acord gramatical sau de căderi în ridicol, provocate de zeţarul neconştiincios ori de corectorul neatent. Cititorul poate socoti tîmpit pe un scriitor care se contrazice de la o frază la alta, ba chiar în aceeaşi frază uneori, pentru că tipograful său a cules o negaţie, făcînd dintr-un text negativ unul afirmativ.

Nu e lipsit de interes cred să spicuiesc cîteva greşeli de tipar spre susţinerea afirmaţiilor de mai sus. Zilele trecute titlul *Romantism şi latinism* dintr-o gazetă ascundea cartea unui critic francez care se intitulează de fapt: *Romantism şi... satanism !* Dar să culeg ceva din aventurile mele... grafice. Poezia lui Leconte de Lisle despre care vorbesc undeva, *La Kerandah*, poate fi mult şi bine căutată în opera poetului căci nu se găseşte. Ea se intitulează de fapt *La Verandah*, cum scrisesem eu, dar a refuzat să culeagă zeţarul. De asemenea, volumul lui Cotruş, *Horia*, a apărut... *Gloria*, în loc de *doamnă* a apărut *toamnă*, în loc de *joc* a apărut *foc*, în loc de *rodul* a apărut *rolul*, în loc de *rană* a apărut *navă*, în loc de *suflul* a apărut *sufletul*, în loc de *non-sens* a apărut... *nou sens*, în loc de *refulat* a apărut *regulat*, în loc de *forma uzitată* a apărut *forma agitată*, în loc de *chinuire a logicei* a apărut *chimie a logicei*, în loc de *Rîşnov* a apărut *Răşinari*, în loc de *poet hermetic* a apărut *poet bezmetic* (ce glumă reuşită !) şi în loc de *sentimentul cosmic* a apărut *sentimentul... comic*!

Mă opresc pentru a nu obosi pe cititor. Am oferit numai cîteva din enormităţile care modifică înţelesul unui articol, în care cîte o dată zeţarul sare cîte un rînd sau chiar un paragraf întreg. Nu mai vorbesc de barbaria culturală a unor secretari de redacţie care suprimă pasajii întregi dintr-un articol literar — obişnuiţi din gazetăria politică sau reportericească cu metoda anteriului lui Arvinte — pentru motivul de esenţă divină: *necesităţi tehnice*! În felul acesta zeţarul ori secretarul — deseori mai mult *sec* decît *retor* — devin colaboratorii relei credinţe a cine ştie cărui polemist ahtiat să te « *înfunde* » cu chiţibuşuri şi să-ţi dovedească — vezi Doamne! — că eşti sau prost sau incult. În asemenea condiţii transcrierea unei cronici pentru volum echivalează cu o reconstituire istorică de text paleografic şi mărturisesc < cu mîna pe conştiinţă> pe cuvînt de onoare — zeţar, te tog nu culege oroare! — că în două sau trei cazuri atît era de schilodit textul tipărit, încît, lipsindu-mi manuscrisul, *mi-a fost cu neputinţă să mai ştiu singur ce-am vrut să spun* şi m-am văzut silit să renunţ a mai transcrie pasajul.

Nu sunt în acest volum toate cronicile publicate despre volume de poezii şi apărute în timp de zece ani. A mai rămas material pentru două volume. N-am făcut selecţia celui de faţă după gradul de realizare al poeţilor, ci am amestecat valorile ca şi vîrstele. De asemeni, cronicile n-au fost aşezate cronologic, nici după data apariţiei volumelor, nici după aceea a apariţiei cronicilor, aşezînd pe poeţi după vîrstă, părîndu-mi-se că acest criteriu e de natură a nu atinge nici o susceptibilitate. Fiecare poartă la sfîrşit locul şi data apariţiei pentru uşurarea eventualei verificări şi confruntări cu textul primitiv. În sfîrşit, un indice de numere arată pagina unde se vorbeşte despre un < poet >autor, cifrele grase indicînd că e vorba despre o cronică întreagă consacrată lui, celelalte că e numai o citare sporadică. Am însoţit cartea de această metodă de lucru ştiinţific pentru motivul principal pentru care am făcut această culegere de cronici, şi anume: necesitatea informaţiei critice care ne lipseşte.

< Mai rămîn, afară de al doilea volum de cronici publicate deja, în proiect, două sau trei volume de cronici nepublicate în reviste despre celelalte volume de versuri apărute după război, timp deci de douăzeci de ani şi mai bine, despre care n-am avut ocazia şi timpul să refer la apariţie, dar pe care am dorinţa să le recenzez sub forma acelor *fişe literare* a căror idee ingenioasă — dar cu o aplicare uneori nefericită — aparţine lui G. Călinescu. În chipul acesta voi putea stabili un repertoriu cît mai complet al întregii creativităţi lirice româneşti de după război. E un plan pe care numai timpul şi împrejurările îmi vor arăta dacă îl pot realiza.>

Lipsind monografii critice dezvoltate asupra scriitorilor români, nu numai a celor noi, dar şi a clasicilor, e firesc ca aceia care se interesează despre ei să se adreseze

cronicilor apărute asupra operelor separate ale lor. Dar consultarea colecţiilor de reviste e inaccesibilă publicului mare şi într-o măsură şi publicului de specialitate, stabilit în provincie şi format mai ales din profesori şi elevi. Ca profesor n-a fost an în care cel puţin zece elevi să [nu] mi se prezinte rugîndu-mă să le indic izvoare critice informative despre cutare sau cutare autor, punîndu-mă adesea în încurcătură pentru că izvoarele se găseau înfundate prin colecţii de revistă pe care ei nu erau în măsură să le găsească. De aceea mi se par binevenite culegerile de cronici care capătă astfel modestul, dar necesarul scop de a pune surse de informaţie şi cercetare la îndemîna curioşilor şi a cercetătorilor şcolari. Nevoia lor e chiar foarte simţită < şi elevilor care mi se adresează le pun imediat în mînă colecţia *Menţiunilor critice* ale lui Perpessicius ori culegerile de cronici ale lui Pompiliu Constantinescu şi Vladimir Streinu, care, pe lîngă criticile lui E. Lovinescu şi G. Ibrăileanu sunt aproape tot ce se poate recomanda mai serios ca material de studiu critic. E păcat că Şerban Cioculescu însuşi nu-şi adună vasta activitate foiletonistică într-un volum, aşa cum a făcut-o Perpessicius şi, parţial, Vladimir Streinu>. Cu cît aceste culegeri se vor fi înmulţit cu atîta se vor mări şi prilejurile de cercetări literare. Nimeni nu poate pretinde că deţine singur piatra filozofală a adevărului critic. O cercetare literară nu e posibilă numai pe baza cunoaşterii operei, ci şi a tot ce s-a scris despre ea. Din confruntarea diferitelor păreri, din culegerea şi dezvoltarea sugestiilor critice venite de oriunde, se poate ajunge la studiul mai complet al unui autor. Monopolul criticii exacte nu-l deţine încă nimeni şi greşelile fiecăruia nu se pot corecta decît prin confruntarea afirmaţiilor tuturor. Şi chiar dacă un volum de cronici nu va stîrni decît reacţiunea negativă a respingerii, el tot îşi va fi ajuns scopul de a contribui la lămurirea fenomenului literar. < Iată majora cauză care m-a făcut să consider necesară culegerea aceasta, care poate fi ţinta oricăror obiecţii, dar în care nu-mi vine să cred că nu se cuprind şi observaţii critice juste, putînd fi folositoare cui ar avea nevoie de ele.>

Rămîne să mai explic abundenţa citatelor. Ea este evidentă pentru oricine cunoaşte scopul criticii: acela de a convinge asupra unei judecăţi enunţate. Şi convingerea nu se poate deţine decît prin prezentarea unui text implicat în judecată. Cu cît citatele sunt mai multe şi mai cinstit făcute — fiindcă citatul e o armă cu două tăişuri în mîna omului de rea credinţă — cu atît ilustrarea judecăţilor critice este mai solid fundată. Nu i se poate cere cititorului de a te crede pe cuvînt şi nici să te citească în contratimp, sărind mereu cu ochii de pe textul critic pe cartea discutată pentru a cerceta verdictul afirmaţiilor. Fiind însă vorba de poezie, citatul îşi mai are un înţeles. Acela de a înfăţişa cititorului o antologie personală, care poate expune şi punctul de vedere al criticului şi gustul său. Ambele raţiuni au fost avute în vedere la alcătuirea culegerii de faţă.

Braşov 19. XI. 1939—Bucureşti 19. IX. 1945

EUSEBIU CAMILAR: NEGURA

Recentul război, ale cărui ultime ecouri n-au încetat să zvîcnească sinistru în amintirea noastră, este abordat pentru prima oară, în literatura română, în romanul *Negura*. Şi mi se pare firesc faptul că acela pe care tema aceasta îl solicită, să fie tocmai Eusebiu Camilar. Talentul său se îndreaptă cu predilecţie spre subiectele masive, spre fenomenele catastrofice şi spre mişcările colective. Nici o mirare dar ca să atace şi acest război din a cărui halucinantă realitate am ieşit ca dintr-un vis rău.

O «literatură» de război am mai cunoscut noi acum cîţiva ani. Era acea literatură de propagandă, reportaj bine aranjat, care urmărea amăgirea naivilor, produs dirijat al centrului special de pe lîngă marele stat major. O astfel de literatură, care

nu se poate numi astfel decît pentru că era alcătuită din litere, nu ne poate reține atenția. Ea s-a dizolvat în neant o dată cu regimul care a comandat-o și susținut-o.

Eusebiu Camilar înfățișează pentru prima oară războiul în tot adevărul lui crud, pe de o parte punînd problema felului cum a fost el purtat și a mobilelor sale, pe de alta realizînd sub specia artei viziunea lui sumbră și inumană. Film zguduitor și deznădăjduitor, romanul lui Eusebiu Camilar este un strigăt de acuzare îndreptat împotriva oricui ar vrea războiul și împotriva oricui l-ar provoca.

Negura este un prim volum dintr-o trilogie. Este foarte greu să judecăm de pe acum opera. De aceea tot ceea ce putem afirma este relativ și poate fi confirmat sau infirmat de volumele următoare. O judecată precisă de valoare în orice caz nu poate fi făcută. Vom încerca totuși să descifrăm liniile pe care se mișcă opera și să desprindem ceea ce ni se pare definitiv cîștigat de eventualele deficiențe.

*

Tema centrală, care apare lămurit de la primele pagini ale operei și se dezvoltă crescînd, pînă la scenele finale, este dezacordul dintre cei care fac războiul și cei care l-au ordonat. Poporul român n-a vrut războiul. El a fost silit să-l facă, silit de conducătorii săi și de hitleriști, în a căror soldă acei conducători erau. Ideea aceasta, foarte clară, este în mod concret ilustrată de-a lungul celor 450 de pagini prin atitudinea diferitelor personaje, prin vorbele și prin faptele lor. Toți țăranii care se tîrăsc sub ploaia de fier și de foc se întreabă pentru ce o fac și se minunează mai ales pentru ce trebuie să ucidă în masă populația civilă.

Ideea aceasta centrală este sprijinită de o alta: aceea a caracterului de interes de clasă al războiului. Clasa dominantă, burghezia și moșierimea, aveau interes în acest război, ea profita de pe urma lui, transformîndu-l într-o expediție de jaf. Și această idee este înfățișată plastic. [...]

*

SĂRMANUL KLOPSTOCK: FECIORUL LUI NENEA TACHE VAMEȘUL Vol. IV

REFERAT NR. 31662
din 12 Octombrie 1945

Scriitorul Paul Mihăescu, care semnează în mod obișnuit Sărmaul Klopstock, este un autor de mult consacrat, datorită operei sale *Feciorul lui nenea Tache Vameșul*, extraordinară frescă a vieții bucureștene de acum mai bine de o jumătate de secol, evocare din trecutul mahalalei bucureștene, într-o limbă de un pitoresc remarcabil și de un lirism și o coloare specific originale. Primele trei volume din această operă au apărut, ultimul chiar în editura „Casei Școalelor"[1]. Acum autorul ne oferă spre publicare volumul IV. Este o încheiere a acestei opere, împinsă pînă în contemporaneitate. Autorul se prezintă cu aceleași calități de memorialist, evocator liric al celor dispărute, cu unele accente de satiră acidă și cu același vocabular de o rară bogăție și truculență. Sunt interesante mai ales amintirile sale din viața literară, din debutul său, ca și cele de mai tîrziu, dar în aceeași măsură și tribulațiile sale conjugale, încheiate cu pierderea tragică a ultimei sale soții, al cărei cancer îl descrie

[1] În anul 1943.

65 Sărmanul Klopstock: *Feciorul lui nenea Tache Vameșul*

în toată evoluția lui clinică, cu amănunțime de om de știință, nu fără o poantă ușoară de amară ironie la adresa oamenilor de știință, neputincioși în fața fatalității vieții. Mai mult decît celelalte volume, acesta este interesant prin mărirea accentului subicetiv și prin ceea ce relevează el personal din psihologia scriitorului.

Aș socoti ca o impertinență din parte-mi să-mi iau aerul de-a «recomanda» pe acest scriitor care și-a cucerit un loc pe merit ocupat în istoria literaturii române, o impertinență față de părul său alb și față de truda de cîteva decenii pe tărîmul scrisului românesc. Atît autorul cît și opera sunt vrednici de a fi editați de „Casa Școalelor".

*

VICTOR PAPILIAN: NUVELE OLTENEȘTI

Victor Papilian este astăzi cel mai de seamă nuvelist al literaturii noastre, nu numai prin stăruința depusă permanent în cultivarea unui gen fără aderență în publicul de azi, dar și prin deplina lui posesiune. După volumele de nuvele *Vecinul*, *Dincolo de rîu* și *Manechinul lui Igor*, scriitorul strînge în *Nuvele oltenești* șase nuvele cu subiecte din viața oltenească și situate în peisajul de dincolo de Olt. Temperament neastîmpărat, iubind varietatea, Victor Papilian s-a mișcat în domenii și preocupări deosebite, spre deosebire de scriitorii care rămîn în opera lor întreagă în același mediu și aceleași probleme predilecte, închistîndu-se într-un gen. Papilian a trecut pe toată gama epicului, de la realism pînă la fantastic, schimbîndu-și de cîteva ori stilul, parcă pentru a fugi de o manieră. Astfel, de la nuvelele cu caracter fantastic din aria științifică sau de la psihologie, în *Nuvele oltenești,* scriitorul abordează realismul rural cu puternice tonalități umoristice, mai ales în cele patru bucăți pe care le socotesc cele mai realizate: *Ceartă oltenească*, *Masa verde*, *Popa făr' de păcat* și *Cabotinaj*, toate fiind incursiuni adînci în sufletul oltenesc — și pe un plan mai general țărănesc — a cărui istețime, șiretenie, simț practic, spirit combinator, calculat și interesat, inteligență nativă și rudimentară, le ilustrează în materialul concret și obiectiv al faptelor și dialogului. *Ceartă oltenească* o consider ca pe o mică capodoperă de psihologie rustică redată la modul realist, cu comic dramatic (aici calitățile autorului de teatru care e V[ictor] P[apilian] se trădează în conducerea conflictului ca și în dialog). Mi se pare mai puțin izbutită nuvela *Cîntec de pe Amaradia*, mai forțată ca temă și cu un monolog interior cam nepotrivit cu firea și posibilitățile spirituale ale unui țăran. *Păgînul* este un <reușit> fragment de istorie cu atît mai reușit cu cît autorul a știut să evite toate poncifele genului și să împrospăteze <tema combinată> tipul stăpînului tiran, teribil și tema răpirii romantice.

Scrise într-un stil adecvat mediului, cu reproducerea exactă și savuroasă a vorbirii țărănești, cu vocabular abundînd de oltenisme, pline de umor prin situație și caractere, nuvelele lui V. Papilian sunt rurale prin subiect fără să fie semănătoriste prin formă sau tendință.

Citindu-le, te întrebi nedumerit pentru ce nuvela nu mai este pe gustul cititorului de astăzi de vreme ce în formele ei concentrate se poate închide mai multă substanță și mai multă artă decît într-un roman-fluviu. Fără să mai vorbim că scurtimea ei, ar răspunde mai ușor nevoii de viteză a epocii decît lectura a sute de pagini. Predilecția secolului nostru pentru romanul-fluviu e <unul> una din contradicțiile spiritului contemporan.

DESTĂINUIRI: «...misiunea de comunist, cea mai înaltă noțiune morală...»

ROTONDA 13

Personalitatea lui Miron Radu Paraschivescu a fost caracterizată de încrederea desăvîrșită în valorile umaniste ale culturii, de dăruirea cu care a sprijinit întreaga-i viață afirmarea tinerelor talente, dezvăluindu-le atributele majore ale menirii lor de scriitori cetățeni.

Toate aceste însușiri, ale uneia dintre cele mai patetice prezențe ale timpului nostru, au fost evocate de către cîțiva dintre cei mai apropiați prieteni și tovarăși de luptă ai săi în cadrul Rotondei 13 din mai 1973.

Activitatea gazetarului militant, precum și timbrul original al poetului în lirica românească a ultimelor decenii, au fost relevate cu lirism și deosebită afecțiune în amintirile Dorinei Rădulescu și ale lui Geo Bogza, George Macovescu, Ștefan Roll și Ștefan Voicu, mărturii pe care le transcriem întocmai de pe banda de magnetofon în paginile alăturate.

Ne-am îngăduit să reproducem în notă, ilustrînd unele momente biografice semnificative, fragmente din Amintirile din copilărie publicate postum în paginile revistei „Flacăra". De asemenea, am spicuit cîteva pasaje din corespondența lui Emil Isac către Miron Radu Paraschivescu referitoare la activitatea poetului în redacția „Almanahului literar".

N. R.

24 August 1944 Nr. 11

ROMÂNIA LIBERĂ

23 AUGUST 1944

RASTURNAREA REGIMULUI HITLERIST DIN ROMANIA

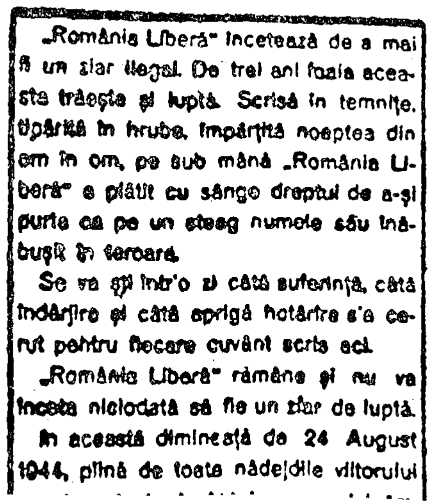
Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România

DECLARAȚIA GUVERNULUI

Proclamația Regelui către Țară

Ultimul moment

Primul număr legal al „României Libere"

„România Liberă" încetează de a mai fi un ziar ilegal. De trei ani foaia aceasta trăește și luptă. Scrisă în temnițe, tipărită în hrube, împărțită noaptea din om în om, pe sub mână „România Liberă" a plătit cu sânge dreptul de a-și purta ca pe un steag numele său înăbușit în teroare.

Se va ști într'o zi câtă suferință, câtă îndârjire și câtă aprigă hotărîre s'a cerut pentru fiecare cuvânt scris aci.

„România Liberă" rămâne și nu va înceta niciodată să fie un ziar de luptă.

În această dimineață de 24 August 1944, plină de toate nădejdile viitorului

Miron Radu PARASCHIVESCU

evocat de:

GEO BOGZA, GEORGE MACOVESCU, DORINA RĂDULESCU, ȘTEFAN ROLL ȘI ȘTEFAN VOICU

« Siret, 1 no[i]embrie 1961

[...] ...*Uneori, mă tem că am tipărit prea mult și am triat prea puțin. Pînă voi împlini 60 de ani, sper să compun încă o plachetă, cu mai mult spirit critic, și care să-mi oglindească maturiatea. Dar cine știe!...* »

«Vălenii de Munte, 3 octombrie 1969

[...] *În ce mă privește, socotesc că munca scriitorului ține mai mult, mult mai mult de relațiile sale intime și directe cu condeiul și hîrtia lui de scris, decît cu acelea privind redacțiile și redactorii diferitelor publicații. Acestea din urmă mi se par totuși lucruri efemere, pe cînd o operă scrisă în tăcere și singurătate, chiar rămasă-n manuscris, o socotesc mult mai valabilă și chiar mai durabilă. În fond, numai așa, luptînd cu noi înșine și cu meșteșugul nostru, ne cucerim adevărata conștiință și demnitate scriitoricească. Îți repet, aceasta e convingerea mea intimă, și dacă ți-o împărtășesc o fac numai spre a-ți răspunde cu aceeași prietenie pe care ai amabilitatea să mi-o arăți.* »

Literatura și arta

CRONICA PLASTICA

CRONICA MUZICALĂ

JULIEN GREEN

PREZENTAREA LUI GIUSEPPE UNGARETTI

CATALOG

(Din corespondența lui Miron Radu Paraschivescu către prieteni).

Şerban CIOCULESCU: *În această sală, unde se desfăşoară acum seara noastră de amintiri închinată poetului Miron Radu Paraschivescu, a avut loc, cu cîteva ore mai înainte, inaugurarea unei expoziţii de grafică semnată de Geta Brătescu. Cîteva din aceste frumoase desene i-au fost inspirate artistei de opera poetică a autorului* Cînticelor ţigăneşti. *Există deci o trăsură de unire între cadrul şi tema* Rotondei *pe care dumneavoastră aţi onorat-o într-un număr atît de mare.*

Eu nu sînt în această seară decît un simplu amfitrion, pentru că l-am cunoscut mai puţin pe Miron Radu Paraschivescu, deşi l-am preţuit în mod deosebit ca poet şi om de atitudine. De aceea ţin să salut prezenţa în mijlocul nostru a tovarăşului ministru George Macovescu, care a venit nu în calitate de ministru (aplauze), *ci în calitatea sa de scriitor şi de vechi prieten şi tovarăş de luptă al regretatului Miron Paraschivescu. Dealtfel, toţi cei care omagiază astăzi, în acest cadru, personalitatea poetului, sînt vechi tovarăşi de luptă şi prieteni ai celui pe care ne-am obişnuit să-l numim M. R. P.: tovarăşa Dorina Rădulescu, Geo Bogza, Ştefan Voicu, Gheorghe Dinu, Radu Popescu. Iată de ce îmi vine greu să fac obişnuita introducere.*

Am să păstrez însă ordinea cronologică şi îl invit astfel să ia cuvîntul primul pe Gheorghe Dinu, poetul pe care-l preţuim cu toţii, Ştefan Roll.

« Eu nu sînt decît ecoul şi (uneori) prevestirea faptelor voastre. »

(DECLARAŢIA PATETICĂ)

Ştefan ROLL: Dragi prieteni, cu Miron Radu Paraschivescu am fost coleg de presă la „*Dimineaţa*", „*Adevărul*" şi „*Cuvîntul liber*". Dar, înainte de asta l-am cunoscut ca poet, eram prieteni. Am lucrat împreună la „*Cuvîntul liber*", unde el era secretar general de redacţie, şi la „*Dimineaţa*", unde îmi era în acelaşi timp prieten şi şef, ca secretar general de redacţie. Deşi era un mare poet, aicea nu-i apăreau versuri pentru că însăşi gazeta respectivă nu publica poezii. La „*Adevărul literar*" nu prea îi convenea lui să publice, însă scria acolo articole culturale foarte bune, foarte deştepte, făcea cronică plastică, rubrică pe care o susţineam eu înainte; el m-a rugat să i-o cedez lui. Şi-mi pare bine că i-am cedat-o, pentru că a făcut-o mult mai competent, mult mai bine. Trebuie să ştiţi că el a fost şi pictor amator. A avut împreună cu un grup de-al lui de prieteni şi o mică expoziţie înainte de a intra în presă.

Miron a venit printre noi, cei mai în vîrstă, cu un grup de tineri entuziaşti care au scos o revistă de avangardă, „*Alge*". Erau Paul Păun, Gherasim Luca, Perahim — care erau cam de-o vîrstă cu el. Cu toţi aceştia ne-am întîlnit pe urmă şi în paginile „*Cuvîntului liber*" şi am continuat astfel o prietenie mai activă.

Ceea ce impresiona la Miron Radu Paraschivescu era dragostea pentru tinerii entuziaşti, pe care pînă în ultimul lui moment îi aduna, stătea de vorbă cu ei, îi îndruma. M-a emoţionat să văd, la priveghiul lui, un tînăr care a stat toată noaptea, foarte timid, plîngînd, pentru ca după aceea să ne spuie că e un poet din Turnu-Severin care-i scrisese, ca mulţi alţii, lui Miron Radu Paraschivescu. Acesta i-a răspuns, au urmat, prin corespondenţă, susţinute discuţii despre poezie; a fost, în fine, invitat la Văleni, dar tînărul n-a ajuns să-l cunoască, să-i strîngă mîna. Era omul la şcoală, nu putea să scape, nu prea avea bani. Or, pentru că Miron era acela care-şi apropia prietenii, şi-n cazul acesta, tot el l-a căutat mereu...

Dar să revin la anii petrecuţi alături de el în diferite redacţii: la „*Timpul*", de pildă, unde am trecut împreună după epoca de la „*Cuvîntul liber*", trebuie să subliniez că el a fost acela care a conceput, aşa cum o cunoaştem, pagina a doua a ziarului, ce a rămas un fel de model de pagină culturală în presa noastră.

Redacţia ziarului „*Timpul*", unde eram secretar de redacţie, avea o sală de reporteri, cam cît asta de mare, despărţită într-un fel de boxe prin nişte pereţi metalici cu geamuri. Într-o boxă din astea se găsea un birou cu doi reporteri. Miron, care făcea şi reportaj, avea o asemenea boxă, unde îşi aduna în jurul său tinerii prieteni printre care se numărau atunci: Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Marin Sîrbulescu şi, de asemenea,

cîțiva desenatori, graficieni. Făceau discuții culturale, bineînțeles progresiste. Or, cum la „*Timpul*" în redacție se strecuraseră și cîțiva informatori ai Siguranței, unul din ei l-a denunțat pe Miron Paraschivescu că organizează întîlniri comuniste cu tineretul chiar în incinta ziarului, în fiecare seară. Direcția noastră, conducerea, avea desigur relațiile ei cu poliția, dîndu-i o serie întreagă de atenții, cadouri, ca să nu ne deranjeze. Și atunci a venit unul din comisari la directorul administrativ — Gafencu nu mai era în țară — acesta totdeauna mă chema la asemenea confruntări și pe mine fiindcă eu cunoșteam cel mai bine ziarul, ca secretar de redacție. Deschid ușa, directorul stătea jos, iar lîngă el am văzut un tînăr înalt, arătos pe care-l cunoșteam. Era chelner la „Corso". Omul avea evident o dublă preocupare...

Șerban CIOCULESCU :

Tacîmul era deci complet...

Ștefan ROLL:

Era chelner și servea bine... Eu, puțini oameni tuciurii am văzut roșind, dar ca ăsta niciodată. Parcă era un fier băgat în foc și ținut acolo pînă la incandescență. Se jena pentru că noi la „Corso" eram în relații foarte bune; el ne servea de obicei. Bine, Ionele, ce faci, măi băiete, din ăștia ești? i-am spus. M-a întrebat, firește, ce știu și i-am răspuns: Da' de unde, mă Ionele, ăștia sînt niște băieți tineri, poeți, scriitori. Miron Paraschivescu este și el poet și discută și ei despre literatură. Nu e nimeni dintre ei om politic — deși majoritatea erau încă de pe atunci utecişti.

Ștefan VOICU:

Nu se știe dacă nu țineau acolo chiar ședințe.

Ștefan ROLL:

Pe vremea aceea activitatea conspirativă era foarte bine pusă la punct. Voicu era unul din mentorii noștri în materie de politică și în activitatea ilegală. Și noi făceam parte dintr-un grup ilegal, al „*României libere*", care apărea în ilegalitate. Erau Macovescu, Costin Murgescu, eu și Ilie Zaharia, din partea partidului. Noi nu știam că el este utecist, iar el nu știa că noi sîntem ilegaliști. Eram și vigilenți, și conspirativi, chiar unii față de ceilalți.

Cu Miron Radu am făcut mai tîrziu parte din primul grup de scriitori și ziariști care au vizitat Uniunea Sovietică. Erau alături de noi și George Macovescu, Braniște, Cezar Petrescu, Călinescu și am stat o lună de zile mi se pare...

George MACOVESCU:

Mai puțin cred...

Ștefan ROLL:

Vizitînd numai Moscova și Leningradul...

George MACOVESCU:

Și Kievul, unde ne-a blocat ceața...

Ștefan ROLL:

Aș vrea să vă povestesc acum despre casa de la Văleni, unde el făcuse un fel de castel, al unui castelan foarte generos, unde, se înțelege, nu te invita numai să stai de vorbă.

Au fost foarte mulți tineri care au locuit săptămîni și luni de zile acolo. Mie, de pildă, voia să-mi dea definitiv o cameră, s-o ai aicea, zice, să ai o cameră. Lasă, măi Miroane, c-ar trebui atunci să-mi dai și-un abonament de tren! Avea o mare generozitate, era inimos și-i ajuta pe oameni. Avea o livadă superbă la Văleni, care se termina în malul Teleajenului. Clădirea, proprietatea, a cumpărat-o cu banii pe care i-a luat ca premiu pentru cea mai bună traducere a lui Mickiewicz, premiu dat de polonezi pentru cea mai bună tălmăcire pe plan internațional. A luat o sumă foarte mare și banii aceștia i-a plasat la Văleni. A ținut să fie acolo, fiindcă acolo a făcut școala primară, unde mamă-sa era învățătoare [1]. Și într-adevăr, e și o regiune foarte plăcută. I-a plăcut casa aceasta cu livadă. Pentru el, livada era o problemă, fiindcă nu se ocupa de grădinărit. Așa că, dacă te duceai la el spre toamnă, toate perele și prunele erau căzute pe jos. Pînă la urmă a vorbit cu un țăran și i-a spus: ia, dom'le, prunele astea și fă-mi și mie niște țuică din ele, deși el nu prea era băutor... Și mă mir mereu cum de era prieten cu mine în cazul ăsta... (*Rîsete*)

Ștefan VOICU:

Cum ai dat de țuică, ai început suvenirurile...

Ștefan ROLL:

Miron Paraschivescu era un pasionat de lucruri rare privind arta și literatura. Avea în bibliotecă ediții rare, icoane vechi, tablouri. Era prieten cu o seamă dintre cei mai reputați artiști plastici ai vremii noastre și deținea în colecția lui cîteva dintre cele mai reușite lucrări ale Magdalenei Rădulescu, despre care a și scris cu entuziasm. Și merita să scrie cu entuziasm.

O dată, plimbîndu-se prin Văleni, a găsit undeva, aruncat într-o curte, ghizdul de la un puț de piatră, vechi de vreo două-trei sute de ani, mîncat de ploi, de vînturi, de mucegai; l-a transportat cu un camion și l-a pus în curte ca un fel de monument.

Dar, pentru că sîntem mai mulți vorbitori și eu de felul meu sînt cam palavragiu, ar trebui să mă restrîng ca să poată și ceilalți tovarăși să-și depene amintirile.

Mergeam de multe ori la Văleni, și ultima mea vizită, vai, a fost atunci cînd ne-a chemat la priveghi. El a și lăsat scris cam cine ar vrea să vină să-l privegheze în ultima noapte înainte de a pleca. Macovescu, eu și încă mulți alți prieteni apropiați. Însă veniseră o mulțime din proprie inițiativă, tineret care toată vremea, toată noaptea au stat la căpătîiul lui și au citit versuri de-ale lui și mai ales din poeții lui preferați. (*Aplauze*)

Șerban CIOCULESCU:

Mulțumesc tovarășului Gheorghe Dinu pentru interesantele amintiri depănate și rog pe tovarășul George Macovescu să continuie.

[1] Spicuim, în notă, din *Amintiri din copilărie*, publicate postum, acele pagini de evocare ce readuc peste ani în memoria scriitorului, chipul mamei: « Nu știu ce fel de institutoare o fi fost mama cu copiii de la școală. Cu cel singur pe care-l avea acasă era severă și, într-un fel, chiar necruțătoare. Nu-mi îngăduia minute de joacă, de ieșire în curte sau în grădină, de lecturi personale, cîtă vreme nu mă achitam de datoria zilnică: „lecțiile". Și trebuia să știu bine, să răspund cît mai exact, să rezolv cît mai repede problemele ce mi se dădeau. Țin minte că într-o zi mi-a tăiat cu totul porția de recreație cu Nicu și Ștefănică în curte, fiindcă nu am fost în stare să găsesc soluția de principiu a unei probleme. Ea spunea că nu sînt în stare fiindcă „nu de asta-ți arde ție"... Și ca să mă facă să-mi ardă... ea găsea că soluția cea mai bună e să mă anunțe că-mi va interzice „hîrjoana cu ceilalți derbedei" ». („*Flacăra*", XXII, nr. 43 (959), 20 octombrie 1973, pag. 15.)

« Viu acum în fața voastră, oameni, în îndoita misiune de agitator și duhovnic... »

(CALEA VIRGINĂ)

George MACOVESCU: Venind la această întîlnire, care se ține în acest spațiu mic, dar mare prin proporțiile lui spirituale, mă gîndeam dacă nu ne grăbim în a vorbi despre Miron Paraschivescu, în a spune amintiri, în a încerca să fixăm prin cuvinte ceea ce el și-a fixat în opera lui, ceea ce alții încearcă să fixeze în bronz sau pe pînză. Poate ne grăbim, sau poate nu.

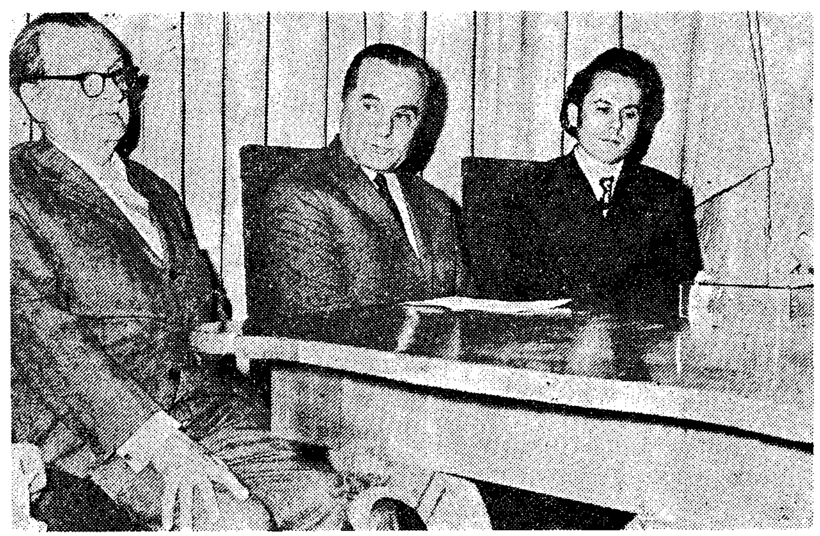
Pentru noi, cei care vorbim astă-seară, Miron Paraschivescu nu este o noțiune abstractă, nu l-am cunoscut din cărți, vocea lui încă o mai auzim, mîna lui moale pe care ne-o întindea sau cîteodată ne-o refuza, o mai simțim încă în mîna noastră dreaptă, îl mai vedem cum mergea legănîndu-se ușor, așa cum l-am văzut cu treizeci și opt de ani în urmă, în 1935, cînd l-am cunoscut la „*Adevărul*". În holul acela mic al clădirii unde erau „*Adevărul*", „*Dimineața*" și „*Cuvîntul liber*", hol care el însuși poate constitui un moment din istoria presei democrate dintre cele două războaie, vreau să-i aduc aminte lui Ștefan Voicu, care vorbea despre ședințe, că multe asemenea adunări conspirative am ținut în acel hol, schimbînd cuvinte puține, cu diferiți tovarăși sub pretext că veneau la ziar...

Ștefan VOICU:

La Ghiță...

George MACOVESCU:

În holul acela mic l-am întîlnit și eu pe Miron Paraschivescu. Făptura lui nu te impresiona prin înălțime, dar ochii lui Miron Paraschivescu te atrăgeau întotdeauna. Încă de atunci, avea pe vremea aceea vreo douăzeci și patru de ani, impresiona prin cultura lui, impresiona prin modul în care se mișca în cele mai diverse domenii, în pictură, în literatura română și cea universală. Îl pasiona Lautréamont, îți amintești, îți aducea mereu traduceri din Lautréamont pe vremea aceea, puteai discuta cu el orice, totdeauna venind cu noutăți, cu idei originale. Îl supărau unele contradicții, dar repede se împăca.

Anii au trecut foarte iute, războiul s-a apropiat, Miron Paraschivescu, prin atitudinea lui în scris, prin atitudinea lui de zi de zi, a devenit un antifascist foarte activ. Lua parte la toate discuțiile noastre. Îmi aduc aminte că din inițiativa partidului s-a organizat un grup de ziariști și scriitori care se întîlneau ilegal și discutau, iar Miron Paraschivescu era printre fruntași. Au venit anii războiului, ne-am împrăștiat, am plecat de la „*Adevărul*", fiecare am lucrat sau n-am lucrat, unde am putut, unde am găsit. Miron Paraschivescu apărea din cînd în cînd, ne întîlneam, îmi prezenta prietenii lui, continua activitatea pentru ca în anii '40, dacă nu mă înșel, să ne întîlnim din nou în redacția ziarului „*Timpul*". Mircea Grigorescu, prezent aici în sală, era redactorul-șef, el conducea de fapt ziarul. Poate nu greșesc dacă, acum, tîrziu, am să mărturisesc că el mi-a facilitat intrarea atît la „*Timpul*" cît și mai tîrziu, în decembrie '43, la „*Ecoul*". Mi-a facilitat-o

prin aprobarea activității pe care unii dintre noi am dus-o la *„Adevărul"* și printre ei, în frunte chiar, l-a situat pe Miron Radu Paraschivescu. Eu cred că dacă ne-am uita în paginile ziarului *„Timpul"* din 1941, în pagina a doua, faimoasa pagină a doua, și apoi în faimoasa pagină a doua a ziarului *„Ecoul"*, spun faimoasă pentru că a însemnat atunci ceva pentru mișcarea antifascistă din România, s-ar putea scrie o pagină de o deosebită frumusețe spirituală pentru intelectualii din România.

Miron Paraschivescu a fost acela care a strîns în jurul lui pe tinerii și vîrstnicii din generația lui, el a fost acela care a descoperit numeroși scriitori antifasciști, ascunzîndu-i sub diferite pseudonime pentru ca mult mai tîrziu să aflăm că erau oameni de o deosebită valoare, dar care nu puteau să semneze atunci. Miron Paraschivescu a făcut ceea ce se numește o muncă legală, ilegal. Citiți cu atenție acea pagină a doua a ziarului *„Timpul"*, și mai tîrziu din *„Ecoul"*, și veți descoperi acolo că, prin diferite stratageme folosite de Miron Paraschivescu, au putut apărea opere valoroase, mă refer la poezii și scurte schițe. Marin Preda acolo și-a publicat primele schițe, în pagina a doua a ziarului *„Timpul"*. Veți descoperi printre rînduri sau combinații de litere, chiar lozinci antifasciste. Miron Paraschivescu făcea cu riscul vieții lui, în anul '42, acest lucru. Era urmărit, o știa.

Dealtfel, Miron Paraschivescu nu se ocupa numai de pagina a doua, ci scria articole de politică externă, pe care nu le-a semnat niciodată. Greu ar fi acum să le mai descoperim, nu mai știm care au fost ale lui, dar pot să afirm categoric acest lucru. Uneori, noaptea tîrziu, plecam împreună pe la orele 2—3, cînd terminam munca la redacție. Mi-aduc aminte, odată, mergînd pe strada Jules Michelet, într-o noapte neguroasă în care nu se vedea la doi pași, eram în plin camuflaj, tăceam amîndoi, și el mi-a spus: Macule, orbecăim prin întuneric... Am mers mai departe tăcînd, această afirmație a lui însă, nu se referea numai la faptul că mergeam prin întuneric și nu vedeam nici marginile trotuarelor, ci avea o semnificație mult mai profundă. El se referea la întunericul care stăpînea țara în vremea aceea.

Cînd a fost vorba să ne împărțim în două și să rămînă o parte din noi la *„Timpul"*, iar alții, prin dispozițiile partidului, să treacă la *„Ecoul"*, noul ziar care trebuia să apară începînd din decembrie 1943, sub conducerea lui Mircea Grigorescu, Miron Paraschivescu s-a oferit să treacă el acolo. A primit aprobarea și a făcut din pagina a doua a *„Ecoul"*-ui, în ciuda opoziției lui Gheorghe Dinu — opoziție formală, desigur — o pagină și mai bună. Vremurile se schimbau atunci, îndrăzneala era și mai mare, colaborările mai curajoase. În noaptea de 23 August, atunci cînd a apărut *„România liberă"* ilegală, Miron Paraschivescu a fost acela care a primit sarcina, și a executat-o cu o deosebită bucurie, de a pregăti numărul de a doua zi al ziarului *„Ecoul"*, bineînțeles în noile condiții. De teama de a nu fi surprinși, ne-am împrăștiat din redacția ziarului *„Ecoul"*, iar Miron Paraschivescu a pregătit singur acel număr într-un subsol dintr-o clădire vizavi de *„Adevărul"*, unde era o zincografie mică. Acolo a lucrat pentru a nu fi surprins de diferite forțe reacționare fasciste care încă puteau să atace.

Au trecut anii, am mers împreună în Uniunea Sovietică, Miron părea a fi cel mai nedisciplinat din cei care plecaserăm în această călătorie, nedisciplinat în sensul că nu venea la ora fixată la program, dar acesta era Miron Paraschivescu de totdeauna, și făcea asta nu că nu-l interesa ceea ce făceam, dar îl găseam adeseori plecat în alte părți să viziteze singur, să vadă singur, era dornic să cuprindă totul.

Era unul dintre oamenii cei mai pasionați pe care i-am întîlnit în viața mea, era pasionat de a scoate reviste. Imediat după 23 August, dorea să scoată o revistă literară. Nu-l înțelegea nimeni. Vă imaginați, pe atunci numai de reviste literare nu era timp, deși ar fi trebuit ca acestea să apară. A perseverat prin primăvara lui '45 din nou. Își făcuse un grup, a dorit să scoată o revistă literară, dar nici atunci n-a reușit, mai tîrziu însă a izbutit să facă acest lucru[2].

---

[2] În legătură cu înființarea *„Almanahului literar"*, al cărui prim număr a apărut în decembrie 1949 la Cluj, spicuim cîteva fragmente din corespondența lui Emil Isac către Miron Radu

cuvântul liber
5 lei
12 pagini

Au trecut anii, Miron ca și noi toți a îmbătrînit, s-a schimbat ca aspect, dar el rămînea același copil naiv, aș spune, cu sufletul lui de om care era gata să primească orice era frumos de oriunde, fără să-și dea seama că poate, uneori, unii nu îi voiau binele. Era capabil de orice generozități, dar dacă se întîmpla cumva din vina firii lui pasionate să lovească pe cineva, de îndată ce-și dădea seama, regreta foarte mult. El nu era capabil să lovească în sensul de a culca la pămînt pe cineva, ci în sensul de a avea unele păreri contradictorii, despre om sau despre opera lui, care nu corespundeau întotdeauna realității. Dar Miron făcea aceasta dintr-o mare generozitate, pentru că iubea cu pasiune literatura română căreia i s-a dedicat. A fost un poet, a fost un scriitor, a fost un mare animator al literaturii noastre. A iubit tineretul cum puțini oameni pe care i-am întîlnit sînt capabili s-o facă. Aduna în jurul lui întotdeauna pe cei tineri, îi încuraja, uneori era înșelat, își dădea seama mai tîrziu, dar niciodată nu regreta. Niciodată nu l-am văzut regretînd că a încurajat pe cineva. Am văzut tineri care, ridicați de Miron Paraschivescu, l-au izbit mai tîrziu pe nedrept, l-au defăimat, l-au injuriat. Miron Paraschivescu n-a reacționat, deși penița lui era extrem de ascuțită, fiind unul dintre cei mai buni polemiști ai noștri.

Imaginea lui Miron Paraschivescu ne este încă prezentă, și cred că ceea ce spunem noi, prietenii lui, în această seară, constituie doar o palidă contribuție la adevărata imagine care-l va fixa odată pentru totdeauna în istoria culturii românești. *(Aplauze.)*

Șerban CIOCULESCU:

După emoționanta evocare pe care ați auzit-o, rog pe tovarășa Dorina Rădulescu să aibă amabilitatea să ne evoce și domnia-sa, amintirile pe care le deține despre Miron Radu Paraschivescu.

Paraschivescu, corespondență aflată în fondul Muzeului literaturii române.

« 19 august 1950

Am fost la *Almanah*. Se lucrează. G[eo] D[umitrescu] este un element excelent, mi-a cîștigat simpatie prin discreția muncii. »

« 11 august 1951

Te sfătuiesc să revii la Cluj, pentru a-ți urma *misiunea foarte necesară* și să nu părăsești revista pe care ai înființat-o. »

« 16 ianuarie 1951,

Nu cred însă, că ai făcut bine părăsind Clujul, care pe lîngă atîtea amintiri rele, trecute, totuși îți amintește tinerețea D[umi]tale, începutul carierei D[umi]tale literare. Și revista pe care D[umnea]ta ai făcut-o trebuie să o crești, ca să ajungă mare... »

« Tu, pîinea noastră cea de toate zilele,
tu ai mai ales menirea de-a fi a tuturor,
tu legi nu numai apa de pămînt,
nu numai pămîntul de cer,
nu numai omul de cer, de apă și de pămînt,
dar tu legi omul de om,
tu legi popoarele lumii între ele,
tu legi timpurile viitoare și trecute ale
lumii într-o singură unitate.»

(PÎINEA UNANIMĂ)

Dorina RĂDULESCU: Eu o să vorbesc despre omul Miron Paraschivescu, ca o prietenă foarte apropiată ce i-am fost. Împreună am lucrat la „*Cuvîntul liber*". Pe urmă nu l-am văzut cîțiva ani. Ne-am reintîlnit mai tîrziu. Ne-am împrietenit abia după ce a cumpărat casa de la Văleni. Acolo și-a petrecut copilăria [3]. Cum venea cineva la Văleni, Miron îl lua de mînă și-l ducea la bisericuța veche, unde, pe vremea cînd era copil, bălăriile erau mai mari ca el. Apoi îl ducea la școala unde mama lui a fost învățătoare și la Teleajen, unde își scălda toți prietenii. Acolo era un fel de botez. Dacă voiai să fii prieten cu Miron trebuia să faci o baie în Teleajen. Cînd m-a dus acolo mi-a arătat o piatră, o piatră mare de tot, plană, sculptată de ape, de vînt, și de ploaie; cîteodată scădea Teleajenul și intra aerul prin ea. El îndrăgise această piatră și a dorit să o aibă la el în curte ca un fel de « masă a tăcerii ». Piatra era foarte grea și foarte mare și la început am rîs cu toții, că n-o va putea duce, n-o va putea căra. Într-adevăr, a luat un camion care s-a rupt sub greutatea pietrei, dar el a perseverat și pînă la urmă a dus-o în fundul grădinii sale, așa cum era, acest monument — pentru că era un adevărat monument al naturii.

Ce era frumos la Miron, ca om, vorbesc? Miron era dintre puținii scriitori și poeți neinvidioși pe talentele noi. Cînd întîlnea pe cineva căruia îi descoperea o mică posibilitate de desfășurare, îl încuraja, îl sprijinea, intervenea să fie publicat. În felul acesta a reușit să lanseze de-a lungul anilor o seamă de scriitori foarte talentați, datorită acestei generozități, fiindcă, de obicei, oamenii cînd văd că cineva promite, caută să-l îndepărteze. Miron—nu, îl încuraja, insista, îl ajuta să publice. El se putea mîndri că între cei pe care i-a încurajat au fost scriitori de talia lui Marin Preda, Geo Dumitrescu și foarte multe nume astăzi notorii în literatura noastră.

Reușea încă ceva. La el veneau oameni de diferite vîrste și de diferite meserii, de diferite preocupări. El izbutea să-i împrietenească între ei, să-i apropie în același gînd. În casă la el nu mai exista nici o deosebire: toți erau *creatori*. Erau și oameni care n-aveau nici o legătură cu arta, dar care-și făceau cinstit, onest, meseria, și Miron avea acest dar numai al lui, de a reuși să-i egaleze, să-i facă prieteni. Despre generozitatea lui se putea spune că își găsește echivalentul într-o poezie a lui, intitulată *Pîinea unanimă*, scrisă în 1945. Nici un om, nicăieri pe lume, să nu fie fără pîine, adică pîinea

---

[3] Iată cum evocă Miron Radu Paraschivescu, în *Amintiri din copilărie* (IX), împrejurimile Vălenilor: « Cu un singur deal din cele trei, de-a lungul și de-a latul cărora se întind Vălenii, și anume cu cel din mijloc, adică desfășurat între celelalte două, de la apusul și răsăritul orașului, deal ce a fost folosit pentru trăinicia și înălțimea lui ce-l ferește de inundații, ca temelie a vechiului drum roman cu castrul de la Drajna de jos, la cîțiva kilometri nord de Văleni — cu un singur deal dintr-acestea, așadar, natura a vrut să se ia la întrecere, teșindu-l, dacă n-a putut să-l macine cu totul, ca pe o șea nazală, scufundîndu-l adică, de la înălțimea lui de patru-cinci sute de metri, la nivelul gîrlei ce-l străbate de-a curmezișul, curgînd de la apus spre răsărit, odată cu apa ei, între toate cea mai bună la gust, răcoroasă și limpede ca un cleștar foarte, foarte bine șlefuit. Apa aceasta se cheamă Văleanca și ea a dat numele tîrgului, probabil prin nebuna-i îndrăzneală de a se fi apucat să foreze de-a curmezișul, ca un ferăstrău lichid, cel mai impunător și tare dintre dealuri ». („*Flacăra*", XXII, nr. 39 (955), 22 septembrie 1973, p. 12.)

asta, spunea el, care e făcută din pămînt, sare și apă, se cuvine tuturor, așa cum și pămîntul este al tuturor.

Multe pot să vă mai spun, dar cred că ăsta e esențialul din ceea ce doream să subliniez: partea sentimentală. *(Aplauze)*

Șerban CIOCULESCU:

Mulțumim tovarășei Dorina Rădulescu, al cărei cuvînt a fost cu adevărat emoționant, și îl rog pe tovarășul Ștefan Voicu, care, de asemeni, l-a cunoscut foarte bine pe autorul *Cînticelor țigănești*, să vorbească despre împrejurările care l-au legat de Miron Radu Paraschivescu.

Ștefan VOICU: Eu am o oarecare îndoială că ceea ce vă voi spune despre Miron va răspunde așteptărilor și dorințelor organizatorilor acestei evocări. Pentru că eu nu voi vorbi despre Miron Paraschivescu ca scriitor; relațiile mele cu el au fost de altă natură. Au contat foarte mult în relațiile noastre, ceea ce numim de obicei raporturile politice.

Eu l-am cunoscut pe Miron Paraschivescu în 1936, la „*Era nouă*“, prin ianuarie sau februarie. Fusesem înainte în redacția „*Scînteii*“ ilegale, avusesem și alte sarcini pe linie de partid, voiam de acuma să activăm legal, în presă, în cadrul diferitelor formațiuni politice, în vederea realizării Frontului național antifascist.

« Eu nu viu la voi
Fiindcă toate și toți trebuie să veniți la mine.
Să treceți prin mine,
Să poposiți în mine,
Să vă întrebați, să vă oglindiți, să vă îndoiți de mine,
cu mine,
Ca mine.»

(OMUL A SPUS)

Pentru început am fost repartizat de partid în redacția „*Erei noi*“. Eu, înainte, mă ocupasem cu pătrunderea tinerilor comuniști, a studenților comuniști, în echipele studențești, care au făcut o treabă destul de bună în multe comune ale țării. Cînd am venit la „*Era nouă*“, am stat de vorbă cu Foriș, și el mi-a făcut cunoștință cu Miron Radu Paraschivescu. Mi-a spus că e secretar de redacție. Miron mi-a luat manuscrisul, l-a citit pentru a-i da corp de literă, pentru a face formele tehnice-redacționale. După aceea am schimbat cîteva cuvinte și am plecat împreună. Deși ne cunoșteam de atît de puțin timp, am rămas prieteni de parcă ne-am fi cunoscut din copilărie. Era iarnă, pe la cinci, cinci și jumătate după amiază, am trecut pe strada Brezoianu, am urcat pe Sărindar, și în discuția noastră Miron s-a interesat foarte mult de activitatea echipelor studențești. I-am redat secvențe din misiunile tinerilor comuniști; toate acestea l-au interesat în mod deosebit. El îmi vorbea despre poezie, despre curente literare, lucruri pentru mine foarte întîmplătoare pe vremea aceea, fiindcă eu ani de zile m-am

ocupat de cu totul altceva. Ne-am plimbat vreo jumătate de oră, era frig, am intrat în bodega „La Mircea cel Bătrîn", sub Cercul Militar, unde era chelner un tovarăș foarte bun, Ioan Olteanu. (Se odihnește acum în Panteon. A fost un om de o mare valoare politică, mare autoritate în rîndul clasei muncitoare.) Ne-a găsit loc bun într-un colț, ne-a dat să mîncăm ceva, am stat pînă la zece și jumătate, unsprezece, eu vorbind despre greva de la Buhuși, care are un loc foarte important în istoria luptelor muncitorești dintre 1930—1940, despre echipele studențești, despre diferitele contacte cu formațiunile politice, iar el despre literatură, poezie, pictură.

Miron era la *„Era nouă"* secretar de redacție. Atuncea am văzut eu mai bine ce înseamnă să fii secretar de redacție. Era foarte conștiincios, participa activ la elaborarea publicației. Pentru mine omul acesta era un permanent miracol. Era un tip slăbuț, vioi, un amestec interesant de timiditate și de îndrăzneală. Simțea permanent nevoia de prieteni. Citind volumele acelea de Ehrenburg, cele cinci volume [4], unde se vedea iubirea marelui scriitor pentru oameni, elogiul permanent pe care-l face prieteniei, îmi aminteam mereu de Miron Paraschivescu, fiindcă el privea prietenia ca pe unul din cele mai înalte bunuri ale omului. Avea o atracție irezistibilă spre selectarea și orientarea tinerilor poeți. La *„Era nouă"* — din care au apărut trei numere, trei numere, atîta tot, dar care a avut o mare influență — nu știu cum, dar în jurul lui roiau tinerii. Nu numai vechii lui prieteni: Paul Păun, Gherasim Luca, Virgil Teodorescu, dar și alții veneau mereu la el. Era ca un magnet. Atracția era dealtfel reciprocă, atracția lui pentru cei tineri și atracția tinerilor pentru el.

Șerban CIOCULESCU:

Era și el tînăr pe atunci.

Ștefan ROLL:

El a fost tînăr, mi se pare, pînă la sfîrșitul vieții.

Ștefan VOICU:

Da, avea douăzeci și patru de ani.

În altă ordine de idei, pot să vă spun că Miron Paraschivescu avea o mare admirație pentru partid, considerînd că e o mare cinste a fi comunist. El ridica misiunea de comunist la cea mai înaltă noțiune morală. Avea o puternică doză de romantism și acest patos al comuniștilor era în ochii lui un romantism justificat. Deși Miron n-a dus în acea perioadă de ilegalitate o viață organizată de partid, el era un comunist prin toate fibrele ființei sale. Dealtfel, în cazul lui era și foarte greu să ducă o viață strict organizată. Firea sa era înclinată spre boemie, George Macovescu a spus ceva despre asta. N-aș putea spune că a fost anarhic, dar era o fire mai deosebită. Cu toate acestea, Miron era foarte disciplinat, foarte ascultător față de cuvîntul partidului.

George MACOVESCU:

Îngăduie-mi să te întrerup. n anul '36 el a făcut parte din celula de partid a scriitorilor și ziariștilor.

Ștefan VOICU:

Poate... eu nu aveam atunc :ontact cu scriitorii. Posibil... E un lucru nou, pe care-l aflu acum cu multă plăcere. I pă ce a fost suspendată *„Era nouă"*, Miron a intrat în presa mare, răspundea de pagi ı culturală, faimoasa pagină a doua, cum spunea George Macovescu, de la *„Timpul"* ș apoi de la *„Ecoul"*.

Tovarăși, este foarte greu ă-și închipuie tineretul nostru de astăzi ce însemna pagina a doua a unei publicații dintre cele două războaie mondiale. E păcat că s-a renunțat la această tradiție a presei noastre. Ea era pentru multe publicații o mîndrie de activitate progresistă. Era pagina dedicată literaturii, culturii. Devenise o tradiție. Mulți doreau să dețină pagina a doua...

Ștefan ROLL:

Da, era o tradiție a redacțiilor progresiste. Cele reacționare n-aveau pagina aceasta, a doua...

---

[4] Se referă la Ilya Ehrenburg – *Oameni, ani, viață*, I–VI, București, Editura „Univers", 1967–72.

Ștefan VOICU:
Într-adevăr, pagina a doua era specifică publicațiilor progresiste.
În general, cu Miron Paraschivescu mă vedeam din cînd în cînd, am avut cu totul alte zone de activitate, dar am rămas foarte buni prieteni. El a plecat la un moment dat la Cluj, în timpul dictaturii regale, fiind numit cenzor al guvernămîntului Ardealului.
Șerban CIOCULESCU:
Al rezidenței...
Ștefan VOICU:
Al rezidenței... Tovarăși, mie mi se pare că ar trebui făcută odată o reconsiderare temeinică a acelei perioade de dictatură regală, cea mai complexă și mai contradictorie perioadă din istoria contemporană a României, pentru că atunci erau și elemente din cele mai reacționare, în afară de legionari, în sistemul dictaturii regale, dar erau și elemente democratice, progresiste cu care partidul a lucrat. A fost o perioadă în care comuniștii au avut mari posibilități să-și desfășoare o activitate rodnică. Miron Parachivescu era cenzor la Cluj...
George MACOVESCU:
Îmi dai voie să fac o corectare. N-a fost cenzor, ci era șeful direcției sau serviciului de presă al rezidenței.
Ștefan VOICU:
La un moment dat, s-a primit o sesizare din partea Comitetului regional din Cluj al partidului, că Miron Radu Paraschivescu taie din publicații diferite articole ale tovarășilor noștri de stînga. L-am chemat la București, s-a format o comisie care să discute cu el această problemă, din care făceau parte Ilie Pintilie, Matei Socor, eram și eu...
George MACOVESCU:
Iar te întrerup. El a plecat la Cluj fără știrea voastră?
Ștefan VOICU:
Am să spun acuma.
George MACOVESCU:
Hai să facem istoria așa cum a fost...
Ștefan VOICU:
Discuția a durat pînă dimineața. Ce a spus atunci Miron Radu Paraschivescu nu-mi mai amintesc, dar, la sfîrșitul discuției îndelungate, concluzia a fost în favoarea lui. A adus argumente foarte puternice în sprijinul celor spuse, afirmînd răspicat că el taie absolut tot ce publică oamenii de dreapta, orice manifestare huliganică, reacționară, dar, zice, măi tovarăși, trebuie ca din cînd în cînd să tai și cîte ceva din materialele celor care fac politica noastră, pentru că altfel mă compromit, altfel pierd acest post care are importanță în momentul de față. Și a adus în sprijinul său foarte multe exemple. A fost criticat atunci pentru că nu colaborase suficient de bine cu Comitetul regional de partid. Noi aveam un grup destul de puternic de oameni de litere din Cluj. Erau Beniuc, Bucur Șchiopul, Mezincescu ș. a. Era un grup foarte puternic. Între ei nu s-a creat însă atunci o colaborare strînsă, dar procedeul pe care-l folosea Miron Radu Paraschivescu în condițiile date, era cel just. Era un procedeu cu cap politic.
În timpul războiului eu am fost în lagăr, și nu m-am mai văzut cu el. După 23 August el m-a căutat și mi-a adus această cărțulie despre care, din păcate, nu se mai vorbește aproape deloc: *Pîine, pămînt și țărani* — o pledoarie caldă pentru eliberarea țăranilor de sub exploatare. Sînt aici cîteva, nu știu dacă se pot numi reportaje, publicate în „*Timpul*". Cartea mărturisește cîte ceva și despre frămîntările lui Miron din acea perioadă. În *Prefață* se destăinuie că a avut multe momente de deznădejde: «...era să mă spînzur, să înnebunesc sau să eșuez cuminte și bicisnic în călduțul compromis oferit de una dintre multele conflagrații ale oficialității organizate». Aici era drama, și a ieșit din această dramă trecînd prin satul în care au lucrat echipele studențești. Mi-a dat cartea cu o dedicație semnificativă din acest punct de vedere, pe care vă rog să-mi dați voie s-o reproduc: « Prietenului Ștefan Voicu, pentru anii trecuți și viitori,

pe care sper că îi vom duce împreună, şi pentru clipele lui de acţiune în echipele studenţeşti, toată prietenia şi dragostea lui Miron Paraschivescu, odată cu această carte care vrea să fie un debut pe drumul comun ». Cartea aceasta e, de fapt, închinată muncii duse de echipele studenţeşti, rezultatelor obţinute, şi e semnificativă pentru cît de impresionat a fost el de discuţia pe care am avut-o atunci despre echipele studenţeşti, despre aceste echipe, şi de activitatea pe care el însuşi a dus-o în anii următori cu studenţii.

După 23 August, zonele noastre de activitate au fost foarte deosebite, ne vedeam uneori, dar observam la el o oarecare nelinişte, boala începuse să acţioneze. A fost decorat în 1956. Atunci m-a căutat iar şi mi-a spus că perioada de la „*Era nouă*" şi anii petrecuţi cu grupul acela, cu Macovescu, cu Roll, şi anii de activitate de la „*Ecoul*" şi „*Timpul*", el i-a considerat cea mai frumoasă perioadă a vieţii sale.

Eu n-am fost niciodată la Văleni. De cîte ori ne întîlneam îmi reproşa acest lucru şi mi-a spus cu vreo şase, opt luni înainte de moartea lui: « dacă vii la Văleni, am să-ţi arăt un lucru foarte interesant, foarte important. Am să-ţi dau şpalturile numărului patru din „*Era nouă*" ». Ar trebui căutate. Cînd a fost suspendată „*Era nouă*", a venit poliţia, siguranţa în tipografie, au distrus zaţul, au ridicat manuscrisele, au ars şpalturile, tot. Pînă seara nu mai era nimic. Şi aşa ştiam că n-a mai rămas nimic. Or, el, ca secretar de redacţie, avea un rînd de şpalturi pentru corecturi şi le-a păstrat. Cred că ar trebui căutate...

Şerban CIOCULESCU:

Mulţumim tovarăşului Ştefan Voicu pentru evocarea unui moment important din viaţa lui Miron Radu Paraschivescu şi rog pe tovarăşul Radu Popescu să-şi depene şi dînsul amintirile. Mi se pare că şi-a făcut cîteva însemnări pe un pachet de ţigări.

Radu POPESCU:

Nu. Vă rog... Nu sînt în stare să vorbesc acum. Emoţia momentului, gîndul că vorbim despre Miron, care nu mai este, îmi secătuieşte cuvîntul...

Şerban CIOCULESCU:

Atunci vă rog să-mi daţi voie, părtaş la emoţia dumneavoastră, să dau cuvîntul, în încheiere, tovarăşului Geo Bogza.

Geo BOGZA: Noi toţi vorbim, adeseori, de *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ca de o operă unică în cultura română, ca de opera unui om de geniu. Această operă are o pereche, cred eu. Tot ceea ce este pasionant, efervescent, interesant, îndrăzneţ, neobişnuit, fascinant în *Istoria literaturii române*... de G. Călinescu se găseşte în pagina a doua a publicaţiei „*Ecoul*" şi în pagina a doua a ziarului „*Timpul*", al căror redactor a fost Miron Radu Paraschivescu.

Cred că nici un omagiu mai mare nu i s-ar putea aduce lui Miron Paraschivescu decît spunînd că în trecerea lui prin viaţă a creat un lucru care poate fi pus aproape de ceea ce a făcut Călinescu. *(Aplauze)*

**« Îţi las în păstrare
cărţile dragi,
scrisorile bunei mele mame
şi un portret mai palid de
febra plecării mele... »**

(SCRISOARE DE ADIO)

RESTITUIRI: KOGĂLNICEANU

OMUL ȘI SCRIITORUL ANILOR '52—54

AL. BARDIERU COMUNICĂ, ÎN ACEST NUMĂR din „Manuscriptum", patru documente, elaborate între octombrie 1852 și februarie 1854, privind dificultățile lui Mihail Kogălniceanu întîmpinate în încercarea de a crea o întreprindere industrială modernă în Moldova postpașoptistă. În 1854, cînd îndeplinea ultima formalitate pentru deschiderea fabricii de postav de la Neamț, care-l ruinase material, convins că baza progresului economic și social este industria, Kogălniceanu afirma, ca o prezicere: « fabrica are un viitor strălucit de i se va da un capital îndestulător și o direcțiune inteligentă »[1].

S-a scris mult despre această încercare de împămîntenire a industriei textile la noi[2], dar iată, Al. Bardieru dovedește că mai există încă documente referitoare la inițiativa de care vorbeam.

În timpul celor 16 luni cînd « colonelul » Mihail Kogălniceanu reclama Cîrmuirii șicanele stareţului Natanail de la Neamț, activitatea sa de istoric este deosebit de bogată. La sfîrșitul anului 1852 încheia lucrarea sa capitală Letopisețile Țării Moldovei. Un an mai tîrziu, în 1853, Kogălniceanu publică un profund studiu de istorie socială Ochire istorică asupra sclăviei. Studiul a apărut, semnificativ, ca prefață la romanul scriitoarei Harriet Becker Stowe (1811–1896), în traducerea românească a lui Teodor Codrescu: Coliba lui Moș Toma sau viața negrilor din Sudul Statelor Unite din America. Studiul a rămas neterminat, fiind interzis de Cîrmuire din cauza ideilor progresiste ale autorului.

Numit, la 4 ianuarie 1852, în comisia de cercetare a manuscrisului lui Gheorghe Șincai, Istoria românilor, aflat pe atunci — ca și azi — la Iași, Kogălniceanu alături de Al. Donici și Anastasie Panu, susține necesitatea editării lui integrale.

Perioada despre care vorbim este bogată și în evenimente personale; la 10 noiembrie 1852, Kogălniceanu se căsătorește cu Catinca Jora. Primul lor copil, Ruxandra, se stinge din viață la 28 decembrie 1853.

Privite în contextul acestor activități și împrejurări personale, documentele publicate de Al. Bardieru capătă o mai mare importanță și semnificație în definirea personalității lui Mihail Kogălniceanu.

Dan SIMONESCU

---

[1] G. Zane, *M. Kogălniceanu întemeietorul marei industrii textile în România*, în „*Arhiva Românească*" (VII, 1941, pp. 57–82).

[2] Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu* 1817–1891 — *Bibliografie*. București 1971, pp. 530–531, numerele 7347–7356; 3593; 3597 ș. a.

CONCURENT al călugărilor de la NEAMȚ

ÎN URMA DEMERSURILOR FĂCUTE LA Înalta Ocîrmuire, Kogălniceanu obține, în 1852, aprobarea de a înființa o fabrică de postav și totodată monopolul producției postavului în Moldova, pe o perioadă de 14 ani. Se hotărăște să amplaseze fabrica în preajma Tîrgului-Neamț « din dorința de a-i da un izvor de îmbogățire », lipsindu-l astfel de «speculația velnițelor» care erau pînă atunci « singurul său ram de industrie. Aici, la confluența Ozanei cu pîrîul Neamț, pe moșia mănăstirii pe care o ținea în arendă, își alesese « un mic vad de piuă neîntrebuințat, și cu loc neîndămnatic pentru agricultură », plus patru fălci de teren de jur-împrejur. Cum era și firesc, a cerut, în prealabil, învoirea Stareţului, care, după ce a trimis un delegat la fața locului, o aprobă cu «condițiile cerute de Codica civilă», potrivt hrisovului tîrgului, cu singura deosebire că, în vreme ce tîrgoveții din Neamț plăteau doar « dijma, ori 15 lei, ori jumătate ocă ceară » Kogălniceanu se oferă « de bună voie » a da mănăstirii « anual cîte zece ocă ceară ». Ajungîndu-se la această învoire, mai rămînea de făcut doar legalizarea formelor tranzacționale, care a fost însă amînată din cauza vizitei Mitropolitului și Domnitorului. Kogălniceanu, socotind înțelegerea ca definitivă, începe lucrările, care sînt destul de costisitoare și cer un capital considerabil.

Între timp însă, află cu surprindere că lucrurile au luat o întorsătură nouă. Datorită intrigilor cîtorva călugări, contractul fusese reziliat. Atunci Kogălniceanu înaintează Mitropolitului prima plîngere — 18 octombrie 1852 — prin care îl roagă a nu se împotrivi « la o cerere pe cît [de] legiuită pe atîta de importantă pentru țară ». Mitropolitul, apreciind justețea și temeinicia plîngerii, dispune revenirea asupra hotărîrii și astfel fabrica își urmează cursul ajungînd pe la sfîrșitul anului 1853, începutul lui 1854, să intre în funcțiune normală.

Dar conflictul este de-abia început. În 1852, mănăstirea Neamț deschide « o mică fabrică de șaiac », care continuă să prospere, cu toate că, răspunzînd plîngerii lui Kogălniceanu, starețul promisese « că va pune capăt fabricii». Se adresează deci din nou Mitropolitului cu rugămintea « de a porunci deodată închiderea fabricei, congedierea lucrătorilor nemți, și întoarcerea părinților și fraților la slujba Altarului, singura chemare pentru care s-au adunat acel sobor, iar nu de a face concurenție fabricilor și meseriilor din lume ».

Șicanele însă continuă, așa încît se mai adaugă încă o plîngere, din 20 decembrie 1853. Kogălniceanu, « tare de dreptățile sale », putea să ajungă și la un proces civil. Evită însă această inițiativă extremă, dorind să întrebuințeze mai întîi « toate mijloacele pacinice ».

Documentele prezentate de noi se încheie cu replica Stareţului, care respinge, rînd pe rînd, acuzațiile « dumnealui Colonelului», încercînd să justifice necesitatea acelei fabrici mănăsti-

rești care « nu este nici cum înființată pentru vreo spiculație, decît numai și numai pentru trebuința Soborului ».

Fabrica de postav, consumînd capital și neaducînd beneficii, va continua să fie o permanentă sursă de necazuri pentru Kogălniceanu. Pentru cititorul de azi însă, mărturiile scrise ale conflictului cu întreprinzătorii călugări de la Neamț nu sînt lipsite de farmec. Pe lîngă faptul că putem descifra aici concepțiile lui Mihail Kogălniceanu asupra rostului mănăstirii și monahismului, lectura lor, prin stil și argumente, mărturisește, nu rareori, un fin, și poate voluntar, umor.

Al. BARDIERU

Înalt Prea Sfințite Părinte.

De la Ocîrmuire am dobîndit privileghiul pentru înființarea unei fabrici de postav. D[umnealui] Vornic bisericesc prețuind folosul ce ar rezulta pentru țară prin o asămine instituție de îndată au binevoit a mă propune de a-mi da locul și vadul [de] trebuință pentru o asămine fabrică pe orice moșie a Clerului.

Interesele mele ca posesor a[l] moșiei Tărgu-Neamțu, proprietate a Sf[intei] M[ănăsti]ri Neamțu și Secu, și mai ales dorința de a da un izvor de îmbogățire Tărgului Neamțu pe care în urma stăruinților mele ca plenipotent a[l] Mănăstirei l-am lipsit de speculația velnițelor, ce era singurul său ram de industrie, m-am îndemnat ca pentru înteme[i]erea fabricei mele să dau protie acestui tărg. Găsind dar pe moșia Tărgul-Neamțu un mic vad de piuă neîntrebuințat, și cu loc neîndămnatic pentru agricultură, am cerut de la Părintele Starețul ca să binevoiască a-mi da acest loc și cu patru fălci loc cu bezmăn în ceară, potrivit așezămîntului din vechime statornicit pentru toate locurile ce se dau pentru binele și alte așezări pe moșia Tărgul-Neamțu, și întocmai după condițiile cu care asămine locuri să dau și la alte fețe. Părintele Stărețul prețuind că o asămine fabrică n-ar putea decît să contribu[i]eze la bunăstarea și înflorirea Tărgului-Neamțu au însărcinat pe Părintele Camaraș ca să meargă la fața locului, și să se încredințeze că acest vad și loc nu era încă întrebuințat și că prin darea sa nu să jăcnia nici un interes de a Mănăstire. În urma localei cercetări și a încredințărei date de Părintele Camaraș că prin darea acestui loc nu să pricinuie nimănui nici o pagubă, Părintele Stărețul au și binevoit a mi-l da, cu condițiile cerute de Codica Civilă și potrivit hrisovului tărgului, cu deosăbire numai, că în vreme cănd tărgoveții de Neamț pentru asămine locuri nu plătesc decît dejmă, ori 15 lei, ori jumătate ocă ceară pe an, eu m-am primit *[probabil pentru «oferit»]* de bună voie a da Mănăstirei anual căte zece ocă ceară. Și așa au remas să se facă numai actul, a cărui iscălire s-au întărziat numai prin pregătirea părinților de a primi pre Înalt Prea Sfinția Voastră și pre Domnul Stăpănitor. Eu însă răzămăndu-mă în blagoslovenia Părintelui Stareț am și alcătuit maistru pentru înjghebarea mașinelor fabricei, pentru altele am și făcut comandă la Iacobeni, am și plătit cărămidari și salahori, plătind chiar și calfă de arhitect, vroind a începe săparea gărlei chiar în toamna aceasta, ca în primăvară să și încep zidirile.

Astăzi însă, ducîndu-mă la Mănăstire ca să-mi primesc actul și să dau și ceara hotărîtă, Părintele Starețul mi-au arătat că cu părere de rău nu-mi poate da locul cerut, pentru că unii din Părinți ar fi arătat Înalt Prea Sfinției Voastre că acest loc mi s-ar fi dăruit pe veci, iar nu cu bezmăn și potrivit așăzămîntului obicinuit.

Văzîndu-mă clevetit de cătră acești părinți, și prin refuzul Părintelui Stareț intemeiat pe poronca Înalt Prea Sfinției Voastre adus în mare păgubire, cu cu toată îndrăzneala apelez la nepărtinirea Înalt Prea Sfinției Voastre în contra acestei clevetiri, și ca dovadă vă supun chiar actul ce urma a mi să da. Sigur fiind că în Înalt Prea Sfinția Voastră voi găsi un luminat judecător și apreciator a unei asemine folositoare fabrice, Vă prea rog ca să vă încredințați de neadevărul împrejurărilor ce vi s-au arătat și să binevoiți a nu Vă împotrivi la o cerere pe căt [de] legiuită pe atăta și de importantă pentru țară.

[Al] Înalt Prea Sfinției voastre plecat fiu duhovnicesc,

18 octombrie 1852 M. KOGĂLNICEANU

Înalt Prea Sfinţite Părinte.

În anul trecut Mănăstirea Neamţului s-au hotărît ca să nu mai cumpere de la maice şiiacul trebuitor pentru îmbrăcămintea soborului, ce să-l lucrezi de-a dreptul prin părinţi şi fraţi, socotind că cu aceasta ar face o economie. Această idei au produs înfiinţarea unei mici fabrici de şaiac în sfînta Mănăstire Neamţului. Tot atunce am dobîndit şi eu de la Ocîrmuire privilegiul de a aşeza o fabrică de postav, iar prin articolul al 3-le mi s-au statornicit, ca nimene afară de mine să nu poată aşeza fabrică de postav în Moldova în termen de 14 ani. Eu prin urmare de atunce aş fi fost în drit de a împiedica fabrica M[ănăstirii] Neamţului; însă socotind că aceasta s-ar mărgini numai în lucrarea şaiacului trebuitor pentru sobor, şi că lucrători n-ar ave decăt părinţi[i] şi fraţi[i] din obştie am tăcut aşteptînd să văd urmare[a] în viitor. Folosindu-se de tăcerea mea Mănăstirea însă, din zi în zi ş-au sporit întreprinderea industrială, aducînd necontenit nouă maşini, sporind scaunile, şi în sfîrşit înfiinţînd şi lucrare de postav, cergi şi apoi şi de sucman, supt cuvînt că-i este trebuitor pentru argaţi, haidăi şi ciobani. Pe acest princip, Mănăstirea dar, ar putea înfiinţa şi Dubălărie, şi Fabrică de pînză, şi Pălărierie şi Cojocărie, şi alte nenumărate Fabrici, la cari întrebuinţînd părinţi şi fraţi, nu ştiu apoi cine ar mai rămînea pentru celor *[sic!]* sfinte, pentru căutarea bolnavilor şi neputincioşilor, pentru învăţarea celor în întuneric zăcători, toate slujbe cari mi să păru[ră] mai potrivite cu vieaţa Monahicească, decît producerea Postavului şi Sucmanului.

Văzînd această păşire a Mănăstirei pe calea Industriei, şi care, ca contrară condiţiilor traiului aschetic, nu s-au întrebuinţat vreodinicară, nici măcar în comunităţile religioase a altor culturi eterodoxe, şi cu atăta mai puţin au trebuit să fie învoită într-un sobor ortodox, eu m-am adresat îndată după alegirea sa cătră Părintele Stareţu[l] Naftănail, cu nădejde că Prea Cuvioşia sa, ca bărbatul carile cea mai mare parte a vieţii sale au petrecut-o la poalile Altarului, preţuind dignitatea şi misia Monahicească, va depărta pre părinţi[i] şi fraţii Soborului de la orice ocupaţie nepotrivită cu îndatoririle religioase, şi aceasta potrivit cu cuvintile înţălepte, ce Înaltu[l] Prea Sfinţia Voastră le-aţi adresat, *că îndestul au zidit cu var şi cu peatră, să se îndeletnicească în viitor mai mult pentru zidirea nemuritoare a lăcuinţilor sufleteşti*. Părintele Staretul mi-au făgăduit că va pune un capăt Fabricei înturnînd pre părinţi şi fraţi de la peptănaşi, maşină de tors, stative, foarfecărie, teascuri, boengerie, la slujba celor sfinte, şi la îndeletnicirile prescrise monahilor de Canoanele bisericei.

Peste toată aşteptarea însă văd că Mănăstirea îşi sporeşti Fabrica silind pe părinţi şi fraţi de a lucra la ea fără voia lor, puindu-i în contact cu lucrătorii nemţi ce au tocmit, şi începînd chiar a vinde postav. Trebuie să declar că aceasta se face fără ştirea Părintelui Stareţ, însă destul este că să face, şi numai aceasta îmi dă mie drit de a cere închiderea fabricei.

Mie prin urmare mi-ar fi lesne cu Privileghiul în mînă să dobîndesc aceasta de la Ocîrmuirea Politicească, însă am socotit de datorie de a mă adresa mai întîi cătră Înalt Prea Sfinţia Voastră acela carile, capu[l] bisericei Moldaviei şi singur monah din sfînta Mănăstire Neamţul, mai bine decît fiecare altul ştiţi ce este potrivit cu vieaţa monahicească în general, şi cu pitrecerea în întîia lavră a Moldovei îndeosăbi. Sînt dar sigur că Înalt Prea Sfinţia Voastră Veţi poronci deîndată închiderea fabricei, congedierea lucrătorilor nemţi, şi întoarcirea părinţilor şi fraţilor la slujba Altariului, singura chemare pentru care s-au adunat acel sobor, iar nu de a face concurenţie fabricilor şi meseriilor din lume. Dacă M[ănăsti]rea are trebuinţă de postav, de şaiac, de sucman, îl poate găsi în fabricile străine [,] în dughenile ţării, îl poate găsi şi chiar în fabrica me, care este gata de a-i da tot materialul trebuitor, pentru sobor, priimind în loc de bani lîna oilor sale. Şi să nu crediţi Prea Sfinţite Părinte că această fabrică este o economie pentru sobor, căci niciodată că-

lugărul acel care este venit la Mănăstire de slobodă vo[i]e, și pentru mîntuirea sufletului, va pute lucra postav așa de [i]eftin, ca lucrătoriul mirean, care din această meserie își are cîștigul viețuirei sale.

A[l] Înalt Prea Sfințiilor Voastre pre plecat fiu Duhovnicesc și supusă slugă,

16 Decemvrie 1853
Iașii

M. KOGĂLNICEANU

Înalt Prea Sfințite Părinte.

Este cunoscut Înalt Prea Sfinției Voastre jaloba ce la începutul anului acestuia am avut cinste a Vă da, pentru de[o]săbitele asupriri și călcări de contract care în anul trecut mi s-au făcut de Sf[înta] Mănăstirea Neamțu, la posesia moșiei T. Neamțu.

Înalt Prea Sfinția Voastră cu părintească durere ați binevoit a scrie Starețului Neonil acum răposat ca să-mi facă îndestulare pentru asupririle trecute, și să continească cu cele viitoare.

Starețul slăbit de boală, și neputînd a se împotrivi la îndemnurile străine, au lăsat poronca Înalt Prea Sfinției Voastre în nelucrare. Și așa asupririle din partea ace[le]i Mănăstiri au urmat pe o cale sporitoare. După alegerea noului Stareț, Înalt Prea Sfinția Voastră, în ființa mea, ați binevoit a poronci Părintelui Naftanail, ca de îndată să puie capăt la certele și împilările trecute, și să mă liniștească prin păzirea condițiilor contractului posesiei.

Prea Cuvioșia Sa Starețul au binevoit a-mi făgădui înaintea Înalt Prea Sfinției Voastre, că timpul supărărilor era trecut pentru mine. Însă abia am [i]eșit din Mănăstire în urma Înalt Prea Sfinției Voastre că Părintele Starețul plecîndu-se la aceleași îndemnuri și înrîuriri străine nu numai că au urmat, dar au îndoit obijduirile trecute în contra mea, adăogînd a mă insulta chiar prin personalități publice, precum slujește de dovadă buletinul oficial din 15 Noembri trecut, și descuviințarea acestor personalități de către Divanul de întărituri, potrivit adresului acestuia către Înalt Prea Sfinția Voastră subt N. 4225. Eu văzînd aceste[a], am socotit de cuviință a mă adresa mai întîi către Prea Cuviosul Stareț, aducîndu-i aminte de făgăduințele ce au dat Înalt Prea Sfinției Voastre. Părintele Naftanail însă în loc de a-mi răspunde, într-un chip potrivit cu duhovnicescul său caracter și cu dreptatea, n-au făcut decît a întări prin scrisoarea sa personalitățile cuprinse în vechilimeao[a] D[umi]sale Aga Anastasi Panu, uitînd că eu m-am adresat către Prea Cuvioșia sa într-un stil respectuos și conform cu dignitatea sa de Stareț, și adresîndu-mi scrisori pre cari colonelul M. Kogălniceanu nu le poate priimi de la nimene în lume. Aceste batjocuri din partea unei facții singuri, ce astăzi predomnește în Mănăstirea Neamțului, în contra tuturor părinte[ști]lor sfaturi ce ați dat Starețului au ajuns la culmea lor.

Mie mi-ar fi lesne să răsping toate aceste insulte, spre însă și ocara făptuitorilor lor.

Însă procesul ar degenera în scandal public. Înainte de a veni la această extremitate, socot dar de datorie de a mă adresa mai întîi către Înalt Prea Sfinția Voastră, carele ca cap bisericei, ca întîiul monah al Moldovei, ca înzăstrat cu duhul blîndeții, ca părinte obștesc puteți mai bine decît oricine a împăca lucrurile, a îndatori pre acea Mănăstire a Neamțului ca să contenească cu asupririle și insultele către un om, care i-au făcut mult bine, și care în timpuri grele i-au fost zid apărător cu chiar primejdia vieții sale, și a întregii sale averi. Dintr-un proces cu mine, acel sobor nu va putea cîștiga nimică altă decît scandal. Eu nu fug de dînsul, pentru că sînt tare de dreptățile mele; dar vroesc să întrebuințez toate mijloacele pacinice mai înainte de a veni la o mare extremitate. De aceea mă și adresez în toată încrederea către Înalt Prea Sfinția Voastră, organ al păcei și a cuviinței.

A[l] Înalt Prea Sfinției Voastre prea plecat fiu duhovnicesc,

20 Dechemvrie 1853

M. KOGĂLNICEANU

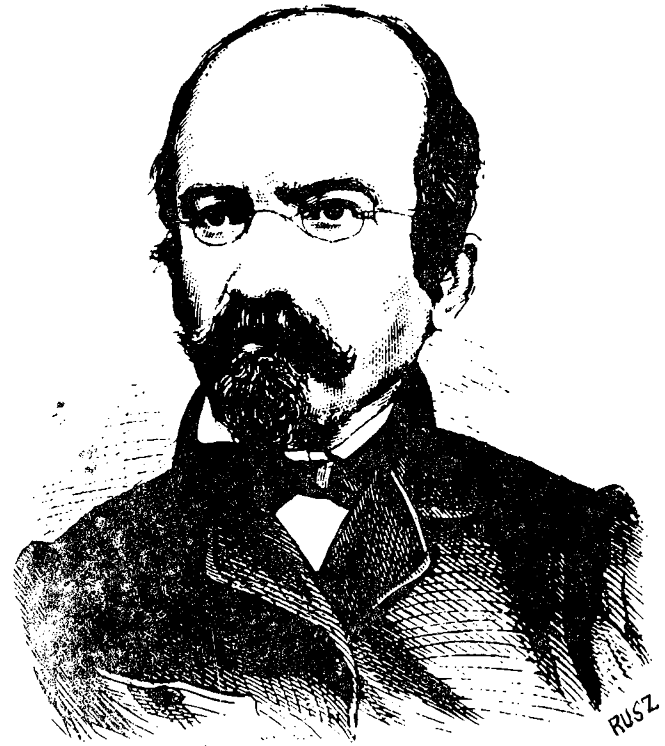
Înalt Prea Sfinţite şi mult milostive Stăpîne!

Stăpîneasca poruncă a Înalt Prea Sf[in]ţ[iei] V[oastre] din 21 Dechemvr[ie] continitul an 1853, primind în alăturare cu copia adresului Divanului de întărituri Nr. 4224 din 19 Dechemvr[ie] acelaşi an, cum şi do[u]ă copii de pe jalobele date de Înalt Prea Sfinţ[iei] Voastre de către D[umnealui] Colonelul Mihail Kogălniceanul la 16 şi 20 acelaşi dechem[vrie]. Una atingătoare de fabrica de postav înfiinţată la această Mo[nasti]re potrivit § 28 din aşăzămîntul ei, şi alta tînguitoare despre obijduirile ce zice că ar pătimi din partea Mona[s]tirei.

Asupra cărora drept răspuns, mă grăbesc a vă aduce la cunoştinţă următoarele: Fabrica această de postav nu este nicicum un lucru neobicinuit pitrecirei vieţii monahiceşti, ci mai vîrtos încă şi prea obicinuit, căci precum ştiţi şi chiar Înalt Prea Sf[in]ţ[ia] V[oastră] ca cel ce din tînără vîrstă aţi petrecut în sinul acestui sobor, încă din zilele fericitului părintelui nostru Stareţului Paisie s-au legiuit aceasta, ca potrivit aşezămintelor sfinţilor părinţi, Monahii însăşi sînt datori să lucreze feliorite meşteşuguri şi lucruri de mînă pentru trebuinţa lor, ca să nu aibă pentru acestea nevo[i]e a [i]eşi prin lume, şi unii adică din ei să îndeletnicesc la lucrarea hainelor, alţii la facerea încălţămintelor, iar alţii la a potcapicilor şi alţii la altele, care pentru scurtime nu le înşir acum; ci aceasta să face în ceasurile cele slobode de biserică, în care vreme dacă n-ar lucra, apoi ar trebui să şadă în zădar, zăbovindu-să la deşărtăcioni vătămătoare de suflet. Iar căci fabrica aceasta nu este nicicum înfiinţată pentru vreo spiculaţie, decît numai şi numai pentru trebuinţa Soborului, aceasta vă este cunoscut şi chiar Înalt Prea Sfinţ[iei] V[oastre] ca nu numai că nu are de vînzare materie, dar încă nu poate întîmpina casnicele sale trebuinţe, şi că dacă D[umnealui] Colonelul are privileghiul scos pentru Fabrica sa pe tremin de 14 ani în care vreme este oprită a să înfiinţa o altă fabrică no[u]ă, aceasta este prea adivarat, însă în zisul privileghiu nicicum să zice ca şi acelea înteme[i]ate de mai 'nainte să vor opri, şi pentru că a Monăstire[i] este cu mult mai 'nainte înteme[i]ată: slujăşte de dovadă că chiar în primăvara anului 1852 s-au trimis prin însuş[i] dum[nealui] Colonelul ca prube cergi de celea fabricate la M[ănăsti]re atît Prea Sfinţ[iei] V[oastre] cît şi prea înălţatului Domn atuncea stăpînitoriu. După care apoi şi gheneralnica Epitropie a S[fîntului] Spiridon prin adresul din 14 Jonie nr. 993, acelaş[i] an cerea a i să face un nr. de cergi, aseminea şi la deschiderea ospitalului ce s-au făcut în fiinţă şi a Înalt Prea Sfinţ[iei] Voastre la 16 octomv[rie] 1852 — toate aşternuturile ospitaliceşti era[u] fabricate tot din fabrica M[onăsti]rei, pe cînd Dum[nealui] Colonelul nu ave nici locul cîştigat de la M[onăsti]re pentru fabrică, precum la această slujăşte de dovadă actul dum[isale] slobozit de monastire la 19 octomvrie anul 1852 — nr. 90. Deci dacă fabrica D[umnea]lui au început a lucra abie pe la sfîrşitul anului 1853, pe cînd a Mo[năsti]re lucra încă de la începutul anului 1852, aproape cu doi ani mai înainte, cum dar acum s-ar putea opri? Cînd mai ales că zisul privileghiu nu opreşte a să aduce în ţară nici postavul strein. Deci acestea cu umilinţă aducîndu-le la cunoştinţă a[l] Înalt Prea Sfinţ[iei] V[oastre] cu plecată metanii Vă rog împreună cu tot soborul ca să puneţ[i] la cale cum vă va lumina d[u]hul sf[înt] liniştirea soborului despre aseminea, căci eu potrivit celor poruncite din suflet doresc liniştirea şi pacea atît a Monăstirei cît şi a Dum[isale]. Iar căci zice Dumnealui că de la purcederea Înalt Prea Sfinţ[iei] V[oastre] de la M[onasti]re neîncetat i să pricinu[i]esc supărări din parte-mi, eu vă mărturisesc că nici l-am văzut măcar de atunce nu să-l supăr cu vreun cuvînt cît de mic.

Deci eu avînd neîndoită credinţă că Prea Sfinţ[ia] V[oastră] ca părinte duios ce ne sînteţi veţ[i] linişti pe umilitul acesta sobor, sînt Al Înalt Prea Sfinţ[iei] V[oastre] întru tot smerit şi prea plecat slugă, împreună cu tot soborul,

NATANAIL, Arhimandrit şi Stareţ S[fintei] M[ănăstiri] Neamţul i Secul.
Nr. 61.
1854 februarie 9.

[Pe versoul dosarului scrie:] Acta de facia încordelîndu-se și sigelîndu-se cuprinde No. de unsprezece file scrise și Varahiil.

[Pecetea pusă pe ceară roșie:] Principatele Unite, judecătoria de Iassy Secția I. 1858.

[Pe cererea din 20 decembrie 1853, citim următoarea apostilă:]

Secția I. Priimită în 20 Dechemv[rie] 1853.

Aceasta în copie, precum și cea din 16 priimită tot de la Dum[nea]lui Colonelul să se triimată cu adres Prea Cuvioșiei Sale Starețului M[onăsti]r[ei] Neamțu, ca să pu[i]e la cale despre cum va socoti mai de cuviință ca să nu fie M[onăsti]r[ei] în liniște și pace cu Dum[nea]lui Colonelul.

[În mijlocul dosarului la pagina numerotată cu cifra 4, găsim următoarea adresă:]

La starețu[l] M[ănăsti]r[ei] Neamțu nr. 2071
Dec[em]vr[ie] 21 anul 1853.

Alăturat cu aceasta triimitem Prea Cuvioșiei Tale în copii, jalobele ce ne-au dat dum[nea]lui Colonelul Mihail Kogălniceanu, una din 16 și alta din 20 a lunii aceștia. Din a cărora cuprindere lămurindu-te Prea Cuvioșia Ta despre tînguirele sale ce face asupra M[onăsti]rii, și pretențiile ce întinde. Poftim ca să pui la cale cum vei socoti mai de cuviință, ca să fie M[onasti]r[ea] în liniște și în pace cu dum[nea]lui Colonelul.*

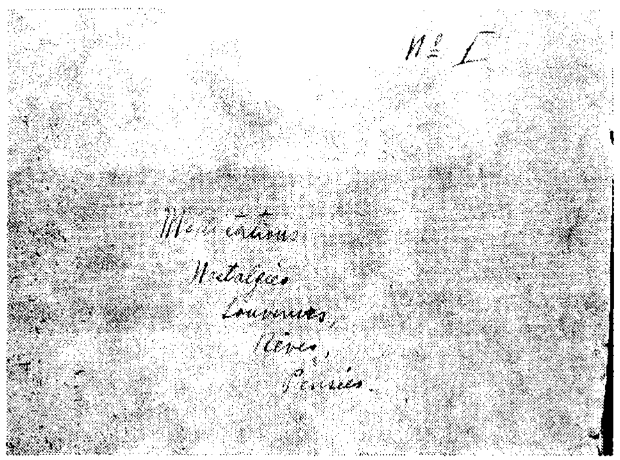
* Documentele pe care le prezentăm se află în colecția mea. Le dețin de la preotul cărturar Dumitru Dubău din Molnița, fostul județ Dorohoi. Acest preot și-a închinat toată viața studiului și descifrării vechilor documente românești, și a lăsat mai multe volume în manuscris. Din neglijența urmașilor, însă, toată osteneala lui s-a pierdut fără urmă. (Al. BARDIERU)

DIN DOSARUL UNEI EXISTENȚE: Panait ISTRATI

JURNALUL ÎNCEPUTURILOR

ÎN ARHIVA «FONDS ROMAIN ROLLAND» din Paris, s-a păstrat un manuscris Panait Istrati de mare interes biografic. Este vorba de un caiet de școală, dictando, cu 16 pagini, în care, sub forma unui «jurnal intim», scriitorul consemnează amănunte semnificative dintr-un moment de mare impas din existența sa: primăvara anului 1921. Manuscrisul este intitulat: *Meditații, nostalgii, amintiri, vise, gînduri;* este scris în limba franceză, avînd pe prima filă, dedicația: «Lui Romain Rolland».

Să recapitulăm, pe scurt, evenimentele care au precedat trista întîmplare petrecută la 3 ianuarie 1921: încercarea de a se sinucide în parcul Albert, la Nisa.

După ieșirea din spitalul Saint-Roche unde fusese internat, Panait Istrati devine fotograf amator pe Promenade des Anglais, ca să-și poată încropi existența. O existență precară: hăituit de poliție, încarcerat pentru că nu avea autorizație. Era o abrutizare lentă și sigură pentru o bucată de pîine, cu atît mai greu de suportat dacă ne gîndim că operele lui Romain Rolland îi deschiseseră perspectiva unei noi vieți, îndemnîndu-l să scrie.

Corespondența celor doi scriitori, din acest an de grea cumpănă — 1921, păstrează numeroase accente de deznădejde, de sfîșiere lăuntrică, neputința de-a se smulge din menghina unei realități vrăjmașe: «Cînd am văzut — *scrie Panait Istrati unui prieten* — că toate sfintele-mi visuri, sfintele-mi gînduri, nobilele-mi năzuinți, se retrag umile în umbră, fug rușinate, aneantizate de scîrba de om care mă năvălea, atunci am rupt cu o mînă de oțel lanțul care mă tîra în abis, am lăsat casă, tihnă, rost, prieteni și chiar și femeia dragă și am fugit în munți, în Alpii Maritimi. M-am pustnicit».

Hotărîrea de-a «dispărea», o anunță lui Romain Rolland, în scrisoarea din 20 aprilie 1921: «Plec; mai bine zis dispar. Abandonez [...] fără speranța de-a se aștepta de la mine cel mai mic semn de viață, cîtă vreme oceanul lumesc în care mă voi afunda, mă va păstra în adîncul său, înainte de-a mă arunca la suprafață».

Însemnările din acest «jurnal» surprind momentul regăsirii unei conștiințe de scriitor care înțelege să-și «călăuzească impetuozitatea sentimentelor în direcția luptelor sociale, făcînd din mine un om bătăios, un ziarist puternic, un orator care să răscolească mulțimile, un militant, un mînuitor al acelui tîrnăcop înfricoșător care izbește fără încetare la temelia acestei societăți absurde, grăbindu-i prăbușirea...».

Dincolo de frămîntările sufletești din acele zile grele, mărturisind cu o sinceritate crudă falimentul existenței sale, Panait Istrati exprimă în aceste pagini un profund umanitarism, credința neabătută și, mai presus de orice, dragostea pînă la venerație pentru marele său prieten și maestru: Romain Rolland.

Alexandru TALEX

ÎN AFARA LUMII, ÎN LUME ȘI PENTRU LUME...

Nr. 1
lui Romain Rolland

MEDITAȚII, NOSTALGII, AMINTIRI, VISE, GÎNDURI

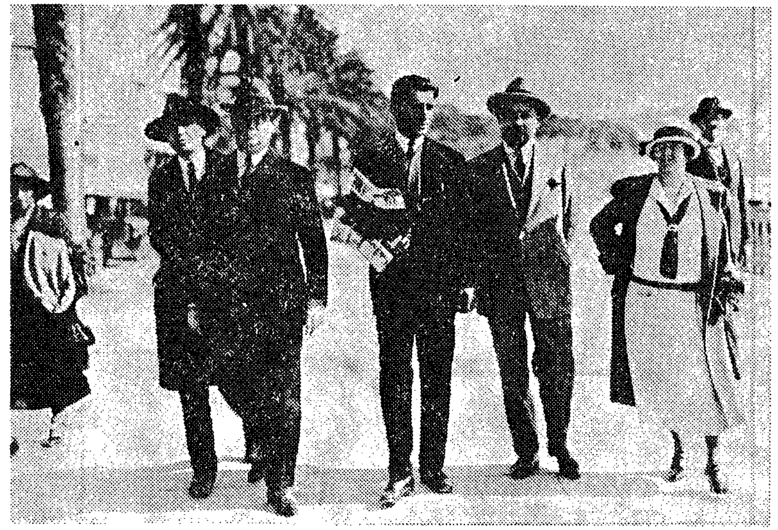
Nisa, 15 aprilie 1921

Părinte, trebuie să aleg calea suferinței!

Mi-ai apărut ca să mă uluiești cu lumina ta și să mă orbești... Dar și ca să te păstrez. (În timp ce mă aflam la Damasc, am cunoscut întîmplări ciudate, cazuri de fanatism fără pereche. Pot fi văzuți, acolo, orbi șezînd turcește pe trotuare și ghicind viitorul celor nevoiași, făcînd semne cu degetele în nisipul fin, întins pe-o batistă mare. Se spune că acești nenorociți și-au stins singuri lumina ochilor, la Mecca, cu fierul roșu al dervișului, după ce au văzut mormîntul Profetului, a cărui imagine sfîntă țineau s-o păstreze înfășurată în bezna eternă — ca o răscumpărare pentru această favoare supremă!)

La fel și eu vreau să te păstrez, închizînd ochii în fața oricărei deșertăciuni omenești. Vreau să mă țin de-o parte de această lume prea ocupată, prea înrobită de afaceri și prea grijulie pentru viața îndestulată... Dar e greu, deoarece iubesc viața și sînt foarte senzual. Nu țin să devin un virtuos și nici să mă pustnicesc. Acestea sînt refugii ale disperaților și eu nu sînt. De ce aș fi? Chiar dacă n-aș fi cunoscut niciodată marile favoruri ale vieții — Dragostea și Bucuria care exaltă, Durerea și Ura care te răvășesc, Altruismul și Abnegația care te orbesc — ei bine, chiar dacă nu le-aș fi descoperit manifestîndu-se furtunos în alte făpturi omenești și încă n-aș putea fi un disperat, n-aș avea dreptul să fiu, *deoarece le-am simțit sălășluind în mine.* Sînt om și ca mine trebuie să existe și alții; *trebuie să știi să te apleci,* chiar asupra unui fir de iarbă și atunci te vei regăsi pretutindeni, fie și numai în cîte-o părticică din tine însuți.

Nu aici e punctul meu slab, ci în ce privește răbdarea. Cînd ești sărac și foarte slab înarmat pentru luptă, nu poți sluji la doi stăpîni în același timp. Și-atunci trebuie să alegi între o viață obișnuită — unde zbaterea cu nenumăratele nevoi cotidiene îți zdrobește sufletul, îndobitocindu-l și îngenunchindu-l — și cealaltă viață, viața eroică, contemplativă, absurdă din punct de vedere uman, neomenoasă chiar, doar pe care forțele ce stăpînesc întreaga-mi ființă au ales-o fără voia mea.

De altfel, era ușor de prevăzut acest lucru: omenii socotesc întrajutorarea bănescă drept o povară, în timp ce pentru mine a fost întotdeauna o datorie, nu numai față de ființe excepționale sau apropiate, ci față de orice ins aflat în suferință. Cu o atare rătăcire m-am războit toată viața. Ea mi-a devenit odioasă, mai ales după lovitura primită la 3 ianuarie trecut. Văzînd cum singurul și ultimul mare prieten [1] din trecut a rămas nepăsător la strigătul meu de disperare morală și materială, mi-am dat seama că oamenii, chiar cei mai buni, nu săvîrșesc binele decît din vanitate. Da, *chiar* binele, din vanitate. Am crezut, apoi, că redîndu-mi-se viața, oamenii voiau să mi-o facă demnă; în realitate, mi-au murdărit-o. Și dacă binevoitori s-au ivit de peste tot, soluțiile întîrzie ca deobicei. Și în timp ce eu am ieșit din această încercare mai omenos, mai convins ca oricînd de acestă datorie sacră, — ce poate fi întîlnită chiar și printre animale — îmi dau seama că aceeași viață dinainte de 3 ianuarie se așezase de-a curmezișul drumului meu.

Acestui fel de viață vreau să-i întorc spatele cu hotărîre!... Părăsind viața? Nu, de data asta, nu! deoarece am întrezărit-o pe cealaltă, în toată frumuseațea ei...

. . . .

Nisa, 27 aprilie

Mă înapoiez în odaia mea, după două ore de umblat pe Promenade des Anglais, hăituit de polițiști, necăjit de clienți nepăsători și mai ales doborît de inima mea acră. Nu mai pot!

— „Domnilor, doamnelor, fotografii frumoase, 8 franci pe șase!"

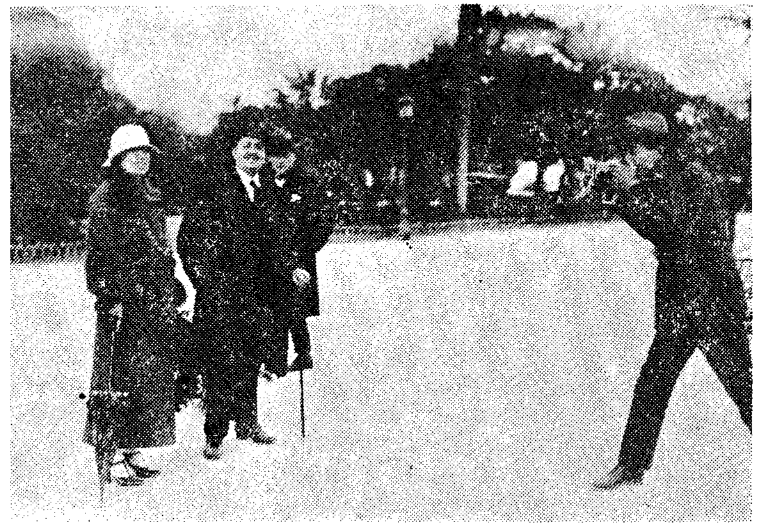
Vai, cîtă îndobitocire! Cîtă înjosire! Să fii sîcîit de-o mie de ori într-o zi și să te întorci cu doisprezece franci în geantă! Asta să însemne, oare, viața unui om care simte, care se frămîntă, care năzuiește?

De-aseară, am început să citesc *Muzicienii de azi* [2]. Mai întîi am înghițit dintr-o dată capitolul *Hugo Wolf*. Martinet [3] îmi dăduse o pagină, cea mai bună. Și azi-

[1] Aluzie la Gheorghe Ionescu, care-i răspunsese negativ la o scrisoare, prin care-i solicită un ajutor bănesc.

[2] Romain Rolland: *Muzicienii de azi*, editura „Hachette". Cuprinde pagini despre viața și opera compozitorilor Berlioz, Wagner, Saint-Saëns, Vicent d'Indy, Debussy, Hugo Wolf și Strauss.

[3] Marcel Martinet, autorul volumului *Pagini alese din Romain Rolland* („Ollendorf", 1921).

dimineață, pe Promenade, am început capitolul *Berlioz*. M-a dat peste cap de la primele pagini. Peste tot recunosc viața mea. Peste tot, aceeași oameni oameni, care suferă — suferința omului înzestrat. Și, ceea ce-i mai cumplit, e că oamenii aceștia vorbesc aproape aceeași limbă, folosesc uneori aceleași cuvinte și-mi dau seama că i-am copiat fără să vreau înainte de-a le fi cunoscut viața. Mereu aceeași suferință, aceeași exprimare, fie că e vorba de un secol, de două, de cinci sau de douăzeci înaintea mea.

Iată acum ce fel de om sînt! N-am izbutit să mă zmulg și să plec! Și doar am scris că plec, că dispar [4]. Și iată-mă încă la Nisa!... Pregătisem totul: într-o dimineață, mi-am plasat prietena ca servitoare, am instalat-o acolo și, păstrîndu-mi o geantă, am vrut să iau a doua zi trenul spre Toulon, să-mi pierd urma. Pe la prînz mă pomenesc deodată cu prietenul D., care-și părăsise serviciul pe neașteptate, revoltat, dezgustat, de-o mie de ori mai nenorocit decît mine, neavînd un țel în viață și nici darul scrisului. Își părăsise postul de rob la hotel, ca să ne întîlnim și să batem drumurile, hoinărind peste cîmpii zmălțuite și înmiresmate. M-a dezarmat cu o privire, pricinuindu-mi mult rău. A trebuit să-mi amîn plecarea, să-mi caut și să-mi revăd prietena în lacrămi, distrusă, zdrobită că a ajuns o slugă — într-o cameră jalnică —, departe de pieptul meu. Și unul și celălalt mi-au biruit slăbiciunea. A trebuit să cedez și să rămîn, să încerc a mă agăța de blestemata fotografie, să-mi îngrop durerea, să reiau calvarul, viața banală, plină de șicane și lipsuri.

Soartă atotputernică!... Ce ai de gînd cu mine? Accept să devin un golan, un vagabond, o zdreanță în vînt, — numai să-mi păstrez credința, să sufăr în tăcere, singur, vorbind cu mine însumi și cu vîntul. Dar nici asta nu pot face, nici atît!... Și iată-l pe Berlioz, care-mi vorbește despre zădărnicia strădaniei omenești, negînd totul, chiar și frumosul.

Ce trebuie să fac, Dumnezeule, ce trebuie să fac?

....

30 aprilie

[4] Panait Istrati se referă la scrisoarea trimisă lui Romain Rolland, la 20 aprilie 1921, prin care îi anunță hotărîrea de-a dispărea, sufocat de banalitatea înconjurătoare: « Nici o figură, nici un cuvînt inteligent, nici o privire înțelegătoare. Înțepenit lîngă aparatul de fotografiat pe Promenade, răscolesc zadarnic cu privirea în valul de plimbăreți; urîțenia acestei lumi se răsfrînge pînă și asupra frumoasei naturi ».

Capitalism!... Bani!... Omenire egoistă de astăzi!... Te blestem cu toată puterea ființei mele și, în același timp, blestem felul meu nenorocit de-a fi, care, în loc să-mi călăuzească impetuozitatea sentimentelor în direcția luptelor sociale, făcînd din mine un ziarist bătăios, puternic, un orator care să răscolească mulțimile, un militant, un mînuitor al acelui tîrnăcop înfricoșător care izbește fără încetare la temelia acestei societăți absurde, grăbindu-i prăbușirea, — m-a îndreptat pe calea sterilă a gînditorului care se oprește în fața tuturor metehnelor caracterului omenesc, judecînd miop sau ca un vizionar și care-și irosește energia în speculații sentimentale prostești, în visări jalnice, într-o vreme cînd trebuie să scrîșnești din dinți și să lovești pentru a dărîma. (Blestem de asemeni și faptul că, în loc să am ocazia de-a scrie în limba mea, care îmi este familiară, am fost surghiunit la mare depărate de țara mea, silit să-mi pierd vremea cu căutări în dicționar pentru stupida rațiune că în cutare loc trebuie doi *l*, doi *m*, doi *n*, ca și cînd unul singur nu ar fi deajuns. Dar cu riscul de-a părea ridicol, mă agăț de această limbă pe care o iubesc și vreau s-o știu).

Azi dimineață, am fost iarăși întristat din caza vremii rele ce se menține în continure, tăindu-mi orice posibilitate de a-mi agonisi pîinea. Deznădăjduit, am luat cartea și am citit capitolul despre Wagner. M-au revoltat cuvintele grele, cu care Rolland încheie acest capitol. E adevărat, că lumea e astfel: frumosul, care ar trebui să rămînă veșnic, indiferent în ce epocă a fost dezvăluit oamenilor, să fie gustat o eternitate, — este ignorat, îngropat, luîndu-i locul frivolitatea noului cu orice preț. Sînt mîndru că nu aparțin acestei lumi. Deși necălăuzit, condus numai de instinct, am iubit întotdeauna frumosul fără pereche, frumosul tuturor timpurilor și al tuturor geniilor.

De asemenea, m-a surprins nespus acest suspin al lui Wagner, care spune: « Pentru a-mi recîștiga tinerețea, sănătatea, pentru a mă bucura de natură, pentru o femeie ce m-ar iubi fără margini, pentru copii frumoși, — *aș da în schimb arta mea* ». Așa gîndea și mama mea. Asta era dorința ei, regretul ei. Și ea se întreba, mirată, de ce sacrific, pe o nălucă, fericirea omului care trăiește tihnit, înconjurat de familia sa. — « Să mă ierte Dumnezeu, îmi zicea, dar cred că-ți pierzi capul cu prostii, în loc să te însori și să am un copil de la tine, pe care să-l pot ține în brațe .»

Ei bine, nu! Chiar azi, cînd cea mai cumplită remușcare îmi roade inima, otrăvindu-mi zilele și cînd aș fi în stare să plătesc cu viața crima de a-mi fi ucis mama — ei bine, n-aș da arta mea în schimb ca s-o reînviu. Oh! iartă-mă, dragă mamă, sclavă sfîntă, martiră între martire, iartă-mi aceste vorbe nesăbuite, dar nu pot rosti decît ceea ce simt. Nu! nu!... Dormi, în lumea ta, somnul drepților, dar nu te-amesteca într-o viață pe care n-o înțelegi deloc! Arta nu înseamnă viața. Arta este ceea ce creează viața. Arta, arta adevărată, pricinuiește chiar moartea, distruge totul pentru a crea imposibilul.

Îmi voi irosi viața ca acum, voi muri aplecat zadarnic pe această coală de hîrtie, dar nu voi renunța să spun că Arta este mai puternică decît viața, mai de preț — decît niște « copii frumoși », decît o femeie, « care ar iubi fără margini ». Ea este mai puternică decît însăși măreția naturii, care-și pierde strălucirea pentru ochii ce nu prețuiesc arta.

Fără artă, omenirea n-ar putea exista, n-ar putea respira. Ca să existe, ca să respire, are nevoie de artă, adică de Suferință. Și Suferința nu-i la îndemna oricui.

....

1 Mai

O scrisoare de la Martinet. Aș putea să mint? Să nu spun adevărul, gol-goluț, chiar dacă s-ar întoarce împotriva mea?... Ei bine, nu! Am alungat gîndul de-a o înapoia expeditorului. Întîi, pentru că ar fi fost o minciună: n-am plecat. Apoi... O scrisoare!... O scrisoare pe care o știi dinainte că nu-i banală!... Ah! aceste scrisori; ani de zile am fost lipsit de ele și doar o dată a strălucit lumina lor, în întunecata mea

existență. Asta va fi ultima pentru multă vreme. Am deschis-o!... «Rolland îmi scrie că vei dispărea. E adevărat?»

E adevărat? Da și nu. Da, pentru că am rupt cu toată lumea, cu puținii cu care aveam relații, chiar cei mai nevinovați și care vor suferi zadarnic. Și, nu, pentru că mă aflu încă aici, împietrit de durerea altora, pe care n-o pot călca în picioare, ca și de lipsa mijloacelor de-a pleca.

Adio...

....

2 Mai

M-am întîlnit astăzi cu Klein, fotograf nenorocit, fără lucru, și cu Teodor, ieșit din pușcărie. Primul îmi povestește lucruri dureroase: el, nevasta și doi copii crapă de foame. Copiii sînt pe jumătate morți! Al doilea, muncitor cinstit, tot fotograf, iese după trei luni de pușcărie, înjosit de patronul său pentru niște fleacuri însușite. Sînt convins de nevinovăția lui. Avea trei zile ca să părăsească Franța, fără un ban în buzunar și încălțămintea ferfeniță. Fără posibilități, fiind eu însumi în mizerie, dar m-am zbătut cît am putut și recunoștința lor mută mi-a săgetat inima. Teodor a plecat, iar pe Klein l-am păstrat lîngă mine, ca să facem fotografii împreună, deoarece vorbește prost franțuzește, este timid și neprezentabil. Plutesc în nori de fericire, văzîndu-mi prietena, la fel de generoasă ca și mine, deși înotăm în lipsuri, gata să-l ajute pe nenorocit.

Am bătut satele și ne-am întors cu o mică recoltă. Născut în Anglia, tatăl lui Klein este olandez, iar maică-sa, spaniolă. Nevasta, indiană. Copii încîntători, ce nu sînt ai lui. Înflăcărat puțin de aceste epave omenești care-și înfruntă nenorocul cu o sfîntă resemnare, mi-am abandonat o clipă proasta dispoziție, ca să le dau curaj. Dar, astă seară, pe frumosul podiș denumit «Lanterna», mi-am dat seama cît îmi este de nesuportat tovărășia omului sărac cu duhul. Eram singuri, eu și el. Priveliște măreață, reamintind oarecum Caux sur Montreux și puțin Le Dent du Midi. Mare cețoasă și liniștită, că o puteai lua drept lacul Genève. O mulțime pestriță juca țanțoșe în sunetul unei muzici de bîlci — spectacol dezgustător, contrastînd groaznic cu farmecul locului. Am văzut, în viața mea, multe petreceri populare și în numeroase țări. Sînt dornic de atari spectacole. Dar, pot spune că, dacă atît mulțimii cît și individului le lipsește un ideal înalt — frumosul este nimicit în întregime de banalitate. Aici am văzut ridicolul în carne și oase: un bărbat, cu un picior de lemn, țopăind cu o femeie. În ciuda gravității sale de schilod glorios, reușea să acopere de ridicol, atît pe dansatoare, cît și însuși dansul.

Ardeam de dorința de-a vorbi cu cineva, de-a schimba gînduri, stări sufletești. Klein îmi răspunse cu banalități. M-am retras în sinea mea. Jos de tot, la marginea drumului, într-un cătun, un cimitir își oferea nimicnicia, jalea mută. Aici, se dansa astăzi; cei de colo, dansaseră ieri. Și împietrit de priveliștea unei atari vieți, a unei vieți lipsite de ideal, simțeam nevoia să dau drumul aparatului fotografic și să ne rostogolim amîndoi, în gol.

....

5 Mai

Ce înseamnă o *viață eroică*? Aș fi vrut s-o știu. E viața omului tenace, a cărui voință puternică îi biruie sentimentele, pasiunile, făcîndu-l victorios, — sau aceea a celui slab, care luptă o viață întreagă, zbătîndu-se zilnic, și care se trezește învins, strivit, de fiece dată, de chiar înseși sentimentele, de înseși pasiunile sale?

Oh, scumpi prieteni, nu este cazul să mă hiritisiți. În clipa asta, sînt departe de-a fi sensibil la laude. Vreau să aflu doar adevărul. Să știu unde să mă opresc, cum să-mi conduc judecata. Fiindcă, aruncînd o privire spre trecut și cercetînd oamenii pe care i-am cunoscut, nu găsesc pe niciunul care să fi obținut o victorie în lupta cu sine însuși; nimic altceva decît o victorie a orgoliului, ațîțat de un scop destul de mărunt,

— victorie asupra marii și foarte omeneștii slăbiciuni — și care nici nu sălășuia într-înșii cu prea multă forță. Să repurtezi o victorie asupra cărui lucru? Asupra cui? Asupra unui dușman? Nicidecum, *ci asupra singurei valori care-l face pe om strălucitor: bunătatea, dragostea.*

Îmi amintesc că încă din fragedă tinerețe, pe la 15—16 ani, cînd am părăsit lectura romanelor senzaționale și mi-am aplecat ochii asupra frumosului tărîm al literaturii adevărate, mă întrebam după fiecare lectură plăcută: « Autorul o fi oare un om bun? » Și mai tîrziu, cînd am descoperit literatura biografică, am tăbărît asupra explorării vieții marilor oameni. Dar, întotdeauna, încercam regretul de-a constata că rareori era atinsă problema care mă interesa nespus: gradul de omenie al scriitorului sau artistului. Biografii satisfăceau generos curiozitatea sacră a publicului larg, scormonind pînă și în rufele murdare ale mortului. Nu spuneau însă nimic *despre dragostea omului pentru oameni.* Și cît am suferit, cînd am văzut că pînă și marele Lamartine, atît de bun, de uman, nu rostea o vorbă sau prea puține despre cea mai însemnată parte a sufletului omenesc.

Prieteni! A trebuit să aștept douăzeci de ani ca să descopăr în sfîrșit, într-o zi, marea voce a omului, căruia îi dedic aceste gînduri, vocea omului căruia mă adresez acum și către care mă apropii seara, obosit și dezamăgit, ca să-mi odihnesc capul și să ascult bătăile marii inimi a Umanității — vocea lui Romain Rolland. Prieteni, prieteni de mîine! În acest moment, cel mai trist din viața mea, sînt omul cel mai fericit de pe pămînt. Țip de bucurie și plîng de fericire, ca în acea odaie a Sanatoriului Sylvana sur Lausanne, cînd citeam cele trei *Vieți* [5], ca și atunci cînd devoram pe *Jean Cristophe*, printre mașinile garajului Peugeot, la Geneva. Nu mai cer nimic, nu mai doresc nimic. Pot muri, mîine; a dispărut singura frămîntare a vieții mele: bunătatea, dragostea există în inima omului. Astăzi, știu că se află scriitori, artiști, care nu sînt doar plăsmuitori de lucruri frumoase, bune doar să distreze. Fără îndoială, artistul este mare cînd se numește Dumas, Hugo, Maupassant, Flaubert sau Zola, dar el este și mai mare atunci cînd îl cheamă Balzac și mai ales Romain Rolland sau Beethoven! Să mă ierte Rolland, dar nu-i împărtășesc entuziasmul față de Tolstoi. Nu-l găsesc destul de sincer! Și în locul lui, aș fi preferat viața lui Cristofor Columb celei a « apostolului » de la Iasnaia-Poliana. Se află în viață prăbușiri mult mai triste decît ale lui Tolstoi, devenit apostol în clipa cînd gloria scrierilor sale nu-i mai spunea nimic.

....

6 Mai

Sînt uluit văzînd pînă unde își poate împinge arta un artist. Cînd un artist izbutește să învețe pe alții ce-i sinceritatea, cînd îndeamnă pe un om de bună credință să se limiteze la o liniște rodnică, fără a-l arunca în deznădejde, — atunci el nu mai face artă, ci *medicină sufletească.* Iese din domeniul *Frumosului* și intră în cel al *Adevărului.* Iată ceea ce mintea mea căuta, de atîta amar de ani: un om care să-mi vorbească fără artă, dar adevărat, drept. Arta a și atins culmi greu de depășit ; în timp ce adevărul în artă, omenescul, se află abia la începutul drumului. Căci, dacă cititorul umil are dreptul de-a se declara satisfăcut de o operă care-l înalță și-l înobilează, creatorul ei trebuie să se aplece întotdeauna asupra conștiinței sale, ca asupra unei prăpăstii fără fund, îndoindu-se neîncetat de sinceritatea sa.

Citindu-l pe Romain Rolland, îmi dau seama că analiza conștiinței noastre, a sufletului nostru complex, a fost împinsă la o culme, ce nu poate decît să dezarmeze orice ambiție cinstită. El se acoperă astfel de-o glorie pe care timpul nu va putea s-o deterioreze, deoarece problema de căpetenie, ce va sta în viitor în fața oricărui artist, va fi de-a înăbuși flecăreala inimii, de a-și ține în frîu vanitatea și de-a încerca să creeze opera adevărată sau nimic. Dar, cu cîtă simplitate, bunătate și milă ne vorbește Romain Rolland! Cît de greu e să pui degetul pe rană! Și cît de ușor le venea artiștilor de altădată ca să fie tragedieni! ...

Versiunea românească *Alexandru TALEX*

[5] Romain Rolland: *Viața lui Beethoven, Viața lui Michelangelo* și *Viața lui Tolstoi.*

DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ AL LUI PANAIT ISTRATI

ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1964, ÎNTREPRINZÎND investigații documentare, de ultimă oră, în arhiva Comitetului Central al Partidului, am dat peste dosarul de la Siguranță al lui Panait Istrati[1].

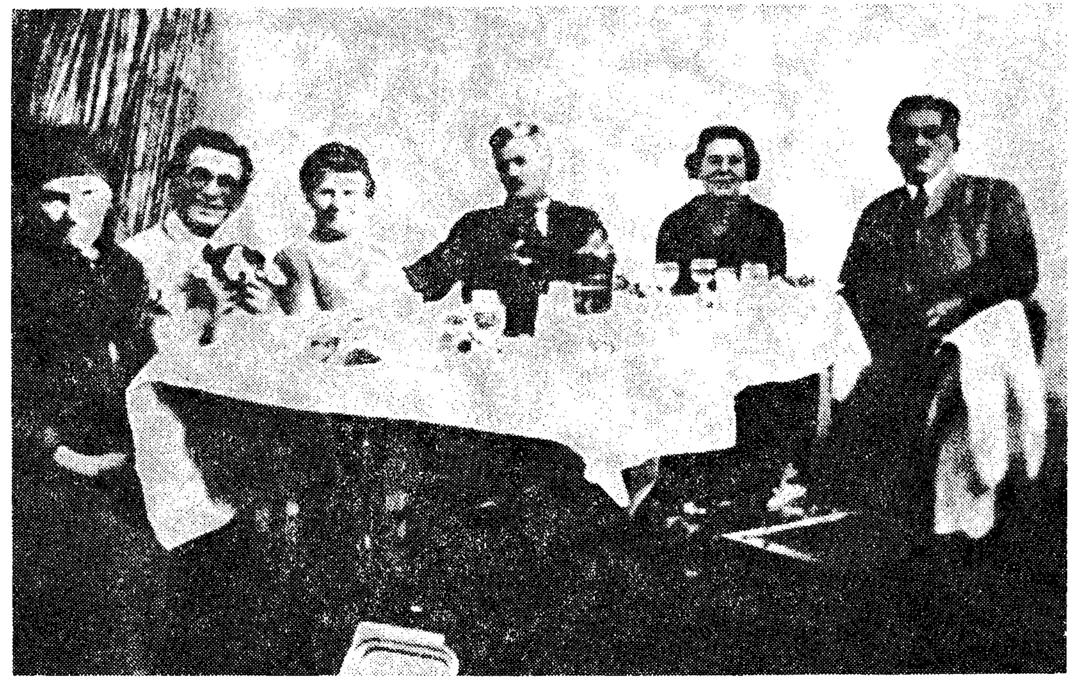
Senzațională descoperire! (Monografia mea, aflîndu-se sub tipar, n-am putut valorifica documentul decît în notele de subsol.)

Se cunoaște faimosul articol, din „Le Monde", al lui Henri Barbusse, în care autorul Ciulinilor Bărăganului era denunțat opinici publice mondiale ca un « haiduc al Siguranței »[2]. Pe această temă s-a brodat enorm, ajungîndu-se pînă la legendele cele mai prăpăstioase. (Revista „Preuves" [3] menționa, sub beneficiu de inventar, una dintre acestea, de-a dreptul absurdă: scriitorul n-ar fi murit în 1935, ci în 1940, timp în care-ar fi lucrat, sub un nume tăinuit, în serviciul odioasei poliții secrete.)

Am demonstrat, aiurea, sinuozitățile și contradicțiile biografiei lui Panait Istrati. Nu fac parte dintre cei care agreează atitudinile idolatre, avînd convingerea că numai în luptă cu diverse tare (individuale și sociale) se reliefează calitatea exemplară a unui om. Există însă o etică a muncii științifice care interzice exagerările, de orice fel ar fi ele, și cu atît mai mult falsurile. Or, iată, între alte documente, dovedindu-se aici, negru pe alb: Panait Istrati nu numai că nu a fost un « provocator », un « vîndut », un agent secret, dar Siguranța l-a supus unei supravegheri nemiloase, ca pe un ins de o periculozitate extremă pentru siguranța statului burghez. Această supraveghere — exercitată în varii forme: urmărire cu agenții, violarea corespon-

---

[1] Arhiva C. C. al P. C. R., fond: 95, dosar 5796.
[2] *„Le Monde"*, 8 februarie 1930.
[3] *„Preuves"*, iulie, 1964.

Panait Istrati în mijlocul prietenilor săi brăileni.

denței etc. — nu slăbește nici în ultimii ani, cînd el se face vinovat de atitudini regretabile, ba, chiar, nici după moarte. O fișă a dosarului documentează că, deși decedase, agenți continuau să stringă informații în legătură cu tot ceea ce se lega de numele său, raportînd, bunăoară, despre vizitele făcute de cei apropiați la cimitir sau — cu atît mai mult — despre înființarea unei Societăți a prietenilor scriitorului [4].

Nu, oricîte compromisuri nefericite, pe plan politic, va comite Panait Istrati, în ochii oficialității burgheze el rămîne autorul unei opere violent protestatare și un ins indezirabil, ale cărui vechi state de militantism în cadrul mișcării muncitorești nu pot fi nicicum uitate.

Cine a cercetat arhiva scriitorului — corespondență, carnete intime ș. a. — știe cît de mult l-au durut acuzațiile nedrepte ce i s-au adus (și care au fost popularizate în presa europeană, cu o osîrdie demnă de o cauză mai bună).

Încă în 1933, în scrisoarea deschisă către Romain Rolland, din „Les Nouvelles Littéraires", își roagă prietenul de altădată să dezavueze afirmațiile îngrozitoare care sînt proferate pe seama lui în unele reviste franceze: « Scriu rîndurile acestea, făcînd apel la spiritul D-voastră de dreptate... ». La 21 martie 1935, tot lui Romain Rolland îi declară îngrijorat: « Nu mai îndrăznesc să vă scriu după campania pe care „*Monde*" o poartă contra mea ». El îl imploră să nu dea crezare celor scrise acolo: « Cu toate acestea, cunoscînd spiritul d-voastră justițiar sper să nu credeți nimic din ceea ce cel mai mincinos dintre oameni (H. Barbusse n. n.) debitează pe seama mea, căci nimic nu-i adevărat ». Istrati nu neagă că a putut, în ultima vreme, comite și greșeli — în legătură cu articolul polemic la adresa lui Francis Jourdain: « Acolo, da, puteți să mă judecați » —, dar nu poate concepe să se denatureze rolul său în cadrul evenimentelor de la Lupeni — a se vedea mai departe filele din documentar —, să fie considerat « haiduc al Siguranței » ori — « acuzație monstruoasă între toate celelalte » —, un ins cumpărat cu bani de burghezie. În aceeași scrisoare — redactată cu cîteva săptă-

---

[4] Raportul din 10 august 1935 conține informații amănunțite legate de activitatea Asociației „Prietenii lui Panait Istrati", constituită la sfîrșitul lunii aprilie, din inițiativa lui Demostene Botez.

mîni înainte de moarte — își anunță prietenul că dorește să vină în Franța pentru a-și îngriji sănătatea și, totodată, pentru a-l chema pe Henri Barbusse « în fața justiției franceze ca să dea socoteală de calomniile sale ».

Moartea nu i-a îngăduit să realizeze acest proiect.

La aniversarea a 90 de ani de la nașterea lui Panait Istrati, considerăm că nu putem să-i aducem un omagiu mai nimerit decît reproducînd file din dosarul de la Siguranță, care reconstituie — se înțelege cu cîtă ambiție de exactitate documentară — două dintre vizitele sale în România, înainte de stabilirea definitivă, — o reconstituire nu numai a itinerarului turistic, ci și a atitudinilor sale, ce se înscriu în linia unui sincer umanitarism, a unei patetice identificări cu țara de obîrșie și cu dramele oamenilor acestei țări.

Noi dovezi pe care le invocăm în fața tribunalului imparțial al istoriei, în vederea unei definitive și drepte judecări a « cazului » său.

AL. OPREA

«avem onoare a vă semnala pe scriitorul comunist PANAIT ISTRATI, sosit de curînd din Paris... rugîndu-vă a-l ține în observație...»

Dosarul de la Siguranță se deschide cu o notă informativă a brigăzii a IV-a de poliție, datată: 9 mai 1924, comentînd o notiță despre Panait Istrati, care ar fi apărut în ziarul „Dimineața" din aceeași zi.

Brigada [a] IV-a	[*Notat cu creionul*]	[F. 1] [1]
Ag. 10. Pr.	*9 mai 1924*	*9 mai 1924*
	Raport[at]	
	ss. indescifrabil	

NOTĂ

Ziarul „*Dimineața*" în numărul său apărut astăzi [2], publica alăturata informație cu privire la apariția senzațională în lumea literelor a lui Panait Istrati.

PANAIT ISTRATI, care este comparat cu Gorki, este unul din militanți[i] mișcărei socialiste de la noi din vechea mișcare și care la un moment dat urma să ia în căsătorie de formă pe Janeta Maltus [3] care urma să fie expulzată și care se căsătorise cu Ștefan Gheorghiu din Ploiești, tot de formă.

---

[1] Documentele au fost transcrise fotografic, menținîndu-se particularitățile de exprimare specifice acestor rapoarte. Intervențiile editorului sînt marcate prin paranteze drepte.

[2] Probabil este confundată publicația. Consultînd colecția ziarului „*Dimineața*" din luna mai 1924, nu am găsit această știre.

[3] Inexact. Este vorba de o căsătorie reală, dinainte de plecarea lui Istrati în Elveția (martie, 1916), despre al cărei deznodămînt nefericit va pomeni într-o scrisoare din 1920, adresată unei Doamne Z (soția prietenului său, Dinu Apostolache), din Brăila: « Am făcut o prostie cu Janeta, pe care o am pe conștiință. Am părăsit-o ca un laș și am venit în Elveția ».

De altfel, informațiile greșite persistă și în notele ulterioare. Într-un raport din 17 septembrie 1925, reluînd această chestiune, se menționează: « El a trăit în concubinaj în anii 1914 și 1915 cu fosta agitatoare socialistă Janeta Maltus, actualmente căsătorită și stabilită la Ploiești, pe care apoi a abandonat-o și după care a părăsit țara în anul 1916 » [f. 13].

Panait Istrati este de meserie zugrav, un vechiu prieten a[l] lui Alex. Constantinescu [4].

ss. indescifrabil

[Notat cu creionul]
Raportat
ss. indescifrabil

Dosarul capătă substanță din momentul sosirii lui Istrati în țară, în toamna anului 1925.

În ciuda faptului că scriitorul declarase limpede în presă că scopul călătoriei sale este revederea meleagurilor natale, probabil acționînd sugestia vechii sale activități desfășurate în mișcarea sindicală și în presa muncitorească de dinainte de primul război mondial, la care se adăuga bănuiala că ar fi omul de legătură al comuniștilor din Franța, imediat după intrarea în țară, este pus sub supravegherea organelor Siguranței. Curios! Din dosar lipsesc rapoartele privind sejurul său în București, deși aici au loc incidente cu ecou în presă. Astfel, Istrati este sfătuit de șeful poliției să accepte compania a doi agenți, sub pretextul că altfel riscă să fie «ciomăgit». (Desfășurarea faptelor este relatată de scriitor în articolul Perspectivele mele în România, **cu sugestivul subtitlu:** Între banchet și ciomăgeală, **apărut în „**Facla**" din 7 septembrie 1925.)**

În schimb, o notă informativă datată: 3 septembrie 1925, emisă de Serviciul Special de Siguranță din Ploiești, menționează că «individul Panait Istrati» (cum este inițial notat) urma să facă primul popas la Ploiești.

2751
SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANȚĂ
PLO[I]EȘTI
Inform.[atori] SECREȚI.
Nr. 5383

[F. 3]
3 SEPTEMBRIE 1925
2760 P_2M
SSP
SCM
MISg
MMSg

[Parafă]
CONFIDENȚIAL
5 Sept.[embrie]
Raport[at]
Comandant
ss. indescifrabil

NOTĂ

[Însemnare ulterioară cu cerneală]
6. IX. [1]925
Comunicat

<Individul> Scriitorul PANAIT ISTRATE [*sic !*] și-a anunțat venirea la Plo[i]ești, în vederea culegerei de amănunte din viața defunctului socialist ȘTEFAN GHEORGHIU, care vor apare într-o broșură [5], iar broșura <în cestiune> va fi imprimată cu cheltuiala comuniștilor din BUCUREȘTI, BRĂILA ȘI PLO[I]EȘTI.

<Sus numitul> El va fi însoțit de mai mulți comuniști și cu toții vor avea o întrevedere în locuința pictorului Al. VODĂ[6], din acest oraș.

(Sa *ic !*] comunicat celor în drept)
Pt. onformitate
ȘEI L SERVICIULUI,
ss. . Ionescu

[4] Alecu Constantinescu, rieten cu Istrati, fruntaș al mișcării socialiste.

[5] Un proiect care l-a p ocupat intens pe scriitor. Într-un articol din „*Omul liber*", se adresa tuturor celor care dețin document legate de activitatea acestui militant socialist, cu rugămintea de a i le pune la dispoziție.

[6] Simpatizant socialist, prieten cu Ștefan Gheorghiu.

Va fi plecat însă imediat Panait Istrati spre Ploiești? Alte fișe consemnează detaliat prezența lui în acest oraș abia pe 14 septembrie.

La 7 septembrie 1925, Direcția Poliției și Siguranței Generale înștiințează organele de resort din alt oraș, Brăila, despre apropiata sosire a scriitorului:

[*Antet imprimat*]
ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
BRIGĂZILE CENTRALE

[F. 5]
Jurnal de arhivă-Nota 4—9
Redactat de Brigada III
Data — 7—9 —[1]925
Copiat de...............
Data...................
[*Nr. înregistrare*] 460378—7 septembrie 1925

[*Notat ulterior*]
Executat
ss. indescifrabil

SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANȚĂ
BRĂILA

Avem onoare a vă semnala pe <ziaristul> scriitorul comunist Panait Istrati, sosit de curînd din Paris, și plecat în orașul D[umnea]v[oastră], de unde este de origină, rugîndu-vă al [*sic !*] ține în observație și a-l semnala la timp autorităților respective în caz de deplasare.

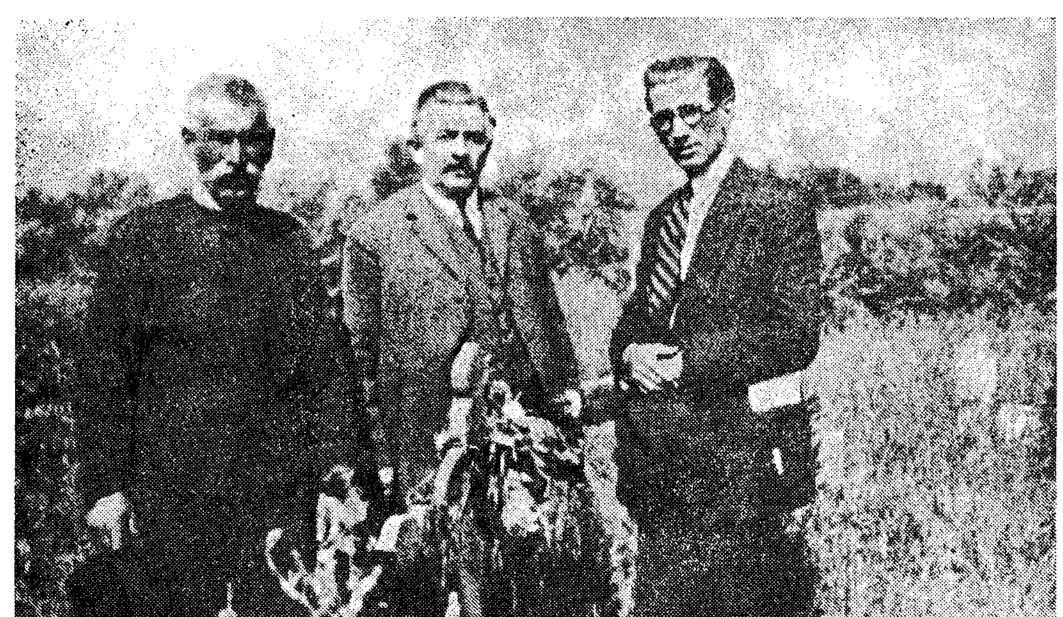
Comunicîndu-ne rezultatul

DIRECTOR GENERAL
ss. indescifrabil

Inspector general
ss indescifrabil

În orașul natal, Istrati este primit cu o deosebită afecțiune. Își vizitează prietenii, face, împreună cu rudele și cunoscuții, un pelerinaj la mormîntul mamei. Dealtfel, popasul brăilean este relatat pe larg în raportul adresat Direcției Generale a Poliției și Siguranței Statului, la 25 septembrie 1925, de către organele locale, nescăpîndu-se din vedere chiar unele gesturi mai spectaculoase ale lui Istrati, ca, de pildă, atențiile cu care-și copleșește unchiul din Baldovinești (enumerate cu scrupulozitate, de la baston la pălărie).

Împreună cu Moș Dumitru, la mormîntul mamei.

Cu Moş Dumitru într-un moment de bună dispoziţie.

[*Antet*]	[*Ştampila de înregistrare*]
MINISTERUL DE INTERNE	MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIUNEA POLIŢIEI	DIRECŢIUNEA POLIŢIEI
ŞI SIGURANŢEI GENERALE	ŞI SIGURANŢEI GENERALE
Circ. II-a	Confidenţial
DIN CONSTANŢA	64 252 25 SEP. 1925
No. *11 461*	Dosar No. 2 751
	[*Însemnare ulterioară cu creionul*]
B. C.	
M	Plecat la...
Brigada III	ss. indescifrabil

Domnule Director General,

Am onoare a vă raporta următoarele:

În noaptea de 11—12 Septembrie a.c., a sosit în oraşul Brăila, venind de la Bucureşti, acompaniat de soţia sa, cunoscutul socialist actualmente scriitor român în Franţa, Panait Istrati, descinzînd la hotelul „Bristol", camera No. 26.

În ziua de 12 Septembrie a vizitat pe prietenul său Constantinescu frizer pe str[ada] Goleşti, cu care împreună au vizitat oraşul în diferite direcţii, apoi au mers la Baldovineşti, unde Panait Istrati posedă o vie moştenire de la părinţi, de acolo au mers la satul Chiscani unde are un unchiu şi pe care l-au adus la Brăila unde l-a îmbrăcat cu un costum de haine noi, ghete, baston şi pălărie, iar seara au luat masa împreună şi cu Constantinescu.

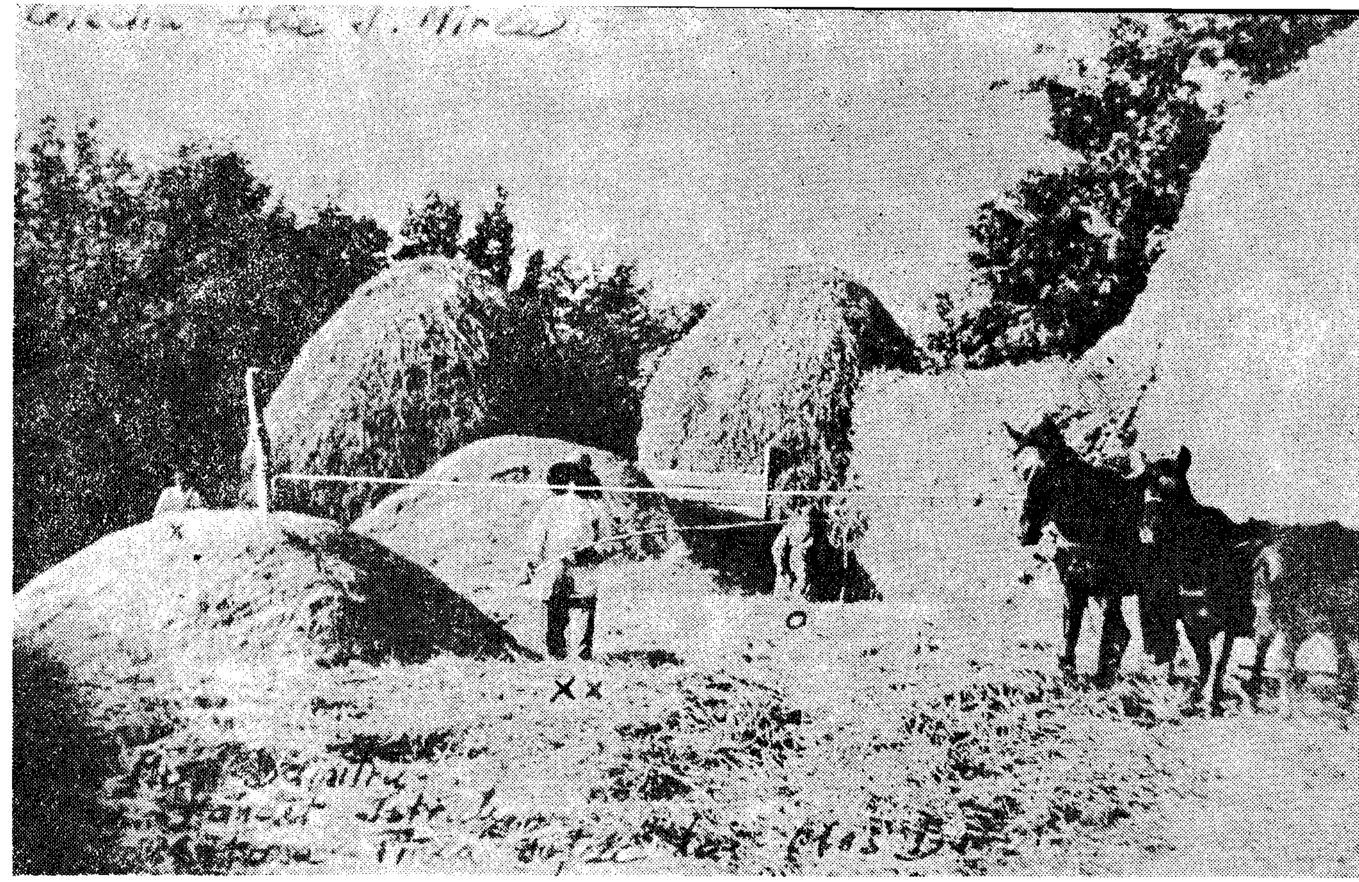
În ziua de 13 Septembrie orele 15 Panait Istrati, însoţit de soţia sa şi amicii săi, D-l Dinu Apostolachi, corespondent la „*Dunărea de Jos*" şi Constantinescu frizer, au mers şi vizitat Lacul-Sărat, unde Panait Istrati a luat contact cu rudele sale din Comuna Chiscani întreţinîndu-se mai mult timp cu ei discutînd chestiuni familiare, iar la orele 17 s-au înapoiat, în oraş şi la orele 18 şi jum[ătate] a părăsit oraşul îmbarcîndu-se pentru Galaţi pe vaporul „Principele Mircea" N. F. R. împreună cu soţia sa.

De la Galaţi, va pleca la Plo[i]eşti, apoi la Bucureşti unde în ziua de 17 Septembrie a. c., este invitat de cercul scriitorilor români la un banchet dat în onoarea lui[7].

În tot timpul nu a luat contact cu nici un socialist sau altă persoană.

În ziua de 13 Septembrie la sediul sindicatelor „Casa Poporului" unde a avut loc întrunirea de bre[a]slă a sindicatului lucrătorilor specialişti după [*sic !*] elevatoare, era o mare f[i]erbere printre vechii luptători socialişti aşteptîndu-l cu nerăbdare crezînd

[7] Banchetul nu a avut loc. Din notiţa publicată de „*Ideea europeană*", din 25 octombrie 1925, reiese că adevăratul motiv al contramandării îl constituia faptul că organizatorii «erau bucuroşi că scăpau de societatea unui comunist».

La arie, împreună cu Moş Dumitru şi Mătuşa Tinca.

că poate va veni la întrunire Panait Istrate [*sic !*] dar acesta s-a exprimat față de alte persoane că s-a săturat, că nu va lua contact cu ei și niciodată nu va mai sta alături de ei.

INSPECTOR GENERAL DELEGAT
ss. indescifrabil

Şeful biuroului,
ss. indescifrabil

[*Notat ulterior*]
D-lui Comisar Munteanu
ss. indescifrabil 30—9. 925

Iată-l, în sfîrșit, la Ploiești. Prefectura Poliției din localitate informa pe Directorul General al Poliției și Siguranței Generale a Statului de sosirea lui Panait Istrati în acest oraș, la 14 septembrie 1925, și de banchetul organizat la Restaurantul „Concordia", «la care au luat parte domnul I. Ionescu Quintus, Vice-președintele Camerei, ziariști[i] din localitate, șefii conducători ai P[artidului] S[ocial] Democrat, cum și cîțiva membri din partea comuniștilor din localitate, printre care și Pictorul Vodă». [f. 9]

Prezența lui Istrati la Ploiești, acuzînd presupuse contacte cu militanții comuniști, generează note informative mai ample:

SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANȚĂ
PLO[I]EȘTI
INFORM[ATORI] SECREȚI.
Nr. 5 694

[F. 10]
17 Septembrie 1925
[*Ștampila de înregistrare*]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE

[*Rezoluție ulterioară*]
26 sept./1925
Se va da ordin a fi ținut în supraveghere,
ss. Ionescu

[*Parafă*]
CONFIDENȚIAL

[*Număr de înregistrare*]
63 710 23 SEP. 1925
dosar NO.

NOTĂ

Comunistul Panait Istrate [*sic !*], despre a cărui venire la Plo[i]ești s-a semnalat la vreme, a sosit în acest oraș în seara zilei de luni 14 Septembrie corent [*sic !*]. El a descins la Costică Ionescu, zis Savantu, actual patron legător de cărți.

În seara sosirei sale a avut o întrevedere cu Emil Nicolau, Al. Vodă, pictor (comuniști), N. Stroescu, Al. Dunăreanu (socialiști democrați) și C. Ionescu legător de cărți, în localul de consum al comerciantului Vasile Petrescu din Str. Romană.

Numitul era însoțit de o feme[i]e, originară din Alsația [*sic !*] (Franța) care se afirmă că e soția sa[8]. A doua zi a fost vizitat de d-rul Ilie Horodniceanu (socialist), de I. Mareș, A. I. Burghelea și Mărioara Niculescu, comuniști, la locuința pictorului Vodă din Piața Legumelor.

Scopul venirei lui Panait Istrate [sic !] *în România — din informațiunile culese — este ca să lege relațiuni strînse între comuniștii Francezi și cei Români. De altfel numitul în răstimpul de cînd se află în țara noastră a vizitat orașele Buzău, Brăila, Galați, Focșani și Iașii unde a luat contact cu toți fruntașii comuniști din aceste orașe.*

La Iași, pentru a masca scopul venirei sale acolo, a avut mai multe întrevederi cu dl. Mihail Sadoveanu și alți literați.

La Paris, unde a stat în ultimul timp și unde intenționează să plece peste o lună de zile, a activat puternic în gruparea comunistă de acolo, făcînd parte și din comitetul de redacție al ziarului Socialist-Comunist „*L'Umanité*", [*sic !*] în coloanele [f. 11] căruia a dus o violentă campanie de denigrare împotriva României.

Panait Istrati este originar din orașul Brăila, fost lucrător, zugrav și hamal în port. El a trăit în concubinaj în anii 1914 și 1915 cu fosta agitatoare socialistă Janeta Malthus [*sic !*], actualmente căsătorită și stabilită la Plo[i]ești, pe care apoi a abandonat-o și după care a părăsit țara în anul 1916, cu puțin timp înainte de intrarea României în marele Război. El se va întoarce la Plo[i]ești peste cîteva zile spre a sta mai mult timp și a culege relații privitoare la defunctul socialist revoluționar Ștefan Gheorghiu, relațiuni ce vor fi apoi publicate într-o broșură ce va fi dedicată mișcărei comuniste din țara noastră.

S-a comunicat celor în drept.
ȘEFUL SERVICIULUI
ss. A. Ionescu

Deși Istrati este suspectat că venise cu misiunea de a realiza un contact între Partidul Comunist Francez și Partidul Comunist Român (nota bene: aflat în ilegalitate)— o evidentă exagerare! —, din celelalte piese de dosar, mai exact formulate, ne putem da seama că fostul gazetar socialist etalează uneori, față de foștii săi colegi de sindicat, gesturi de infatuare (vezi refuzul de a participa la întrunirea muncitorilor « specialiști după elevatoare », fila 13). Simple stări de moment care acuză firea capricioasă a scriitorului, fără a influența totuși atitudinea lui civică fundamentală.

---

[8] În iulie 1924, Istrati se căsătorise la Paris cu Anna Munsch.

101
Dosarul de la Siguranță

Nota informativă din 24 septembrie 1925, consemnînd, pe linia aceloraşi fluctuaţii între dispoziţii sufleteşti contrarii, refuzul lui de a colabora la ziarul „Deşteptarea" al românilor socialişti din Detroit (S. U. A.), înştiinţează cu vădită îngrijorare organele superioare că, împreună cu N. D. Cocea, Istrati intenţionează să scoată, pe ziua de 1 octombrie a. c., revista „Facla literară".

BRIGADA a IV-a [F. 14]
7/X Dos[ar nr.] 9867 24 Septembrie 1925
Brigada [a] 4-a 2 751
ss. indescifrabil

NOTĂ

Scriitorul PANAIT ISTRATI, ale cărui legături cu mişcarea muncitorească din trecut <ne> sunt destul de cunoscute, a refuzat să colaboreze la ziarul muncitoresc *„Deşteptarea"* al românilor din America, trimiţînd o scrisoare sus zisului ziar şi care se termină astfel:

« Muncitorii, dacă ar voi, ar putea să rupă lanţurile robiei într-o singură zi, — şi fără să aibe nevo[i]e de registre.

Registrele sunt bune pentru a înscrie în ele pe cei morţi. »

În cercurile intelectuale aceste rînduri sunt viu comentate.

Şi pe cînd PANAIT ISTRATI spune că se menţine în afară de luptele politice, dă totuşi sfaturi muncitorilor, iar, în Bucureşti, *împreună cu N. D. COCEA, va scoate pe ziua de 1 Octombrie a.c. „Facla Literară", cu capitalul, zice-se, al D-lui IACOB ROSENTHAL, fostul director al ziarelor „Adevărul" şi „Dimineaţa"* [9].

(Se ştie care a fost conţinutul revistei *„Facla literar"* [*sic !*] din anii 1912—14, aşa că putem anticipa care va fi conţinutul *„Faclei"* care renaşte cu singura deosebire *că în locul decedatului Alex. Filipescu (Filimon), va avea pe Dl. Panait Istrati).*

[*Însemnări ulterioare*] *24 Sept. 925*
8.10.925 Com. B.C. va continua
Luat cunoştinţă ss. indescifrabil
ss. Filipoiu

3055 Pr. M.
SGP
SCM
MISg.

25.9.925
Comunicat

După periplul prin Moldova (la Iaşi, Cheile Bicazului), Istrati se întoarce la Bucureşti. Siguranţa îi va pune în vedere în termeni categorici să înceteze de a se « freca » de « comunişti », pentru a evita « măsuri neplăcute pentru libertatea sa ». La 3 octombrie, Istrati părăseşte ţara, îndreptîndu-se spre Franţa.

În intenţia de a lămuri împrejurările care au precipitat plecarea scriitorului, reproducem cîteva fragmente semnificative din scrisoarea adresată şefului Siguranţei de către doamna colonel Margareta Manolache, scrisoare aflată în acelaşi dosar. Epistola (înregistrată la Ministerul de Interne la data de 27 octombrie 1925) îl informează, cu eleganţă şi curtoazie feminină, pe Romulus Voinescu de faptul că neaşteptata dispariţie

---

[9] În convenţia încheiată de Istrati cu Iacob Rosenthal, la 10 martie 1925, în afara înfiinţării unei case de editură, se preconiza şi tipărirea de « *publicaţii periodice ori cotidiene* ». Surpriză! Primul asociat nu e Cocea, ci... M. Sadoveanu. La 20 iunie 1925, acesta îi trimitea o scrisoare în care se arăta cam sceptic în privinţa realizării proiectatei reviste. Argumentul: « *D[umnea]ta eşti în Franţa, eu la Iaşi — şi revista apare la Bucureşti* ». În aceeaşi epistolă, îi propunea ca proiectul să fie definitivat la sosirea acestuia în ţară. Faptul că Istrati a stăruit în realizarea acestei iniţiative este dovedit şi de scrisoarea trimisă după plecarea din România, la 24 octombrie 1925, lui Romain Rolland, în care-l informa că intenţionează să scoată, în limba română, un ziar sau o revistă « curajoasă », cu ajutorul « cîtorva forţe libere şi talentate ale ţării ».

a lui Istrati, a compromis festivalul de binefacere organizat la 28 octombrie 1925, la Iaşi, pentru adunarea de fonduri în vederea construirii unei statui a lui Eminescu.

«În programul festiv apărea ca unul dintre cele mai atrăgătoare numere lectura lui Panait Istrati, care, găsindu-se în acel timp la Iaşi, se oferise, cu generozitatea şi simplitatea ce-l caracterizează, să ne dea un concurs cît mai larg, pentru marele scop ce-l urmăream. Biletele, graţie celebrităţii lui mondiale, s-au vîndut cu o iuţeală, ce nu o bănuisem.

Iată însă, că acum cîteva zile primim vestea că Panait Istrati a fost nevoit să părăsească brusc ţara din cauza sancţiunilor suferite din partea Siguranţei din Bucureşti, care-l urmărea pretutindeni cu agenţii săi, îi fila scrisorile şi-l supunea la tot felul de jigniri[...]

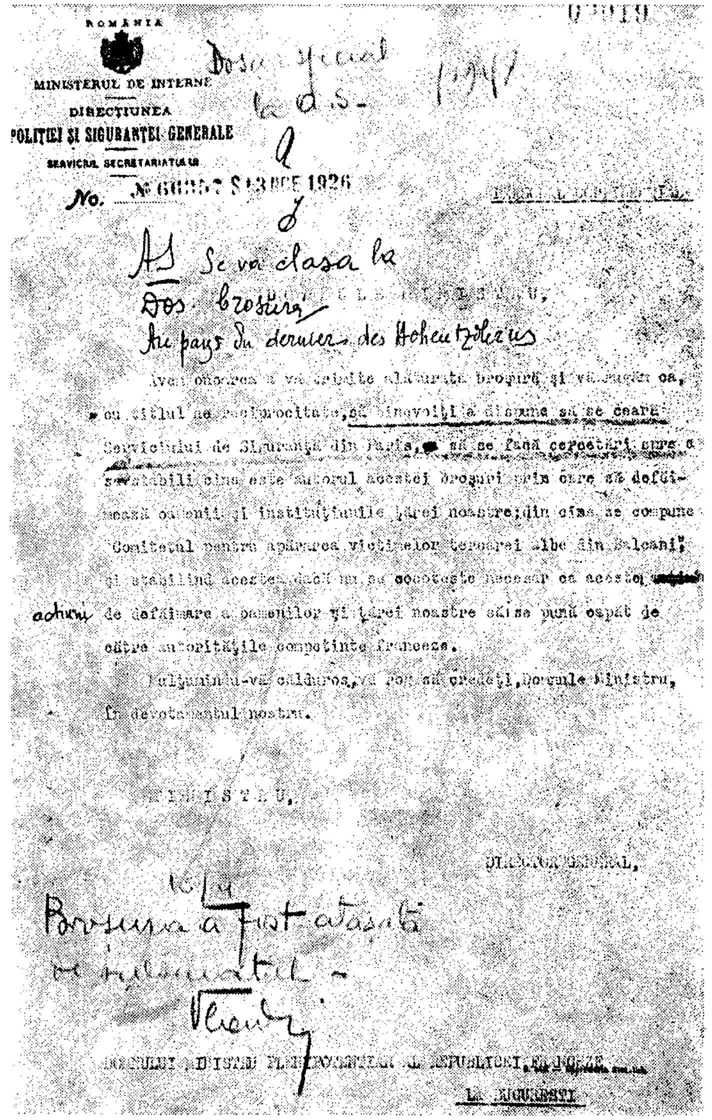
Ceea ce ne-a lovit însă mai greu în această împrejurare, a fost asprimea de neînţeles cu care se aude că a fost tratat acest distins literat la Bucureşti, mai ales că tot timpul cît a stat în Iaşi, Istrati s-a bucurat de stima şi solicitudinea celor mai distinşi oameni de aici, a fost găzduit de scriitorul Mihail Sadoveanu, căruia i-a lăsat o admirabilă impresie. Iată de ce nu pot crede că mai ales D[umnea]v[oa]s[tră] i-aţi fi trimis răspuns că: „Dacă se freacă cu comuniştii, va fi arestat"».

Au urmat, de altfel, o serie de zvonuri, între care acela de a fi fost arestat. În articolul România însîngerată, publicat în ziarul „Paris Soir", el însuşi precizează că nu a fost vorba de o arestare, ci de o serie de şicane pe care le-a suportat din partea autorităţilor. Vehemenţa demascatoare a acestui articol, denunţînd nedreptăţile din România acelor ani, va stîrni mînia partidului de guvernămînt, care-l numea în oficiosul său, „Viitorul", « calomniator » al ţării. Adevărul e că spiritul militant al lui Istrati se va redeştepta după această călătorie, iar unul dintre cele mai apropiate rezultate va fi prefaţa pe care o scrie la broşura Au pays du dernier des Hohenzollerns, apărută în 1926, la Paris, în care denunţă crimele oficialităţii burgheze, cu o vehemenţă rar întîlnită.

Pătrunderea şi circulaţia în ţară a broşurii infamante, socotită ca « o defăimare a oamenilor şi a ţării noastre », este oprită printr-o telegramă cifrată, lansată la 4 noiembrie 1926, către toate organele de resort din ţară[10].

[10] Ca urmare, poliţia din oraşele: Turnu-Măgurele, Bucureşti, Zalău, Găeşti, Sighişoara, Galaţi, Cîmpulung, Miercurea-Ciuc, Cluj, Brăila, Sibiu etc. raportează că broşura nu este pusă în circulaţie în oraşele respective. [ff. 24—46].

TEATRUL NAŢIONAL IAŞI
MERCURI 28 OCTOMBRIE 1925
VA AVEA LOC UN
Mare FESTIVAL
ARTISTIC-LITERAR
Dat de Ateneul popular Păcurari pentru sporirea fondurilor necesare statuei din Iaşi a marelui nostru poet
MIHAIL EMINESCU
cu concursul D-lor: MIHAIL SADOVEANU
care va ţine O CONFERINŢĂ asupra lui EMINESCU;
PANAIT ISTRATI
literatul cu renume european, care va citi din operele sale inedite.
G. Topârceanu, Dem. Botez, I. şi Al. Teodoreanu cari vor citi din operele lor, N. TEODORESCU prof la Conservator care va cânta din VIOLONCEL acompaniat de D-l prof. RADU CONSTANTINESCU, D-RA NESTORESCU Profesoară de Canto la Conservator, care va cânta romanţe din Eminescu
a D-lui A. Chitescu, D-rei Melinte, şi D-na Braesky
de la Teatrul Naţional şi a Corului Ateneului Tătăraşi etc
Inceputul la ora 9 seara
Biletele la BRAŞCU

ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
SERVICIUL SECRETARIATULUI
No. 66357 S 13 DEC 1926

Se va clasa la Dos. broșuri
Au pays du dernier des Hohenzollerns

Avem onoarea a vă trimite alăturata broșură și vă rugăm ca, cu titlul de reciprocitate, să binevoiți a dispune să se ceară Serviciului de Siguranță din Paris, să se facă cercetări spre a se stabili cine este autorul acestei broșuri prin care se defăimează oamenii și instituțiunile țărei noastre; din cine se compune „Comitetul pentru apărarea victimelor terorei albe din Balcani" și stabilind aceasta, dacă nu se socotește necesar ca acestei acțiuni de defăimare a oamenilor și țărei noastre să i se pună capăt de către autoritățile competinte franceze.

Mulțumindu-vă călduros, vă rugăm să credeți, Domnule Ministru, în devotamentul nostru.

MINISTRU,

DIRECTOR GENERAL,

Broșura a fost atașată ...

DOMNULUI MINISTRU PLENIPOTENȚIAR AL REPUBLICEI FRANCEZE LA BUCUREȘTI

No. *64 873* [F. 23]
4.XI.926
[*Notat cu cerneală*]
4.XI.926
Cifrată
ss. indescifrabil
J 75688/926

TELEGR.[AMĂ] CIFRATĂ

1). Insp.[ectoratelor] Generale de Siguranță.
2). Prefecturilor de județe.
3). Prefecturilor de Poliție.
4). Polițiilor de orașe.
5). Servicii și Brigăzi de Siguranță.
6). Comand[amentelor] Jandarmeriei Rurale.
7). Prefecturei Poliției Capitalei.

Suntem informați că se intenționează aducerea și răspîndirea în țară a unei broșuri intitulată: *Au pays du <Les> Dernières de Hohenzollerns* [*sic !*] care cuprinde neadevăruri și insulte la adresa autorităților și țării noastre. Rog luați de îndată măsuri pentru împiedecarea răspîndirii acestei broșuri și confiscarea ei.

pentru Ministru de Interne
ss. Romulus P. Voinescu

Totodată, este pusă în alertă și Direcția Generală a P. T. T-ului și a Vămilor:

[*Antet*] [F. 24]
ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
SERV.[ICIUL] SECRETARIATULUI
No. înregistrare 65079 S—6 NO[I]EMBRIE 1926.

Personal-Confidențial

Domnule Director General, Al P. T. T.
și al Vămilor

Ministerul de Interne fiind informat că se intenționează aducerea și răspîndirea în țară a unei broșuri intitulată *Les Dernièrs des Hohenzollern* [*sic !*] care cuprinde

neadevăruri şi insulte la adresa autorităţilor şi a ţării noastre, a hotărît prohibirea şi confiscarea ei.

Aducînd la cunoştinţa D[umnea]v[oa]s[tră] cele ce preced, avem onoarea a vă ruga să binevoiţi a dispune şi D[umnea]v[oa]s[tră] cuvenitele măsuri pentru a se împiedica aducerea în ţară şi răspîndirea acestei broşuri.

DIRECTOR GENERAL, ss. indescifrabil — ŞEFUL SERVICIULUI, ss. indescifrabil

Măsurile care priveau crearea unui « cordon sanitar » împotriva introducerii în ţară a respectivei broşuri se dovedesc ineficace. Pamfletul trece clandestin graniţa şi e popularizat în mediile democrate, împreună cu alte materiale « subversive ».

[F. 28]

BRIGADA [a] III-a — 12 No[i]embrie **1926**

11 248

Raportat
ss. indescifrabil

NOTĂ

În mod clandestin a fost introdusă în ţară şi răspîndită broşura ***Au pays du dernier des Hohenzollerns*** editată de Comitetul de Ajutorare a victimelor contra teroarei albe din Balcani [11].

Această broşură are o prefaţă scrisă de PANAIT ISTRATE. [*sic !*]

S-a intervenit la Legaţiunea Franceză din Bucureşti, spre a se face cercetări la Paris [12], pentru aflarea autorului menţionatei broşuri, precum şi din cine se compune comitetul de ajutorare.

---

[11] Din acest comitet face parte şi Panait Istrati, alături de Henri Barbusse şi Romain Rolland (cf. articolul din ziarul „*Le peuple*" din 20 martie 1926, reprodus la fila 44 a dosarului).

[12] Reproducem adresa prin care Ministerul de Interne cerea ministrului plenipotenţiar al Franţei la Bucureşti, cu titlu de reciprocitate, să solicite ajutorul Serviciului de Siguranţă din Paris, în această problemă:

[Antet]
ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIUNEA
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE
SERVICIUL SECRETARIATULUI
Na. 66357 S 13 NOE. 1926
[*Notat ulterior*] As. Se va clasa la Dos[arul] broşura
Au pays du dernier des Hohenzollerns

[F. 19]
[*Indicaţie ulterioară*] Dosar special
la A. S. 11248

PERSONAL CONFIDENŢIAL

DOMNULE MINISTRU,

Avem onoarea a vă trimite alăturata broşură şi vă rugăm ca, cu titlu de reciprocitate, să binevoiţi a dispune să se ceară Serviciului de Siguranţă din Paris, să se facă cercetări *spre a se stabili cine este autorul acestei broşuri prin care se defăimează oamenii şi instituţiunile ţărei noastre, din cine se compune „Comitetul pentru apărarea victimelor teroarei albe din Balcani", şi stabilind acestea dacă nu se socoteşte necesar ca acestei acţiuni de defăimare a oamenilor şi a ţărei noastre să i se pună capăt de către autorităţile competente franceze.*

Mulţumindu-vă călduros, vă rog să credeţi, Domnule Ministru, în devotamentul nostru.

MINISTRU,
ss indescifrabil
[*Notat ulterior*] 13. XI [1926]
Broşura a fost ataşată de subsemnatul
ss indescifrabil

DIRECTOR GENERAL,
ss. indescifrabil

DOMNULUI MINISTRU PLENIPOTENŢIAR AL REPUBLICII FRANCEZE LA BUCUREŞTI

«...acest domn... agită în mare măsură spiritele muncitorilor...»

Articolul din „Le Monde", Le haïdouc de la Sûreté, aducea, ca o primă piesă a faimosului său rechizitoriu, atitudinea pe care ar fi avut-o Panait Istrati față de evenimentele de la Lupeni. Iată aprecierea cu pricina: « Se știe că a făcut parte dintr-o comisie guvernamentală, pe vremea unor împușcături la Lupeni, de pe urma cărora au fost victime nouă muncitori, și că această comisie a aprobat pe de-a-ntregul autoritățile».

În varii ocazii, scriitorul nu va obosi să protesteze cu vehemență împotriva unor astfel de mistificări: « Ancheta mea la Lupeni (unde au fost împușcați nu 9, ci 30 de mineri și o sută de răniți) a fost personală. Profesorul Romulus Cioflec, membru în partidul la putere, m-a întovărășit, cu scopul de a verifica autenticitatea spuselor mele.

Rezultatul: la reîntoarcerea în București, profesorul Cioflec a demisionat din partid, cu scandal în presă, deoarece se convinsese ca și mine de vinovăția guvernului ».

Dosarul de la Siguranță ne îngăduie să reconstituim, sur le vif și în amănunțime, filmul anchetei întreprinse de Panait Istrati și, totodată, adevărata sa atitudine față de tragicele evenimente de la Lupeni.

Intrarea lui în România este imediat reperată de organele informatoare ale Siguranței, care raportează:

[F. 109]

În ziua de 21 August cor.[ent] [*sic !*], cu trenul internațional No. 24, a intrat în țară, venind de la Paris, scriitorul Panait Istrati, împreună cu soția sa, [13] avînd destinația orașul Brăila, unde va rămîne 6 săptămîni. Posedă certificatul 930, eliberat la 2 Mai cor.[ent] [*sic !*] de legațiunea noastră din Paris.

Polițai,
ss. Demetriad

Nr. 2 183

[*Stampila de înregistrare*]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIA POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
nr. 73 511—27 August 1929

[*Notat cu creionul*]
f. discret
Să vină la dl. Ministru

Panait Istrati sosește de la Paris însoțit și de Romulus Cioflec, care, mai tîrziu, într-o conferință, va arăta că unul dintre motivele revenirii pe meleagurile natale, îl constituia și vestea dureroasă « a măcelului de la Lupeni » spunînd că « era hotărît să facă lumină cu condeiul ». Prietenului său, frizerul Nicu Constantinescu, Istrati îi va declara că merge « la Lupeni în anchetă personală... însărcinat de revista „Europe" și de Casa „Rieder" ca să văd care e starea de lucruri și adevărul ». (Nu știm dacă Istrati va fi avut, în realitate, o asemenea « însărcinare ».)

Cu ajutorul lui Romulus Cioflec (care l-a însoțit în tot cursul investigațiilor), va beneficia de un permis de liberă trecere, eliberat de către ministrul de interne, Vaida Voievod. La 29 august 1929, Istrati sosește la Timișoara. Rapoartele organelor informatoare sînt deosebit de conștiincioase în consemnarea acțiunilor pe care scriitorul le va întreprinde:

[Antet]
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
BRIGADA A IV-a
AGENT Nr.

[F. 112)

Anul 1929 *luna* August
ziua 28
2 751

[*Notat ulterior*]
Temișoara [*sic !*]

[*Însemnare cu creionul*]
28/VIII
Comunicat indescifrabil

NOTĂ

Astăzi 28 August a. c. cu acceleratul de 8,40 a părăsit localitatea, cu destinația Temișoara [*sic !*] scriitorul Panait Istrati, însoțit de profesorul Cioflec.

---

13 Inexact. Este vorba de Bilili (Marie Louise Baud-Bovy), cu care Istrati nu a fost niciodată căsătorit.

Scopul acestei călătorii e în legătură cu procesul comuniştilor, intentat cu ocazia dezordinelor provocate la înmormîntarea comunistului *Fonaghy*[14] *mort la spitalul din Cîmpina şi transportat cu automobilul la Temişoara.* [*sic !*]

De la Temişoara, [*sic !*] *va merge pe Valea Jiului la Lupeni, unde va lua contact cu muncitorii şi se va informa asupra incidentelor petrecute, aceasta în vederea unei dări de seamă, pe care o va publica în broşuri*[15].

După terminarea acestor anchete, se va înapoia în Bucureşti şi va rămîne vreo două zile, după care se va duce la Brăila, locul său natal, unde va sta două săptămîni. Pe ziua de 5 Octombrie părăseşte ţara cu destinaţia Paris.

DIRECŢIUNEA GENERALĂ A POLIŢIEI — [F. 113]
Nr. 2 751 — 29 August 1929

NOTĂ

Inspectoratul Regional de Poliţie Timişoara raportează:

Domnul Panait Istrati, după ce i-sa [*sic !*] dat vo[i]e de către D[omnul]l Prim Procuror Nicolau ca să ia contact şi să vorbească cu arestaţi[i] de la 7 aprilie a. c. şi după ce s-a recomandat acestora cine este, le-a comunicat că dînsul este trimis în ţară de către guvernul Francez la cererea guvernului nostru, ca să ia contact şi să verifice neînţelegerile dintre muncitori şi capitaliştii din România.

Între discuţii, numitul a spus că de fapt de la data venirii lui în ţară, a constatat că în România, muncitorimea este terorizată de către capitalişti şi s-a convins că ţara asta este administrată de nişte bandiţi, promiţîndu-le arestaţilor că după reîntoarcerea lui în Franţa, va scrie şi va pune în curent toată opinia publică de acolo, de teroarea ce se aplică la noi în ţară faţă de muncitorime. Le-a promis că în legătură cu acest proces şi cu cele petrecute la Lupeni, cum va părăsi ţara le va sta muncitorilor în ajutor şi va discredita, bineînţeles după cum merită, ţara aceasta şi pe cîrmuitorii ei.

Apoi a spus că în Franţa nu există la Poliţie sau Siguranţă bătaie, declarînd că va descrie şi halul în care a văzut pe toţi arestaţii.

Înainte însă de a părăsi ţara, numitul va pune în curent pe D[omnu]l Ministru Vaida Voevod.

Cum acest domn, prin promisiunile făcute arestaţilor, agită în mare măsură spiritele muncitorilor, compromite conducerea ţărei şi întreaga administraţie, a mai avut curajul să defăimeze romàncele noastre spunînd că sunt depravate.

Suntem informaţi că mîine 30 a.c., doreşte să ia contact cu conducerea muncitorilor de la unele fabrici, fapt care ne deserveşte şi va produce nemulţumiri în rîndurile muncitorilor, încurajîndu-i la continuarea turburărilor reprimate pînă în prezent cu multă greutate.

Rugăm a dispune măsurile ce urmează să le luăm.

Inspector
ss. Ciuba

---

[14] Istrati va dezbate această chestiune în articolul: *Războiul dintre burghezie şi comunişti,* din seria celor publicate în „*Lupta*".

[15] Concluziile anchetei de la Lupeni constituie substanţa seriei de articole publicate de Istrati în ziarul „*Lupta*", demascînd în faţa opiniei publice adevăratele cauze ale « măcelului » de la 6 august, pe care noul guvern naţional-ţărănist îl califica cu ipocrizie drept « o nenorocire ». Articolele au apărut între 24 septembrie — 2 octombrie 1929, însoţite de fotografii-document, sub următoarele titluri: *Între Timişoara şi Lupeni* (I şi II), *Războiul dintre burghezie şi comunişti, Ce am văzut la Lupeni, Ce ascund Lupenii şi Valea Jiului, Raportul prefectului Rozvany, Exploatatorii minerilor, Cauza muncitorilor din Valea Jiului.*

Reproducem finalul primului reportaj *(Între Timişoara şi Lupeni)*, concludent pentru intenţiile investigaţiilor întreprinse de Istrati: « Fie-mi îngăduit să le spun pe şleau, în speranţa că cuprinsul lui va contribui, poate, să deschidă ochii oamenilor ce sunt azi la cîrma ţării şi prin aceasta să aline, fie cît de puţin, suferinţele celor mulţi din cari mă trag ». Pretenţia de a da sfaturi celor de la « cîrma ţării » se bizuie pe anumite iluzii pe care le-a nutrit Istrati în legătură cu noua guvernare naţional-ţărănistă. Tot Romulus Cioflec, în conferinţa amintită, ne informează că Istrati avea de gînd să culeagă informaţii din diferite izvoare, « înarmat cu cele mai bune intenţii la adresa „conducerii făgăduitoare a lui Iuliu Maniu" ». Investigaţiile vor spulbera însă şi această iluzie a îndătinatului visător.

107
Dosarul de la Siguranță

Ample note informative vor referi la timp asupra prezenței lui Istrati la Lupeni, semnalată la 7 septembrie 1929:

[F. 125]
[*Stampila Registraturii*]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI...
No. 79 143 11 Sept.[embrie]
Dosar Nr. 2 751
8 septembrie 1929

NOTĂ

Urmare raportului nostru telegrafic de [i]eri No. 1521, măsurile de pază pentru menținerea ordinei sunt suficient luate. N-a fost nevo[i]e de aplicarea măsurilor ordonate prin No. 43700/929 de [i]eri.

Se găsește în Lupeni d. Panait Istrate [*sic !*], ce posedă autorizația No. 11654 din August cor.[ent] [*sic !*] a D-lui Ministru de Interne Vaida Voevod. El este însoțit de soția d[octo]rului Almașu și profesor Romulus Cioflec din Timișoara, cari <numiții> au luat contact cu văduvele victimelor de la Lupeni și au vizitat și spitalul.

În ziua de 8 Sept[embrie] urmează <astăzi> să plece la Deva.

Efectivul trupelor este de 650 jandarmi la batalionul de instrucție Petroșani și 80 jandarmi la legiunea Petroșani. Absolut suficient. <așa că grănicerii din Deva ar trebui retrași>.

Liniște în întreaga regiune. <Se simte lipsa de agenți pentru informații după cum am raportat.>

ȘEFUL SERVICIULUI
ss. Popovici

[*Parafă*]
ziua 9, *luna* 9, 1929

Comunicat
p. Conf. ss. indescifrabil

No. 1539
4058 PrM
MI
[*Însemnare cu creionul*] **2SSMI**
SSPr. Corg
MM
9 Sept[embrie]
1929
Comunicat
ss. indescifrabil

[F. 126]

NOTĂ INFORMATIVĂ

[*Ștampilă*]
SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANȚĂ
PETROȘANI
No. **1542**
1929, *luna* — septembrie, — *ziua* 8

[*Ștampila înregistrării*]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI
GENERALE
No. 79 484—12 sept[embrie] 1929

[...]

În Lupeni au găzduit la hotel noaptea de 7/8 iar ziua de ieri, 8 crt., au luat contact cu o parte din muncitori, soțiile victimelor din ziua de 6 August cr., și au vizitat și spitalul cu care ocazie s-au interesat de cauzele care au determinat greva, modul cum a fost reprimată și în special viața muncitorilor față de criza de lucru și scumpetea

traiului. Au luat diferite fotografii ale văduvelor grupuri de muncitori și locul unde s-a petrecut incidentul sîngeros cu armata [16].

Voind a pătrunde în uzina electrică probabil pentru a o fotografia, au fost opriți de sentinelele din post și cu toate intervențiile făcute la Comandamentul Garnizoanei pentru a li se permite aceasta, au fost refuzați.

[I]eri, ora 14, au plecat cu trenul spre Petroșani unde intenționează să rămînă, însă în drum au primit o telegramă și renunțînd la vizita ce anunțase în acest oraș, au plecat la Deva.

ȘEFUL SERVICIULUI
ss. indescifrabil

D[omnu]lui Director General al Siguranței Statului București.

Contactul cu aceste realități, s-ar spune, a dat aripi inițiativelor militante ale lui Panait Istrati. Dacă nota informativă de la fila 127 face cunoscută organelor de resort vizita scriitorului la Brăila, unde « stă cîteva zile, interesîndu-se despre viața muncitorească din port», iar « de la Brăila va pleca la Galați în același scop», o telegramă cifrată de la Ministerul de Interne, datată: 18 septembrie, exprimă preocuparea autorităților în legătură cu proiectul lui Panait Istrati de a organiza un « nou partid al muncitorilor ».

[Antet]
MINISTERUL DE INTERNE
Nr. 59035-S—18 SEP.[EMBRIE] 1929

[F. 130]
[*Notat cu creionul*]
18.9.929
Cifrat
ss. indescifrabil

TELEGRAMĂ CIFRATĂ

D[omnului] Inspector Regional de Poliției [*sic !*]
Iași

Ziarul „*Universul*" din 18 septembrie a.c., publică un articol în care arată că Panait Istrati lucrează la organizarea unui nou partid al muncitorilor români [17] în care scop va veni la Iași.

Comunicîndu-vă cele ce preced, vă rugăm să urmăriți deaproape această chestiune, comunicîndu-ne la timp rezultatul.

DIRECTOR GENERAL AL POLIȚIEI
ss. indescifrabil

Iată răspunsul:

[F. 133]

[Telegramă Expres din Iași]

La ordinul dumneavoastră No. 59035/929 raportez că în adevăr scriitorul Panait Istrati și-a anunțat sosirea la Iași, unde-l va găzdui Mihail Sadoveanu. Data, scopul

---

[16] Romain Rolland va fi pus la curent cu evoluția anchetei: « Mă voi sili să-mi fac pasionanta mea datorie aici chiar, cerînd pedepsirea vinovaților, ca și reparații față de orfani, dar mă îndoiesc de eficacitatea agitației mele. Ah, pentru ce nu mai suntem pe vremea haiducilor, să înfundăm codrul cu vreo sută de voinici și să cădem asupra brutelor sîngeroase, răzbunînd cel puțin pe cei care au dreptul să nu mai creadă în justiția pămîntească ».

[17] O simplă bănuială pe nimic fondată a autorităților polițienești? Un proiect ambițios care înflăcărează imaginația sentimentalului scriitor? Fila 118 a dosarului atestă că un asemenea gînd l-a frămîntat și-n perioada șederii la Timișoara. În noaptea de 2—3 septembrie, ar fi avut loc o întrunire în casa avocatului Stein, în cadrul căreia, Istrati i-a chestionat pe cei prezenți în legătură cu posibilitățile de înființare a unui « singur partid muncitoresc ».

venirei și eventuala activitate politică ce o desfășoară în localitate o vom raporta la timp.

INSPECTOR REGIONAL
ss. Măcelaru

Și finalul acestei prezumtive acțiuni a lui Panait Istrati:

[*Antet*] [F. 145]
ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
IAȘI
Anul 1929, *luna* septembrie, *ziua* 30

NOTĂ INFORMATIVĂ

DIRECȚIA GENERALĂ A POLIȚIEI DIN BUCUREȘTI

[...]
D[omnul] Panait Istrati a renunțat să mai vină la Iași, și conducătorii respectivi nu au primit pînă în prezent nici un fel de instrucțiuni cu privire la organizarea partidului muncitoresc român.

INSPECTOR REGIONAL
ss. C. Dimitriu

Nu va fi singura intenție pe care Panait Istrati nu reușește s-o ducă pînă la capăt. Un alt moment înregistrat în dosar este legat de proiectul nefinalizat al unei conferințe pe care urma s-o țină la București, în sala „Tomis". Cauza eșuării acestei dorințe? Rumoarea pe care o stîrnește, în cercurile extremiste, anunțarea prezenței sale la festival.

[F. 142]
[*Antet*] *Anul* 1929, *luna* septembrie, *ziua* 27
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI ȘI
SIGURANȚEI STATULUI
BRIGADA I-a

[*Notat cu cerneală*]

Comunicăm față de cele publicate în ziarele „*Epoca*" și „*Ordinea*" cu privire la Panait Istrati[:] Brigada C va căuta să se informeze precis dacă nu cumva persoane interesate s-ar deda la acte de violență [18] cu ocazia conferinței de la 6 octombrie.
[*Notat ulterior*]: S-a [*sic !*] luat la timp măsuri.

NOTĂ

Pe străzile Capitalei s-au afișat anunțuri cari comunică, că Duminică 6 octombrie la ora 4 p. m., în sala „Tomis" va avea loc un festival cultural, organizat de ziarul „*Proletarul*". Festivalul va fi prezidat de Dr. Ghelerter, iar Domnul Panait Istrati va conferenția despre „Între frumusețile artei și eliberarea omului".

---

[18] Romulus Cioflec susținea, în conferința amintită, că «dacă mai întîrzia mult în țară, putea să fie asasinat. Și anume, la instigațiile unor ziare — și cîte erau dezinteresate, chiar dacă tăceau? — și instigații tot împotriva „omului sovietelor"». Fapt e că Istrati, scuzîndu-se că nu mai are timp să se oprească la Timișoara, îi scria: «Cauza: sunt grozav de urmărit... Aseară, însuși Ioanițescu mi-a trimis vorbă că studenții „creștini" umblă să mă omoare. Și era adevărat: toată seara și toată noaptea pînă la unu mi-au ținut calea pe Dragoș-Vodă și au băut la o cîrciumă lîngă noi, urlînd și arătînd revolverele».

Ultimele documente din anul 1929 dovedesc, o dată în plus, neliniştea de care fuseseră cuprinse autorităţile şi dorinţa lor de a-l vedea cît mai grabnic plecat.

[F. 154]

„BRIGĂZILE CENTRALE"

Brigada a III-a
12 Octombrie 1929.
[Nr. inregistrare] 65 291 – S – 12 Octombrie 1929

TELEGRAMĂ

Poliţiilor de frontieră: Jimbolia, Curtici, Halmei, Episcopia Bihorului, Grigore Ghica-Vodă, Constanţa.

Raportaţi telegrafic dacă Panait Istrati a ieşit din ţară.

DIRECTOR GENERAL AL POLIŢIEI
ss. M. Stan Emanuel

Dacă celelalte puncte de frontieră anunţă că «individul» Panait Istrati nu a ieşit din ţară, şeful Poliţiei Curtici raportează, spre liniştirea Siguranţei Statului:

[F. 156]

[*Antet*]
MINISTERUL DE INTERNE
POLIŢIA PUNCTULUI DE FRONTIERĂ
C U R T I C I
No. 3 242
1929 *luna* Oct.[ombrie] *ziua* 10.

[*Ştampila registraturii*]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIUNEA POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI G[ENERA]LE
No. 090840 14 Oct[ombrie] 1929
Dosar No. 2 751

13 921
Văzut
ss. indescifrabil

DOMNULE DIRECTOR GENERAL

Urmare raportului nostru telegrafic No. 2182 din 22 August cor.[ent] [*sic !*] şi potrivit ordinului Domniei Voastre telegrafic cifrat No. 60114/929, avem onoare a vă raporta că *în cursul nopţei precedente cu trenul orient expres a* [*i*]*eşit din ţară prin acest punct, scriitorul Panait Istrate,* [*sic !*] *avînd destinaţiunia* [*sic !*] *Paris.*

De asemenea cu acelaşi tren au mai [i]eşit din ţară Domnii: Subsecretar de Stat Aurel Dobrescu cu Doamna, soţia Domniei Sale, şi Emil Haţieganu profesor universitar.

ŞEFUL POLIŢIEI CURTICI
POLIŢAI
ss. N. V. Demetriad

DOMNIEI SALE
DOMNULUI DIRECTOR GENERAL AL POLIŢIEI GENERALE A STATULUI — BUCUREŞTI

(Transcrierea documentelor: Diana CRISTEV)

CONFESIUNI EPISTOLARE

Dedic prelucrarea de față
amicului meu
Iacob Rosenthal
căruia i se datorește, în întregime,
apariția mea în literatura română
Panait Istrati

Masevaux Iunie 1925

«...anul trecut, numai tu și Rolland știați de mine»

DIN VASTA CORESPONDENȚĂ DINTRE Panait Istrati și Gheorghe Ionescu, prietenul în a cărui casă a locuit la Paris, publicăm trei epistole din perioada 1924—1925, cînd scriitorul se pregătea să revină în România, după o absență de 10 ani.

Istrati se întorcea în țară cu faima unui scriitor cunoscut, ale cărui povestiri pitorești produseseră senzație în lumea literară a Parisului și, favorizat de larga circulație a limbii franceze, dincolo de hotarele acestei țări. Bucurîndu-se de girul unei personalități de prestigiul lui Romain Rolland, opera sa are rara șansă de a cunoaște « un succes » care a « devenit atît de repede universal », neașteptata carieră a scriitorului român fiind caracterizată în raportul pe anul 1924 al editurii „Rieder" care-i tipărise volumele, drept « o aventură remarcabilă ».

Răsunătorul succes al lui Panait Istrati nu stîrnește însă aceleași elogii în rîndul unora dintre confrații săi din România. Voci de mare autoritate în epocă, ca N. Iorga de pildă, lăsînd de-o parte farmecul incontestabil al povestitorului, exprimă judecăți deosebit de severe la adresa autorului Kirei Kiralina [1], *acuzînd presupusul sens imoral al cărții. O adevărată campanie de presă, susținută de critici improvizați* [2] *și gazetari obscuri, se abate asupra scriitorului și a operei sale.*

Publicațiile de stînga, însă, l-au întîmpinat pe Istrati cu mult entuziasm, manifestîndu-și simpatia față de noul « mesager al maselor exploatate », atitudine favorizată și de activitatea desfășurată înainte de plecarea lui din România, ca « luptător socialist și ziarist la gazetele muncitorești săptămînale » [3]. *Alături de mari personalități, ca M. Sadoveanu și T. Arghezi, care în scrisul lor au salutat prezența autorului* Kirei Kiralina, *se înscrie și suita de articole elogioase apărute atunci în revistele* „Adevărul literar și artistic", „Omul liber" *și* „Facla", *care publică, de asemenea, și ample fragmente din povestirile istratiene.*

În scrisoarea din 23 septembrie 1924, Panait Istrati îi relata cu bucurie prietenului Gheorghe Ionescu că Iacob Rosenthal, directorul ziarului „Adevărul", *îi solicitase o colaborare permanentă, asigurîndu-i un onorariu de 1 000 de franci lunar. Vorbind despre succesul său în România, Istrati își manifesta entuziasmul pentru buna primire din partea publicului românesc, ce-l asaltează zilnic cu o corespondență căreia abia îi poate face față. Repetă plin de bucurie cuvintele lui Rosenthal: « ești omul cel mai înjurat de la noi și cel mai admirat. Dă-i înainte, banditule. De azi în șase luni ai să fii șeful unei noi școli », neuitînd să adauge că același lucru îl afirmă și publicistul italian Adriano Tilgher, fin exeget al operei sale.*

---

[1] *„Ramuri"*, nr. 14—15, 1924.

[2] Cităm, în acest sens, intervenția lui Al. Cazaban, apărută sub titlul: *Un Gorki căruia îi zice Istrati*, în *„Viitorul"*, din 18 iunie 1924.

[3] Cf. Ion Pas, *„Omul liber"* nr. 12, 1924—1925.

Rîndurile de față ni-l înfățișează, de asemenea, pe Panait Istrati în plină efervescență creatoare, antrenat în elaborarea unor importante cărți. « Am terminat pe Kir Nicolas, *augmentat, și o bucată nouă,* Une nuit dans les marais. *Vor apare în volum împreună cu* Codin *chiar în iarna asta, cînd vom avea deci trei volume în franțuzește și un volum inedit,* Trecut și viitor, *în românește, ca să țină de urît* Kirișoarei », *care încă din septembrie 1924 atinsese 20 000 exemplare.*

În afara preocupărilor literare, corespondența aduce o mărturie în plus despre lupta permanentă a scriitorului cu greutățile vieții, lipsa de bani, neînțelegerile sale cu editorii. Pentru a pune mîna pe manuscrise și a-și putea publica cărțile sale în România, trebuie să recurgă la fel de fel de tertipuri, editura pariziană „Rieder“ impunîndu-i « niște condiții draconice [...] care-mi dărîmă afacerea cu Rosenthal ». Acestea erau împrejurările în care Istrati se pregătea să se întoarcă în țară, întrucît apariția volumului Moș Anghel *« cere neapărat prezența mea acolo dacă vrem să iasă ceva curat ».*

Într-un limbaj viu și colorat, de o sinceritate frustă în prezentarea dificultăților materiale ale scriitorului, epistolele de față dezvăluie permanentele legături spirituale pe care Istrati le-a menținut tot timpul vieții sale cu mișcarea literară românească, de care nu s-a considerat niciodată desprins.

Maria SOVEJA

I

Mascvaux, le 23 IX/1924

Cred c-am să mă duc la Nisa de-aici direct
Via Luisse Italia — Ventimille.

Dragă Gheorghe,

Am primit ultima ta scrisoare. Iată și un cec de 1000 de fr. un... miliard de biștari, care cine știe cîte vaiete de muncitori români închide.

Plătește creștinului care m-a îndatorat și mulțumește-i din parte-mi.

Am primit ieri 1500 fr. de la Rosenthal [1], care se ține bine de căruță. Din ei îți trimit mia de față. El îmi oferă o mie de franci pe lună ca să colaborez regulat la *„Adevărul literar“*, care face un tărăboi nemaipomenit cu Panagaki și-l aruncă în capul tuturor gîscanilor de-acolo. Îmi scrie pe fiece zi, oameni de toate clasele urcă scările *„Adevărul“*-ui și cer adresa mea. Primesc o corespondență nebună, unele chiar prin poșta aeriană.

« Ești omul cel mai înjurat de la noi și cel mai admirat » îmi scrie el. « Dă-i înainte, *banditule*! De azi în șase luni ai să fii șeful unei noi școli ».

Asta o afirmă și un critic italian. Am dat să facă traducere la „Rieder“ sau „Pizier“.

---

[1] Iacob Rosenthal, directorul *„Adevărul“*-ui. În 1925 va înființa editura *„Renașterea“*, anunțînd planuri vaste privind editarea lui Panait Istrati. Dealtfel, aici a apărut volumul *Trecut și viitor*.

Rosenthal scoate în volum tot ce s-a publicat de mine în românește, la care se va adăuga un articol: « Autobiografia, *Trecut și viitor* », pe care-l scriu acum.

Ai redeșteptat clasa muncitoare, îmi mai spune el.

Dar ceea ce e și mai frumos, e că am cu mine și pe studenți, ba chiar și pe cei mai mari scriitori de la noi ca: Sadoveanu, Eftimiu, foști directori ai Teatrului Național, pe Pătrășcanu, Agârbiceanu și alții.

Am însă mai presus de toate străinătatea. Posed o scrisoare autografă de la octogenarul nostru Georges Brandes [2], care a scris și lui Rolland admirația sa. Apoi Jeanne îmi scrie că ultimul număr al „*Nouvelle Revue Française*" (caută-l și trimite-mi-l imediat) mi-a consacrat un studiu unde mă compară cu marele Joseph Conrad al Angliei. Bloch îmi scrie turbat că *Cosma* este un chef d'oeuvre « *que pas un sans-cuillard de la littérature parisienne ne saurait même concervier* » *1. *La Société academique d'Histoire Internationale* îmi oferă să-i fiu membru. Și așa mai departe. (Dați-vă în lături!!!) În fine, merge bine. N-am loc să-ți spun tot ce primesc aci în fiecare săptămînă.

Am terminat pe *Kir Nicolas*, augmentat, și o bucată nouă: *Une nuit dans les marais*. Vor apare, în volum, împreună cu *Codin*, chiar în iarna asta, cînd vom avea deci trei volume în franțuzește și un volum inedit, *Trecut și viitor*, în românește, ca să țină de urît *Kirișoarei*. Va urma imediat *Sotir* [3] în volum, a cărui suită o scriu acum. Vezi cîtă muncă și cîtă realizare? Și ia gîndește-te că în Juillet *2, anul trecut, numai tu și Rolland știați de mine. *Je ne connais pas de succés si immediatement universel* *3, îmi scrie sorcierul *4 de la Villeneuve, pe care-l voi revedea cu Ana în noiembrie, cu o miișoară pe care mi-o oferă Rosenthal expre ca să-i trimit *Un entretient avec R. R.* *5 și o fotografie. Rolland a convenit. „*Tout la villa Olga*".

II

Nice, le 1 mars 1925

Iubite Gheorghe,

Té însărcinez cu o misiune foarte importantă de care trebui va să te achiți imediat, *sur le champ* *6!

Să te duci pe loc să găsești pe Jean Richard Bloch, fie la „Rieder", fie, mai curînd, la el acasă: 113 Bd. Beaumarchais, premier étage, porte à droite (à gauche c'est sa cuisine, tout l'étage est a lui) *7.

Să-i dai scrisoarea aci alăturată, în care, după cum vei citi, îi cer manuscrisul *Les Haïdoucs*, precum și cele două nuvele: *Une nuit dans les marais* și *Kir Nicolas*. Motivul pentru care le cer e că vreau să fac cîteva modificări importante, atît lui *Les Haïdoucs* cît și celorlalte. Ascultă: să-i spui să ți le dea *séance tenante* *8, căci tu pleci la Nisa pentru opt zile, *pleci immediat* (soit-disant) *9, deci să ți-l dea chiar dacă n-a terminat să-l corijeze. Apoi să le păstrezi la tine, să nu mi le trimiți. De misiunea asta trebuie să te achiți *côute que côute* *10! Iată de ce e vorba:

Un mare conflict se ridică între mine și Rieder. Canalia asta îmi impune niște condiții *draconice* pentru autorizația pe care i-o cer ca să mă lase să fac ce vreau cu căr-

---

[2] Relațiile epistolare dintre cei doi au fost mult mai vaste, ilustrînd aspirațiile și încrederea fermă într-o lume viitoare, mai dreaptă, care-l animau pe Panait Istrati.

*1 — ... pe care nici unul din neputincioșii literaturii pariziene n-ar putea măcar s-o conceapă.

[3] Povestirea a apărut mai întîi în „*Adevărul literar și artistic*", nr. 200, 201 și 202/1924.

*2 — ...iulie...

*3 — Nu cunosc un succes care să fi devenit atît de rapid universal.

*4 — vrăjitorul...

*5 — O convorbire cu Romain Rolland.

*6 — ...imediat!

*7 — Bulevardul Beaumarchais nr. 113, etajul întîi, ușa din dreapta (la stînga este bucătăria, tot etajul îi aparține).

*8 — ...pe loc...

*9 — ...vorbă să fie...

*10 — ...fie ce-o fi!

țile mele în România. Or, eu fac acum un contract de asociație cu Rosenthal care îmi aduce cinci mii de franci la încheiere și între o mie și două mii pe lună. E un viitor pentru noi toți, dar pentru asta e nevoie ca Rieder să se dezintereseze de opera mea în România contra unei sume de o mie de fr. pentru fiecare volum tradus de mine și editat de noi. Or, Rieder îmi cere trei mii de fr. numai pentru el, și mai vrea 10 la sută pentru tot ce vom trage. Asta e o obrăznicie din partea unui om care m-a legat cu un contract de adevărată mizerie și care nu face nimic ca să profite de succesul meu. Eu îi cer deci, conform unui articol din contract, să mă lase barem să profit în România de acest succes.

El îmi opune niște condițiuni cari] îmi dărîmă afacerea cu Rosenthal, *îmi sparge paharele*!

Acum sunt gata să-l frec. Eram să plec azi la Paris ca să-mi cer manuscrisurile cu diplomație grecească, sub pretextul legitim de autor că vreau să fac modificări *Haiducilor*. Și cu ocazia că tu vii la Nisa să mi le aduci și pe cele două nuvele, căci vreau să le modific și pe ele. Apoi, o dată în posesia manuscriselor, îl voi face eu pe moș Rieder să joace tontoroiul.

Caută să ai a face numai cu Bloch, care posedă manuscrisele, și vezi să fii calm, diplomat, fă pe Bazil și pune mîna pe norocul nostru. Apoi închide-le cu nouă lacăte și telegrafiezi: *Reçu manuscris**[11], pe adresa: Rosenthal, 5, rue Meyerbeer. Să știi că dacă nu faci asta voi fi nevoit să vin pentru trei zile la Paris și atunci vom avea 500 fr. aruncați pe fereastră, căci în trei săptămîni vom fi la Paris definitiv.

Însă un lucru: răscolește la tine, caută contractul meu cu Rieder, pe care nu-l găsesc la mine, și trimite-mi-l recomandat. Iar dacă nici tu nu-l ai, atunci înseamnă că e la Masevaux, și să te duci, după *obținerea manuscriselor*, să ceri o copie *séance tenante**[12].

Înțeles răcane? Să trăiești! Dar să știi că sunt foarte amărît de conflictul acesta. Am pierdut somnul și pofta de mîncare. Vă sărut,

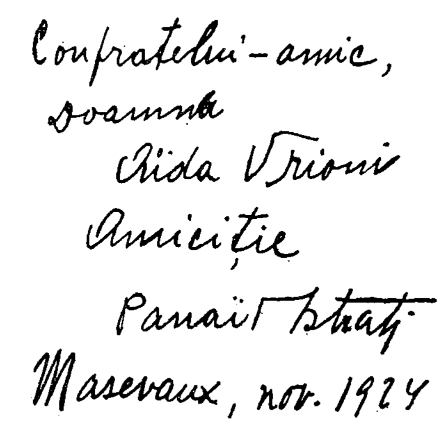
PANAIT

III

Niederbruck, 6 iulie 1925

Dragă Gheorghe și Ștefan,

Aci alăturat, cîteva tăieturi din presa română privitoare la succesul volumului românesc. Veți găsi un volum dedicat lui Mîndreanu, precum și un portret din journal. Vi le trimit în plic imprimé, căci costă prea mult sub plic închis.

*11 — Primit manuscrisul.
*12 — ...pe loc.

În scrisoarea de față veți găsi misiva lui Romain Rolland. Să vă îmbătați turtă și să aprindeți niște țigări groase... căci ceea ce spune vrăjitorul despre *Haiduci* e mai formidabil decît ce-a spus despre *Kira*. Citiți-o, ambalați-vă și trimiteți-mi-o înapoi căci am nevoie de ea.

Și acum, dragii mei Ghiță și Fănică, pregătiți-vă să ascultați ceva neplăcut, atît pentru voi, cît și pentru noi cei de aici.

Plecăm în România peste o săptămînă. Nu din plăcere, ci de nevoie. Volumul *Moș Anghel* cere neapărat prezența mea acolo dacă vrem să iasă ceva curat. Rosenthal îmi impune în trei scrisori să vin imediat ca să ne punem de acord și să supraveghem imprimarea. I-am telegrafiat că plec îndată ce primesc cele două mii de franci de cari mi-a vorbit.

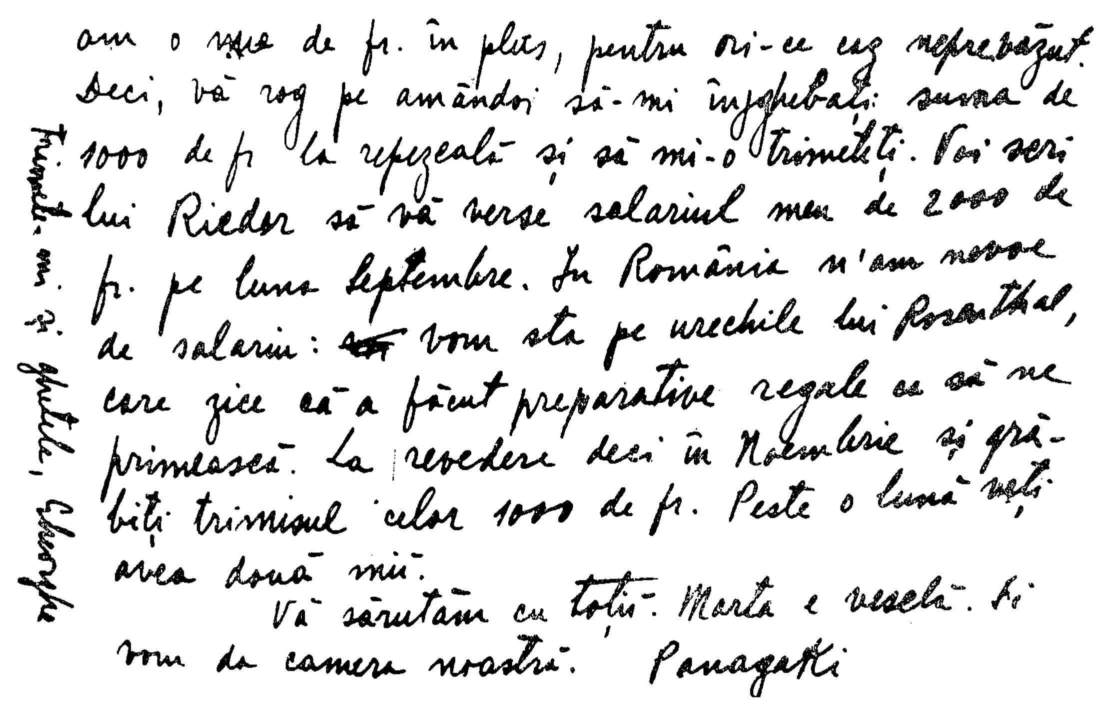
Dar iată încă o belea: două mii de fr. e prea puțin, *prea just*. E numai costul drumului. Nu pot să plec cu Ana fără să am o mie de fr. în plus, pentru orice caz neprevăzut. Deci, vă rog pe amîndoi să-mi înjghebați suma de 1000 de fr. la repezeală și să mi-o trimiteți. Voi scri lui Rieder să vă verse salariul meu de 2000 de fr. pe luna septembrie. În România n-am nevoie de salariu: vom sta pe urechile lui Rosenthal, care zice că a făcut preparative regale ca să ne primească. La revedere, deci, în noiembrie, și grăbiți trimisul celor 1000 de fr. Peste o lună veți avea două mii.

Vă sărutăm cu toții. Marta e veselă. Îi vom da camera noastră.

PANAGAKI

[P. S.] Trimite-mi și ghetele, Gheorghe.

Mai trimite-mi și mie un pur-fil pentru Chrisoveloni, pe care l-am uitat.

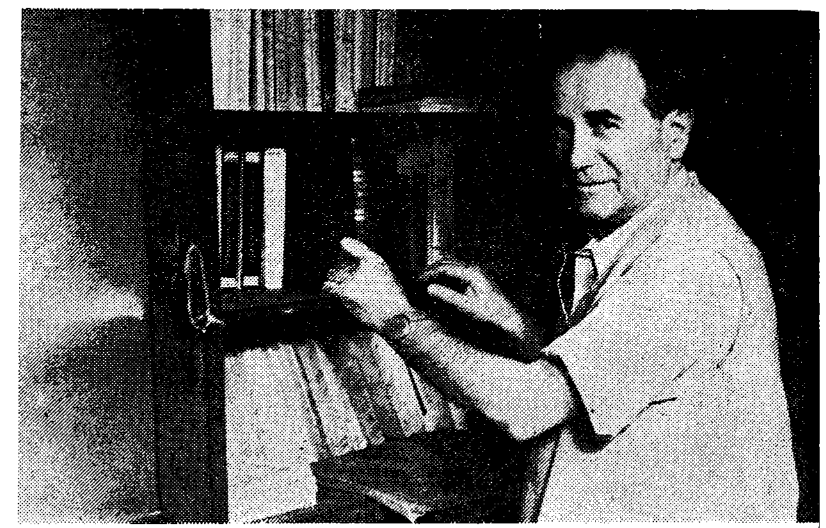

am o mie de fr. în plus, pentru ori-ce caz neprevăzut. Deci, vă rog pe amândoi să-mi înjghebați suma de 1000 de fr la repezeală și să mi-o trimeteți. Voi scri lui Rieder să vă verse salariul meu de 2000 de fr. pe luna septembre. In România n'am nevoie de salariu: vom sta pe urechile lui Rosenthal, care zice că a făcut preparative regale ca să ne primească. La revedere deci în Noemvrie și grăbiți trimisul celor 1000 de fr. Peste o lună veți avea două mii.

Vă sărutăm cu toții. Marta e veselă. Îi vom da camera noastră. Panagaki

Trimete-mi și ghetele, Gheorghe

PER ASPERA...

Camil PETRESCU

*DE LA CAMIL PETRESCU NE-AU RĂMAS multe manuscrise care pot reconstitui, azi, pentru noi, laboriosul proces de creație al marilor sale opere *. Dintre ele, poate mai important este cel pe care însăși mîna autorului a scris:* Proiect de roman nerealizat.

Este vădit că acest manuscris depășește etapa incipientă, de documentare, de strîngere a materialului brut. Chiar cînd, în unele capitole, apar doar note succinte, ele se constituie într-un tablou unitar, străbătut de o idee limpede. Cît despre paginile aproape finite, ele, probabil, ar fi fost transpuse aidoma în opera definitivă. Apar, cu alte cuvinte, primele nuclee ale romanului care se prefigurează, împărțit în capitole distincte (după un timp, Camil Petrescu le spune Cărți, *intenționînd, desigur, să le extindă), cu titluri precise, care indică o structură epică bine conturată.*

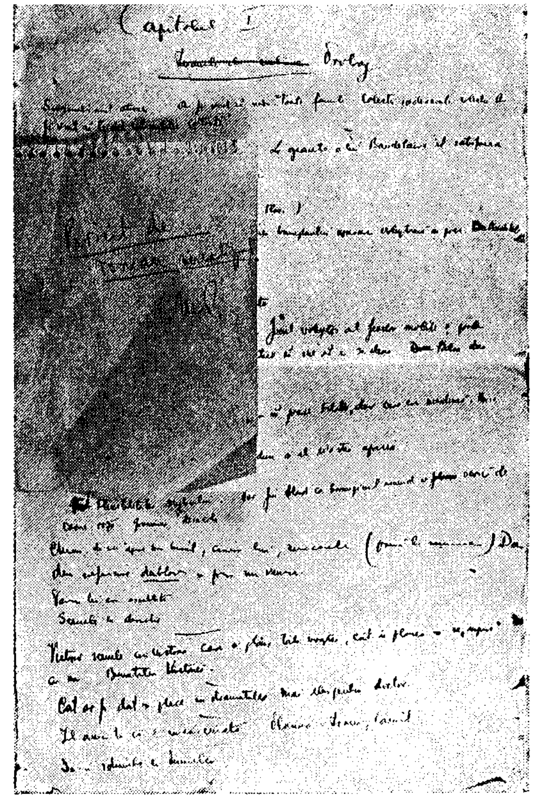
Din toate paginile manuscrisului se degajă impresia că Proiectul de roman... *are un pronunțat caracter autobiografic. Și nu numai din cauză că printre personaje figurează și* Camil, *cît mai ales din autenticitatea relatărilor, din descrierea interioarelor, din reacțiile personajelor. Acestea din urmă, aparținînd lumii teatrului, presei și literaturii își păstrează numele modelelor din viață, ca de exemplu* Filotti, Talian, Ciprian, Lovinescu — *sau sînt « existențe » din lumea cunoscută, cum s-ar părea că este* Octav, *un alter ego al autorului.*

În tot cazul, personajele aparțin, după expresia scriitorului, « aceleiași familii de spirite cunoscute » din celelalte opere ale lui Camil Petrescu. Sînt și ele conștiințe problematice în căutarea absolutului.

Deosebit de intersantă este problema datării manuscrisului. În mod evident, mediul ambiant aparține Capitalei, pe care o recunoaștem atît în numele străzilor, cît și în atmosferă. După părerea noastră, Proiectul de roman... *a fost început îndată după apariția* Patului lui Procust, *adică prin anii 1934—1937, în tot cazul, înaintea celui de-al doilea război mondial, căci scriitorul, evident, nu l-ar fi putut omite. Dealtfel este și perioada în care se afirmă în viața publică românească personalitățile reale menționate în roman.*

---

*Vezi, spre exemplu, articolul: *Camil Petrescu — de la documentare la marile creații*, semnat de noi, în „*Contemporanul*“, nr. 30 (1137), vineri, 26 iulie, p. 3, anul 1968.

Manuscrisul de față ar fi deci o continuare a Patului lui Procust.

Rămîn însă chiar și așa unele amănunte neclare. Chiar în primul Capitol *apare mențiunea: « Lectura* Actului venețian *întreruptă ». Or, se știe că un act din această piesă a fost scris în anul 1919. Întregirea pînă la trei acte s-a făcut în anii 1945 — 1946 (vezi* Addenda la Falsul tratat*). Despre ce lectură este vorba? De o lectură a primului act, în anii imediat următori primului război mondial, sau de o lectură a piesei integrale? Presupun, în urma argumentelor expuse mai sus, că este vorba de lectura primului act, cel din 1919, în comitetul de lectură al Teatrului Național, în vederea angajării acestei piese pentru o eventuală reprezentare, în deceniul 1930 — 1940.*

Al. BOJIN

Capitolul I

Prolog

< *Înainte de iubire* >

Senzualismul atroce. Ar fi vrut să aibă toate femeile. Colecții, adevărate colecții. Ar fi vrut să le știe intimitatea la toate.

Vizita muzeele. Rubens era idolul lui. *La geante* a lui Baudelaire îl satisfăcea. Prietenii îl tachinau cu femeile grase. Era iubit de cele slabe. (*Luceafărul*, Flo[rin]). Îmbrățișarea. [...]

Vițelușa cu surîsul ei de femelă fericită.

Urmărea femeile cu șolduri mari pe stradă. Jocul voluptos al feselor mobile și grele. Visa o femeie cu carnea ca de gutuie să vie să i se dea. Poate d[oam]na Franasovici.

Aventura cu femeia ambasadorului.

O actriță în scena cu care îi plăcea să joace Filotti, dar care era meschină. Nu-i admitea succesul. Scena cu Talian.

Scena cu femeia L.M. care i se dăduse și el n-o aprecia. Margareta și vizita de acasă.

Flexibilitatea mijlocului. Păr fin blond ca borangicul ascunde o scoică de carne roză. Grăsimea de-acolo.

Chiar de aci apare bine Camil, cariera lui, succesele (pînă la renume). Dar din nefericire dublura și presa nu venise.

Părerea lui era ascultată.

Scenele de direcție.

Victoria — scenele cu Victoria care a plîns toată noaptea, cît îi plăcea să se « supere » cu ea. Bunătatea Victoriei.

Cît ar fi dat să plece în străinătate, mai ales pentru doctor.

Îl anunță că e însărcinată. Planuri: Ioana, Camil.

Să-și schimbe ea numele.

Lectura *Actului Venețian* întreruptă. Neliniștea cauzată de servitoare. Cînd i se dă cu prietenii ei acolo. Masa la Mura. Vizita Natașei la Lazăr. Cînd vine întîia oară la el îi aduce flori. Răscolește casa ca un șoarece. Ce-ți face maimuța? La hotel... Domnule, dar frumoase mai sunt.

Capitolul II

Primele timpuri — convorbirile.

Cărțile: D'Annunzio, Wilde, Ana Karenina, Le Garçonne, Versuri, Hamlet, Vagabonde.

Povestește greutățile de la repetiție cu un autor imbecil.

Lipsa de parale. Viața lor, mofturile și artificiile pentru că ei nu au rezolvat problema de a face [pe] amanții nobili luptînd (nu neglijînd-o) cu lipsa de bani. E ca și cînd ai face o statuie fără stomac, frumoasă. Ei simplifică viața, îi ocolesc greutățile. Părerile despre plagiat. (Tocmai se discută cazul lui Cezar Petrescu). [...]

Îi miroase gura. I s-ar fi părut o infamie să gîndească asta despre ea, fără să i-o spuie. În schimb, fu foarte jignit cînd află că ea nu a spus. Suferea de lipsa de confort cînd iubea.

Rochii, creme. Ferentari, ajunsă seara. Cînd i s-a părut că Jeles le-a condus acasă. Cum nu s-a uitat și a trecut și peste ideea că are flori albe. Cum totuși căuta să se convingă. Surîsul de copil. Vocea emoționată... Roșeața din obraz cînd vorbea.

Scena din prima seară cu vinul, cu sărutarea. Loialitatea lui între ele trei. Așteptările nervoase. Flori, privește camera cu bucurie. El ar vrea să știe dacă e ovreică. Impresia de fragedă nevinovăție, tinerețe, loialitate de 18 ani. Mirosul gurii. Ar fi vrut s-o știe nemțoaică, sprijinindu-se printr-o mică moștenire. Prietenele care îi poartă rochiile, îi ia[u] masa, dar îi cumpără ciorapii. Generozitatea ei. Pasiunea. El nu o iubește (o lasă și doarme). Întîrzie. Vine la orice oră vrei, <dar> te așteptai. Descoperă că una din fete își scrisese numele lui pe brățară. Vrea să-i facă dar o centură. Scrisoarea toată publicată. Geamurile luminate. Se sperie cînd el, uitînd batista, ea îl strigă să și-o ia. Consultă pe prieteni. Nu are încredere în doctorul ei.

Cartea II

Ieșea seara de la Fundație. Fusese o conferință oarecum mondenă, veni[ră] la parter deci multe femei, dintre care unele probabil se interesau de aproape de feluritele subiecte generale și la modă.

Cînd să traverseze, uluit puțin de zgomotul de trăsuri și clopot de tramvaie, fu luat de o mînă mică și prietenoasă. Erau două fete micuțe ca două grizete. Le recunoscu cu tot întunericul. Era o scriitoare blondă cu aspect de copil și o prietenă a ei — brună — pe care le întîlnise adesea pe culoarele teatrului. Avea, cea blondă, o piesă, pe care încerca s-o treacă prin Comitet. Pe Octav nu-l interesau prea mult, pentru că erau mici de statură și fine.

Acum mergeau alături pe stradă, fără îndoială cea mai specific și mai rezumativ bucureșteană: intelectuală, căci duce de la Universitate la Fundație și se mai numește și Academiei; autoritară, căci chiar acum treceau prin dreptul ferestrelor luminate ale Ministerului de Interne (și prezidenția Consiliului de Miniștri); centrală, aproape lipită de Calea Victoriei, cu trei hoteluri dintre cele mai vechi ale Capitalei; trei restaurante dintre cele mai tipic bucureștene; prăvălii ca un colț din Lipscani, tramvaie; un hotel de cocote care făceau trotuarul disputîndu-și-l cu femeile cinstite care ocoleau compromisa Calea Victoriei și, în sfîrșit, argument decisiv, era plină de gropi. Dar acum era o zi de primăvară, cînd lespezile strîmbe și colțuroase erau uscate, iar din mocirle numai albiile în asfalt. Cînd orașul pare occidental e frumos. Schimbară cîteva amabilități asupra impresiilor de la conferințe.

— Sunt destul de neserioase, d[omnișoa]ră. Un domn foarte cumsecade, de altminteri, adună temeinic paragrafe din diferite cărți citite, se trudește să le învețe pe dinafară și pe urmă le debitează în fața unor leneși, leneși simpatici ca d[umnea]voastră, e drept, care nu vor să meargă direct la sursă.

Nu o putea vedea, dar o simte lîngă ei și i se părea oarecum nouă vocea timidă cu inflecsiuni de aur.

— O, nu, d[umnea]ta ești răutăcios.

— N-am dreptate?

Și ea adaugă cu un zîmbet de copil (el îl simte tot din voce):

— Ba da, e adevărat că da...

Și după o pauză:

— Domnule Octav, vreau să te rog ceva, dar te rog să nu ne refuzi (adaose pluralul pentru că i se părea cu mai multă greutate, mai convingător).

El răspunse cu privirea, întrebător.

— Uite ce. Vino luni seara la noi. Ai să iei o cafea și dacă vrei mai stăm de vorbă. Octav bîlbîi un refuz (care fu luat drept acceptare) pentru că îi făcea plăcere această invitație. Și pe urmă banalitatea « dar să nu refuzi » era de o nevinovată frăgezime. Vocea ei era vie și plină de sevă ca un arbust.

— Dar să nu uiți. Poate că ai să uiți. Uite, am să trec eu pe la d[umnea]ta. Stai la Hotel Union (el ridică privirea surprins, plăcut surprins că îi știa adresa). Am să trec eu să-ți las un bilet ca să nu uiți.

Erau acum în dreptul hotelului și se despărțiră. Octav își aduse aminte că odată, pe cînd discuta cu cîțiva actori pe culoarele direcției, mica blondă urmărea cu o surprinzătoare atenție argumentele, surîzînd pentru că înțelegea.

Pînă luni fu de-aproape ocupat cu repetițiile piesei moderne și constată Duminică seara că ea nu trecuse să-i lase biletul. Fu puțin jignit, dar pe de altă parte se bucura oarecum. Ar fi vrut să fie biletul ca să poată trimite o scrisoare de scuze.

Era hotărît luni seara, mai mult ca oricînd, să nu se ducă. Și avea două motive, pe care se resemnase să le simtă temeinice și de-acum cronice.

Neliniștea de a fi orb într-o casă străină și eventualitatea unui interior de mici *[indescifrabil]*, cu masă rotundă în mijloc, cu scaune jumătăți de fotolii și cu mici șervețele brodate și fotografii în toate părțile.

Vizitele acestea cărora nu poți să le găsești tonul just al conversației erau pentru Octav plictisitoare.

Dar cînd găsi cartea de vizită feminină cu scrisul strîns și mare, se hotărî. Va merge pentru 15 minute, păstrînd chiar trăsura jos, și dacă va fi agreabil va anunța o vizită pentru altă zi.

După ce își făcu ghetele la ghereta din colț, dete unui birjar ghebos, cu un singur cal, adresa repetată pe bilet și se pregăti pentru drum lung către una din mahalale.

Se simțea, fără să vadă nimic prin siguranță, în fotoliul cu *[indescifrabil]* al trăsurii și simți după clopotul tramvaielor și viteza accentuată că trec prin dreptul universității.

După un singur ocol trăsura se opri.

— Aci?

— Strada General Florescu, 6, se aplecă spre el birjarul ghebos.

Fu cuprins de o mare descurajare. Era o curte ca de han, la colț cu două intrări. Cea de la drum, dintre corpurile de casă, părea să fie cu mai multe etaje. Se hotărî să se întoarcă acasă, dar în cele din urmă i se păru că nu ar strica să încerce, bîjbîind, să nimerească în labirintul de clădiri vechi, apartamentul pe care îl caută. Căci nu putea fi decît dintre cele vechi, cele cu un interior cum și-l închipuise el.

Cînd întrebă de numele fetei, o femeie cu un copil în brațe (o văzu, căci cădea lumina, cum sta în prag, puternic pe ea) îi spuse să urce în corpul nou la etajul II. Un băiat se oferi să-l conducă acolo. Urcă o scară de lemn și sună. Tresări ca la un zgomot de alarmă la zbîrnîitul formidabil (așa i s-a părut atunci) al soneriei.

Îl întîmpină o voce care fu singura lumină într-un antreu mic, ca de cămară de hotel, dar întunecos.

— Ai venit? Ai venit.

Și fu împins prietenește într-o odaie luminată ca ziua. (Aflase mai tîrziu că instalase, chit să ardă siguranța, 3 becuri, un dublu releu.)

Toate temerile i se împrăștiară mai întîi în apropierea sofalei pe care o luminau din trei părți lămpi puternice. Vedea ca ziua. Era un interior nu prea bogat, nici cu prea mult gust, dar simpatic. Cu sofa în colțul de lîngă fereastră, cu mescioare (Octav îl privea surprins), un pian și mai ales multe flori prin toate părțile. Se așezară destul de ceremonioși pe sofa.

— Credeam că nu ai să vii.

Minți, ca să dea explicații.

— Am fost toată ziua ocupat și nici nu credeam că ai să vii... Octav observa că erau trei fete în casă și ridică privirea întrebător.

— Natașa nu știe. Ai cunoscut-o cînd am stat de vorbă în fața lui Riegler. Natașa era o brună, de 17—19 ani, frumoasă și mai bine formată decît celelalte două.

(Cititorul e rugat să treacă prin corvoada acestor detalii, pe care la urma urmelor le poate sări dacă vrea).

Octav ochi un loc care i-ar fi permis să stea comod și mai ales să audă bine. Îl făcu să se simtă bine graba cu care fetele se apropiară de el pe sofa și sforțarea plină de firesc pe care o făceau ca să vorbească tare.

Întotdeauna începuturile de convorbiri sînt grele, căci trebuie să înceapă de la date climaterice sau biografice. De aceea nu rămînem decît lîngă acei sau acele care numai întrebînd « cît e ceasul » pun în voce atît sentiment, atîta culoare, cît nu pot pune într-un discurs întreg — spiritual bineînțeles — atîți acrobați ai frazei frumoase.

Vorbeau deci de programele teatrelor, despre cunoscuți, cu o grabă care dovedea mai mult interesul lor de a cunoaște preferințele lui decît interesul de a avea o judecată asupra cuiva.

Era o impresie de frumusețe familiară pe care o cuprindea interiorul acesta cu trei fete încolăcite pe sofa. Dar lui Octav îi plăcea mai ales pentru caracterul de boemă elegantă al lor.

— Ești cu familia d[umi]tale aci?

— Nu, mama mea e la Berlin. Stau singură, adică împreună, și ea (o arătă pe Natașa).

El se gîndi care ar putea să fie o amantă preferabilă dintre ele trei. Cea mai mică de statură, o brună, care îi țipa prea tare cînd vorbea și căuta cu intenție să frazeze, îi displăcea și prin aceasta și fiindcă era prea aspră. Cea blondă era prea fină. Avea ceva de păpușă (fără să i se pară prea frumosă în același timp). Privirile lui întîrziau asupra celei brune, ale cărei brațe pline de la umărul rotund promiteau niște șolduri frumoase. Octav se gîndi că era hotărît să stea numai un sfert de oră și de curiozitate se uita la ceas (fără intenția să plece). Pe figura blondei fu o impresie de surpriză neplăcută atît de categorică ca pe figura unui copil.

— Vrei să pleci? Te plictisești la noi aci?

Firește, conversația noastră nu poate fi interesantă.

Îi plăceau destul de mult ca să iasă din rezerva disprețuitoare sau ca să dea un răspuns aș zice spiritual (replica întoarsă ca o minge de tenis).

— Dar domnișoară, nici nu există « conversație interesantă ». Ce ar putea să fie o « conversație interesantă », o conversație în care se spun lucruri noi, pline de înțeles, pînă acum nebănuite. Dar în felul acesta, care conversație poate aduce ceva nou, măcar, cît aduce o carte mediocră. (Îl ascultau cu interes și surîzînd, un surîs care îl stimula, de surpriză pentru adevărul nou și paradoxal.) Uite, în privința asta, oamenii sînt perfect ridiculi. Domnul Georgescu și cu doamna se duc la perechea (i se pare vulgar și adaugă:) doamna și domnul Niculescu. Închipuiți-vă cam ce e « conversația » lor. Asta, bineînțeles, nu are să împiedice pe oricare din ei să gîndească: ai văzut ce proastă e cutare. Evident, pentru că în prostie sunt grade.

Atenția lor era atît de plină de o surprinsă simpatie, bucuria de a afla lucruri parcă noi, Octav simțea că fetele acestea îl admiră. Și-l admirau în tot ce făcea și în tot ce spunea.

De la D[umnea]ta învățăm atîtea.

E o atmosferă de admirație fără [*indescifrabil*].
Cum îți plac femeile?
De ce? Explicație: brațele-șoldurile.
Îmi place să beau vin (spunea ea ca o notăriță).
— Noi te iubim toate trei. Dar eu (vrea să zică: eu aș suferi dacă...).
— Sunteți niște mofturi toate trei. Niște adorabile mofturi.
— Ești un fleac mic.
— Fleac mic.
— Ei, poftim, un fleac mare.

Cartea 3 boala

Mîndria. El nu mai putea fi umilit. Omul iubit de ea era egalul celor mai mari. *Pentru ea* voia să treacă neapărat drept mare.

Superstițiile ca să nu o găsească mai bolnavă.

Menajamentele. (Ea tocmai atunci începe să dea dovezi de indiferență. Rîde cînd vin prietenele, nu-l mai întreabă: vii mîine?) El știe bine — sau îi e teamă că e vorba de o boală îndelungă.

Teama de tuberculoză, de peritonită.

Slăbește pe zi ce trece.

Mai multe zile ea nu-i spune că e bolnavă: știu că nu-ți plac bolnavele.

Servitoarea enigmatică.

Scena de la producție, încurajarea.

Întrebarea de unde ia bani... mizeria de a ști că ea e întreținută.

Minciuna ei că nu se petrece nimic: Poate că el e bătrîn și mai ales neputincios: (aliura perversiunii).

Trenul, slabă de abia merge. Lumina soarelui. Atenția celor din vagon. Prietenul care vrea să brieze.

Nădejdea nebună că schimbarea de aer.

El simte farmecul pădurilor, al albiei de pietre albe, al rîului ca atunci cînd era copil. Ca și atunci era ceva de întîia oară în călătoria asta. Întîia oară erau împreună în tren.

Visul lui de a avea o căsuță la țară... Să o vadă sănătoasă, să alerge prin rouă, să mulgă vaca de lapte! O căsuță curată. Să stea seara în cerdac.

Vizita noaptea cu doctorul ca să-i facă injecții de morfină.

Indiferența celorlalte. *Resemnarea* celoralalți. Nimic nu e bine făcut. Lumina îi vine în ochi, ghiața nu e sfărîmată. Scena aducerii (plecării) în sala de operație. Drumul de la Sinaia la București. El se miră de respectul pe care îl dă lumea ei și care n-ar putea fi dat unei cocote.

Dar uite că și ea singură speră. Camil citește *La dame aux Camelia. [sic!]*

Rahat cumpărat de... El suferă de această vulgaritate.

De multe ori ea însăși vorbea despre ea ca de o cocotă.

Dimineața cînd ea, cu rochie roz, cu șalul alb e pe targă.

El păstrează punga de ghiață.

El o salvează. Își dă seama că el a salvat-o.

Se duce chiar la Dominic, gîndul că i s-ar putea aduce ceva bun de mîncare.

Îi face bine că toți ai casei îl considerau ca amicul ei.

El simțea nevoia să vorbească despre logodnica lui.

Teama lui că a fost infectată de irigator. Dorința de o casă cu baie.

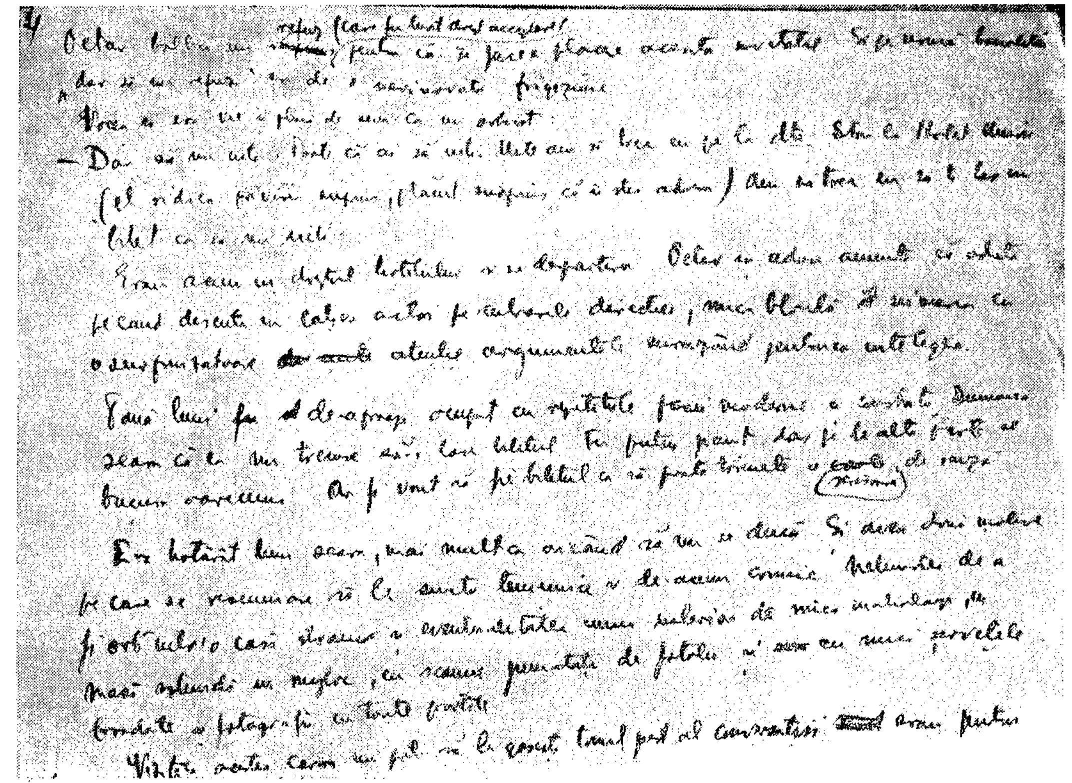
La țară, la un prieten, *în trăsură* el visează la ea. (Descrisă sincer natura și deodată intercalarea ei.) E cald, orașul miroase și femeia lui e sus, acolo, în descompunere.

* * *

(În agonie 10 scene — nu trebuie pe larg). Lipsa de interes pe care i-o arată toţi.
Plecarea la Tekirghiol.
Bătrîna.
Scena cu doctorul cînd a plecat.
Aşteptarea ei, care era *[indescifrabil]* în stradă.
Gelozia pe Frida.
Tenorul care avea să cînte şi să joace cărţi.
Mutarea (gîndul că se mută la o *[indescifrabil]* îl jicnea).
Scena de tandreţe.
Învaţă fără el.
Scena ei de gelozie: Cît m-ai făcut să sufăr! El îşi zicea: aş putea s-o fac să mă iubească oricînd.
El înţelese că totul s-a sfîrşit de cînd Paul plecă cu doctorul, în loc să stea cu el.
A fost persoana aci.
Popovici — Acum dacă nu mai sunt eu, moft să fie ea.
Nu pot să te văd, mă mut. Vin eu. (Vine degrabă.) A primit-o cînd ea s-a dus la sanatoriu şi el a coborît ochii roşii.
Scenele cu scrisorile.
Scenele la Lovinescu. Anunţa mereu că n-o mai iubeşte (cu nădejdea secretă şi *[indescifrabil]* că tocmai de aceea (are să vrea să termine).
Lipsa de poftă de mîncare.
Înţelege chiar spirala vicioasă a gîndirii. Ar fi vrut să se termine, dar infinit mai mult ar fi vrut să nu se termine. Starea actuală îl îngrozea. Se gîndea.
Scena cu trăsura pe Calea Victoriei, cînd o întîlneşte pe Regală.
— Ce-ţi aminteşti din toată iubirea noastră mai puternic?
— Scena cînd am fost la tine.
Urmărirea automobilului de la balcon.
Dragă, de aci încolo va trebui să eviţi amorurile aşa, prin surprindere, ai nevoie de atîta igienă.
— Nici nu mă dau eu aşa.
(*[indescifrabil]* unde «surprinde», ci «oriunde».)
Gîndul că nu mai e la curs.
Încercarea de a afla de la prietene. Rîsul lor suspect şi evaziv.
Analize complicate. Trebuie să nu mă mai gîndesc la ea. (Rupe scrisori şi o scoate din memorie.)
Cînd ea vine la teatru. El, descompus de groază, simte că nu are să poată juca. Infamia ei.

Cartea IV Agonia

Ar fi în stare să-şi dea rendez-vous în faţa lui...
Şi de infamia asta ar fi în stare!
Nenumărate superstiţii. (Străzile, anume.) S-o aştept! (O fi influenţînd-o gîndul.)
Dacă mă gîndesc intens la ea.
Nu mi-a zis să vin mîine.
Cu mîna strîns, dar cu un surîs afectat de indiferenţă, cu aerul cel mai natural din lume.
— Ce faceţi mîine seară? (El ştia că merg la *Fedra*.)
Ea începea fraza, dar înţelese imediat, rîse şi...
— Mergem la teatru, avem locuri — şi ezitînd ca un tramvai ieşit de pe linie —, dacă avem loje vino cu noi.
Andrei se gîndi cu amărăciune că ar trebui să refuze invitaţia aceasta lipsită de spontaneitate, dar imediat îşi aminti de linia de conducere, aceea de a pare îndrăgostit şi umilit, pe care şi-o impusese.

Scena de la bodegă cu Ciprian — Cochetăria, nesiguranța și alarma ei, trage cu ochiul la masa unde îl chemaseră ceilalți actori, umilința ei cînd o părăsește prietena. Scena cu piciorul pe sub masă. Piciorul ei ajunge prea departe.

Shyloc vineri seara. Scena în automobil, fără ca ea să concedieze pe Ciprian. Ar fi vrut să fie în mijloc, ca să fie lîngă B. Cei doi îmbrățișați. El caută s-o sărute.

Scena de la bal mascat. O vede condusă de Almăjan, dincolo, gesturile ei, revenirea, invocarea a zeci și zeci de motive, prezentarea acolo. Cealaltă frumoasă nu-i dă atenție.

Se întreba: a spus că vine numaidecît... avea aerul că pentru el a spus.

Întîrzie 1/2 oră. El se pregătește să pară indiferent. Ea se bucură cînd îl vede. El păstrează indiferența. Nu au ce vorbi. «Uite-l pe...»

Ea sărind literalmente după scaun: «Unde-i...» gelozia lui atroce.

Explicația ei: a fost invitată la masă. «Am cochetat înainte de venirea ta»: îl închipui, un gînd înainte de venirea lui C. Pop.

«Hai prin bal.» El se întrebă: Vrea să vadă pe cineva, nu să fie singură cu el.

Era luminoasă. Cineva îi șoptește «vezi să nu ți-o fure...»

Accentul sincer, profund sincer: «Numai cu tine, numai cu tine aș mai putea fi la fel».

— O nădejde imensă și amară umplu sufletul lui...

El nădăjdui în sfîrșit una din acele scene de sinceritate și încredere.

— Atunci de ce n-am simțit?

Vine apașul. Și atunci... «Să nu mai vorbim de asta. Lasă-mă, dacă ai ști cît sunt de necăjită.» El simți o contractare a *[indescifrabil]* amară, cu teamă. Dar de ce ești necăjită. Era necăjită lîngă el. Nu mai vii niciodată.

— Petrov. Ai citit.

— Ea explicînd încet, natural: Da' era o greşeală de tipar. Andrei fu mulţumit ca şi atunci cînd nu auzea ce vorbeau în mod pir* despre el.

Cei doi oameni care îi urmăreau.

Se întreba orgolios, înfrînt: «În definitiv, dacă rolul meu e de soţ, e ridicul, dar dacă e de amant, e de invidiat de toată lumea asta». Care de fapt îl invidia.

Nici o femeie nu vine să îl tachine[ze] pe...

Scena de la masă. Ele necăjite că pierduseră prilejul.

Cabotinismul ridicul al lui B. (A doua zi: Nadia. «Şi el simte, dragă, dar vrea să le facă cu curaj».)

Plecarea lui pentru un sfert de ceas, o *[indescifrabil.]*

El simţi clar că ele sunt profesioniste ale amorului.

Scena ei de gelozie aproape sinceră.

Suirea lui în automobil. Ea e afectuoasă. Poate ca să-l facă gelos pe B (?) Mai tîrziu se întrebă Andrei asta.

Nesiguranţa oricărei amintiri.

Automobilul care le încurcă drumul. (Asociaţia, automobilul s-a oprit.)

Chinul pînă a doua zi.

Luase obiceiul s-o imite.

— Nu, fiindcă sunt bolnavă am dreptul 1). 2). 3).

* * *

Scris direct. Chiar opiniile să reiasă din discuţii.

O privea cu succesele ei de femeie şi actriţă: are să moară la optzeci de ani uitată, fără nici o deosebire între ea şi vecina ei, fosta spălătoreasă, cel mult cu nişte amintiri care s-o facă penibil ridiculă.

Purta o tăietură la mînă. O femeie care îl iubea şi el nu venise la rendez-vous-ul de ziua ei.

Kisikem.

Adormea şi lăsa femeia să plece.

Ştef. cît mai mult în roman.

O femeie îi cere bani şi el îi dă foarte simplu.

Invita un poet la masă, care mănîncă fără să-i menajeze punga.

De teamă de a nu trece drept linguşitor, e obraznic.

Gafencu, Valjan (de povestit scena cu automobilul, cînd Valjan a plecat şi l-a lăsat ca pe un servitor).

Scenele de aşteptare.

El: (scena s-ar putea generaliza «teoria atributelor obligatorii». Dansul în sine nu e urît, dar e o dovadă de mediocritate. Întîi ca fizic. Cine are temperament nu poate dansa, cine are o personalitate cu un puternic şi viu ritm interior nu se poate adapta altui ritm exterior.

Şi cine n-are temperament...

Pe urmă, ia timp prea mult. Iată, de pildă, eu ador jocul de cărţi, dar îl joc numai la ţară, căci aici o noapte pierdută e un lucru groaznic. Înţelegi, între 25—35 de ani nu aveam decît singur 3650 de zile de trăit. Cele mai multe femei le petrec dansînd. Singura viaţă pe care ne e dat s-o trăim.

* * *

Nu te plictiseşti singur. «Niciodată. Se întîmplă să mă plictisească alţii, dar singur nu mă plictisesc deloc.»

* fr. rău.

Mateiu I. CARAGIALE

ARHETIPURILE CRAILOR DE CURTEA VECHE (III)

AŞADAR, LA 22 SEPTEMBRIE 1907, ORELE 12 dimineaţă, Mateiu Caragiale debarcă la Bucureşti cu consemnul de a se prezenta la examene. La Berlin lipsa de cursuri îl împiedicase să studieze. În scrisoarea «**De Bucarest**», din 5/18 octombrie 1907, sînt relatate pe larg primele sale contacte cu mediul părăsit o vreme:

« Dragă Amice, Scrisoarea ta mi-a făcut o enormă plăcere şi-mi pare că-mi confirmă o superstiţie pe care-o aveam de două zile. Acum două nopţi te-am visat pentru prima oară de cînd nu te-am mai văzut, şi-mi spuneai că aerul cel aspru al mării ţi-a pîrlit obrazul. Nu cred în superstiţii, dar e o coincidenţă care mi-a făcut o impresie plăcută, pentru că azi am primit scrisoarea. Eu într-o dimineaţă caldă şi frumoasă m-am pomenit că un tip îmi sare dintr-o trăsură în braţe (ca Coandă escrocul). Era Montesquiou. Ne-am suit în trăsură şi ne-am baladat în sus şi în jos pe calea Victoriei plini de o mare bucurie că ne-am revăzut şi vorbind numai nişte lucruri goguenard[*1] **despre aventurile lui Vlădoianu cu pederaştii la Berlin şi despre bătaia şi procesul lui Montesquiou cu banditul Lagasse, un mare calomniator şi şantagist care extorca de sume pe comtessa de M. F.** douairièra[*2] (La vieille comtesse a 600.000 livres (franci) de rente et le château de Courtanvaux[*3].) **Toţi tipii invidioşi erau scandalizaţi dar mie, n-are nimeni curajul să mă interpeleze** (sic !), **eu nu mai am a face cu nici un lipcan, cum are Vlădoianu, pe mine toţi sunt nevoiţi să mă trateze cu** monseigneur[*4]. Du reste, je m'en fous[*5]. **Am dejunat fin la Ferdinand de M. F. cu Cantemir Câmpineanu, ca trei muşchetari. Apoi, cu o havană decisivă între buze, m-am repezit la o bătrînă doamnă, dar pentru nefericirea mea această nobilă douairièră nu se întorsese de la moşie, unde va sta într-un parc de** rose trémière[*6] **pînă la Sf. Dumitru. Se vede că nu mi-e dat să ajung milioner. Această doamnă cu care am făcut cunoştinţă într-un mod bizar, are o avere mare, n-are nici rude, nici camarillă (adică un cortej şi un entouraj de intrigante), are numai procese. În ziua de 1 Mai treceam pe stradă şi m-am oprit să mă uit la casa ei (o antiquitate de la 1830). Atunci ea a [i]eşit la fereastră şi a ordonat servitoarei cu un glas impunător: „Ce te uiţi, aruncă cu apă, aruncă cu apă". Atunci eu, crezînd că vrea**

---

*1 ...batjocoritoare...
*2 ...văduva.
*3 Bătrîna contesă are o rentă de 600.000 de livre (franci) şi castelul de la Courtanvaux.
*4 ...monsenior.
*5 Dealtfel, puţin îmi pasă.
*6 ...nalbe...

să arunce în mine, am intrat ca un tourbillon*[7] în curte să cer cont de această insultă. Am fost poftit în casă, unde dama mi-a cerut scuse în limba franceză și a spus că nu în mine, ci în copiii care-i escaladau grilajul și-i devastau florile. Mi-a făcut un relevé a peu près *[8] de fondurile ei, de ce-are, de ce-a avut, de toate procesele și mi-a spus că să vin pe la ea. Eu am aprobat-o, dar a doua zi am căzut bolnav și acum cînd m-am întors m-am ținut de cuvînt. Nu se poate ști, vezi, tu ai plecat la Paris cu idealul unei Marquisette și ai dat peste zîna Lemer de Villiers. Ai alergat după ea ca după o chymeră și n-ai putut-o întîlni. Dar, în schimb, ai căzut tot peste vechiul ideal. Dragă Amice, miseria mea este mare. Stau (aproape singur) într-o proprietate a mamei foarte departe de oraș, ca să nu plătesc chirie și să-mi distrug fondurile pe chirie, lingerie și mîncare. În modul acesta am putut avea ce cheltui la Berlin trei luni. Tata pentru moment este încurcat, dar totul se va schimba cînd va vinde partea lui (a 6-a) din Frătești. Cînd va sosi momentul acela, nu știu, la iarnă este vorba, acum toamna nu s-a putut face nimic. Tata e nervos, nu poate sta în București, unde toate i se par dezgustătoare, scumpe, anapoda, revoltătoare așa că n-a putut găsi cumpărător bun, nevrînd să mai aștepte. Eu am uzat de o mare politică în cursul șederii mele la Berlin, am fost maleabil, serviabil și m-am grăbit să-l aprob pe tata chiar în părerile lui cele mai imposibile[...] Și ceea ce m-a întrerupt de la execuția planului meu și m-a distrus a fost examenul care-l am peste 4 zile. Nu știu ce să mă fac, e foarte sever, și eu n-am citit nimic, mă mir de ce mai mă chiau[i]esc degeaba, c'est de la peine perdue*[9]. Poate vreun effort extrem, vreo chanță, vreun piston solid, altfel greu. En tout cas*[10], mă prezint». Dar de examen, pe lîngă faptul că cere învățătură, mai sunt legate și alte necazuri: «Alaltă[i]eri am abordat (în București, imaginează-ți) o damă fină, o brunetă mată în genre-ul Ionichii. A fost foarte amabilă, mi-a răspuns cu aplomb în limba franceză, dar cît sunt în examen, n-o pot urmări ». Deși tînărul student se sacrifică în favoarea învățăturii, preocupările lui se vădesc de alt ordin: « Cuștiga e în București singur și și-a cumpărat (sau închiriat) un alt auto cu esență*[11], mare. E veșnic „en bombe*[12], dar fără dame. Se cunoaște că nu e Hortense în București. Toată noaptea zboară Cuștiga în sus și în jos, ziua la fel. E un mister ce e cu el și nu pot ști unde e Hortense. Pungașul (remontoir bigi-bigi*[13]) și-a cumpărat pe rînd două auto-uri. Cea din urmă e une Dion-Bouton roșie, mare, m-am plimbat și eu în ea odată. Pungașul n-are chauffeur (eu cred că auto-urile l-au ruinat). Am auzit că s-a bătut cu mama lui și a aruncat-o afară din casă într-o luptă omerică, rupîndu-i încă un picior. Și-a cumpărat butoni cu safire de 250 lei și tră[i]ește ca un imbecil fără să profite de viață. El zice că are 15.000 lei venit. Eu cred că abia 5.000. Auto-ul însă e foarte frumos, are un mers lin și egal. Daca l-am avea noi la Paris, dragă Amice, ce tribulații ar fi. Se vede că lui Dumnezeu i-a fost frică să ne dea asemenea lucruri și averi mari, ce să nu-l eclipsăm cu răpunerile noastre. Vlădoianu este absolut à sec, en purée*[14]. El e tot așa mitocan ca

*[7] ...vîrtej...
*[8] ...o listă, aproape...
*[9] ...e timp pierdut de pomană.
*[10] În orice caz...

*[11] ...benzină
*[12] ...în vijiială,...
*[13] Mecanism de întors fără cheie, aluzie la automobil.
*[14] ...fără o para chioară, la mare strîmtoare.

întotdeauna, ştie multe lucruri, dar nu vrea să-mi spu[i]e, abia transpiră cîte ceva din cînd în cînd. Astfel mi-a dat a înţelege că un mare dezastru e pe cale să se întîmple în familia doctorului Kalendero. Mi-a spus că Madame Galitzi a divorsat şi că fuge din oraş în oraş, din hotel în hotel, cu Mademoiselle Doudou, şi că ştie ceva teribil despre Ionica. Eu voi afla totul însă dacă e adevărat, de la Mademoiselle Heliade Raduleseo, care va fi pentru mine o excelentă şi utilă amică. E o persoană foarte fină. Altceva nu mai ştiu. Eu nu mă voi certa însă cu Vlădoianu care e bun încă să te informeze şi cu care am afaceri de bani. Acum o adevărată criză de melancolie mă deprimă, e examenul, e deşa, cînd mă gîndesc mai ales că-ţi sunt dator de-atîta vreme, că nu-ţi pot plăti, e teribil. Sunt anihilat însă în aşa mod de evenimente că pentru moment nu pot mişca nimic. E însă timpul să-ţi mulţumesc că nu m-ai executat cum mi-ar fi făcut oricare altul şi-ţi voi fi recunoscător la rîndul meu de felul cum ţi-ai arătat o adevărată şi profundă amiciţie, aşa cum îţi păstrez şi eu, principe. » Nici preocupările mai mult sau mai puţin heraldice nu sunt uitate în această foarte lungă scrisoare, pe care, din păcate, aici, am îmbucătăţit-o tematic: **« Scrie-mi şi tu, şi dă-mi un relevé precis de ce avere au marquisul şi marquisa de Qui...**[1], **ce fonduri roulează, şi cum combină de tră[i]esc aşa fin.** Ce sera intéressant*[15]. **Numele lui e foarte ilustru, e pus peste tot Lui... de Beaujeu cu deviza:** vis contra vim. **A avut un strămoş** archevêque*[16] **şi unul amiral care-a fost prins de Turci, sequestrat şi scăpat de nepotul său în nişte circonstanţe romantice. Îţi urez, dragă amice, o repede însănătoşire a Marquisettei, amor, glorie şi bani, şi-ţi zic la revedere. Ca un frate: Mathieu ».**

Următoarea scrisoare, tot **« De Bucarest »**, fără dată, însă avînd în locul acesteia menţiunea: **« noua adresă: str. Miron Costin no. 42 »**, lămureşte problema examenelor: **« Dragă Amice, După multă plictiseală, mi-am luat o decizie absolut irevocabilă: nu mai dau examenul,** coûte que coûte*[17]. **Nu p[i]erd nimic, am două sessiuni la dispoziţie, aşa că tot** coûte que coûte **în Octombre 1908 sunt licenţiat. Am zis...**

Cînd am primit cartea ta postală, aseară, cum eram confuz (vreau să găsesc un mijloc ca să mi se restitu[i]e nişte taxe) am crezut că ai devenit milioner, şi-mi trimiţi fotografia castelului tău, unde să pot veni să petrec l'arrière-saison*[18] **(ca Bagdat**[2]**). Îţi doresc în curînd un aşa romantic retiro. Dragă amice, în Bucureşti a căzut deodată un frig aşa de mare, de unde era cald şi frumos, că e o dezolaţie. Cu toate acestea, eu sunt încîntat, pentru moment, că nu sunt sclavul Universităţii şi voi reîncepe seria dejunurilor fine cu comtele Ferdinand. [I]eri, m-am dus pe strada Spătarului, să văd daca doamna Melik (zîna mea) s-a întors de la moşie. Aşi, de unde, perdelele casei erau tot lăsate în jos. Dar, cum nu va întîrzia mult, mă voi arunca ca întrepidul Zorillă**[3]**. E singura combinaţie care se poate imagina, o damă cu rente, şi daca fişele ce am căpătat sunt exacte, M-me M. nu stă tocmai rău.** En tout cas, et tout e somme faite, je n'ai rien à perdre, mais quelque chôse au moins à y gagner*[19]. **Alaltă[i]eri am văzut o damă pe jos, aşa de fin îmbrăcată, cu o etolă aşa artistic pusă pe umeri şi o pălărie** horreur, horreur*[20], **că mi-am zis: asta nu poate fi decît Madame Hortense. Şi nu mă înşelasem, ea era. Ce perle fine, negre avea în urechi, ce tăietură la rochie, mă cuprindea o melancolie imensă privind-o, nu atît pentru persoana ei (e foarte fanată şi ratapată, fardată: e la crepuscul), dar pentru amintirile din streinătate, Fernande cu ochii ei de fiară, şi hanovriana cea misterioasă, pe care le revedeam ca în vis. Şi mă gîndeam ce filon, ce truc voi putea găsi ca să te** rejoignez*[21] **la Paris, şi să putem iar lucra în partidă dublă. Şi revin la acelaşi (une douairière). Cînd ai bani, totul îţi vine ca atras de un magnet irezistibil. De aceea, acum cînd passiunea ta pentru Marquisette trebu[i]e să fi reintrat (cred eu, cine poate zice sigur), în limitele unui** collage*[22] **extraordinar şi aristocratic, nu ar strica să recurgi la officiile bravului Crouzet. Rolande trebu[i]e să fie în genre-ul Marie-Blanche de Grommelaire (ai citit poate L'Armature de Hervieu) o feme[i]e care-i place să jouisseze intens, fără reticenţe şi fără limite, dar la care tu nu exişti, ei amantul, şi care te plantează, înainte de a o planta tu, te**

---

[1] Quiqueran.
*[15] Va fi interesant.
*[16] ...arhiepiscop...
*[17] ...cu orice preţ. (Aici în sensul de orice s-ar întîmpla.)

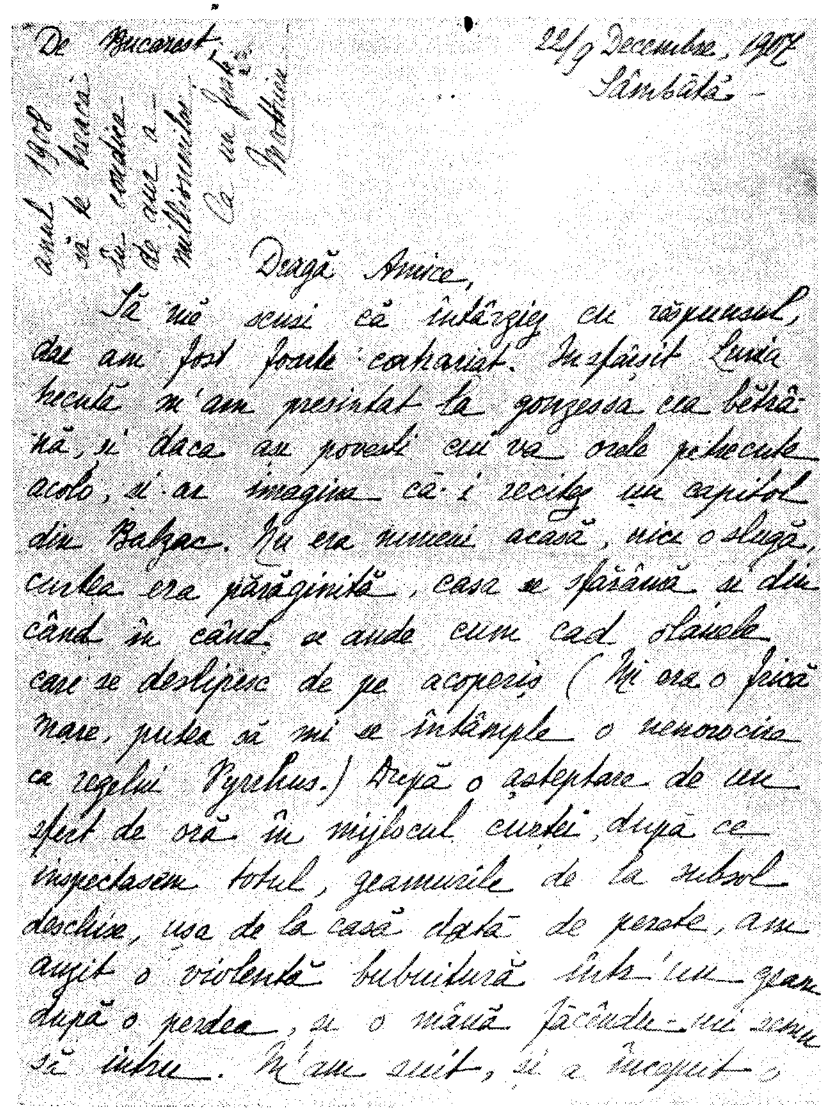
*[18] ...sfîrşitul toamnei.
[2] Al. Bagdat, fiul lui Toma; mama Izvorancă, soră cu mama lui Al. Marghiloman.
[3] Consilier de curte la Galaţi; retras din magistratură, s-a căsătorit cu o doamnă Musu, care avea un magazin de obiecte de artă. După ce a moştenit-o s-a recăsătorit cu o nemţoaică ce avea pensiune. Bunicul poetului Constant Tonegaru.
*[19] În orice caz şi la urma urmei, n-am nimica de pierdut, dar cel puţin ceva de cîştigat.
*[20] ...oroare, oroare...
*[21] ...întîlnesc...
*[22] ...legături...

reia, elle ne pense qu'à jouir*[23], te lasă, dar nu poate fi o sursă financiară, ceea ce e essențialul. De-acasă ce-ai putea primi acum maximum 10.000 francs par an*[24], și eu forțez nițel cifra. Ei, asta nu-ți ajunge, la Paris, dacă e vorba (10.000 pe lună, da). În definitiv de ce să-ți abimezi*[25] tinerețea într-o semi-miserie (adică debarassat de prima miserie) și să nu ai și tu appartament, auto, să poți să te deplasezi, să-ți plătești orice lux de echipament, de sport, sau de voiaj, să ai un cal cu care să piaffezi*[26] la Bois [4], o blană de milord, inele somptuoase, butoni de mexican sau brasilian, o ecurie*[27] chiar. Nu sunt atîția care operează așa, și fac din viață un vis voluptos? Și cînd ai așa ceva, poți să jouissezi à la dérobée*[28] cu toate gonzessele*[29] fine care-ți fac cu ochiul. Adevărata filosofie e asta, banul. Eu cred că n-ai uitat cele ce am vorbit de atîtea ori, că idealul e să fii bogat, bogăția e fiica norocului, și norocul ajută pe cei întreprinzători. N-ai nimic de p[i]erdut, et puis il ne faut pas oublier que nous vivons à Rome [30], și că învingătorul are totdeauna dreptate. Am văzut pe Cuștiga cu un palton gris cu dungi verzi și cu guler de blană în auto, se bombănea cu Hortense, ea avea aerul agressiv, el era boudeur*[31]. (Se vede că nu s-au învoit cum să împartă profitele din vara asta.) Am văzut-o pe Janne Vacaresco pe jos, e ceva impunător, a reîntinerit, merge cu nasul sus (la dernière Vacaresco*[32]) [5]. Pe Cecile Pignatelli am văzut-o pe o stradă misterioasă, mergea poate la un rendez-vous, iar pe Jenny tot singură pe str.[ada] Academiei, aruncînd oeillade*[33] cu ochii ei verzi, clari. Am auzit ceva nostim, că Șerbănică Tassian, cu Schmidt și cu Madame Tassian l-au bătut așa de rău pe Sandu Vlădoianu că l-au mutilat la ei acasă, pentru că Sandu a zis că bătrînul Tassian e la balamuc împreună cu domnișoara Tassian, și că în curînd au să se ducă tot neamul tassienesc la balamuc, cu mic, cu mare. Atunci Madame Tassian i-a dat lui Sandu cu un scaun în cap, iar Șerban și cu Schmidt l-au assomat*[34] (Quel massacre, grand Dieu!*[35]). Acestea le-a povestit Sandu plîngînd lui Heliade Rădulescu, și zicînd că are să iasă cu un par să spargă capul lui Tassian și peștelui de Schmidt, și are să le dea foc la casă. Are să fie o tragedie antică ca la Aristomene Futivos [6]. Am auzit că la București are să fie o revoluție mare făcută de bizantini sub comanda prensului Grigoritză [7] și a lui Țoțoi [8]. Deocamdată sunt o grămadă de divorțuri în perspectivă. La petite princesse Mourousi*[36] divorsează de personagiul Duca, Gabriel Mitilineu de mica lui nevastă, care se săruta așa dulce cu tatăl ei vitreg (Vlahutzi-Slatineanu), cînd era mai tînără, și altele. Dragă amice, după acea prosperitate furioasă Ulysse Petrescu e într-o mare deșă, [i]ese numai noaptea pe jos, nu se mai văd atîtea haine cîte-și făcuse anul trecut. De asemeni Costică Lehliu e în deșă iar. Numai niște pannés*[37] vezi peste tot. Eu mă mut peste 2 zile, iar singur în strada Miron Costin nr. 42. Dar eu cred că peste cîtva timp o voi șterge la Berlin. Dacă s-ar putea să ne întîlnim la Nisa, o lună măcar, ce fin ar fi. Vlădoianu se învîrtește pe lîngă Montesquiou, îi presintă tipi tineri, dar acest maquerellaj*[38] nu rentează și Ferdinand de M. mi-a spus că tînărul Trouville e un tip găunos. (Eu l-am aprobat.) Îți urez dragă amice un filon somptuos. N-ar fi o idee rea să devii amicul adevărat al lui Mir [9]. Ar fi ceva serios. La revedere, dragă amice, și bonne chance*[39]. Ca un frate: Mathieu.»

Abandonarea examenelor îi provoacă deci tînărului „dilettante" o adevărată stare de euforie, ușor de înțeles dacă ținem seama de modul în care le aborda, ca pe niște torturi. Ideea eroică de a se prezenta la examene în trombă, pentru a absolvi facultatea în octombrie 1908, avea avantajul de a oferi un răstimp, scump celui ce se arăta atît de avid să-și trăiască viața. Mai preocupat să reintre în posesia taxelor plătite, decît să-și însușească spiritul legilor, Mateiu Caragiale își reia la București relațiile mondene, ghidat de tînărul

*[23] ...nu-i e gîndul decît la plăcere...
*[24] ...franci pe an,...
*[25] ...distrugi...
*[26] ...să tropăi...
[4] de Boulogne.
*[27] ...grajduri cu cai de curse...
*[28] ...în ascuns...
*[29] ...femei ușoare...
*[30] ...și pe urmă nu trebuie să uiți că trăim la Roma...
*[31] ...îmbufnat.
*[32] ...cea din urmă Văcărescu.
[5] Fiica cea mare a lui Iancu Lahovary, căsătorită cu Radu Văcărescu, fiul lui Tudoriță și al Mariei Filitti-Mănescu. (În prima căsătorie, R. V. ținuse pe Elena Cazoti.)
*[33] ...ochiade...

*[34] ...l-au cotonogit.
*[35] Ce mai masacru, Doamne.
[6] Aristomenes Fotino, frate cu generalul Androcle Fotino, căsătorit cu fata lui Dinu Mihail, din neamul lui Dionisie Fotino.
[7] Griguță Cantacuzino, fiul Nababului.
[8] Nicu Lahovary, cel care s-a adresat publicului cu „ bonjour popor".
*[36] micuța prințesă Morusi...
*[37] ...golani...
*[38] ...codoșlic...
[9] Le Mer de Villars?
*[39] ....noroc

De Bucarest 22/9 Decembre 1907
Sâmbătă

anul 1908 să te vază în condiție de aur a-milionară. Ca un frate Mathieu

Dragă Amice,

Să mă scusi că întârziez cu răspunsul, dar am fost foarte contrariat. În sfârşit Luna trecută m'am presintat la gonzessa cea bătrână, şi dacă aş povesti cum va orele petrecute acolo, şi-ai imagina că-i recitez un capitol din Balzac. Nu era nimeni acasă, nici o slugă, curtea era părăginită, casa se sfărâmă şi din când în când se aude cum cad olanele care se dezlipesc de pe acoperiş (Mi era o frică mare, putea să mi se întâmple o nenorocire ca regelui Pyrrhus.) După o aşteptare de un sfert de oră în mijlocul curţii, după ce inspectasem totul, geamurile de la subsol deschise, uşa de la casă dată de perete, am auzit o violentă bubuitură într'un geam după o perdea, şi o mână făcându-mi semn să intru. N'am suit, şi a început o

«Trouville», adică de Mişichi Vlădoianu, care, asemeni lui Pîrgu, îi dezvăluie cîte ceva, cu sgîrcenie, autorului, plimbîndu-l prin medii diverse, dar ţinîndu-l departe de marile lovituri. În scrisoarea din **«Samedi 23 Novembre»** *40 aflăm că **« Vlădoianu a fost luat la armată şi încazarmat la regimentul 4 de roşiori care e în Bucureşti. Acum bacalaureaţii sunt încazarmaţi, ca în Franţa.** Fi ! quelle horreur !*41 **Poate să scape, dar, după cîte văd, e foarte greu. Odată ce au pus mîna pe tine, e greu să le mai tragi reverenţa.»** În această situaţie, adică în uniforma militară, un alter-ego al lui Vlădoianu apare în **Craii** sub denumirea de Poponel. În scrisoarea precedentă, dealtfel întîlnisem o afirmaţie foarte asemănătoare cu motto-ul **Crailor (« il ne faut pas oublier que nous vivons à Rome »).**

Dezordinile din anumite familii bucureştene, nu cele mai mari, dezordini pe care Mateiu le notează cu ironică satisfacţie, dînd şi impresia că face risipă de obiectivitate, verificîndu-le (consultînd mai multe surse, adică), îi vor fi putut, mai tîrziu, servi ca material pentru descrierea ambianţei din casa **« adevăraţilor Arnoteni »**. Deocamdată, viitorul scriitor este mai preocupat de cuceririle pe care şi le propusese ca un nou Julien Sorel: **« Dragă Amice, Te rog să mă scusi că nu ţi-am răspuns immediat, dar şi eu la rîndul meu am fost foarte plictisit de împrejurări în ultimul timp. Am mers mereu, noaptea, ca să nu mă trădez, la casa unde locu[i]eşte zîna mea. Nimic, poarta legată cu un lanţ preistoric,** la vieille maison toujours silencieuse, et les rideaux baissés*42**. E ceva lugubru, mai ales cum ultima oară un cîine de maidan, zburlit ca un demon, m-a atacat în faţa porţii, şi după ce l-am distrus cu lovituri de baston, s-a refugiat pe sub poartă şi a început să urle în curte, ca o hienă din cimitire. Dar eu nu m-am turburat, şi i-am zis «**Je reviendray, par ma foy, et par la barbe de mon roy*43 (Philippe d'Orléans)**»** (Din scrisoarea datată 23 noiembrie. Textul continuă cu: **« Căsătoria princessei Louise de France...»** etc). În scrisoarea nedatată ce urmează, ne sînt consemnate şi alte etape ale aventurii, se pare mai mult imaginare: **« Dragă Amice, În sfîrşit după o aşteptare de două luni şi jumătate zîna mea s-a întors în capitală, de la moşie, şi zilele**

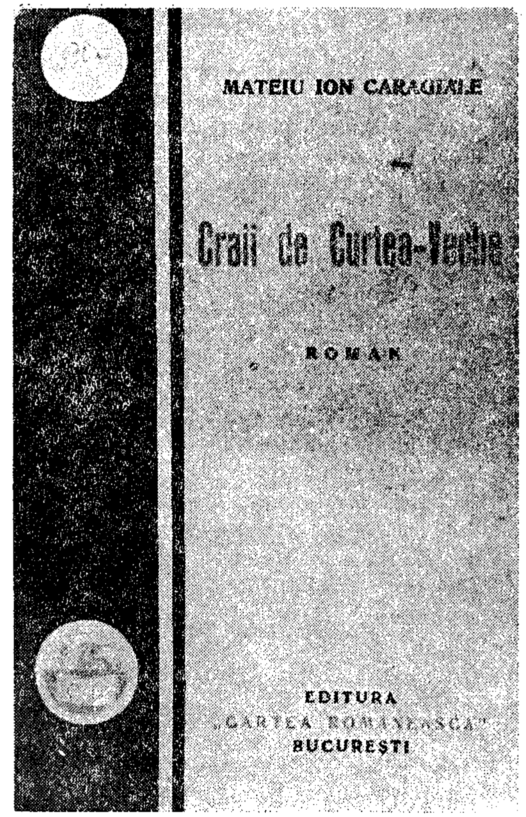
---

*40 Sîmbătă 23 noembrie...

*41 Ce oroare!

*42 ...casa veche mereu tăcută, şi cu perdelele lăsate.

*43 Mă voi întoarce, pe credinţa mea şi pe barba regelui meu.

acestea mă voi presinta. Tocmai îţi scrisesem o scrisoare şi mă pregăteam să fac adressa cînd mi-a sosit scrisoarea de la tine şi m-a umplut de veselie. Îmi pare foarte bine că te lansezi în lume, e un mijloc subtil să faci relaţii cu tipi fini şi cu dame plăcute — nu se ştie de unde poate [i]eşi filonul. Ai făcut bine că ai rupt-o cu marquisa — era un collage care daca erai milioner îl mai puteai face să dureze, dar în condiţiile financiare actuale era ruinător. Dar oricare ar fi sportul erotic sau collajul din urmă, nu părăsi ideea filonului aurifer. Eu mă arunc la pontul meu ca un animal flămînd, oricît de mare ar fi cîştigul nu m-ar speria, oricît de mic nu m-ar dezgusta, oricît de mare ar fi decepţia, chiar să fiu froissé[*44], nu m-ar deturna de la scop. Trebu[i]e să baţi la uşă ca să ţi se deschidă, şi să nu te superi daca se deschide mai tîrziu şi te face să aştepţi. Dar cînd mă gîndesc cîţi tipi vili cer la majorat săţi e puşi în posesia a 60—80—100—120.000 lei venit, nişte greco-bulgari, levantini de extracţie bassă, oricum, eu vechi bo[i]er şi principe oriental nu mă pot opri să mă revolt. Dar mă consol şi văzind cum alţii trec pe lîngă noroc şi nu-l bagă în seamă, tipi naivi sau ignorenţi. Aşa de exemplu Madame Jeanne Ghermani [10], la care ai fost pe vremuri un intrepid pretendent (huligan mare), e în Bucureşti. Cea mai bună amică a ei e Mlle Heliade Rădulescu, sora prietenului meu, om primitiv care e absorbit de mecanică şi reparaţii de ceasornice. Acum eu aud că Madame J. Gher..., departe de a fi une petite oie blanche, une ingenue[*45], pe lîngă că practică finul sport al saphismului, dar nu boudează de la exerciţiile voluptoase cu un tînăr dilettante care ar uni subtilitatea cu discreţia. Sunt puncte. Să fi fost unul din noi doi în locul lui Mircea Heliade cum ne-am fi exhibat aptitudinile de frumos, aşa ca nişte Rohan Guémenée sau ca tînărul Fronsac. Dar eu nu-i deschid capul — e periculos; femeile sunt nişte adevărate enigme, nu poţi compta pe ele, şi cînd te-ai pomeni cu amicissimul milioner, n-ar trebui să te mai mire. Vlădoianu-Mişighă-Trouville e roşior în reg[imentul]4, încazarmat. E ceva comic, il a l'air de chercher midi à quatorze heures[*46]. Se zice că Ştefănică Belu se însoară cu Melle Doudou Drăghici, pe care ar fi compromis-o, şi acum voieşte să ofere reparaţie, sub rezerva divorţului après coup[*47]. Iar tînărul Cocşor Drăghici, călăraşul, se zice că ar fi plecat la Paris cu Miţa biciclista. E un piron, o coincidenţă cel mult. Eu cred că mai uşor a plecat cu Fernand de Montesquiou, deoarece Miţa e în Bucureşti. Drăghici a intrat ca Jokey la Chantilly. Dragă amice, îţi scriu à batons rompus[*48], sunt complet fascinat de ideea filonului. Acum ori niciodată. E ceva favorabil în atmosferă. Studiez cu pacienţă tactica, e greu, trebu[i]ese procedeuri subtile — aici în România e greu de lucrat — nu e ca în străinătate, unde strein fiind mai ales, poţi chevaucha[*49] o duquesă sau o regină incognito. Nu e aşa mefiansă[*50].

[*44] ...jignit...

[10] Cea mai bună prietenă a Stelei Heliade Rădulescu (aceasta fata lui H. R. cu o italiancă) era fiica lui Dimitrie Ghermani. A avut mai multe mariajuri: Iacovache, Bildirescu, Ottulescu. I se cunoştea un venit anual de 150.000 lei aur. Sora ei a fost măritată cu primul ministru al Serbiei, Milovanovici.

[*45] ...o gîsculiţă albă, o ingenuă...

[*46] ...de a căuta nod în papură...

[*47] ...pe urmă, după întîmplare...

[*48] ...alandala...

[*49] ...agăţa...

[*50] ...neîncredere.

E păcat că nu ţi-ai vîrît coada şi la Boves, dar nu se ştie. Poate că Grouset[11] **va reveni el însuşi** repentant*[51]. **Aş vrea mult să viu la Paris. Cînd am văzut în London News nişte schiţe cum se petrece reveillonul la Maxim şi nişte ceaiuri au** pavillon d'Armennonville*[52], **m-a apucat o nostalgie care m-a înnecat parcă într-o mare de tristeţe. Dar nu desesperez, suntem tineri şi doi la număr. Nu se ştie încă.**

Cu ocazia zilei tale, sfîntul Nicolae, îţi urez, dragă amice, sănătate, vo[i]e bună şi chance la infinit. Un filon abundent, iată tot visul. Aurul care de Dumnezeul modern îţi comunică ceva din esenţa lui divină, devenind un semizeu pontagiu. Eu pentru moment sunt în îndoială ce fac, momentul e critic, merg la Berlin, merg aiurea, nu ştiu. Aş dori Parisul sau Riviera, măcar unde să avem un cîmp de operaţii comun — poate ştiu şi eu ceva.

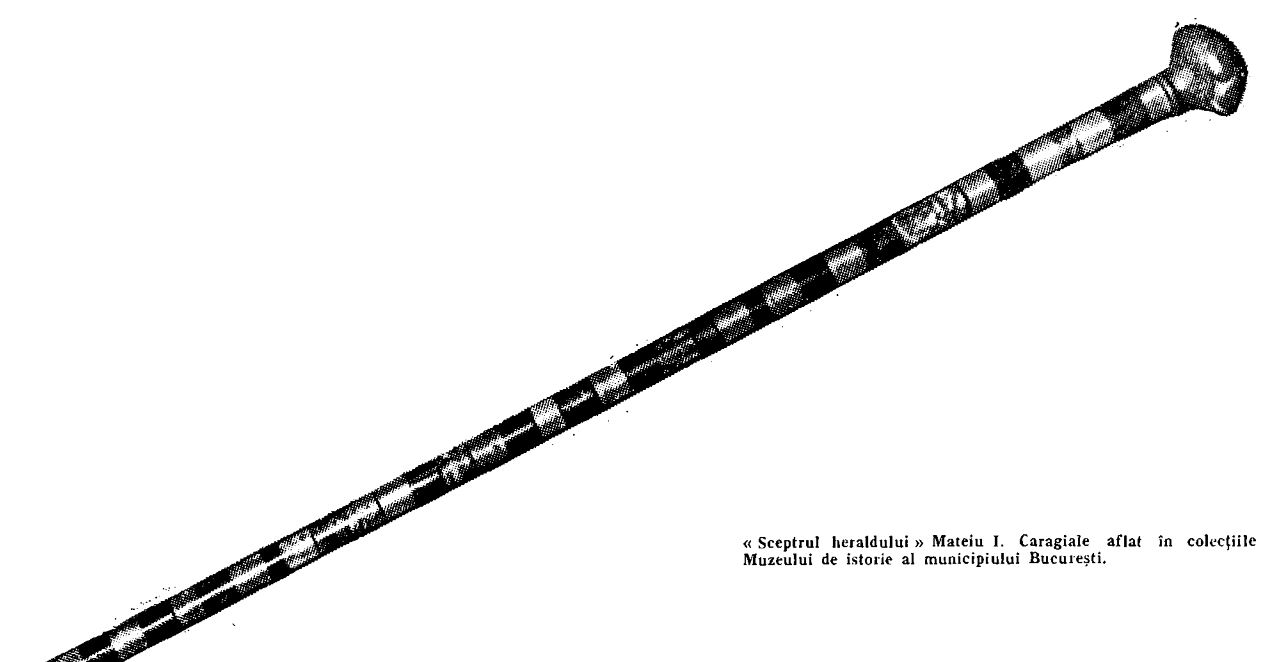
Încă o dată îţi urez cele dorite, toate ale tale, şi ale mele, et bonne chance à la conquete du filon*[53]. **La revedere ca un frate: Matheiu. Îţi voi scrie şi te voi ţine la curent.»** Este greu de ştiut, practic imposibil, în ce măsură portretul pe care şi-l trasa corespondentul era o realitate, un deziderat sau mască. Înclinăm a crede, în lipsa unor trăiri alimentate cu fapte reale, pe care tînărul, rămas de capul lui (**«aproape singur »**, cum spunea, cu o expresie enigmatică) încerca să o remedieze prin concepte livreşti, fenomen care ar fi plauzibil în cazul unei adolescenţe frustrate sau întîrziate. După cum înseşi faptele relatate amicului său, informaţii din auzite şi din a doua mînă, trebuie înregistrate cu oarecare rezervă. Ele proiectează mai cu seamă o stare de spirit, a conflictului cu societatea înconjurătoare, o lume care îşi făcuse din timp plinul. Nu e, dealtfel, sigur, că dacă şi-ar fi văzut visul cu ochii, Mateiu Caragiale s-ar fi declarat satisfăcut: ochiul său era prea critic, prea artistic, ca să nu pătrundă în palidele aparenţe.

Barbu CIOCULESCU

(continuare în numărul viitor)

---

[11] Agentul domnişoarei Lemer de Villars
*[51] ...pocăit.
*[52] ...în pavilionul d'Armennonville... (legat de amintirea lui J. J. Rousseau).
[53]...şi mult noroc la cucerirea filonului.

« Sceptrul heraldului » Mateiu I. Caragiale aflat în colecţiile Muzeului de istorie al municipiului Bucureşti.

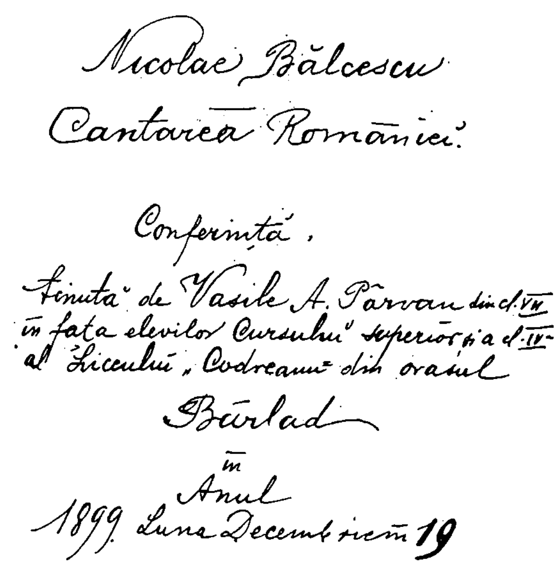
PASIUNEA ESEULUI

PREOCUPĂRI LITERARE ALE LICEANULUI PÂRVAN

TEXTUL PE CARE-L PREZENTĂM AICI, pus la dispoziția noastră de redacția revistei „Manuscriptum“, *aparține istoricului vizionar, înțeleptului, în sens antic, și literatului, cum n-a fost mai puțin,* Vasile Pârvan, *chiar în lucrările lui științifice. E vorba de o conferință pe care, la 17 ani, viitorul profesor al Facultății de litere din București a ținut-o, în clasa a VII-a fiind, în fața elevilor cursului superior și a clasei a IV-a a liceului „Codreanu“ din Bîrlad, la 19 decembrie 1899. Tema e formulată :* N. Bălcescu, Cîntarea României, *dar — de fapt, cuprinde o privire de ansamblu asupra întregii opere a istoricului pașoptist, cu insistența accentuată asupra poemului.*

Preocuparea literară a tînărului elev al liceului din Bîrlad nu poate surprinde nici dacă e considerată în lumina activității lui ulterioare orientată spre alte tărîmuri. După cum observam și mai sus, Pârvan ca și Bălcescu, Hasdeu și Iorga n-a despărțit niciodată istoriografia de literatură și principalele lor opere n-au fost lipsite de savoare artistică, uneori chiar în dauna adevărului strict documentar. Imaginația a zburdat cîteodată în jurul actelor și hrisoavelor de tot felul, aurindu-le cu prestigiul artei cuvîntului și înlesnindu-le astfel receptivitatea. În ce-l privește pe Vasile Pârvan însuși, cu toată rigoarea recunoscută a metodologiei sale, savantul se oprea nu numai asupra ideii « ca un diamant » după vorba lui Vlahuță, ci și asupra stilului însuși. Cuvintele scăpărau de imagini, de alegorii și metafore îndeosebi, deschizînd conținutului perspective largi și îmbietoare.

Renumitele Idei și forme istorice, Memorialele, *mai ales, și uneori chiar* Getica *dăruiesc frecvente mărturii care l-au situat de mult pe istoric*

Nicolae Bălcescu
Cantarea Romaniei.
Conferința,
ținuta de Vasile A. Pârvan din cl. VII
în fața elevilor Cursului superior și a cl. IV-
al Liceului „Codreanu“ din orașul
Bârlad
în
Anul
1899 Luna Decembrie 19

în galeria scriitorilor retorici și solemni de tip antic. Încercările denigratoare care i-au atribuit un formalism sonor « lipsit de idei », tocmai unui gînditor de profunzimea lui, au căzut, de pe atunci, în desuetudine. Genul oratoriei filozofice în literatura noastră, îi revine aproape cu exclusivitate.

Textul de față anticipă, prin urmare, preocupările literare ale lui Pârvan, încă de pe băncile liceului, și tema aleasă însăși îi dezvăluie afinitățile de pe vremea adolescenței. Bălcescu, la care conferința se referă, aparține de fapt aceleiași tipologii care îmbină pe istoric cu scriitorul și desigur, în acest fel, se explică atracția subiectului dezvoltat de Pârvan.

Linia conferinței tînărului elev e una sintetică, o privire de ansamblu asupra operei lui Bălcescu. Se expune mai întîi biografia, cu accente asupra acțiunilor lui revoluționare și patriotice. E înfierat Napoleon al III-lea, prin care se urca pe tronul Franței, din nou, tirania, surpînd meritele și succesele revoluțiilor anterioare. Biografia se încheie cu reproducerea renumitei poezii a lui Alecsandri Bălcescu murind, *după care urmează o sumară prezentare a principalelor idei ale celor mai de seamă scrieri ale istoricului, insistîndu-se asupra* Istoriei românilor supt Mihai-Voievod Viteazul *înfățișată pe larg și pe capitole, reliefînd admirativ gloria marelui voievod, dar și — în treacăt — unele greșeli ale acestuia. Abia în a doua parte a conferinței, dincolo de jumătatea ei, începe a se vorbi despre* Cîntarea României, *subiectul propriu-zis al conferinței. Tînărul Pârvan se oprește îndelung asupra controversatei probleme a paternității poemului, dar și asupra conținutului său. Opinia micului conferențiar socotește pe Bălcescu ca pe adevăratul autor al* Cîntării României, *situîndu-se astfel în cadrul părerilor care circulau insistent îndată după moartea scriitorului, încă din 1853, prin I. Voinescu II și D. Brăteanu, reluate apoi, către cel de al VIII-lea deceniu, de Bolintineanu și Gr. Tocilescu, într-o măsură, mai tîrziu, și de I. Ghica. Prestigiul lui Bălcescu era, dealtfel, considerabil în epocă, în timp ce Alecu Russo se bucura numai de o notorietate redusă. Să mai observăm că tînărul elev își dezvolta conferința în 1899, adică cu un an înainte de studiile lui P. V. Haneș, care pledează cel dintîi, cu adevărat convins, pentru opinia paternității lui Russo.*

Subliniem din conferința lui Pârvan principalele idei prin care-și argumentează părerea. Ele se referă la asemănările în domeniul problemelor sociale dintre poem și celelalte scrieri ale lui Bălcescu, la solidaritatea cu poporul muncitor, « stăpînul adevărat al pămîntului », la problemele politice, la vigurosul sentiment patriotic al operei, ca și la încrederea nezdruncinată în puterile proprii ale nației, în sfîrșit, la o serie de observații stilistice, la structura frazelor, la imagini — alegorii și personificări —, la unele elemente dramatice, la modulațiile și energia generală a stilului care — toate — ar justifica paternitatea lui Bălcescu. Finalul e sincer — retoric (« Onoare deci, respect și admirație marelui om ») și, prin urmare, adecvat publicului de elevi în fața căruia vorbea.

Textul ne dăruiește o mărturie, din chiar epoca adolescenței, pentru patriotismul aprins și profundele sentimente democratice ale celui care-și va dedica, entuziast, operele istorice originii poporului român.

AL. DIMA

N. BĂLCESCU: CÎNTAREA ROMÂNIEI

— CONFERINȚĂ —

Domnilor *,

Printre oamenii mari ai Românilor, în epoca revoluțiunii de la 1848, unul se ridică mai presus de toți prin geniul, activitatea și suferințele sale. Au lucrat mulți în această epocă, ca Eliade, Asachi, Andrei Mureșanu, Simion Bărnuț, Mihail Kogălniceanu, Alecsandri și mulți alții, dar n-au lucrat ca Bălcescu, n-au simțit ca Bălcescu, n-au suferit ca Bălcescu, n-au murit ca el. Ei bine, despre acest martir voi spune eu acum cîteva vorbe, desigur cu mult mai prejos de geniul său.

* Din conferința lui Vasile Pârvan, am reținut numai partea finală, referitoare la *Cîntarea României*, în dorința resuscitării interesului pentru controversata problemă a paternității acestei opere literare. Capitolele referitoare la viața, activitatea literară și la rolul jucat de Nicolae Bălcescu în revoluția de la 1848 nu aduc nimic deosebit față de ceea ce se cunoaște și vădesc, în redactarea și interpretarea faptelor, stîngăciile firești vîrstei.

Voi vorbi despre viaţa sa şi activitatea desfăşurată de el. Voi aminti operele sale şi, spre a-i arăta talentul, voi lua o operă mică, dar cea mai poetică şi cea mai frumoasă dintre toate cîte a scris el.

Deci voi ilustra Faptele şi activitatea sa prin oglinda sufletului său amărît, dar totdeauna vesel, prin *Cîntarea României.*

Mai înainte însă de-a vorbi despre această operă trebuie să amintim că ea a fost contestată lui Bălcescu şi sunt o mulţime de păreri asupra autorului ei, pe care le vom rezuma. Cea mai acreditată, însă, este aceea că Bălcescu ar fi adevăratul autor al ei şi această părere este susţinută de D[omnu]l Iorga cu nişte argumente foarte puternice. Şi această teorie o vom rezuma dimpreună cu argumentele aduse.

Cauza acestor diferite păreri e că însuşi Bălcescu ne spune că această operă e a unui călugăr, şi că el a găsit-o într-o mănăstire. Dar să ascultăm ce spune el însuşi în introducerea la *Cîntarea României*:

« Acum cinci ani mă aflam în călătorie pe la mănăstirile din măreţii noştri Carpaţi, căutînd sub ruine urmele măririi strămoşeşti. Într-una din acele mănăstiri, economul chinoviei, spre răspuns la dorinţa mea de cercetări şi descoperiri istorice, mă duse în biblioteca mănăstirii. Sala ce purta acest nume era o cameră lungă şi întunecoasă, murdară şi plină de praf, în care între o mulţime de mobile stricate şi calabalîcuri grămădite, văzui într-un unghi un morman de cărţi şi hîrtii. Începui a răscoli cu nerăbdare acele vravuri şi, alegînd ce mi se păru mai interesant, alergai de mă închisei în chilia mea spre a le cerceta. Între manuscrisele ce aveam dinaintea mea, unul, intitulat *Cîntarea României*, aţinti mai cu deosebire mintea mea de la cele dintîi feţe; urmai cetirea fără întrerupere pînă în sfîrşit şi văzui cu mirare şi descurajare că istoria ce cu atîta trudă şi cercetări mă nevoiam a descoperi şi a scrie, se afla scrisă toată aci în vreo cîteva feţe, dar astfel cum nimeni nu se ispitise a o scrie. Ea-mi păru scoasă nu din adîncimea cărţilor, ci din sufletul naţiei, acest izvor bogat, elocvent şi nepieritor. Cu toate imperfecţiile sale, văzui într-această scriere un plan hotărît de mai înainte şi metodic. » Şi tot aşa urmează Bălcescu în acest fel pe tema că această operă ar fi făcută de un călugăr.

Bazat pe aceste rînduri ale lui Bălcescu, Alecsandri, în 1863, revine asupra chestiei pe care o mai discutase şi în 1855, fără însă ca atunci el să facă vreo observaţie relativ la povestea călugărului. A doua oară însă, la 1863, Alecsandri contestă printr-o scrisoare dreptul de autor al lui Bălcescu.

El zice că adevăratul autor ar fi Russo, tovarăşul de emigraţie al lui Bălcescu. El susţine aceasta zicînd că posedă chiar manuscriptul francez al lui Russo. Că Alecsandri avea la el manuscriptul francez al lui Russo, e foarte admisibil. Dar se ştie bine, că exista pe-atunci şi manuscriptul lui Bălcescu. Rămîne deci să se hotărască care din cele două manuscripte, deosebite prin limbă, era cel original. Şi Alecsandri n-aduse nici un argument, cu toate că s-ar fi căzut să se aducă pentru însemnătatea chestiunii. Dar acum, la cele zise de Alecsandri, se poate obiecta că Russo, pe care el ni-l prezintă ca « spirit ager, cultivat şi destul de poetic », nu se poate să se fi mărginit numai la această mică operă:

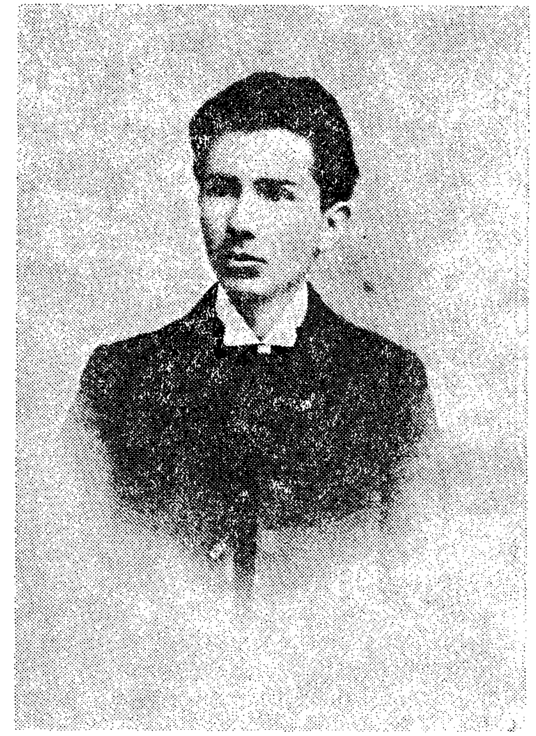
« Dorul de scris e ceva neastîmpărat din firea sa, şi cu greu se poate admite mărginirea imediată şi pentru viaţă a condeiului care a pus pe hîrtie un asemenea juvaer de limbă ca opera pomenită », zice D[omnu]l Iorga.

Apoi totodată cum ar fi fost Russo atît de mărinimos, ca să nu zică nimic cînd Bălcescu a publicat povestea cu călugărul?

Pe lîngă acestea, încă de pe vremea sa, istoria cu călugărul era pusă printre legende. Introducerea, sau mai bine, prefaţa din 1850, pe care am citat-o mai sus, vorbeşte numai de « o » mănăstire şi de « un » călugăr, fără însă de a preciza ceva mai mult.

« Astfel şi literaritatea prefeţei şi chipul neglijent, cu care toate amănuntele permiţînd o cercetare sunt tratate, arată destul de bine că Bălcescu însuşi continua povestea numai de gustul de a menţine gluma » zice, în alt loc D[omnu]l Iorga.

Tot acestea sunt şi părerile celor ce au mai studiat pe Bălcescu.

Așa, D[omnu]l Ion Ghica, în scrisorile sale, aduce probe în contra ipotezei lui Alecsandri. Totuși urarea ce-o face D[omnu]l Ghica nu e tocmai favorabilă lui Bălcescu, urare ce sună astfel:

« Oricum o fi și oricine o fi fost autorul călugăr sau mirean, din veacuri trecute sau din timpul nostru, ușoară să-i fie țărîna, căci cu frumoasă și mîndră floare a înzestrat literatura română ». D[omnu]l Odobescu, într-o notă a D[omniei] sale în ediția operelor lui Bălcescu, notă de la *Cîntarea României*, zice: « frumoasa *Cîntare a României* devine pentru noi un scump și prețios odor, în care se unesc amintirile a doi tineri români cu inimi înalte și cu talente puternice, pierduți amîndoi prea de timpuriu de patria lor, pe care ei, în exil și suferințe, au cîntat-o, au strălucit-o, și a cărei „Unire" ei încă de mult au dorit-o și-au plămădit-o prin lucrările lor », dar mai departe D[omnu]l Odobescu se îndoiește de aceasta și zice:

« Nu ne putem opri de a semnala perfecta conformitate de plan ce există între poeți ca concepțiune a *Cîntării României* și *Introducerea* proiectată de N. Bălcescu pentru cartea sa cea mare asupra lui Mihai Viteazul. » — Dar în același timp ideile și chiar fondul celorlalte scrieri ale lui Bălcescu se aseamănă foarte mult cu ideile și chiar fondul din *Cîntarea României.*

Optimismul care domnește în toate operele lui Bălcescu se află și în *Cîntarea României*, acolo unde după înfrîngerile și umilirile ultimelor veacuri, pe care le străbate în viziunile sale de apocalips colorat și duios, nici un blăstăm, nici o încrucișare deznădăjduită a mîinilor, dar nici resemnare. Robia, domnirea străină, sărăcia vor trece, căci Dumnezeu va duce țara spre calea cea dreaptă și bună și chiar astfel se sfîrșește și *Cîntarea*:

« Cinge-ți coapsa, o țara mea... și-ți întărește inima... Miazănoapte și miazăzi, apusul și răsăritul s-au luat la luptă... urlă vijelia... Duhul Domnului trece pe pămînt!... »

Și tocmai această idee a optimismului se impunea lui Bălcescu, zice D[omnu]l Iorga. În puterea cărei alteia se ridica poporul Romînesc, decît în puterea acesteia?

Căci pentru a-și îndeplini tema pusă, pentru a-și însufleți neamul, el nu arată partea tristă, urîtă, reală și grozavă a Istoriei, ci din contra el dă tocmai acel crez de biruință perpetuă în virtutea legii progresului. Dar oare nu tocmai aceste idei nu sunt relevate și în doina armonioasă a *Cîntării*?

Această idee e patriotică și patria, ființa aceea iubită, idolul vieții sale, e frumos zugrăvită în *Cîntare*:

« În mijlocul viscolului, ce făceai tu, Patria mea? » Și apoi mai departe: « Patria e cel mai dintîi și cel mai de pe urmă cuvînt al omului; într-însa se coprind toate

bucuriile lui; simţirea ei se naşte deodată cu noi şi e nemărginită şi vecinică ca şi D[umne]zeu. Patria e aducerea aminte de zilele copilăriei, coliba părintească cu copacul cel mare din pragul uşii, desmierdările drăgăstoase ale maicei noastre... » şi tot aşa mereu.

Cît priveşte chestiunile sociale, Bălcescu e şi în *Cîntare* ca şi în celelalte opere ale sale.

El urăşte pe străini şi spune că Românul să se îndrepte numai către armă. Pentru el visul, după cum am văzut şi mai înainte în *Questions Economiques* [*sic !*] e împroprietărirea ţăranului, scăparea lui de sub jugul ciocoiesc. Pentru asta el e duşman lui Rosetti care propovăduia socialismul şi ura în contra proprietăţii. Aceleaşi idei de pămînt, robie şi boieri e [*sic !*] şi în *Cîntarea României* în locurile:

« Şi sub cortul pribegiei, bătrînii ziceau copiilor: „Colo, în vale, departe, prea departe, unde soarele se vede aşa de frumos, unde cîmpiile sunt smălţuite şi pîraele răcoroase, unde cerul e dulce, juncile albe şi *pămîntul* roditor..., copii,... acolo e Ţara". »

apoi:

« Poporul e stîlpul pămîntului; fiecare părticică de pămînt e văpsită cu sîngele lui... Şi într-o zi ne zise... »

« Munceşti de dimineaţă pînă-n seară şi rodul muncii nu va fi al tău... Tatăl tău ţi-a lăsat moştenire o ţarină... tu nu te vei bucura de dînsa... ea va fi a ciocoiului, şi tu vei trăi robind vecinic lui... trupul şi sufletul tău vor fi ale lui... »

În sfîrşit ne-au mai rămas ideile politice. Atît în *Istoria lui Mihai* cît şi în *Cîntare* e aceeaşi ură în contra străinilor căci, zice el: « mai întîi chestie de putere şi de viaţă înăuntru şi-n afară », iar în *Cîntare*: « şi trei uriaşi, Turcul păgîn, Neamţul mişel şi Muscalul sălbatec se aruncară asupra trupului tău şi-l tăiară în bucăţi şi împărţiră între sine ca pe nişte turme pe feciorii tăi. »

Acum, în sfîrşit, unii au mai adus ca obiecţie faptului că opera *Cîntării* ar fi a lui Bălcescu şi aceea că stilul e deosebit. Şi în adevăr aşa e. În *Istorie* avem stilul clar, viu, repede, concis care convine unei narări de fapte şi în *Cîntare* el are proprietatea de a fi înflorit şi poetic. Dar acest argument e foarte slab, căci cine nu ştie că stilul variază după subiect, şi tocmai în aceasta constă meritul marelui scriitor de a şti să potrivească stilul cu subiectul. Căci cum s-ar putea ca mai multe subiecte să fie scrise în acelaşi fel cînd ele ar fi diferite?

Dar chiar aşa de ar fi, cum susţin cei ce contestă dreptul de autor al lui Bălcescu, încă găsim pasaje din *Istorie* care să se asemene perfect prin coloritul şi majestatea epitetelor lor. Aşa, de exemplu, descrierea Ardealului şi descrierea Ţării Române, pe care le-am citat ceva mai înainte la stilul în care este scrisă *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul.*

Prin urmare, din cele ce am spus reiese fără nici o sforţare că Bălcescu, care a scris operele ce le-am amintit şi *Istoria*, a scris tot el şi *Cîntarea* şi, prin urmare, Russo pierde dreptul de autor.

Şi acum după ce am probat îndeajuns că *Cîntarea României* e a lui Bălcescu, să vedem ce coprinde şi care sunt meritele ei şi prin urmare ale autorului ei.

Deci voi face un rezumat al operei, voi ilustra acest rezumat cu pasaje din ea, voi arăta stilul în care e scrisă şi stilul tuturor operelor lui Bălcescu şi în sfîrşit voi termina cu lauda sa.

După cum însuşi Bălcescu ne spune, toată istoria Românilor e scrisă în cîteva pagini, dar cum? Cu un talent şi în chip cum nimenea altul nu s-a ispitit a scrie... E în proză, dar e scrisă într-o limbă mai poetică decît cele mai frumoase poezii.

După o invocaţie către ţara pe care o consideră ca o fiinţă vie, autorul începe Istoria Românilor de la expediţiile lui Traian în Dacia. Şi frumoasă e invocaţia aceasta către fiinţa prea iubită « Ţara » cărei[a] îi zice el:

« Pentru ce tresari? Trupul tău se topeşte de slăbiciune şi inima ţi se frămîntă cu iuţeală... Citit-ai oare în cartea ursitei?... Aerul se mişcă turburat.. vîntul dogoreşte...

Îngerul pieirei ți s-au arătat oare?... Nopțile tale sunt reci, visurile turburate ca marea bătută de furtună... Ce-ți povestesc? » și apoi, mai departe, el iarăși zice patriei vorbind de poporul ei:

« Poporul tău era îndrăzneț ca vulturul și trufaș ca taurul sălbatic... Rămasu-ți-a oare numai umbra puterii și aducerea aminte a vitejiei tale? »

Și după ce autorul face această invocație țării sale atît de frumoase și nenorocite, el începe istoria înaintea năvălirii armatelor Romane, pe care le numește « feciorii vulturului », pe cînd libertatea Dacă se juca cu un arc « destins », așa spune el că s-au bătut Romanii cu Dacii și a răsărit un popor nou:

«În vremea veche... cerul era limpede... soarele strălucea ca un flăcău tînăr... » și puțin mai departe:

« Pe o pajiște verde, Libertatea, copila bălăioară cu cosițe lungi și aurite, se juca cu un arc destins... Ferice de oamenii din cîmpie, ferice de cei de la munte!... »

Dar mai departe poetul zice:

« Dar iată că aerul se turbură... cerul cel limpede se îmbracă cu nori întunecoși... un nor de praf învăluie cîmpia și ascunde munții... se aud vaiete... dobitoacele fug speriate ca de goana strechiei, sau ca în nopțile vijelioase cînd lupii ies din păduri... caii nechează jalnic... Mulțime de glasuri se aud strigînd și vădesc cînd primejdie, cînd nădejde, izbîndă, cînd pierdere, turbare, deznădăjduire... Norul se împrăștie puțin... Doamne!... Se vede amestecul unei bătălii!... Cei ce-au năvălit sunt îmbrăcați cu fier... săgeata alunecă pe pavăză și paloșul cu două ascuțișe taie-n carne vie », dar « inimile slăbesc », « pierit-a Dacia!! »

Dar învinși și învingători se împacă și zice poetul: « Din această rudire pecetluită cu sînge și lămurită cu foc se născu un popor nou. » « Astfel povestesc bătrînii » Prin urmare, iată cum vedem zugrăvită năvălirea Romanilor, înfrîngerea Dacilor, apoi un popor nou iese din amestecarea rămășițelor Dacilor cu Romanii. Apoi poetul ne arată că libertatea iar începe a domni de astădată mai voinică și mai bărbată; arată fericirea țării dub dominația romană, fericire ce dealtfel poetul o cam exagerează și, în sfîrșit, ajunge la năvălirile barbarilor. O mulțime de popoare necunoscute năvălesc, împingîndu-se și strivindu-se unele pe altele, înspre putredul imperiu roman... Ei, barbari neștiutori, zdrobesc totul; voinicii nu sunt în stare a li se opune, dar «lumea prefăcută se întocmește din nou, dar cu încetul și cu durere mare » zice poetul.

Domnii și stăpînitorii începură însă a sămăna zavistia printre popoare și ei se luară la luptă, se secătuiră și tocmai tîrziu pricepură rătăcirea lor.

Și atunci poetul se întoarce către țara sa și o întrebă: « În mijlocul viscolului ce făceai tu patria mea? » Și tot el răspunde: « Mumă fără copii, feciorii tăi, rătăciți în vijelia omenească, pribegeau în toate părțile, ducînd cu dînșii numai limba și dorul său!... » Abia se mai odihnește țara și alți dușmani mai grozavi se ivesc la răsărit... Căci poetul zice: « și soarta ta e o luptă necurmată » și apoi: « Grăbește a mai prinde putere... Iată că se mai apropie o furtună ». Sunt Turcii. Ei coprind și pustiesc totul în calea lor, pustiesc țara noastră, dar în curînd ei se vor întoarce biruiți de puterile piepturilor oțelite ale vitejilor Români, și poetul zice:

« Ce te-au făcut, mare vizir?... Unde-ți sunt voinicii pașo cu trei tuiuri? Vîntul împotrivirii sfarmă zăbalele armăsarilor tăi... Năvala se trase înapoi spăimîntată de piepturile goale ale vitejilor!... »

Poetul apoi amintește înfrîngerile dușmanilor țării sale rînd pe rînd. « Slavă ție țara noastră!... feciorii tuilor s-au încumetat ca să te supună... și tu ai fost mormîntul lor... Potopul Asiei a vrut să înghită lumea... și tu i-ai pus stavilă. Un neam de războinici a rîvnit la turmele tale și la grînele aurite ale holdelor tale... și tu ai legat pe războinici doi cîte doi... și ai arat cu dînșii țarina... și ai semănat cu sîngele și cu sudoarea lor „dumbrava roșie", pădurea sîngelui. »

Apoi poetul ne arată cum Românii fură înfrînți și supuși jugului tot prin ei înșiși. Fiind roși de ură și de zavistie, ei recurseră la ajutorul străinilor pentru a-și îndeplini

poftele lor ambiţioase, şi străinii care nu putuseră să-i înfrîngă prin arme îi înfrînseră prin Domnii şi boierii ţării.

Conducătorii ţării deveniră nişte împilători şi ţara cade sub domnia Fanarioţilor, şi atunci poetul exclamă:

« Jalnic e cîntecul tău, Româncă copiliţă!... Ce zici? » iar copila răspunde: « Doină şi iar doină! Cîntarea mea e versul de moarte al poporului... pămîntul îi e de lipsă... şi aerul îl îneacă... văzut-am flăcăii scuturîndu-şi pletele... fruntea lor a se încreţi înainte de vreme, florile de pe capul copilelor a se vesteji... şi poporul a căuta în beţie uitarea necazurilor... Trist e cîntecul în sărbătorile satului: „Biru-i greu, podvada-i grea!“ Bătrînii îşi ascund ochii plini de lacrămi... bărbaţii stau obidiţi... cîntecul se sfîrşeşte afurisind şi copiii blestemă naşterea lor... »

Apoi vine amestecul puterilor străine în afacerile ţării noastre şi nenorocirea crescîndă a naţiei... Suferinţele poporului « pribeag în coliba părintească şi străin în pămîntul său de naştere ».

Şi cu toate acestea « Nădejdea » şi iarăşi « Nădejdea » o propovăduieşte poetul şi cu toate că arată că voinicii au slăbit şi armele nu mai servesc la nimic, el spune: « Sfîrşitul ispitelor se apropie... căci vremea trece iute... şi semne s-au arătat pe cer... şi blestemul a covîrşit măsura... Oamenii sîngiurilor ţi-au mistuit rărunchii... Ei înălţară trufia lor pe tîlhărie... avuţia lor pe foametea ta... boieria lor pe zdrenţele tale... puterea şi strălucirea lor pe sîngele ce tu vărsaşi într-o sută de bătălii, unde părinţii lor nu erau!... Ţine minte numele lor, o ţara mea, şi numele străinului ce te împilează ca să le afuriseşti »

şi,

« Aurică, copilă, cîntă-mi frunza verde, cîntă-mi floarea cîmpului, cîntă-mi floarea muntelui, cîntă-mi nădejdea... Nădejdea e glasul Domnului! »

Cu astfel de cuvinte şi cu altele dătătoare de curaj şi nădejde sfîrşeşte cîntăreţul minunata cîntare a României.

Dar niciodată nu deznădăjduieşte poetul, ci totdeauna el are în vedere că Domnul Dumnezeul părinţilor noştri, nu ne va părăsi şi tema întregii lucrări e testamentul lui Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, care zice:

« Dacă duşmanul vostru va cere legăminte ruşinoase de la voi, atunci mai bine muriţi prin sabia lui, decît să fiţi privitori împilării şi ticăloşiei ţării voastre. Domnul părinţilor voştri, însă, se va îndura de lacrimile slugilor sale şi va ridica dintre voi pe cineva carele va aşeza iarăşi pe urmaşii voştri în voinicia şi puterea de mai înainte ».

Să vedem acum cu ce sentimente e scrisă *Cîntarea României.*

Iubirea de patrie răsare de la prima vedere, căci patriei se adresează poetul din capul locului... Dragostea pentru ţărani şi ura pentru « boierii ţării », pentru ciocoii care au robit poporul şi au făcut ca acesta nemaiavînd pentru ce lupta, să lase ţara sa iubită, şi pe care o apăra cu atîta vitejie în vremurile fericite, în mîinile străinilor.

Ura neîmpăcată pentru cei trei duşmani ai patriei: « Turcul păgîn, Neamţul mişel şi Muscalul sălbatic » cari au căutat totdeauna să sfăşie ţara noastră în bucăţi şi să o adaoge la marile lor împărăţii.

Disperarea pentru ticăloşirea poporului e foarte bine scoasă în relief prin exclamaţia: « Sîngele feciorilor tăi s-a stricat şi inima lor a putrezit... Cînd erai tare erau şi ei mîndri de tine... dar cînd s-au amestecat cu cei mişei şi cu cei vicleni s-au făcut şi ei vicleni şi mişei... »

Admiraţia pentru vitejia strămoşească e atît de bine descrisă încît ne entuziasmează şi cu atît mai mult cu cît Bălcescu căuta s-o scoată-n relief pentru a arăta celor de pe vremea sa că Românii au ştiut să se lupte şi că prin urmare şi acum ar putea-o face.

Încrederea completă ce o are în puterea divină şi Nădejdea ce-l coprinde şi pe care iarăşi caută s-o insufle inimilor amorţite din vremea sa. Şi multe alte sentimente, căror complexitate e foarte mare şi care se află semănate prin toată opera.

Scopul pentru care e scrisă pare a fi recapitularea, într-un mod poetic, a Istoriei Româneşti, pentru a scoate la iveală din ea şi a proba prin chipul în care [e] scrisă

opera, unele puncte de o însemnătate capitală pentru reușirea țintei ce și-o propusese tinerimea română de la 1848.

Punctele capitale erau: redeșteptarea patriotismului, a ideii de naționalitate, de origină strălucită, de vitejie națională, de nădejde și încredere în propriile forțe.

Poemă în proză, dacă o putem numi astfel, este scrisă într-un stil biblic, cu frazele întoarse și răsucite într-un chip minunat, cu inversiunile armonioase, cu reticențele pline de taine dureroase și neînțelese. O Personificare dumnezeiască a ființei nepricepute de « Patrie » personificare, ce domnește în mod neîntrerupt de la început pînă la sfîrșit, dă *Cîntării* aspectul unei poezii biblice către ființa supremă, care în cazul acesta e țara ori Patria, căci sub aceste două nume poetul înțelege aceeași ființă « frumoasă, bogată, cu copii mulți la număr și [pe] care o iubești cu cartea de vitejie a trecutului și cu viitorul înaintea ei, cu lacrimile pe obraji ».

Un văl mistic și de predestinare plutește deasupra poemei; ca pe o scenă în semiobscuritate vezi tablouri frumoase, aci gingașe, aci îngrozitoare și teribile apărînd și dispărînd, un fel de acțiune dramatică condusă de Destin.

Scrisă în limba cea mai frumoasă, și de o gingășie și o flexibilitate extremă, te face să uiți de tot, să nu auzi decît muzica șoșotitoare ale [*sic !*] armonioaselor perioade ce se succed neîntrerupt, ca un lanț de aur, în mijlocul tuturor curentelor bolnave și otrăvitoare ce domneau pe vremea lui Bălcescu. Și meritul acestei scrieri e atît de mare, cînd ne aducem aminte de starea literaturii pe acea vreme, încît ne vine a crede că această operă n-a fost din timpul acela, ci din alte timpuri poetice, unde geniile domneau pe pămînt. Și acum, ne-a mai rămas să vorbim cîte ceva despre stilul în care sunt scrise celelalte opere ale lui Bălcescu, despre geniul lui, și să încheiem.

Este știut că după cum cuvintele au proprietate, tot așa și stilul... Pentru aceasta avem stil natural, bombastic, precis etc. Ei bine de la proprietatea stilului va depinde reușitul operei și puțini sunt scriitorii cari au știut să potrivească stilul cu opera. « Limpede, strîns, nervos și elegant » în *Istoria* sa, Bălcescu e « înflorit și poetic » în *Cîntarea* sa. E cam deosebită, nu-i vorbă, *Cîntarea* de *Istorie*, dar în una Bălcescu e liric, pe cînd în cealaltă epic. Și desigur că alt stil va fi în o compunere epică și altul în cea lirică. Dar și în una și în cealaltă Bălcescu e neîntrecut. Viol, cu aventuri poetice și totuși precis, el istorisește viața marelui om. O istorisește frumos și atît de frumos încît Mihai al său nu e numai Mihai și Domn al Țării Muntenești, dar e un erou, un semizeu. Cu cîtă putere de imaginație ne descrie el lupta de la Călugăreni, cu cîtă bucurie celebrează isprăvile eroului său și cu ce rupere de inimă istorisește nenorocirile sale. Cu cîtă ură și compătimire strigă el:

« Mirislău! Mirislău! blestem asupra ta, loc de pieire, loc afurisit! Ce de sînge eroic sorbiși tu în această zi pustie! Amar nouă! Acest sînge îl vom izbîndi în curînd. Biruințele strălucite de la Guruslău ... [*sic !* — la Bălcescu *Goroslău*], de la Brașov..., de la Petrisdorf... [*sic !* — la Bălcescu *Petersdorf*] ne vor răzbuna cu prisos asupra vicleniilor Unguri; ele însă nu ne vor putea întoarce mărirea pierdută în acea zi... »

Tablourile ce le zugrăvește el cu pana sa talentată ne apar aievea înaintea ochilor. Economisind și ațițînd forțele nervoase, el te face să-i citești operele de la început pînă la sfîrșit cu o mulțumire și un interes crescînd. Te aprinzi cu el la nenorocirile și nedreptățile făcute celor slabi, iubești pe eroii săi, te bucuri cu dînsul la bucuria lor și plîngi cînd ei sunt zdrobiți.

Așa scrie geniul român din epoca revoluției de la 1848.

Vecinic cu ideea de a înălța patria sa, de a o face respectată de toate neamurile, el scrie, luptă și moare pentru dînsa. Și cînd azi noi avem o țară unită, fericită înlăuntru și băgată-n seamă în afară, trebuie să ne aducem aminte că aceasta o datorăm oamenilor mari cari au muncit pentru așa ceva în vremurile de restriște ale istoriei noastre.

Și deși oamenii aceștia or fi avut greșeli, și în special Bălcescu, totuși e [de] necontestat că ei vor rămîne de-apururi iubiți și stimați de posteritatea recunoscătoare muncii lor.

Așa, *Istoria* lui Bălcescu, a Epocii lui Mihai Vodă Viteazul nu e scutită de greșeli și unele poate chiar mari, precum ar fi, de exemplu, ideea lui Bălcescu că eroul său ar fi tins la o « Unitate națională », lucru care după toate cercetările moderne se constată că nu e așa. Dar noi nu trebuie să căutăm decît meritele, să lăsăm greșelile acelor mari oameni în umbră și să nu privim decît binefacerile ce le-am primit de la dînșii.

Cînd vezi că un om ca Bălcescu n-a avut un singur moment de odihnă în viața lui și că n-a muncit decît pentru visul tuturor Românilor « a avea o patrie mare, precît ține pămîntul românesc », atunci trebuie, ești dator să uiți toate rătăcirile lui, mai ales că cei mai mulți pronunță cuvintele care au fost ținta și mobilul întregii sale activități, fără măcar să-și deie seama ce însemnează acele cuvinte.

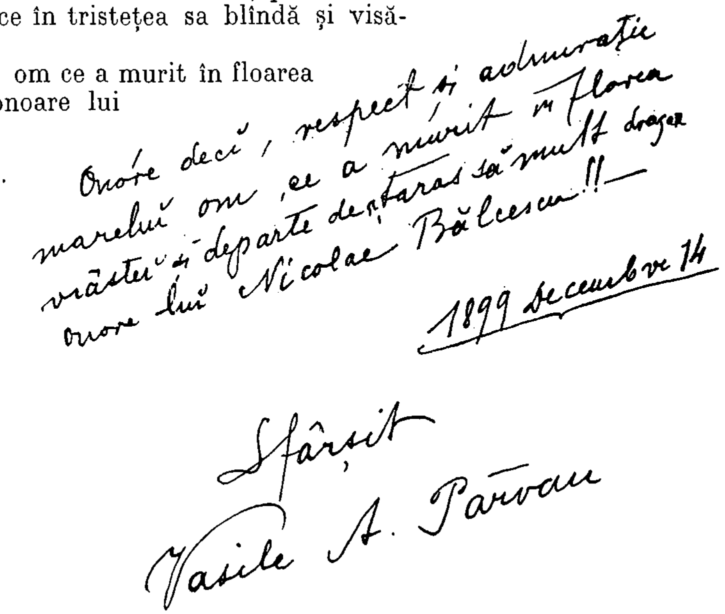
Durerile acestui om, poet și istoric în adevăratul înțeles al cuvîntului și care a scris în cea mai armonioasă și mai fermecătoare limbă românească, pun o aureolă luminoasă « în jurul acestei fețe așa de simpatice în tristețea sa blîndă și visătoare ».

Onoare deci, respect și admirație marelui om ce a murit în floarea vîrstei și departe de țara sa mult dragă, onoare lui Nicolae Bălcescu!!

1899 Decembrie 14.

Sfîrșit

Vasile A. PÂRVAN

Primește te rog, o sărutare respectuoasă pe vîrful degetelor

E. Lovinescu

EPISTOLAR: 6 scrisori către Elena FARAGO

ÎN BOGATA CORESPONDENȚĂ PE CARE E. LOvinescu a stabilit-o de-a lungul vieții cu numeroasele personalități culturale ale țării, schimbul de scrisori cu Elena Farago ocupă un loc important, dezvăluind afinități sufletești, prețuirea reciprocă și mai ales un adînc sentiment al prieteniei.

Prima epistolă adresată Elenei Farago datează din 20 martie 1908 și este determinată de nemulțumirea poetei la apariția unui articol lovinescian scris în 1906, cu ocazia publicării volumului ei de debut, Versuri (editura „Luceafărul", Budapesta, 1906). Admirînd tăcerea cu care se înconjoară și « broderia artistică din ce în ce mai fină » pe care o aplică operei sale poetice, criticul își mărturisește aderența, încă de la început, la acest tip de poezie, promițînd poetei că va renunța chiar la articolul incriminat, cu ocazia republicării cronicilor într-un proiectat volum al Bibliotecii pentru toți[1].

Dorința permanentă a lui E. Lovinescu de a perfecta opera poetei se concretizează, pe tot parcursul acestei corespondențe, prin entuziasmul ce străbate din aprecierile la adresa unor poezii, pe de o parte, și prin rezervele manifestate asupra conținutului altora, pe de altă parte. De la o scrisoare la alta, atitudinea criticului se schimbă, E. Lovinescu revenind asupra unor obiecții formulate anterior. « Aseară am citit din nou versurile d[umnea]v[oastră]. Am fost parcă lovit de grație. Cerurile mi s-au deschis... Acum pot spune că le-am înțeles și m-au fermecat. »[2]

La apariția celei de a doua cărți de poeme a Elenei Farago, Șoapte de umbră (1908), netăinuind faptul că i-au plăcut unele poezii, Lovinescu nu se

[1] *Scrisoare* din 30 martie 1908, Paris.
[2] *Idem*, din 7 mai 1908.

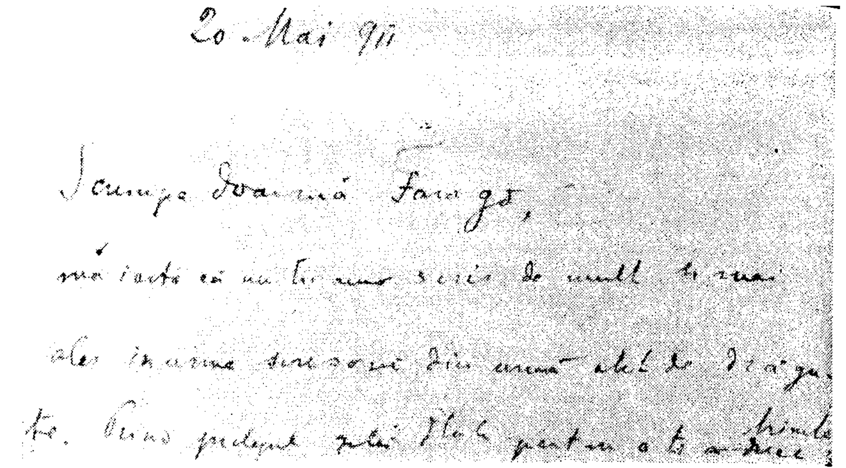
sfiește să formuleze o serie de rezerve critice, de care poeta va ține dealtfel seama cu ocazia ediției definitive din 1937.

Interesul pe care criticul îl poartă Elenei Farago izvorăște nu numai din prețuirea talentului poetic, ci și al spiritului critic evidențiat de opiniile formulate pe marginea unora dintre creațiile literare ale lui E. Lovinescu. Recunoscînd că poeta este singurul lector care îl citește « cu ochi de linx, cu atenție încordată », adaugă: « Nu ți-a scăpat nimic. Aproape tot e îndreptățit—și îndreptările sînt deja făcute ». Iar în altă parte: « Am luat notiță de toate însemnările d[umi]tale — dealtminteri am făcut atîtea prefaceri de limbă... Te rog, nu conteni de a-mi însemna tot ce găsești nepotrivit, cît de mărunt » [3].

Ca și ceilalți admiratori și prieteni apropiați ai poetei, și E. Lovinescu se interesează de sănătatea Elenei Farago, sănătate atît de șubredă, care toată viața nu i-a făcut decît necazuri: « Te rog să mă pui de îndată la curent cu ultimele noutăți asupra prețioasei d[umi]tale sănătăți... Să nu cauți să ocolești acest capitol care mă mișcă cu deosebire » [4]. Cînd criticul află, prin intermediul altor persoane, că poeta este bolnavă, o roagă să-l țină la curent cu mersul bolii: « În București auzii întristătoarea veste că ai fost bolnavă de tifos și că ești încă. Nu-ți poți închipui adînca mîhnire ce am simțit la această veste. Te rog foarte mult liniștește-mă cît mai curînd și să dea domnul să fie toate bune... Crede-mă foarte afecționat și foarte afectat » [5].

Comunitatea de gînduri și preocupări îi apropia. Criticul împărtășește prietenei sale din preocupările profesionale, din succesele și necazurile sale. Multe din proiectele pe care le va realiza mai tîrziu Lovinescu își au germenele în această perioadă efervescentă de început, care coincide în mare parte cu aceea a scrisorilor trimise Elenei Farago. Așa, bunăoară, « istoria criticei și curentelor literare la noi de la 1860 încoace », proiectată în 1911, va vedea lumina tiparului, sub altă formă, în 1926, constituind volumul al II-lea din Istoria literaturii române contemporane, intitulat Evoluția criticei literare.

Informația literară a scrisorilor cu privire la activitatea criticului, în epoca respectivă, este bogată. Lovinescu comunică poetei aproape pas cu pas intențiile și proiectele sale. La începutul lunii decembrie 1912, îi face cunoscut că romanul Aripa morții va apărea în editura „Flacăra" [6], în luna

20 Mai 911

Scumpă doamnă Farago,

ianuarie 1913, iar la sfîrșitul aceleiași luni, referitor la articolul despre Caragiale, îi scrie Elenei Farago: « Articolul meu despre Caragiale ți-a plăcut numai? Nu l-ai citit. E formidabil! În bine sau în rău. Cuvîntul a plăcea e prea dulceag pentru o mașină de război așa de puternică ca acel articol » [7].

Cînd Elena Farago îl asigură, la apariția romanului, că va fi lăudat de alții, E. Lovinescu îi răspunde: « Parcă nu știi în ce țară trăim, parcă nu știi că îndeosebi eu am dușmani și că prin urmare nu-mi fac nici o iluzie în privința „laudelor" prin presă. Mă mulțumesc cu mai puțin, deși e mai mult: cu buna părere a cîtorva prieteni, printre care ești în rîndul întîi » [8].

Corespondența din care selectăm doar cîteva pagini, interesează și prin faptul că ea dezvăluie mai bine decît oricare altă scriere a criticului — pe omul Lovinescu, așa cum se definește el sau cum poate fi surprins în intimitate. Stilul lui alambicat, cu aluzii livrești și fineți spirituale remarcabile, îmbracă această corespondență încă de la primele rînduri, în care scriitorul încearcă să pună uneori « humour » [9], îmbinînd erudiția cu arta conversației.

Spirit de o luminoasă sinteză, însuflețit de un profund umanism, E. Lovinescu apare în corespondența din prima jumătate a activității sale critice și literare, în toată splendoarea lui olimpiană. Omul și scriitorul, mîndru și timid, senin și nervos, desprins de preocupările avantajelor materiale, a văzut în critică o operă asemănătoare creației artistice « străbătută de un spirit creator însuflețind viața cărților, în raporturile lor multiple, la fel cu acțiunea scriitorului asupra vieții însăși », cum singur o mărturisește.

C. D. PAPASTATE

---

[3] *Scrisoare* din 1912—1913 (dată probabilă).
[4] *Idem*, din 29 decembrie 1910.
[5] *Idem*, din 18 aprilie 1912.
[6] *Idem*, din 11 decembrie 1912.
[7] *Idem*, din 28 decembrie 1912.
[8] *Idem*, din 13 martie 1913.
[9] *Idem*, din 20 martie 1908.

I

Fălticeni, 24 mai [1]910

Scumpă doamnă Farago*,

E atîta timp de cînd nu ți-am scris, încît mă simt în adevăr vinovat... Am fost în acest răstimp în București, unde m-au luat înainte multe ocupații și grije — dintre care mai însemnată era un examen de trecut pentru Universitate [10]. În fine, acum l-am trecut, — așa că în această privință sînt de felicitat. La anul, dacă împrejurările te aduc prin București, îmi vei face plăcerea de a asista la vreo lecție a mea de literatură română, dacă iorghismul d[umi]tale binecunoscut [11] îți va permite totuși.

Iată care-i pricina lungii mele tăceri și chiar a omiterii de a-ți trimite o inimoasă urare de ziua d[umi]tale. Știu dealtminteri că ești bine, că te-ai îndreptat cu desăvîrșire. Oțelitul d[omn] Vulovici [12] mi-a spus că petrece bine, că se face muzică la d[umnea]ta și că ai un cerc în jurul d[umi]tale destul de vesel și distins. Îmi pare rău că nu sînt și eu pe acolo, deși nu știu cu ce aș putea fi folositor la rîndul meu, neavînd nici un talent și nici măcar arta de a ști trăi.

Acum sînt pentru vreo zece zile din nou în Fălticenii părintești, pentru a mă odihni... Ca activitate literară: planuri mari și realizare mediocră. Aceste două luni de cînd sînt în țară mi-au fost absorbite și de tipărirea a 6—7 cărți de ordin neliterar[13]. Tocmai cînd le termin, vin căldurile, cu Elveția, cu Parisul mult iubit — tot atît timp pierdut, nu zic pentru *literatură*, ci pentru activitatea mea literară, așa că cele două volume în pregătire (al III-lea de critice și *Costache Negruzzi*) vor veni abia la toamnă. Dar d[umnea]ta? Nu te mai zăresc prin reviste...

Ce ne mai pregătești? Mi-ai face o mare bucurie dacă mi-ai mai împărtăși și mie din gîndurile și planurile d[umi]tale literare — și de vară.

Primește, te rog, o sărutare respectuoasă pe vîrful degetelor.

E. LOVINESCU

II

Fălticeni
marți, 22 februarie [1]911

Scumpă doamnă Farago,

iartă-mi, te rog, din suflet, întîrzierea relativă a răspunsului meu. (Cred însă că ai primit o scrisoare a mea trimeasă acum vreo două săptămîni din București.) Pricina acestei întîrzieri e întrucîtva ocupațiile [*sic*!], dar mai mult vîrtejul vieții tulburi de București, fără cămin, fără răgaz, cu totul împotriva firii mele de burghez, iubitor de liniște și de o intensă viață afectivă. Sînt acum în Fălticeni, de unde îți pot trimite o salutare cordială. Am venit aici pentru alegeri. Știi poate că tatăl meu a cedat locul lui de la Senat lui *I. Brătianu*, care trebuie să se aleagă joi. Am profitat de prilej pentru a veni să stau în urbea mea o săptămînă în liniștea casei părintești, departe de Academie și de... berărie.

---

* Transcriere de C. D. Papastate. N. R.

[10] E vorba de concursul pentru obținerea titlului de docent la Universitatea din București, în primăvara anului 1910, după întoarcerea sa de la studii din Franța.

[11] Raporturile E. Lovinescu — N. Iorga nu erau dintre cele mai bune în perioada respectivă. Elena Farago, care colaborase la *„Sămănătorul"* și *„Floarea darurilor"*, conduse de N. Iorga, era bănuită de E. Lovinescu de iorghism. Poeta însă nu și-a manifestat niciodată adeziunea pentru poziția ideologică a marelui istoric.

[12] N. Vulovici — ofițer și poet, autorul volumelor *Vitejești* (1906) și *Stihuri oțelite* (1909).

[13] Manuale școlare.

Te rog să nu-mi iai în nume de rău întîrzierea ce pun numai în răspuns; aceasta nu micşorează întru nimic afecţia prietenească ce am pentru d[umnea]ta şi dorinţa de a şti noutăţi atît asupra sănătăţii d[umi]tale cît şi asupra activităţii d[umi]tale literare, care dealtminteri a fost atît de rebelă rugăciunii mele de acum două luni.

Aş dori să ştiu că vii în Bucureşti în luna martie, dar dacă asta presupune că eşti bolnavă, rămîi mai bine la Craiova, lîngă îngeraşul d[umi]tale, pe care îl rîzgîiezi cu atîta dărnicie.

Pe aici am întîlnit pe oţelitul Vulovici care mi-a spus că te-a văzut la Craiova.

Eu am terminat de multişor pe *Negruzzi* — voi începe în curînd o istorie a criticei şi a curentelor literare la noi de la 1860 încoace... [14] şi am început mai demult o serie de foiletoane militante la „*Românul*"[15] din Ardeal.

După cîteva notiţe din „*Ramuri*" (mai apar?) am văzut că urbea d[umi]tale nu s-a curăţat încă de cele cîteva secături grandomane ce se cred îndrumătorii literaturii. Aceşti tineri sînt *crima* cea mai mare a lui Iorga; şi dacă nu ar fi prea neînsemnaţi prin talent, vîrstă, activitate, ar merita să li se rupă urechile în public[16]. Dar trăim într-o epocă în care nu mai sînt copii!

Cu aceasta îţi sărut mîna foarte afectuos şi te rog să nu mă uiţi. Zilele acestea plec în Bucureşti.

Al d[umi]tale devotat,

E. LOVINESCU

P. S. Cred că ai auzit de marele succes al lui Eftimiu [17] şi de şezătoarea ce am făcut la Universitate pentru a explica [indescifrabil] înţelesul acestui frumos poem.

III

Pension Française Hôtel
Beausoleil 17 aprilie [1]911

Scumpă doamnă Farago,

Îţi mulţumesc din suflet pentru scrisoarea ce primii ieri, printre puţinele scrisori ce primesc din ţară, — de unde lipsesc dealtminteri cam clandestin. Sînt aici aproape de o lună şi mă plac mult. Orăşelul acesta e o jumătate din Monte Carlo, ce aparţine Franţei. Stau pe o coastă de deal de unde am o privelişte admirabilă pînă la Cap-Martin, Bordighera şi San Remo deoparte, iar de alta pînă aproape de Nisa. Străbat Riviera în lung şi în lat. Ieri am stat la Menton — unde mă chema o telegramă ciudată trimisă din Bucureşti de Victor Eftimiu, de prisos să adaug că n-am găsit pe nimeni la Hôtel des Ambassadeurs, aşa că nu am încă cheia misterului.

Îmi pare cam crud să-ţi povestesc fericirile de aici, cînd d[umnea]ta ai necazurile d[umi]tale pe acolo. Mă bucur totuşi că mergi mai bine şi că talentul te ispiteşte. Mare lucru să nu mă apuc şi eu de teatru vara asta. Numai timpul de mi-ar îngădui, căci

---

[14] *Istoria criticei*, la care face aluzie E. Lovinescu, nu va fi realizată în 1911, ci abia în 1926, cu totul altfel. Volumul II din *Istoria literaturii române contemporane* intitulat: *Evoluţia criticei literare* nu este însă o «istorie a criticei şi a curentelor literare la noi de la 1860 încoace», cum menţionează autorul, ci se ocupă de evoluţia criticii de la 1900 «adică de la amuţirea controversei estetice dintre T. Maiorescu şi C. Dobrogeanu-Gherea şi pînă în zilele noastre». Este un volum — cum mărturiseşte în prefaţă — «închinat criticei privită ca o disciplină aplicată în domeniul exclusiv al evaluărilor în literatura noastră modernă, neglijînd istoria literară, studiile de estetică generală şi studiile de literatură străină».

[15] „*Românul*", ziar politic, organ al partidului naţional român din Ardeal şi Ungaria, apărut la Arad, sub direcţiunea lui Vasile Goldiş, 1911—1916.

[16] Aluzii la D. Tomescu şi alţii care susţineau în paginile revistei „*Ramuri*" polemici acerbe împotriva criticii impresioniste a lui E. Lovinescu.

[17] E vorba de succesul pe care Victor Eftimiu, prieten al criticului, îl obţine cu feeria ***Înşiră-te mărgărite***.

trebuie să-ți mărturisesc că vilegiaturile aceste sînt minunate, dar au un cusur: te pun în neputință de a lucra ceva. Într-o lună nu am citit decît trei cărți! De scris, mai nimic. Cum vezi, pentru un muncitor activ regimul acesta e cam ruinător.

Toate felicitările mele pentru aniversarea d[umi]tale[18] și mulțumiri pentru informația comică din „*Ramuri*" [19], scrisă desigur de vreun studențaș dar inspirată, și mai sigur, de marele d[umi]tale profet N. Iorga, pontificele trivialității și al insultei în literatura română *.

Aici nu sper să mai stau decît 3—4 zile, apoi mă duc în Florența unde voi sta o săptămînă — și de acolo mă decid de mă duc la Roma (unde ar trebui să stau mai mult) sau mă întorc în țară la ocupațiuni. Din nenorocire drumul meu e prin Predeal (din cauza vamei atît de tardive de la Vîrciorova) așa că n-am speranța plăcerii de a ne vedea la întoarcere.

De-mi trimiți un cuvînt la p[oste] rest[ante] Florența, mi-ar face mare plăcere.

Sărutări de mîini, rămînînd al d[umi]tale devotat

E. LOVINESCU

IV

Fălticeni, 30 iunie [1]911

Scumpă doamnă Farago,

Te vei fi mirînd ce e cu tăcerea mea? Bucureștii știi cum mă absorb și mă împiedică de la lucruri elementare și plăcute.

Sînt de vreo săptămînă la Fălticeni, unde am avut de suferit toate neplăcerile ploilor și ale inundațiilor.

M-am și încercat într-o serie de foiletoane — numeroase — la „*Românul*". Închipuiește-ți că mi-am luat sarcina de a arăta Ardelenilor ce e arta, de care habar n-aveau! Mă încerc să le vîr în minte că cel mai mare prozator al nostru de acum e Duiliu Zamfirescu, pe care atîți nerozi și Chenzi [20] l-au umplut cu noroi!

Mai stau aici — probabil — pînă la 15 febr[uarie] apoi mă duc în Elveția, la Lucerna (poste restante, îți spun și acest amănunt fiindcă d[umnea]ta m-ai răsfățat, deși n-o meritam, și parcă văd cum o să-mi sară inima zărindu-ți slova pe acolo). Voi sta pînă la 7 sept[embrie]. Închipuiește-ți că m-am apucat de un scurt roman [21]. Numai de ar ieși ceva! Un fragment am publicat în mai și în „*Convorbiri literare*".

Dar d[umnea]ta cum mergi cu sănătatea? Nu te întreb de literatură căci te știu rebelă la exortațiile mele de prieten și la ascendentul meu de critic.

Dulce și bună cum ești, cred că n-ai să te răzbuni printr-o lungă tăcere, ci ai să-mi dai cît de repede mîna să ți-o sărut și slova să ți-o citesc.

Cu prietenie

E. LOVINESCU

---

[18] La 29 martie 1911, Elena Farago împlinea 33 de ani.

[19] În „*Ramuri*", VI, 16, din 15 martie 1911, p. 302, sub semnătura lui Dinu Vultur (D. Tomescu), la *Cronică*, putem citi următoarele: « D[omnu]l Lovinescu se întinde și cucerește teren. „*Românul*" din Ardeal, gazeta bătrînilor insultați, i-a cerut colaborarea pentru foiletonul literar și parizianul Lovinescu, rafinatul și sclivisitul Lovinescu *primește 30 lei* pentru fiecare articol. Sărmania nație ardeleană! Ai ajuns ca din filerii tăi să plătești pomana d[omnul]lui Lovinescu. »

* Este de observat însă că opiniile lui Lovinescu despre N. Iorga au evoluat în timp de la atitudinea subiectiv-negatoare din tinerețe, la o viziune obiectivă asupra activității și operei marelui istoric, în chiar ultimul an de viață al criticului. Dealtfel, într-o epistolă adresată romanistei slovace Jindra Hušková la 19 decembrie 1940, E. Lovinescu avea să deplîngă « ...pierderea atît de cumplită a celei mai mari forțe intelectuale a noastră [N. Iorga] singura care izbutise să străbată pînă și în spațiile interplanetare... » Vezi „*Manuscriptum*", nr. 1 (14)/1974, p. 71. N. R.

[20] Aluzie la Ilarie Chendi.

[21] Probabil *Aripa Morții*, editura „Flacăra" 1913.

V

Fălticeni, 29 dec.[embrie] [1]911

Scumpă d[oam]nă Farago,

Sînt foarte vesel că ai mai scăpat de necazuri și că Păpușica s-a făcut bine. A fost în adevăr scarlatină? Un june amic care te-a văzut bănuia că poate nu e tocmai scarlatină. Oricum, bine că ai scăpat de grijă și îți doresc ca și d[umnea]ta să te restabilești cît mai curînd în anul ce vine și să-mi dai noutăți despre ale sănătății.

Eu aici am intrat în regatul familial — unde e pacea cea mai adîncă și unde repede te apucă și te copleșește o torpoare!

În cinci, șase zile abia am scris două articolașe-fantezii care cred că-ți vor plăcea de-ți vor cădea în mînă. Unul intitulat *Viața dublă* [22], apare probabil în *„Flacăra"* de anul nou, și altul, *Un om singuratic* [23], ce va apare tot probabil în no. de anul nou al *„Rampei"*. Am pus înăuntru oarecare reverie și subtilitate.

De două zile mă uit în tavan, căutînd subiectul unei comedioare într-un act — și nu vine! Dar absolut nimic; aș fi scris-o în vacanța asta — dar dacă Minerva nu vrea să mă ajute! În seara plecării am fost la Teatrul Davila unde i-a jucat un fel de nimic al lui Eftimiu, *Poveste de crăciun*, într-un act. A fost delicics și mă bucur că nu-mi înșală marele speranțe ce mi le pun în acest băiet isteț.

Din lipsă de ocupație m-am pus să-mi tipăresc al III-lea volum de *Critice* [24], într-o tipografie locală. Îmi dau de lucru, certîndu-mă zilnic cu singurul lucrător al tipografiei. Ba ieri, am fost și la Sadoveanu, pe care nu-l văzusem de un an, deși locuiește aici. S-a mutat afară din oraș, într-o căsuță clădită în mijlccul unei grădini.

Dar te țin cu vorba. Îți urez un an nou fericit și multe ccmplimente la cei din jur.

Al d[umi]tale

E. LOVINESCU

VI

Vineri, 2 sept.[embrie] [1]912

Scumpa mea amică,

Sînt foarte vinovat de a nu-ți [fi] scris de o săptămînă de cînd sînt în București. Dar din prima zi a sosirii am și fost acaparat de obligațiile multiple literare, o, amicale; am ascultat un impozant număr de poezii și acum începe seria pieselor de teatru. Unde mai pui că am început să tipăresc pe clasicii noștri într-o ediție de popularizare a noii edituri „Alcalay" — așa că sînt copleșit de corecturi. Toate aceste motive adevărate care nu fac încă o scuză bună. *„Sburătorul" apare efectiv* la 17 sept.[embrie][25], după cum hotărîsem din iunie. În primul număr e și poezia d[umi]tale *Resemnarea*, pe care am mai citit-o, dealtfel, și duminica trecută în cerc. Acest număr e și cules. Îmi pare bine că vii la 8 sept[embrie] și că ne vom vedea în curînd. Ochiul mă îngrijorează. E tot din boala veche?

Salutările mele tînărului Mihnea Dorin[26], iar d[umi]tale o cordială strîngere de mînă și să ne vedem în curînd sub auspiciile cele mai bune. Astă seară e seară de gală cu deschiderea Teatrului Național și trebuie să ne dichisim!

E. LOVINESCU

Toți te salută cordial.

---

[22] *Viața dublă* a apărut în „*Flacăra*", I, 11, din 31 decembrie 1911.

[23] *Un om singuratic*, apar[...] în „*Rampa*", nr. 1, 1912.

[24] *Critice* (vol. III) a apă[...]t în prima ediție la Fălticeni în 1911, ediția a II-a apare la București la editura „Flacăra" (1915) ed. [...] III-a în 1920 la ed. „Alcalay". E. Lovinescu ne menționează această primă ed. în *Bibliografia* public[...]ă în volumul: Anonymus Notarius *E. Lovinescu*, ed. „Vremea", 1942, p. 167.

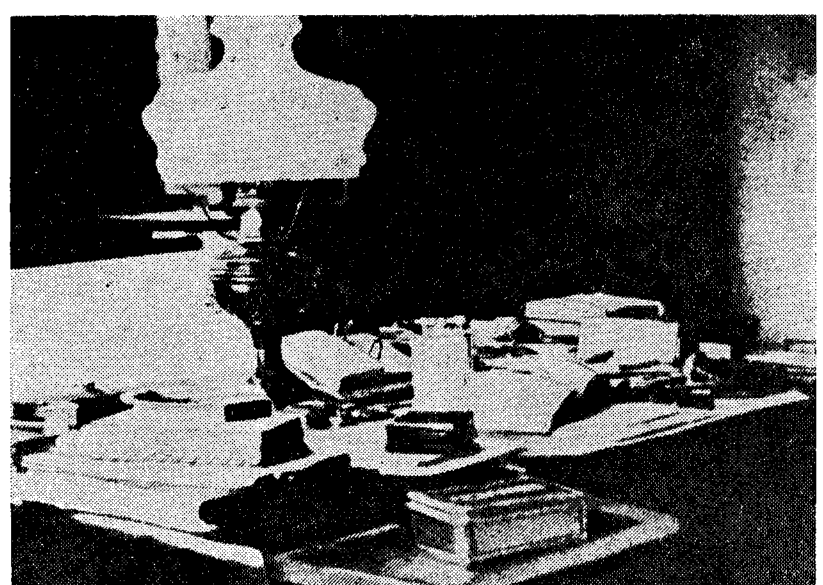
[25] Intenția criticului de a [...]scoate o revistă cu titlul „*Sburătorul*" data, după cum se vede, încă din anul 1912, apariția ei fiind fi[...]tă efectiv la 17 septembrie 1912. Probabil unele împrejurări nefavorabile au făcut ca dorința lui E. L[...]inescu să se realizeze abia după primul război mondial, la 19 aprilie 1919. Această mărturie contrazice [...]inia unor memorialiști care susțin că Felix Aderca ar fi dat titlul revistei.

[26] *Mihnea Dorin*, fiul poe[...]ei.

CAIETE DE CREAȚIE

Liviu REBREANU

SCHIȚE PENTRU VIITOARELE ROMANE (II)

MAJORITATEA SCHIȚELOR **PE CARE LE publicăm se înscriu între 1908—1909 (adausuri în 1910). Multe din ele amintesc contactul scriitorului cu lumea satului năsăudean (în afară de Prislop, în 1908, a fost ajutor de notar în Măgura Ilvei și Nimigea ungurească, iar în 1909, funcționar la primăria din Vărarea).**

Din cele 80 de proiecte, abia 8 vor ajunge cu vremea să fie materializate în forme de sine stătătoare: Răfuiala; Nevasta; Talerii; Cearta; Baroneasa; Dintele; Proștii; Norocul. **Numeroase însemnări își găsesc rostul în istoria romanului** Ion, **prefigurînd episoade esențiale ale viitoarei opere. Ele ne oferă cele mai vechi schițe de profil ale unor personaje ca Ion al Glanetașului, Ana și Vasile Baciu, Florica, învățătorul Herdelea, popa Belciug, Lang, Dumitru Moarcăș ș. a. chiar dacă, în aceste notații, răspund uneori la alte nume.**

Ca într-un caleidoscop, destinul li se schimbă de la o pagină la alta, murind și înviind pentru a se apropia și depărta de ceea ce aveau să fie mai tîrziu. La început Ion **a fost** Zestrea, **iar** Zestrea **a fost** Temerea, **iar** Temerea **o poveste: « povestea lui Ion cu Rodovica ». Ion o bate pe Rodovica și ea se spînzură. În alte pagini, Ion ucide pe un Victor cu cinci lovituri de sapă, prinzîndu-l că dă tîrcoale Rodovicăi; pînă la urmă, ajuns de blesteme, cade la pat « și se usucă, se topește. Degeaba toate doftoriile babelor. Începe a-i cădea carnea. Și s-a stîns și el ».**

Totalitatea acestor variante, ce țin îndeosebi de protogeneza romanului Ion, **acuză, încă o dată, nefericita inspirație a unora de a confunda planul ficțiunii cu realitatea. Peste ani, Rebreanu avea de ales dintre mulții săi Ioni și Ane.**

Din punct de vedere istoriografic, un interes major îl prezintă « schițele »: O femeie și doi bărbați, Temerea (Zestrea), Badea Dumitru, Rușinea, Soarta (Blestemul), Femeia, Moartea. **Surprinzător, cîteva pagini anticipează, încă din 1908—1909, tematica unor lucrări și mai îndepărtate:** Adam și Eva **(1925),** Răscoala **(1932).**

În locul unei obositoare și neavenite prezentări, am preferat să indicăm, prin note de subsol, legăturile textului publicat cu restul fondului documentar. Lăsăm plăcerea cititorului să descopere un Rebreanu aflat la începutul unui drum de năzuințe și deslușiri.

Niculae GHERAN

M-a căpărat prin inimă o durere ca [acea].

*

I s-a făcut o uimă tocmai pe ceafă.

*

Să te văd cînd mi-oi vedea ceafa.

*

Atîta l-am rugat de mă doare limba.

*

Lasă-l numai pe mine că ți-l îmbrac eu de nu m-a uita cît a trăi.

*

ponihos = miop = ponevos [bun] [19]
prov. *vejă* = trujan de cucuruz [buruiene mari] [20]
ponor = un loc nămolos, tufos = bulhane [bun] [21]
gaură în pămînt după o ruptură de sol [22]

[f. 7]

Zice zicălașu' gros, ingadăi,
C-o mîncat aseară borș;
Zice zicălașu' moale, ingadăi,
C-o mîncat aseară moare!
Ingadăi, haide măi,
Inga, inga, inga i!

[19, 21] Notația « bun » s-ar părea că exprimă satisfacția găsirii (selectării) cuvintelor.
[20, 22] Adăugat cu creion negru.

Strigătură din Coșna [23]

*

Știu învîrti lumea cum îmi place.

*

Sapa și hîrlețul vă despărțească.
prov. ardelenesc și bucovinean

*

Nu-i modru, domnule, nu-i modru, că ne mîncă sărăcia de nu știu încotro să ne întoarcem.

*

mocirlă = șciolnă = hîlboană, hîlbură,
prov. ales în vergele v. la țesut; un război.

*

sfîrnar = industriaș, comerciant.
prov. *cordenciu* = o bîtă pe care se fac ițele
vacă bălțată = jumătate albă, jumătate neagră [24]
vacă porumbă — coloarea porumbului

*

îi veni mai de-apoi, dragul meu...

[23] Tot la Prislop sînt notate și următoarele versuri populare:

« Nu-ți mai pune flori pe frunte
Că ți-o ieșit vorbe multe,
Las să iasă, că nu-mi pasă,
Căci bădița-i dus de-acasă ».

(B. A. R., *ms. 4056*, f. 174 v°.)

[24] Adăugat deasupra cu creionul: « pe la partea dinainte ».

*

Iac'așa, se vînd numai de puf (tîrg slab).

*

N-am nimic pe lume, numai sufletul ăsta din ciolane

*

N-am nimic în lume, numai pe bunul D-zeu.

*

n-am răgaz.
Bine, bine, omule, numai să n-avem mai tîrziu coteală!

*

Îl suge cum suge șarpele broscoiul.

*

Se uită ponciș.

[f. 7 v°.]

troscot = clopot de pe oi [25]
măslad = cu acesta se îmbată peștii.

*

Gîndești că piere coasta atîtea clopote și droange are pe oi.

*

Era întunerec ca-n sac; de nu-ți vedeai nici mîna.

*

Începu a vrăji din aripi.

*

Om de om grăiește, D-zeu de toți grijește.

*

D-ar ști omul ce-ar ajunge,
niciodată n-ar mai rîde
num-ar suspina ș-ar plînge.

*

Fată frumoasă și lăptoasă.

*

A făcut o mîncare de să-ți alungi copiii.

*

Ciurbălesc moarea.

*

Nu se oțărăște să lase glaja de la gură.

*

Undulesc lucrurile.
Frunzele veștede ale frăgarului sunt galbine ca portocalul.

*

Găină cu buglă.

*

Mîncarea asta nu se plătește nimic; e numai cîrcălită.
Hodruc = lungău, rudă de fasole.
Degeaba mi-aș răci gura (degeaba aș vorbi, n-am cu cine).

*

Are snahă de tăbac [suhă] [26]

*

Rămîn numai duluri pe trup de atîta bătaie.

*

Are bubă mare pe inimă.

*

Și-a strîns halubele și s-a cărat de pe la noi.
[searbăd la gură — spune tot ce știe, nu poate ține-n el][27]
[snahă — nărav][28]

FLOAREA

[f. 8 r°]

O femeie frumoasă ca o vîzdoagă și putredă de bogată. Avuse pețitori domni, dar nu-i putea suferi; se suia prin pod și nu se cobora de-acolo cu zilele cît erau ăștia acolo. Murea de dragul unui vîntură-pădurile, vînător pătimaș, sălbatec ca un jder, dar puternic și chipeș ca un Făt-Frumos. Și s-au luat... Și ei nu i-a părut rău macar de-a umblat pieptănată de multe ori. Îi era tare drag.

[25–28] Adăugat cu creion negru,

DRAGOSTE?

O femeie-bărbat, tare ca un bou și jîbă cît un deal. S-a măritat după un moșneag care-i putea fi tată. Îi era drag ca lumina ochilor. Îi plăcea rachiul și-n crîșmă bontănea pîrjol pe cei mai zdraveni bărbați; și cînd mergea acasă trăită se lăsa s-o brobodească moșneagul c-o cîrjă, pînă toată era vînătă. Și nu zicea nici cîr, ci-i săruta mîna ceea ce a bătut-o...

STRĂINUL

[f. 8 v°]

L-au primit în casă ș-apoi i-a furat; vezi povestea ceea din Poiana.

PĂCURARUL

Un rumân frumos ca un steag. Cît e vara hoinărește pe munți la oi. Viața la stînă. O fată îl făcea însă de venea noaptea, după ce au slobozit oile-n pornealä, venea acasă; numai s-o vază baremi. Dar odată o aflä moartă.

ILEANA, BOIEREASA [29]

[f. 9 r°]

Frumusețä; vezi caietul albastru. Domnica.

POVOIUL [30]

Amintire din Ilva-mare.

BADEA VASILE

[f. 9 v°]

SCRIITOR [31]

Un dascăl, unul care trăiește totdeauna între popor, le face jalbe. Și oamenii îl năpăstuiesc cu scrisori. Pe unul îl scoate dintr-o belea, dar se bagă el în bandă, îl pedepsesc. Mîngăiere.

MÎNCA-M-AR MĂRITIȘUL... [32]

[f. 10 r°]

V. *Talerii*

„Făt-Frumos", București — Str. Vintului 17.
27 IV 1909

NATU

Își omoară femeia beat, din voie-bună, pentru că locurile lui n-au fost stricate de gheață etc.

---

[29] Însemnările sînt șterse cu o linie sinuoasă. În Arh. L. R., II, ms. 5, f. 4 v.— 7, f. 8—8 v, se află mai multe pagini din lucrarea proiectată, scrise în forma unor « Amintiri ». La B. A. R. (*ms. 4056*, f. 111—156) se mai găsește și o altă versiune autografă, datată: Craiova, 12 mart. 1912, mult mai aproape de forma tipărită (Baroneasa, 1912).

[30] Vezi *Puhoiul din Ilva Mare* în Arh. L. R., II, ms. 7, f. 3.

[31] Schița proiectată va fi reluată într-un episod al romanului *Ion* (pățania lui Zaharia Herdelea cu Ion al Glanetașului).

[32] Vezi și notațiile cu titlul *Maria Morului*, *infra*, f. 4. Datarea este ulterioară celei de pe ms. nuvelei.

UN SUBIECT [f. 10 v°][33]

Un sergent locuiește în cazarmă. Om năcăjit, cu șapte copii. Își face serviciul omenește etc. Ficiorul său, cel mai mare chiar, e denumit de sublocotenent la regimentul acela și din întîmplare la aceeași companie cu tatăl său.
Firește, șede la părinți, care însuși [*sic*!] n-au numai 3 chilii. Pentru sergent destul, nu pentru un ofițer.
Vin ofițeri să-i redea vizitele. Strîmbă din nas. Vine colonelul, un om robust, moros. Și-i dă peste nas subl[o]c[o]t[e]n[ent]ului.
Într-o zi, la exerciții, sublocotenentul trebuie să dojenească pe tatăl-său. Acasă scîrbă, poznă. Sergentul ridică mîna să-l lovească. Subloc.[otenentul] îl reține etc.
Scene: Început: În casă femeia serg.[entului] vorbește cu copiii despre subl.[ocotenent] laude etc.
O soră de-a lui amorezată într-un [*sic*!] ofițer. Subl.[ocotenentul] îi surprinde.

*

Fr. (sărind ca ars de pe canapea): Ce-i? Ce-i?
Subl.: Psss!
Frat. (văzînd pe colonel): De cine am onoare, mă rog?
Col. Cum?
Frat. De cine am onoare?
Col.: Eu sunt colonelul X.
Frat. Îmi pare foarte bine. Am onoarea a mă recomanda ca necunoscut: X. Y., funcționar de prăvălie...
Col.: Învățăcel?
Frat.: Pardon... Calfă, de trei ani, cu salar de 120 fr. lunar... O condițiune minunată d-le... scuzați că-s cam neglije[nt]... Am fost la o petrecere azi-noapte... Un bal mascat *splindid*. Niște cuconițe, ah (plioscăie cu limba). Am beut cam multișor vin roș de... Scuzați, d[omnu]le. Un moment... Am onoare (îi întinde mîna).
Col.: Îmi pare bine că ai...

[f. 11 r°]

UN SUBIECT:[34] O scenă. *Fratele calfă vine direct de la un bal mascat, beut etc.*
Fratele: Oh! Ce petrecere, ce bal! *Splindid*, doamnelor, mai mult decît *splindid*... (*către sora.*) Păcat, d[omni]șoară, că n-ai fost, păcat de moarte... Te-ai fi veselit ca o baroneasă... Te-am invitat, puteai veni...
Sora: Nu fi prost, X. Doară nu m-oi amesteca eu printre slujnicele de la baluri mascate...
Frate: Auzi la ea!... Tu, ai tu idee despre un bal mascat de-al nostru? Tu nici idee n-ai, domnișoară...
Sora: Te rog nu mă irita... Eu nu-s de sama voastră... Io-s...
Fratele: Tu ești proastă, domnișoară, tu nu știi ce-i balul mascat, altmintrelea ar trebui să plîngi morțește trei zile... etc.

Bojotaie: uciderea porcului.

UN TIP FLEGMATIC, fost profesor; toată ziua mergea cu căruța într-un orășel apropiat. Calul nătîng se oprea.
— Hi, Cinaș, hi, mă!... Nu vreai?... Apoi, stăi dar na. Că doar nu m-oi bate eu cu tine...

---

[33] Pe aceeași filă (între cele două mari fragmente) un titlu: *Luna de miere*. El revine pe f. 11 v°.
[34] Fragmentul se află în partea de jos a f. 11; fiind însă o continuare a f. 10 v., am inversat poziția fragmentelor.

Și-și scoate gazeta și-ncepe a ceti. Calul stă, stă, pe urmă se socoate și pornește singur.

UN TIP MOROCĂNOS someșan din Ilva-mare. Un român se duce la el în bancă (e capar) și-l întreabă că [de ce] nu cumpără lemne. O oară așteaptă răspuns. Nu primește. Se duce.

— Cic-or fi verzi! — zice someșan la două ceasuri. [...]*

[f. 11 v°]

[...]

[1] *Sărmanul sublocotenent* (piesa) *Nepotriviri*.

[2] *Luna de miere* (piesă)

3 Un subiect de piesă scos din nuvelele lui Brătescu-Voinești[35]; special din nuvela *Din carnetul unui judecător*; vezi cazul cel cu fata siluită.

4 Un subiect de piesă; deosebirea dintre boieri și țărani. Povestea: fiul unui avocat face un copil unei fete de țăran etc. [36]

hrîncă = mămăligă tăiată cu ață și pe cărbune să se frigă [37].

STRĂINI [38]

[f. 12 r°]

O familie săracă, năcăjită. Capul bea — un om bun ca mierea, dar închis, tăcut acasă. Trăiesc rău. Șapte copii. Cel mai mare de dascăl în locul bătrînului. Străini în suflete.

DARUL

Povestea lui Lazăr cu darul popii, o coroană din care apoi s-a iscat bătaia etc.

BADEA DUMITRU [39]

Lucra la o hrubă doisprezece ani, după ce și-a prăpădit tot ce a avut cu o bicisnică: Sînziana. Vara șade în hrubă; copiii îl ocăresc: „Sînziană“, el se înfurie. Iarna de la cine poate. Cu un cal hîrjit își aduce el însuși tot ce-i trebuie la colibă; piatră, nuiele etc. Mai umblă și-n cărăușie, dar acum abia capătă o pițulă pînă-n Tradam. Macar că pe vremuri fusese om țapăn; dar l-au bătut odată burcașii vrînd să-i fure caii; a zăcut doi ani și de atunci a rămas neom. Acum iacă își vinde și hruba unui ovreu. Își așteaptă sfîrșitul pe la cășile și din mila oamenilor. Moartea lui; Rodovica vrea să-l radă. Rămîne singur în casă, pe vatră. Se prăvălește. Cum se ceartă ceia de la moștenire, căci cic-au rămas vreo 5 zloți din ăi 6 cu care vînduse moșneagul casa.

---

* În dorința de a da cursivitate materialului la lectură, redacția publică selectiv această ultimă parte a caietului de creație al lui Liviu Rebreanu. Indicăm în paranteze drepte pasajele eludate — listă de cuvinte și expresii populare —, nesemnificative pentru laboratorul viitorului romancier.

[35] Într-un interviu publicat în revista „*Spre ziuă*“, I (1923), nr. 1 (11 mart.), L. R., va aminti numele prozatorului, alături de Caragiale, Creangă și Sadoveanu printre « maeștri[i] mei români ».

[36] Notația revine pe fila următoare (vezi *Rușinea*).

[37] Adăugat ulterior cu creion negru.

[38] Titlul se află și în lista « nuvelelor și schițelor » din Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1.

[39] Personajul va fi reluat în *Ion* (Dumitru Moarcăș). Multe detalii ale schiței se regăsesc într-unul din episoadele romanului ce se desfășoară în casa Glanetașului. Vezi și însemnările cu titlul *Moartea* (*supra*, f. 24 v°) precum și « sumarul » din *ibid.*, ms. 7 f. 3. La B. A. R. (*ms. 4056*, f. 173) se află începutul schiței proiectate, cu titlul *Hruba* (cf. Rebreanu., *Opere*, 1968, vol. I, pp. 323, 324).

RUȘINEA [40]

[f. 12 v°]

I Bătaie mare în curtea lui Login, care venind beat leucă de la tîrg a apucat pe fată-sa la mînă ș-acum o bate s-o omoare. Loginoae aleargă glonț în uliță, strigă de cîteva ori: Avai de mine! Săriți oameni buni c-o omoară! Apoi se întoarce iar în casă. Vaiete, țipete, răcnete. Ficiorul îl îndeamnă: dă, dă! Se strînge lume: copii, femei, bărbați. Plîngeri. Nime nu îndrăznește să se bage în casă să-i despartă. Loginoae iese și vestește c-a izbit-o cu capu' de marginea vetrii, apoi iar că a apucat săcurea și vrea s-o taie bucățele.

Deodată apare în ușă Login cu mîna încleștată în părul fetii, tîrînd-o după sine. O duce la tăietor și-i pune gîtul să-l lovească cu săcurea. Vreo cîțiva sar între ei, îi despart. Login se duce oblu la crîșmă.

II Fata lui Login a fost slujnică în oraș, la un advocat și a avut cu el un copil. De-atunci încolo s-a îmbrăcat domnește, cu ghete, umbrelă. Trăgea gîndul că o va lua domnul și că ea se va face doamnă. Atunci n-a zis nimic Login și sătenii o pizmuiau. Dar cînd a fost să nască, domnul i-a dat drumul. A venit acasă, s-a îmbolnăvit, a dat naștere unei copilițe frumușele. Un an de zile și-a crescut acasă copila. Pețitori nu i-au umblat, deci s-a băgat iar slujnică. Tată-său i-a dat de grijă, iar ea i-a făgăduit că se va purta omenește. De cîte ori venea acasă o lua la întrebare și ea totdeauna îl asigura că se poartă omenește. Apoi într-o vreme a ieșit iar din slujbă. În sat se zvonea că iar e îngreunată, macar că acestea erau vorbe deșarte. Ci de aici înainte s-a lăsat de domnie, s-a uitat mai cu drag la flăcăi și aceștia au început a o împresora. A șezut mai cu unul, mai cu altul. Se vorbea că o va lua unul. Dar totodată iar umblă vestea că e îngreunată. În sfîrșit și Login a auzit de aceasta. Și într-o oară iar a luat-o la întrebare. Și a cusut-o și a descusut-o pînă ce i-a mărturisit că e [tăroasă]. A bătut-o ca mărul și ea a zis că-l are cu X.

III Scena de înfățoșare cu X. Era sară și Login a trimis după X. Și l-a luat cu buna. Așa ș-așa, dragul badii, dacă ești tu spune și ține-te de ea... X a înroșit, a spus drept că și el a șezut cu ea, dar și alții. El s-ar lega de ea, dar vezi Y zice că e al lui copilul, Z că e al lui etc.

IV Din pricina multelor bătăi, fata și-a urît zilele și după o strașnică bătaie a luat lumea-n cap. A trecut o zi, două, o săptămînă. Dintr-întîi Login nici habar n-avea. În toată seara mergea la crîșmă și se jăluia la toată lumea că ce năcaz l-a ajuns și că tot o omoară el de mai vine acasă. Apoi cînd se întorcea îndărăpt, văzînd copila rămasă acasă, care întreba neîntrerupt de [f. 13 r°] mă-sa, și el se înduioșă. Lua pe genunchi copila, o mîngăia și se punea pe gînduri. Sîmbătă seara, la o săptămînă de la dispărerea fetei, n-a dormit toată noaptea. În ziua aceea se lățise vestea în sat că pe muncel au aflat un om spînzurat. Și nu-l stătea de loc un gînd nebun: D-apoi dacă s-a spînzurat?

V Tot satul vorbea acum de fata lui Login. Unii spuneau că s-a prăpădit, alții că nu. Îl ocăreau și-l suduiau pe Login. Vederi despre rușine. Părerile de rău ale lui Login. Năcazul lui.

VI Un om o află în oraș slujnică și-i spune lui Login. Fata se reîntoarce. Un văduv din un sat vecin, porcarul, o cere de nevastă. Login stăruie să-i lase lui copiii, văduvul nu vrea să se despartă de ei. În ziua cununiei, după nuntă, o căruță duce pe cei doi miritei, amîndoi cu cîte o copilă în brațe, și ei sunt fericiți și bucuroși.

---

[40] Nuvela este amintită de L. R. în geneza romanului *Ion* (vezi *Amalgam*, Mărturisiri). Este o primă variantă a conflictului Ana—Vasile Baciu, din capitolul V, intitulat, la fel, *Rușinea*. Titlul este întîlnit și între alte «nuvele și schițe» din Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1. Un fragment și în ibid., II, ms. 7, f. 8.

O FEMEIE

Bătrînă, neputincioasă, săracă ca degetul. Moșia și-a împărțit-o între copii; ea șade singură, trăgînd o zi după alta. Ea trebuie să plătească dările. Și n-are nimic, numai un purcel de îngrășat. Vine un domnișor, jucuțău. Să ia porcul.
— Iartă-mă, domnișorule, că iacă n-am numai sufletul ăsta din oase...

ALTĂ FEMEIE[41]

Îi moare bărbatul care nu i-a fost drag nicicînd, după care s-a măritat în silă. La groapă vra să se arunce-n mormînt, numai cu greu o pot reținea cei de prinprejur. A treia zi însă: Dă-l în cîte comedii că m-a lăsat cu copilă pe cap etc. Și așteaptă să se mărite a doua oară, după ăl ce-i era drag de fată și care și acum e holtei. Etc.

FRIȚI PĂRĂSITUL

[f. 13 v°]

A fost notar într-un sat românesc, l-au chemat Racolța și s-a făcut Rakoczy. Îi mergea bine, românii trăgeau la el, ca la sîngele lor, dar el îi trăgea și-i batjocurea și-n sfîrșit ca să se scape de ocara de a fi și [el] la fel cu unsuroșii păcurari s-a botezat și s-a făcut ungur. S-a însurat cu o fată de ungur și-n casa lui numai ungurește se mai vorbea, a avut doi copii pe cari nu i-a răbdat să învețe nici o boabă românește etc. Femeia țanțoșă, înfumurată, îi trebuiau bani mulți puzderie-pleavă.
— Domn ești ori pleavă ori rumun prost?
Și domnul se necăjea, dar trebuia să-i facă pe plac. Venitele și leafa nu i-au ajuns pentru caleașcă, băi etc., haine scumpe, chefuri zvăpăiate. S-a încurcat în datorii pînă-n grumaji. Și-n sfîrșit n-a mai biruit nicicum, s-a atins de banii oficioși. Încet-încet, întîi că-i va pune îndărăpt, și chiar așa a făcut. Dar mai tîrziu mai pe gros. A dat la cărți cînd mergea-n oraș. Apoi într-o zi s-a trezit în temniță. A șezut doi ani și patru luni și a avut vreme destulă să se pocăiască. Cînd a scăpat din pușcărie s-a dus drept la un pretin vechi ungur, dar acesta nu l-a primit. El nu stă de vorbă cu un escroc. S-a dus la altul, tot așa.
Copiii i-au rămas pe drumuri căci femei-sa s-a dat cu un deregător ungur și s-a șters la Pesta, habar n-avînd de copii. Niște țerani i-au strîns de pe drumuri și din ei s-au ales flăcăi chipeși rumâni. Fostul notar umblă din sat în sat, a luat straie românești; mai tîrziu și-a agonisit un locșor, un pic de pămînt. S-a făcut iar țeran filozof și nici nu mai vrea să auză de vremea măririi sale.

ȚĂRANII[42]

[f. 14 r°]

Subiect de o piesă teatrală — din timpul răscoalelor țărănești. Cauzele răscoalei (după R. Rosetti): deja prin Regulamentul organic avîntul economic al țărănimii a fost oprit în loc, agricultura lor distrusă, țăranul silit la viață de trîndăvie relativă și lipsă de prevedere și economie. Exploatarea țăranilor prin creșterea continuă a arenzilor și scăderea prețurilor de muncă (care în timpul acel al nostru e în înflorire complectă). Muncile făcute de țărani pentru datorii din trecut, pentru angajamentele făcute din iarnă, pentru învoieli de imaș și de locuri de arătură și pentru productele luate. Prețurile cu cari li se arendează acum pămînturile de arătură și de imaș,

---

[41] Ulterior *Nevasta*. Vezi *Femeia* ; *infra*, f. 3 v°.
[42] Proiect de piesă amintit de L. R. în geneza romanului *Răscoala*. (B.A.R., ms. 4063, f. 53—74). Un alt caiet de creație (Arh. L. R., I (1), ms. 22), se deschide cu o « pagină de gardă »: « *Țăranii* / Foaie săptămînală / Note ». În Arh. L. R., II, ms. 1, f. 5, referiri la *Răscoala* « O serie de nuvele ».

cînd sunt moderate, întrec pe cele de la 1849 de 4—5 ori, de multe ori chiar de 7 și 8 ori. În urma Regulamentului nemulțumirea ajunse la culme.

Sătenii nu mai avură energia trebuitoare pentru a se răscula, dar încă din mai 1833, din satele de pe Prut (Iași, Dorohoi și Fălciu), începură a porni bejănari. Întîi plecară oameni singurateci, apoi familii, apoi sate întregi (zile *cu nart*, zile proaste). Cîtimea de muncă impusă pe zi pentru prașilă: 12 prăjini de păpușoi, prășite de două ori, culese, dezghiocate, duse la coșere și așezate într-însele, strujenii tăiați și cărați = drept o singură zi. Lipsa de orice dreptate pentru țăran și impunitatea desăvîrșită pentru orice fărădelegi ale stăpînilor.
Vezi pagina ultimă [43].

[f. 30 v°]

Atît stăpînii cît și ocîrmuirea aveau grijă să înăbușe la vreme, sub bici, orice semn de împotrivire. Era destul ca locuitorii unui sat să nu vrea să execute vreo lucrare (în cele mai multe cazuri, nedorită de ei), să lase *capetele* la întinderile de prașilă, secere sau coasă, măsurate cu o prăjină prea lungă, sau să răspundă prin vreo sudalmă la loviturile de *harapnic* ale feciorului boieresc sau ale vătavului, pentru ca faptul să fie calificat de răscoală...

Atunci apoi venea ispravnicul, în cele mai multe cazuri însă privighitorul cu cîțiva *slujitori* sau *cazaci*, cum li se zicea mai pe urmă. Satul era strîns de aceștia grămadă la canțelaria moșiei, dojenit de privighitor, apoi erau chemați acei cari fusese însemnați de vechil ca fiind capii *buntului*. Aceștia erau puși pe jos și bătuți de cazaci astfel ca să țină multă vreme minte de acea bătaie. Pe urmă satul era somat să ceară iertare și să declare că se va supune la cele cari se împotrivise și, dacă nu cădea îndată în genunchi, făgăduind nemărgenită supunere, se luau oameni de-a rîndul, se puneau jos și se băteau unul după altul pînă ce, de obicei în urma stăruințelor preotului și ale cîtorva bătrîni, se muia dîrjia lor și făceau act de supunere.

DASCĂLUL ȘI POPA [44]

Un subiect pentru o piesă din luptele românilor ardeleni. Ungurizare; ăști doi luptă din răsputeri, însă degeaba; inspectorul le închide școala. Lupta se vede pierdută cînd vin la popa niște țerani unguri, ca să-i boteze în legea românească etc.

UN VIS [45]

[f. 14 v°]

România-mare. În o cafenea străină. Nu crezi ochilor. Vin în satul meu natal. Tot notarul evreu numai cît acum se cheamă -escu în loc de Y etc.

VREMEA

Vorbeau despre cochetăria femeilor. Și X ne povestește: Am cunoscut o fată, dăscăliță. Atunci o fi avut vreo 25 ani. Foarte serioasă. I-au făcut curte etc. Degeaba. Trecură șapte ani. Iar o întîlnii, trecînd prin satul unde era ea. M-a poftit. Am mers. Ce schimbare. Acum nu mai era cea veche. Trăgea cu ochiul, zîmbea cu înțelesuri etc. Dar apoi, cînd colo, în baierile inimei etc.

---

[43] Reproducem, în continuare, textul la care face trimitere L. R.
[44] Prima parte a schiței va fi reluată într-un episod în romanul *Ion*; protagoniști: învățătorul Herdelea și popa Belciug.
[45] Cu titlul *Vis și realitate*, figurează în Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1.

SOARTA (BLĂSTEMUL)[46] [f. 15 r°]

Cei trei oameni din sat: Victor, X și Ion a Firoanii. Țapeni și tari ca zmeii. Prieteni. Odată se sfădesc rău. Și Victor omoară pe X, în pădure; tăind un copac pentru un butuc de măcelar, copacul cade pe rîpă unde șade X și-l turtește. Era încă cu țigara în gură, X însă, mergînd mai tîrziu cu Victor în pădure, a strigat la ovreul crîșmariul: Să gătiți o velniță că astăzi are să vie unul mort... Și să-mi dai un rachiu bun!...

La tribunal Victor se blastămă, la doctorul care săvîrșește secționarea: Auzi[,] d-le doftor, de l-am omorît eu pe X, să dea D-zeu să mă beliți pe mine la anul!

Și a trecut un an. Era joi. Victor a băut în Tradem și a venit spre casă. Îi era dragă femeia lui Ion — Rodovica. S-a abătut pe-acolo. Ceia în afară. Ion ia sapa și-l taie în cinci locuri. La tribunal Ion e achitat... dar femeia lui Victor (care la tribunal cere 1000 fl. pentru Victor ca despăgubire) îl blastămă: Nu-ți ajute D-zeu sfîntul...

Și iacă la un an Ion cade la pat. Și se usucă, se topește. Degeaba toate doftoriile babelor. Începe a-i cădea carnea. Și s-a stîns și el.

UN DINTE[47] [f. 15 v°]

Femeie. Îi place să spună că nu-i pasă de frumusețǎ, să arate că ea nu e geloasă de bărbatul său. Și macar că tot mereu de frumusețǎ grijește așa însă că nici ea singură n-o bagă în samă. Și-și teme bărbatul foc, macar că-i bătrîn. Apoi odată începe a i se clătina un dinte tocmai dinainte deasupra. Rabdă multă vreme. În sfîrșit se hotărește și și-l scoate. Ș-apoi cînd e singură o cuprinde plînsul, ia amînă oglinduța, se uită lungă vreme și plînge cu hohot.

FEMEIA[48]

Lang. În sala tribunalului; pertractare; lume multă etc. Lang povestește. A luat-o săracă, rămasă, îmbătrînită etc. I-a fost dragă. Ș-apoi a văzut că îl înșală. Cu alt dascăl. A avut o copilă; el știa că nu-i a lui; dar n-a putut face nimic, n-avea putere. A cerut să fie strămutat, cugetînd că acolo se va corege sau că va uita pe amant. Așa. Dar a venit altul. Toată lumea știa, îl huiduia; dar el tăcea, înghițea la noduri. Începu să bea. Și lumea îl făcea bețiv etc. Și iacă al doilea copil, care iar știe bine că nu-i al lui. Scene. A gonit-o din casă, să meargă cu copii cu tot oriunde. Ea s-a făgăduit că va divorța. Și nu. Iar s-au împăcat. S-a mers mai binișor o vreme. El credea că i s-au sfîrșit suferințele. Apoi iacă odată a prins-o la el în casă cu notarul. Ș-a omorît-o.

O FEMEIE FĂRĂ CAP[49] [f. 16 r°]

Avea o frică grozavă să treacă dinaintea ruinelor. În sfîrșit mi-a povestit pentru ce... În 48 cînd veniră ungurii, grănicerii se retraseră în sat. Unde-s ruinele era cazarma și locuința colonelului. Colonelul se depărtase. D-na colonel, o femeie blondă cu păr auriu, ochi mari albaștri; o frumusețǎ rară. Eu eram instructoră lîngă cei

---

[46] Conflictul va fi reluat, pe alte traiectorii, în *Ion*.

[47] Întreg fragmentul este anulat cu o linie sinuoasă. Ulterior va fi reluat, pe alte planuri, în nuvela *Dintele*, tipărită, pentru prima dată, în „*Convorbiri critice*", (IV 1910), nr. 12 (25 dec.), pp. 780—791. La B. A. R, (*ms. 4054*, f. 91—105) se află o versiune datată în București la 7 nov. 1910 (cf. Rebreanu, *Opere*, 1968. vol. 2, pp. 350—358). Vezi și Arh. L. R., II, ms. 2, f. 28.

[48] Schița, cu aceleași personaje, va fi reluată, pe alte planuri, în romanul *Ion*. «Titlul» va fi regăsit între alte «nuvele și schițe» în Arh. L. R. II, ms. 1, ff. 1, 3, 5. Acțiunea diferă.

[49] Titlul figurează, ca și cel de sus, în sumarul amintit.

doi copilași... Și deodată se văd nouri de fum din celălalt capăt al satului. În turnul bisericii clopotele sună-ntr-o. Oameni descoperiți alergă în pîlcuri pe ulițele strîmte strigînd: Vin ungurii, vin... Copii, bărbați, femei etc. Apoi totul se potolește. În depărtări se ivesc hoarde de călăreți etc. Coloneleasa, o femeie foarte ciudată, capătă poftă să se uite [...] Deschide fereastra și se pleacă în pervaz privind în afară. Pîlcuri-pîlcuri de unguri treceau urlînd, vorbind o limbă ciudată. Din mugetele lor se deslușește: Urban! Urban! Coloneleasa zîmbea. Ofițeri unguri îi făceau semn cu mîna etc. Ș-odată un om grozav la vedere vine, pe sub fereastră, ridică sabia și c-o tăietură îi retează capul, care cade afară, iar trupul mototol în sobă... În momentul acela am leșinat și cînd m-am trezit eram în o casă țărănească cu copiii lîngă mine...

SÎNGELE CALD[50]

Trebuia să împușc un cîne care s-a mîncat cu altul turbat. Era cînele meu favorit și nu l-am lăsat să-l pușfe alții. Eram slab pușcaș. Am trăgănat executarea lui. În sfîrșit l-am legat de un stîlp și am tras. Cînele se uită la mine. Sentiment. Apoi odată îl podidește sîngele pe gură, pe la gît, pe coaste. Se zvîrcolește, roade funia cu care era legat. Sîngele fierbinte aburea. Se mai uită o dată la mine implorător, apoi se pitește jos și-ncepe a-și linge rana. Nu l-am fost nimerit bine. Lingea sîngele, care aburea fierbinte. În mine deodată se zgudui ceva. Îmi vinea parcă să-mi spăl mînile în acest puhoi cald. Ridicai pușca la ochi și mai trăsei. Îmi vinea să văd sînge cît mai mult, mai cald, să văd curgînd părău, să mă împresoare nebunește. Cînele s-a mai zvîrcolit ceva, apoi și-a dat sufletul. Sînge mult roșea pămîntul împrejurul lui. Funia roșă, burta înroșită. Și eu stam privindu-l setos de sînge și-mi vinea să mă tot uit... Nimic nu mai era în mine omenesc, numai sînge, sînge... [...]

O FEMEIE

[f. 16 v°]

Știe toate, așa zice ea, și-i proastă de n-are păreche. Viața celor dinprejurul ei e adevărat chin din pricina asta. Orice îi spune cineva — știe, dar cînd la făcut — nimic. Copii, bărbat nebunesc de răul ei etc.

UN OM

Are o față care totdeauna parcă zîmbește. Cine știe cum îi sunt întocmite trăsăturile, dar el arată voie bună și cînd dinlăuntru plînge cu hohot. Un năcaz. Omul stă să piară de durere. Și pe cînd povestește ceva altuia, ceva foarte dureros, zîmbește.

ALT OM

Întocmai contrastul celui dinainte etc. Vezi Sașii. [...]

GIAMBAȘUL

[f. 17 r°]

Vezi povestea cu Saicu Noti. X merge la tîrg, vinde un cal bun lui Saicu. Ăsta rămîne dator etc. etc . . .

[50] Idem. Proiect reluat ulterior în nuvela *Fiara*. Va apare, pentru prima oară, în „*Lamura*", I (1920), nr. 12 (sept.), pp. 1030—1036 (cf. Rebreanu, *Opere*, 1968, vol 3, pp. 399, 400). Titlul *Fiara* revine în Arh. L. R., II, ms. 2, f. 27 v°.

lunceț sau lînceț îi zice la [încrețiturile][51] ce se fac la cămășile țărănești pe la mînecă sau pe la grumaji etc.

canvie = păioasă

HOȚII

La o romancă se fură o sumă de bani. Trecuseră țigani prin sat și o burcășiță i-a cătat în cărți romancei. Bănuiala asupra burcașilor. Porunci jandarmilor. Întreg caravanul. În mijlocul drumului începe percheziția.
O țigăncuță slabă, scăzută, tînără, abia poate avea 15 ani, tocmai atunci naște un băiețel, mic, roș, cît un păpușoi. Jandarmii la lucru. Aruncă jos pe toți din căruță. Unul apucă pe cel nou născut și-l aruncă jos. Toți țiganii sar la el etc. Lehuza încă e trasă jos. După percheziția bagajelor urmează cea a persoanelor. În cancelaria jandarmerească, de afară se aude: Jos, jos, dezbracă-te de tot... Și cămașa și... și poalele! Și un glas slab, glasul țigancei care avea gura cea mai mare cînd se certau pentru băiat, se deslușește întretăiat, scăzut: Mi-i rușine[,] domnule... Fă-ți o bunătate, D-zeu te alduiască... Mi-i rușine... Popa botează copilul etc. etc.

LANȚUL

[f. 17 v°]

Logica în toate întîmplările, în șirul acestor întîmplări. Un individ pățește una (vezi cazul X de azi) și zice: Așa, dar dacă făceam așa ș-așa nu mi se întîmpla una ca asta. Șirul. Instinctul etc. etc. [...]

INTERMEZZO

Doi țărani. Unul îl tot necăjește pe cel'lalt căruia i-a fost murit nevasta. În sfîrșit:
— Dacă d-ta poți rîde că n-ai nici un necaz ... și ...
— Ei[,] n-am ... că doar nu trăiesc nici eu din flori de cuc ... etc.
Și deodată devine serios: pe semne coarda compătimirei sale a fost atinsă prin acele vorbe simple.
— D-apoi ce să faci... toate vin de la D-zeu și noi cată să le primim de-s bune[,] de-s rele. [...]

PĂCATUL

[f. 18 r°]

Fata a căzut odată, înșelată. Apoi tîrziu îi vine o dragoste mare, adevărată. Și o mustră păcatul pînă ce în sfîrșit mărturisește. El îi dă un crin alb = nevinovăția, ea bolborosește etc. etc.

ADAM ȘI EVA[52]

[f. 18 v°]

I. În vrîstă de 7—8 ani. Adam disprețuiește pe Eva; nu vede în dînsa decît un băiat ca și dînsul, dar mult mai slab, mai laș și mai neputincios. Eva dimpotrivă are unele apucături cari seamănă cu cochetăria de mai tîrziu a femeiei.
II. În vîrstă de 15—16 ani. Adam se simțește rușinat, înbuimăcit dinaintea Evei, și totuși îl atrage ceva; îl face să umble după ea ca un cățeluș. Eva e perfect conștientă de rolul ei de femeie și-l ademenește etc.
III. În vrîstă de 19—20 ani. Adam devine îndrăzneț. Săruturile. Aluziile la căsătorie. Cochetăria Evei, ademenirile, momelile. Totuși Adam nu se dă prins.

---

[51] Adăugat cu creionul în dreptul cuvîntului: « penele ce se fac pe ».
[52] În 1925 L. R. va publica un roman cu același titlu.

IV. În vrîstă de 25—30 ani. Adam simte nevoia însurătoarei, dar mai mult ca el Eva, care abia așteaptă să se mărite. Și în sfîrșit Eva își și ajunge scopul.
V. În aceeași vrîstă. Logodiții. Adam începe a înebuni.
VI. În vrîstă de 30 de ani. Doi copii. Eva tot drăgăstoasă. Adam plictisit.
VII. În vrîstă de 35 ani. Eva are amanți, Adam prost ca toți bărbații.
VIII. În vrîstă de 50 ani. Adam și Eva au un nepot.
IX. În vrîstă de 70—75 ani. Amîndoi vreau să se simtă fericiți.
Intermezzo după VI. Un vis al lui Adam: e burlac și i-e bine.
Intermezzo după VII. Un vis al Evei. E fată bătrînă cu visuri, nefericire.

Țăranii pînă ce-s mai străini își zic tot d-ta. Cînd se ceartă, pînă ce cearta e în albia aș putea zice a bunei-cuviinți, iarăși se agrăiesc per d-ta. Cînd însă se sfădesc dinadins, de regulă mă și tu, sau, iarăși, cel ce avea să se arate mai calm, per d-ta.

PRESIMȚIREA [f. 19]

Gongoi se pregătește să meargă cu cîteva plute pe Someș — Are niște zbuciumări adînci. Nu știe el bine și nu-și poate da seama ce are, dar ceva îi strînge inima. Femeie, doi copii. O cină ultimă. Apoi a doua zi pleacă. Despărțirea, vezi iubirea mută a țăranului. Trecînd peste un hăitaș alunecă între bîrnele pluții, cari deodată se închid deasupra lui. La cîteva zile, între gătejele iazului un pescar dă peste el. Femeia: Știut-am etc.

SPIRITIȘTII

Vezi inspirație după *ne cogito*

[Nepotrivirile dintre un țăran și fiul său ajuns domn] [53]

[Cunună de oaspeți] [54]
[N-am stemă = n-am noroc, soarte ...] [55]

GURILE RELE [f. 19 v°.]

Două prietene bune cari nu se sinchisesc decît de năcazurile lor proprii, niște suflete obidite de soarte. Atîta petrecere au cît merge una la alta.

PROȘTII [56]

Conflictul unui țăran cu un vicenotar, care îl pălmuiește, pe cînd cela zice:
— Noi sîntem proști, domnule, iertați, că noi nu știm ...

DOI ZAHANI [f. 20] [57]

Advocatul cumpără moșie; licitație cu 125 bani etc. [...]

---

[53] Însemnare în creion. Tema schiței este mult apropiată de cea a nuvelei *Domnul Ionică*.
[54] [55] Însemnări în creion.
[56] Idem. Ulterior «conflictul» va fi reluat pe alte planuri în schița cu același titlu. Vezi și *În tren*, supra, f. 22 v. Nuvela *Proștii* va fi publicată, întîia oară, în „*Convorbiri critice*", IV (1910), nr. 2 (25 februarie). pp. 75—80. La B. A. R. (*ms. 4054*, ff. 27—34) se află o versiune autografă (cf. Rebreanu, *Opere*, 1968, vol. 2, pp. 331—337).
[57] Însemnările de pe această filă sînt în creion.

[O FATĂ CARE IUBEȘTE mult cetind c tot cu gîndul la el și umple marginile filelor cu declarații ca: puișorule, pe cine iubești tu? puișorul meu mic, te iubesc etc.] [58]

— Da ce? și dormit cu fereastra deschisă.

PRINCESA ȘI POETUL [f. 22]

Poetul era tînăr, n-avea nici mustațe nici barbă, dar avea plete — avea plete lungi, negre pana corbului, inelate. Și parale încă n-avea poetul și nici haine bune. Numai versuri avea multe și dragoste de lună. Într-o zi iaca iese poetul la plimbare. Pe strade lume multă. Trăsuri după trăsuri. Și iaca vede poetul un car mare cenușiu fără cai. Și carul totuși umbla. Avea în loc de rogojină pomojnic de sticlă. Și-n car erau mulți, dar poetul nu văzu decît un căpșor de fetiță. Cînd a văzut-o a zis: oh, ce fetiță drăguță! Și și-a scos pălăria căci toată lumea și-o scosese. Iar pletele le juca vîntul. Și căpșorul se strîmbă și zise: oh, ce băiat urît! Lumea începe să strige trăiască și poetul întreabă pe un vecin: Cine-s? Vecinul îi spune disprețuitor: Împăratul.

ÎN TREN [f. 22 v°.]

Descrierea naturei înainte de zori. Gara. Pașii surzi ai țăranului. Vine trenul. Graba țăranului. O femeie neputincioasă. El, coprins de milă, o sloboade înainte. Conductorul îi strigă: Urcă-te mai, urcă-te! Se aruncă asupră-i și-l trîntește de scările vagonului strigînd într-una: Urcă-te!... Apoi: Gata! Pleacă. Ajung în gară. Conductorul are cunoscuți stă de vorbă. Țăranul nu poate deschide. Domnule, domnule, [hai] * la ușă! Gata. Trenul pleacă. Atunci conductorul vine la ușă, o deschide și împinge afară pe țăran care-și zdrobește obrazul pe prundișul garei. Se scoală, se șterge cu mîneca cămășii, își face cruce: Nu-ți ajute Dumnezeu sfîntul! [...]

[f. 23 v°.]

[...]

NEBUNUL [60]

În balamuc un alienat taie capul unui tovarăș și a doua zi povestește tuturor. Hehe, ce-o face ăla cînd s-o trezi fără cap! (E. Lovinescu).

MADAM XENOVICI

Cică bărbatul ei a fost căpitan. Mai tîrziu mărturisește că numai locotenent; iar cînd la circumscripție spune că a fost sublocotenent. Hulește pe femeile necinstite, pe cînd ea își povestește istoria mult zbuciumată a vieței sale.

SLUJBAȘUL [f. 24]

Mă așezasem în pat și prinsei a ceti un roman ca să-mi vie somnul cînd mă pomenesc cu un bocănit în geam. De mirat nici nu apucai să răspund, cînd bocănitul se repeți mai răpede și grăbit și îndată auzii o voce care îmi sună cu totul necunoscută:
— Domnule... domnule...

---

[58] Notații cu cerneală violet; restul f. 21 v° în creion negru.
[59] Notații în creion; ulterior schița va fi reluată și tipărită cu titlul *Proștii*; vezi și *Proștii ; infra*, f. 19 v°.
[60] Titlul revine în « sumarul » de *Nuvele și schițe* din Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1 Cu același titlu o lucrare Arh. L. R., II, (1), ms. 45.

Nu știam ce să fac, deci exclamai: Ai? Cine-i?
— Ia fi bun vino de deschide oleacă, domnule...
— Dar cine-i acolo?
— Eu sînt... Prodan...
— Vin, vin, la moment...
Sării răpede din pat și deschisei ușa antreului.
— Fiț bun du-te de te pune-n pat — îmi zise același glas în nemțește.
— A da... da... bîlbîii eu surd și intrai repede și mă vîrîi supt plapomă.
Peste cîteva clipe ușa se deschise încet și intră cu un zîmbet amar pe buze, d. Prodan.
— Iartă, domnule, iartă că venim în cap de noapte — făcu încet către mine ținînd încă de clanță, apoi vorbind în afară: Vino, dragă, vino...
Intră încetinel o femeie tînără, oacheșă cu o pălărie bărbătească pe cap straformată cu niște mofturi pestrițe.
D. Prodan zîmbi iar și frecîndu-și mîinile se apropiă de pat.
— Bună seară... iartă, domnule, uite a trecut de miezul nopții și nu mai am unde să merg și-i frig afară să-ți înghețe lacrimile-n ochi.
Nu știu ce voi fi bîlbîit mai ales văzînd femeia aceia stînd și ea cu acel zîmbet nenorocit pe buze și privindu-mă parcă rugătoare. Întinsei mîna d-lui Prodan, apoi veni și d-na de-mi dădu mîna.
— Ședeți vă rog și scuzați să mă găsiți așa...

[f. 24 v°.]

— Să nu te deranjezi deloc, domnule... Iaca d-ta dormi hodinit iar noi vom ședea aici pînă dimineață... aici totuși barămi nu te bate vîntul și zăpada...
Voiam să fiu galant, să le ofer patul meu, dar egoismul mă opri. N-aveam alt pat, sofa încă nu, numai o canapea de lemn și cîteva scaune... În sfîrșit, se așezară, ea pe un scaun lîngă masă, el pe dunga patului.
— Hei, așa-i viața asta, mînca-o-ar focul — suspină prelung Prodan...
— Dar cum... cum de... n-ați venit mai devreme căci atunci poate puteam face ceva să vă...
— Nimic, nimic, domnule, e foarte bine așa... Dè, facem cum putem... Eram absolut buimăcit. Îl știam pe Prodan, era funcționar la minister cu leafă de 300 lei. Se însurase abia de un an cu fata asta săracă, cu care avuse multe buclucuri. Dar ce avea acum?

Îi oferii o țigară. Femeia își încrucișă mîinile pe masă, își razimă capul și nu spune nimic. În sfîrșit, Prodan își întoarse fața către mine — o față lîncezită și zice:

MOARTEA [61]

Moartea unui om necăjit care trăiește din mila satului și care, în sfîrșit, se prăpădește la un alt necăjit.
Cine se vaită să-i iei,
cine se laudă să-i dai.

PLUTAȘUL

Despărțirea. Presimțirea. Prohodul etc.

Era întuneric beznă	ger de foc
om băgăreț	chițăit de șoarece
	mănîncă rușinea cu pumnul
	lume spălată
	tîrlie = sanie pentru copii
	curat ca ochiul

COPILUL UNUI STRĂIN

[f. 25]

Cazul Mărioara. Urăște pe N. din tot sufletul, iubește pe C. și cînd colo are un copil cu N.

VISUL LUI HRISTOS [62]

Visează că a sărutat pe Magdalena ca amant. Se trezește.
— Poate-ar fi mai bine...
Îți pare rău că nu mai poate face așa...

PRINCIPIILE [63]

Un bețiv care nu lăsa pe celălalt să vorbească ci toràie el singur; îl prind și nu-l lasă pe el.

LOTUL [64]

Joacă mereu și nu c .tigă. Schimbă numărul și cel dinainte cîștigă.

BĂRBATUL ÎNȘELAT [65]

[f 29 v°.]

Arsen e Lazăr	Procop Maierean
Grigo e Vărăreanu	Anchedim Nedelea
Trifoı Onoe	Nistor
Leon Răcilă	Zaharie
Ioach m Tofan	

---

[61] Vezi și *Badea Dumitr* ; *infra*, f. 12.

[62] Cu titlul *Hristos*, o schiță în sumarul de nuvele și schițe din Arh. L. R., I, (1), ms. 20, f. 1. În același *ms. 20* (ff. 79—80) proiectul unei piese și al unei nuvele cu același personaj. În proza tipărită, un singur ecou depărtat: *Soacra sfîntul Petru*, schiță umoristică, publicată, prima oară, în „*Lumina*", II (1918), nr. 185 (7 mart.), p. 1. Vezi și Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1., 79 v., 80.

[63] După însemnări ulterioare (Arh. L. R. ms. 1, f. 37 v.) titlul pare mai curînd să fi desemnat un « ciclu » de schițe. El se întîlnește și în sumarul de « nuvele și schițe » care deschide ms. citat. Bruioane despre « principii » și în ibid. II, ms. 2, f. 35, 36, 39; vezi și sumarul din ibid. II, (1), ms. 45. Cu titlul *Norocul*, L. R., va publica o nuvelă cu aceeași temă în *Lumina*, II (1918), nr. 154 (4 febr.), pp. 1, 2, reluată în volume (cf. Rebreanu, *Opere*, 1968, vol. 2, pp. 401—403).

[64] Vezi și sumarul din Arh. L. R. II, ms. 2, f. 45 și ibid. II, ms. 1, ff. 1, 9, 60.

[65] Lămuriri suplimentare în Arh. L. R., II, ms. 1, f. 9, 17, 64; detalii în Arh. L. R., I (1), ms. 22, f. 56.

PUNCT-CONTRAPUNCT

în dezbatere:

seria «SCRIITORI ROMÂNI» a editurii „MINERVA"

CE ȘI CUM EDITĂM? O ÎNTREBARE LAPIDA-ră care s-a bucurat întotdeauna de un viu interes. Cu atît mai justificată ni se pare a fi însă atunci cînd ne referim la editarea clasicilor literaturii române, întreprindere de o mare responsabilitate și probitate profesională, cumulînd nu numai virtuțile actului de cultură cu profunde semnificații patriotice, ci și pe acelea ale unei lucrări științifice, punct ferm de referință în abordarea unui scriitor, atît de către specialist, cît și de către lectorul obișnuit.

Avem, fără îndoială, ediții de înaltă ținută, reprezentînd deja repere incontestabile în valorificarea clasicilor literaturii noastre, fie că ne referim la *Operele* lui Eminescu editate de Perpessicius, la ediția Creangă a lui Kirileanu sau la inițiativa, de dată mai recentă, a editurii „Minerva", concretizată în colecția „Scriitori români", însă formula de ediție critică nu este una imuabilă; ca orice proces viu, cel al valorificării moștenirii literare e și el supus devenirii, unei continue îmbunătățiri. De aici se naște întrebarea: ce se înțelege printr-o ediție critică și care sînt, în ultima instanță, criteriile care stau la baza alcătuirii ei?

Avînd comun cu o alta doar spiritul științific al alcătuirii ei, o ediție critică trebuie să reflecte personalitatea îngrijitorului. Cum poate fi definită personalitatea editorului și, decurgînd firesc din întrebările anterioare, în competența cărui specialist stă actul editorial?

Am solicitat, în numărul de față, opiniile academicienilor Șerban Cioculescu, Iorgu Iordan și ale criticului literar Cornel Regman.

1. În ce constă, după opinia dumneavoastră, importanța colecției „Scriitori români" lansată de editura „Minerva"?

2. Pornind de la edițiile deja realizate, care dintre acestea socotiți că se apropie cel mai mult de idealul ediției pe care-l propuneți?

3. Ce condiții considerați că trebuie să îndeplinească o ediție critică?

Șerban CIOCULESCU

1—2. Una dintre inițiativele cele mai valoroase ale editurii „Minerva" din București este fără îndoială seria impunătoare de ediții, intitulată *Scriitori români*.

Niciodată pînă azi nu s-a ilustrat o editură cu o asemenea întreprindere de strictă ținută științifică, la retipărirea operelor complete nu numai a clasicilor noștri, ci și a scriitorilor marcanți dintre cele două războaie (despre care s-a spus, nu fără dreptate, că ar constitui al doilea moment clasic, adică de vîrf, al literaturii române).

Ne putem referi la edițiile filologicește acurate, în primul rînd, ale cronicarilor: *Miron Costin*, sub îngrijirea competentă a lui P. P. Panaitescu, și *Dimitrie Cantemir*, editat de învățatul Virgil Cândea. Ediția de *Opere* ale lui Mihai Eminescu, îngrijită

de Perpessicius (nu mai e nevoie de nici o recomandare!), ale lui Ion Creangă (Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș), ale lui Ioan Slavici (D. Vatamaniuc), ale lui G. Coșbuc (Gavril Scridon), ale lui Al. Macedonski (Adrian Marino), ale lui Barbu Delavrancea (Emilia Şt. Milicescu), ale lui Duiliu Zamfirescu (Mihail Gafița) etc. s-au impus tuturor iubitorilor de ediții critice, prin bogăția informației, prin deshumarea textelor nereeditate de autor și prin fidelitatea colaționării.

Aceeași este grija editării scriitorilor, pentru mine iluștri contemporani, ca Panait Istrati (Al. Oprea și Eugen Barbu), Liviu Rebreanu (N. Liu și N. Gheran), Hortensia Papadat-Bengescu (Eugenia Tudor), Ion Marin Sadoveanu (I. Oprișan), G. Topîrceanu (Al. Săndulescu) și iubitul meu coleg de universitate — Anton Holban (Elena Beram).

În tinerețea mea, cultura noastră era lipsită de un asemenea instrument de lucru, de toată încrederea, adică dintre acelea care nu te obligă, pas cu pas, la o strictă verificare a datelor și colaționare a textelor. Își dau oare seama tinerii studioși din zilele noastre de neprețuitele foloase ale unei asemenea colecții? Nu mă îndoiesc că da!

Iorgu IORDAN

1—2. Despre edițiile apărute în seria *„Scriitori români"*, mărturisesc, destul de jenat, că nu mă pot pronunța, fiindcă nu le cunosc (în sensul că nu mi-am dat osteneala să văd, fie și foarte superficial, cum au fost întocmite).

Cvasiunanimitatea editorilor sînt oameni tineri, sau mai tineri, unii necunoscuți mie chiar ca nume, toți istorici și critici literari. Această formație o avea și Perpessicius, dar ediția monumentală „Eminescu", îngrijită de el, este un model de acribie filologică. La fel volumele I și II din opera lui Grigore Alexandrescu: editorul, I. Fischer, este un excelent filolog și lingvist.

3. După mine, editarea operelor unui scriitor este o problemă de competența unui filolog, în sensul larg al cuvîntului, un om cu bună pregătire lingvistică și inițiat în munca de întocmire a unei ediții critice. Aceste condiții le îndeplinesc azi extrem de puțini cercetători, toți, mai mult ori mai puțin, vîrstnici, cu formație de pe vremuri, cînd în universitățile noastre existau profesori pregătiți ei înșiși în sensul arătat aici.

Să nu se creadă că pledez *pro domo*. Lingvistica ne ajută să distingem faptele de limbă autentice de cele neautentice privite din punctul de vedere al autorului editat, ținînd adică seamă de originalitatea lui locală, dar și din acela al locului unde i s-a tipărit opera. Să dau un exemplu concret: Creangă, pe care îl cunosc bine, fiindcă l-am editat (avînd colaborator pe Elisabeta Brâncuș de la Editura „Minerva".) El era originar din partea de nord a Moldovei. Un lingvist știe, dacă nu perfect, întrucît e vorba de o distanță în timp de un secol, cel puțin bine sau destul de bine cum se înfățișa vorbirea moldovenească acum 100 de ani și-și poate da seama de eventualele abateri (nu ale lui Creangă însuși!) de la realitatea lingvistică din epoca aceea. Știm, de asemenea, că povestitorul nostru și-a publicat scrierile, aproape toate, în *„Convorbiri literare"*, care foloseau o ortografie mai mult etimologică decît fonetică, ceea ce avea efecte dăunătoare asupra autenticității limbii întrebuințate de Creangă. De altfel acesta însuși se conforma, cînd scria, aceleiași ortografii (deprindere căpătată ca învățător, obligat să respecte normele de scriere stabilite de Ministerul Instrucțiunii Publice). Nu crede nimeni că, de pildă, *sunt*, din puținele manuscrise ale povestitorului, era o realitate (și nu numai pentru el). Afară de latiniști și de oamenii influențați, indiferent din ce motive, de aceștia, ceilalți pronunțau *sînt* (Țăranii, toți, fără excepție, utilizau această formă. Pot adăuga și cazul meu, deși n-am fost contemporan cu Creangă decît... doi ani: nu-mi aduc aminte să fi vorbit cu *sunt*, iar în scris, cel puțin ca student — al lui A. Philippide și G. Ibrăileanu — am recurs totdeauna la *sînt*, pe care nu l-am părăsit niciodată).

Cele spuse pînă aici arată cît de complicată se poate prezenta, măcar uneori, situația. Aceasta m-a determinat să afirm, cu un prilej oarecare, că edițiile operelor ale căror autori nu mai trăiesc (spre a putea fi... consultați în cazuri îndoielnice), chiar cele întocmite potrivit cerințelor menționate mai sus, sînt, în general, aproape inutilizabile pentru studii lingvistice. Cu atît mai puțină încredere prezintă edițiile — iarăși în general vorbind — alcătuite de istorici și critici literari, ca să nu mai amintesc pe ale istoricilor propriu-ziși. Pe toți aceștia îi interesează, din cauza preocupărilor strict profesionale, conținutul unei opere, nu modul în care este el exprimat.

Cum putem ieși din această situație? Un lingvist *à outrance*, dacă îmi este permis să vorbesc așa, bazîndu-se pe cunoștințele sale atît teoretice, cît și practice, și avînd, bineînțeles, încredere deplină, adică exagerată, în aceste cunoștințe din punctul de vedere al preciziei, întocmește o ediție „lingvistică" — așa i-am spus cu o ocazie, în sensul că înlocuiește pretutindeni formele care i se par necorespunzătoare prin cele considerate de el ca autentice, pe baza cunoașterii vorbirii din regiunea unde s-a născut și a trăit un timp scriitorul în discuție. Așa a procedat cu opera lui Creangă filologul ieșean G. Pascu, nu mult după primul război. Evident că n-a găsit aprobarea nimănui (sau aproape a nimănui), deși, teoretic, acest punct de vedere se poate susține, iar practic, nu știu dacă el falsifică în mai mare măsură „limba" reală decît procedeul de a reproduce întocmai textul tipărit, la vremea lui, în vreo revistă sau în volum.

Al doilea mod de a întocmi o ediție este practicat de unanimitatea editorilor și datează din cele mai vechi timpuri. El constă în respectarea strictă a textului tipărit (aceasta, de la apariția artei tipografice încoace), cu observații și explicații, ori de cîte ori se ivește cazul (îndoieli, nedumeriri etc. cu privire la autenticitatea formelor). Dacă opera a fost imprimată în mai multe rînduri, se alege textul «de bază», adică cel mai vechi, eventual cel despre care se știe că a fost văzut de autorul lui înainte de a fi trimis la tipar sau în timpul tipăririi. Deosebirile existente în celelalte variante se reproduc în subsol, cu observații și comentarii cînd este necesar. Bineînțeles, introducerea, care nu poate lipsi dintr-o asemenea ediție, numită obișnuit *critică*, trebuie să conțină explicații ample asupra metodei și motivelor luate în considerație de editor la alcătuirea ei. La fel se procedează cu operele rămase în manuscris. Dacă există un singur text, lucrurile se prezintă, în general, destul de simplu: se reproduce, adică se tipărește, întocmai cum ni se înfățișează. Această situație ne întîmpină destul de rar. În majoritatea cazurilor, o operă se transmite în mai multe manuscrise, diferite, într-o măsură mai mare ori mai mică, între ele. Problema principală care se pune este alegerea unuia, în principiu, acelui original, scris de autorul însuși. (I se spune manuscrisul autograf.) Dar dificultatea cea mai mare este descoperirea lui, din cauză că este nesemnat. Din cauze care nu interesează cele mai multe manuscrise, în deosebi cele vechi, cronologic vorbind, sînt anonime. Adesea manuscrisul original nu s-a păstrat. Copiștii interveneau de multe ori cu modificări personale, ceea ce complica și mai mult situația. În asemenea condiții, stabilirea textului de bază este o operație extrem de grea și plină de riscuri. Pot vorbi, concret, referindu-mă la un caz pe care-l cunosc bine: cronica lui Neculce pe care am editat-o eu însumi. Numărul manuscriselor prin care ni s-a transmis această capodoperă *literară* a epocii noastre vechi este foarte mare. Majoritatea lor sînt necompletate sau, mai mult ori mai puțin, tîrzii și de aceea nu contează. Cîteva se prezintă, tehnic (adică grafic) fără cusur. Printre ele avem unul care conține un număr (mic) de pagini scrise în întregime de cronicar și o serie, destul de bogată, de adausuri de-a lungul povestirii. De aceea am renunțat la întocmirea unei ediții critice (cu prezentarea tuturor variantelor, așa cum am arătat aici mai sus) și am reprodus întocmai manuscrisul respectiv, pe care l-am asimilat, *grosso modo*, cu unul autograf. Am preferat acest procedeu și pentru motive de ordin practic: fiind vorba de un mare scriitor dintr-o epocă relativ îndepărtată, puțin cunoscut de un public mai larg, o ediție cu aparat filologic n-ar fi atras prea mulți cititori, și interesul nostru cere, în primul rînd, răspîndirea operei lui în cercuri de cititori de toate categoriile în ce privește formația lor intelectuală.

Cornel REGMAN

1. Colecția *Scriitori români* a editurii „Minerva", moștenită de la mai vechea Editură pentru literatură (moștenire sporită însă în chip spectaculos, în numai trei ani de existență, prin vrednicia redactorilor, colectivelor și conducătorilor ei), este în clipa de față cea mai reușită formulă de editare științifică a scriitorilor noștri clasici. Ea satisface deopotrivă publicul mai larg și pe specialiști, cărora le oferă garanția că textele tipărite au fost trecute prin filtrul unor operații de confruntare și al discernămîntului critic. Dacă nu se editează în toate cazurile *totul* din creația unor autori (împrejurare, orice s-ar spune, regretabilă mai ales cu cazul scriitorilor însemnați ai trecutului), reeditările acestea îmbrățișează totuși cea mai mare suprafață din operă, iar pentru scriitorii mai apropiați de epoca noastră, partea efectiv durabilă, meritînd a figura într-o colecție de prestigiu.

Din acest punct de vedere, cea mai aproape de «ideal» e editarea operei lui Creangă, în două volume, sub îngrijirea academicianului Iorgu Iordan și a Elisabetei Brâncuș. Ediția cuprinde, pe lîngă studiul introductiv scris de marele savant, un corp de note și variante, un excelent glosar și o bibliografie (articole și studii despre Creangă). Din opera scriitorului se publică și corespondența mai semnificativă, precum și unele articole, versuri originale etc. O veritabilă ediție critică! «Ediție critică» se subintitulează — și pe bună dreptate — ediția Eliade Rădulescu, întocmită de Vladimir Drimba, ediție care, printre altele, are și meritul de a restitui autorului, sub forma unei *Anexe* introdusă în cuprinsul volumului II, ceea ce se omisese — nu atît din vina editorului — din volumul I. Cu alte cuvinte, o salutară remediere din mers!

Dacă studiile introductive nu sînt în toate cazurile excelente, multe fiind scrise de înșiși editorii, în genere harnici și ambițioși scotocitori de documente, biografi și bibliografi cu pasiunea detaliului și a ineditului, dar mai rar prevăzuți și cu priceperea comentării unor texte literare și a clarificării lor estetice, în schimb trebuie să ne bucure avîntul colecției și pentru motivul că a scos la iveală reale vocații de editori și textologi pe care puținătatea inițiativelor anterioare îi ținea departe de acest fertil domeniu de lucru.

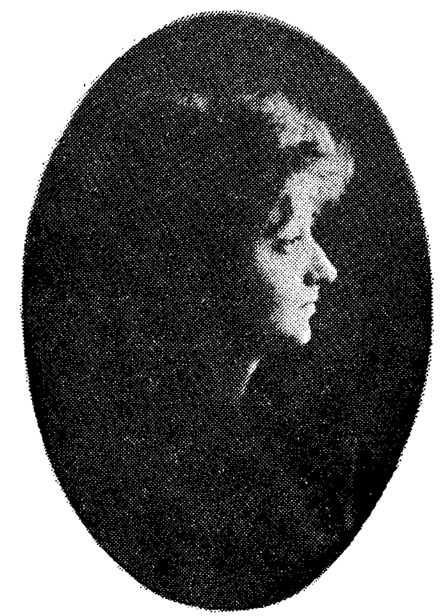
Cît de proporționată și de fericit gîndită e această colecție se vede și din faptul că ea a reluat cu succes o seamă de inițiative editoriale, care n-au reușit să se impună. Un exemplu îl constituie ediția de autor Camil Petrescu, din care apăruse un prim volum (versurile) de absolut nefericită inspirație editorială. Cu același cuprins, dar prevăzut și cu aparatul critic și informativ necesar, seria de *Opere* ale lui Camil Petrescu, din care s-a editat de curînd volumul I în colecția *Scriitori români*, are toate șansele să se impună. În aceeași situație se află și autori ca Grigore Alexandrescu, pe care ediția anterioară, într-un format mai puțin prielnic, nu-l stimula să iasă în public, și cu volumul II (să nădăjduim că noul cadru va înlesni acest eveniment), Vasile Alecsandri, Eminescu.

3. Cîteva sugestii gospodărești: Aș reproșa unor ediții (Vlahuță, Duiliu Zamfirescu, N. D. Cocea, Asachi etc.) disproporționate, exagerata grosime a unor volume, care le face greu de mînuit (să nu uităm că aceste ediții se adresează și profesorului, studentului, cărora le asigură textul de lucru), precum și distribuirea inegală a materiei pe volume, care face ca opera aceluiași scriitor să ofere tabloul nedorit al unor tomuri masive, învecinate cu altele foarte pirpirii (Slavici, Delavrancea și din nou Vlahuță). Ar mai încăpea și alte îmbunătățiri ca, de pildă, găsirea unei soluții spre a se evita scrierea cu auriu pe galben a numelui autorilor pe cotorul volumelor, ceea ce le face anevoie de deosebit.

SCRIITORI ROMÂNI ÎN ARHIVE STRĂINE

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

LA BRATISLAVA

NU ȘTIU PRECIS CÎND AM VENIT prima dată în cercul literar al criticului Eugen Lovinescu, cu toate că vizita aceasta a fost foarte însemnată pentru mine. Cred, însă, că evenimentul acesta a avut loc chiar înainte de anul 1932, căci, la 14 mai 1932, am publicat articolul intitulat Salonul literar bucureștean, în care relatam cititorilor cehoslovaci impresiile mele din mediul atît de interesant al „Sburătorului". Articolul a apărut în ziarul ceh din Brno „Lidové Noviny", urmărit cu atenție și de intelectualii din Slovacia. Colaboratoare a acestui ziar am fost încă din anii mei de ucenicie la profesorul Ovid Densusianu, prin 1919—1920. Am publicat acolo diferite articole privind nu numai evenimentele culturale din România, ci și amintirile mele din peregrinările prin orașele cu tradiție românească veche din Transilvania, ca Blaj, Brașov, Sibiu și Avrig.

Articolul citat, în care cu multă căldură și simaptie am descris atmosfera plăcută a întîlnirilor literare în casa primitoare a șefului revistei „Sburătorul", Eugen Lovinescu, urmărea același scop, să trezească interesul pentru viața culturală din România în rîndurile publicului nostru.

Pe vremurile acelea (1932) nu mai eram studentă, ci lectoră pentru limba română la facultate și bibliotecară la Biblioteca universitară din Bratislava. Aveam însă contacte dese cu mișcarea literară și științifică românească, mai ales grație atenției profesorului Densusianu. Cred că datorită tactului și înțelegerii fără seamăn a Domniei sale — față de pasiunea mea pentru literatura română — am fost introdusă la Eugen Lovinescu, cu care el, personal, nu întreținea nici un fel de relații. Probabil că prin vreuna din fostele lui colaboratoare la revista simbolistă „Vieața nouă", care acum frecventa cercul „Sburătorului" s-a pus la cale și primirea mea acolo. Presupun că a fost chiar poeta Mia Frollo, care m-a prezentat amfitrionului casei în biroul lui.

Gazda mi-a strîns mîna cordial, iar doamnele așezate pe un divan spațios, în colț, s-au strîns nițel ca să-mi facă loc de cinste. Am stat lîngă Bebs, fiica cunoscutului scriitor Delavrancea. Am observat numaidecît că această doamnă avea o poziție anumită printre cei de față, fiindcă, după citirea noutăților literare, era prima solicitată să-și spună părerea, de către șeful casei, prin stereotipicul « Ce mai spui, Bebs? »

M-am aclimatizat repede în cercul acesta al literaților, cunoscuți de mine pînă atunci numai

din gazete. M-am împrietenit mai ales cu scriitoarele Mia Frollo, Ticu Arhip și, puțin mai tîrziu, și cu Hortensia Papadat-Bengescu. M-am bucurat foarte mult cînd am putut s-o servesc pe această eminentă romancieră, luînd parte ca intermediară la traducerea în limba cehă a romanului ei Logodnicul. *L-a tradus prietena mea Helena Langová cu care, mai înainte, tradusesem piesa lui Octavian Goga* Meșterul Manole, *jucată la Teatrul Național din Bratislava.*

În scrisoarea pe care o încredințez acum tiparului, Hortensia Papadat-Bengescu se referă la apariția traducerii acestui roman și dă totodată cîteva amănunte despre preocupările ei din acel moment greu, atît din cauza sănătății ei precare, cît și din cauza atmosferei atît de apăsătoare a anilor de război.

Jindra HUŠKOVÁ

« Stimată Doamnă și Colegă*,

N-aș putea statornici dacă viața are multe bucurii — e o statistică anevoioasă — pot însă afirma că am avut o mare bucurie pipăind volumul atît de frumos tipărit și privind silueta atît de sugestivă de pe coperta lucrării mele *Zenich*, prima traducere a uneia din scrierile ce am publicat.

E o bucurie pe care o datorez atenției dumitale atît de delicate de a trimite volumul Domnului Lovinescu, ctitorul nostru. Domnul Lovinescu, firește, mi-a comunicat evenimentul și am alergat să văd miracolul. Trăim cu toții acum, cîțiva ani, ce sunt mai lungi prin îngrămădirea unor întîmplări mari, în mijlocul cărora viața spirituală își duce totuși pasul, abia ceva mai asurzit dar nezdruncinat. Așa cum desigur Domnul Lovinescu vă va fi informat, „Sburătorul" își urmează ședințele lui de literatură pură, de la care cu regret am lipsit un timp din motive de sănătate — pentru a ocoli cuvîntul propriu — boală. Deodată cu primăvara, o primăvară plină de promisiuni ca și de taine, sper că mă voi simți mai voinică. Cea mai mare preocupare [...] ne este tuturor, firește, frontul — unde se află patria.

Bizuită pe interesul viu și constant ce știu că-l purtați literaturii noastre românești, în genere, cît și în special norocosului meu *Logodnic*, vă spun că, printre atîtea preocupări, lucrez totuși, adun materialul unui nou roman care se află abia în faza primelor notații. Sper și urez ca munca dumitale să aibă bune răgazuri și să se desfășoare așa cum o dorești. Trimit un gînd nostalgic frumosului oraș Bratislava, prin care am trecut cîndva spre Karlsbad, și care în scurta trecere mi-a întipărit o imagine cu totul particulară și interesantă nespus, — din făptura sa de vechi Burg așezat pe malul apelor, patinat de veacuri și îmbibat de civilizație, — totodată tainic și atrăgător; îmi amintesc un cortegiu nupțial coborînd colina și contrastul cartierului cel nou cu vile albe. Într-un oraș interesant trebuie să stai sau timp lung, sau să te lași cuprins de farmecul lui în cele cîteva ore; așa cum s-a petrecut cu mine. Ceea ce am dori cu toții, ar fi să vă putem, scumpă Doamnă, revedea la „Sburătorul" cît de curînd și cu voie bună. Pînă atunci repet mulțumirea mea deosebită și trimit cele mai frumoase salutări.

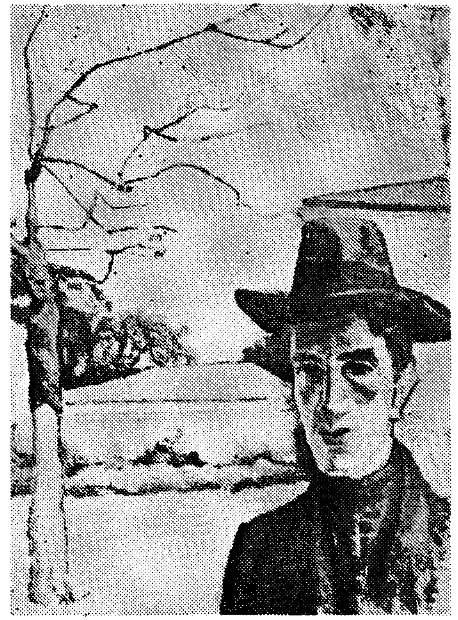
Hortensia PAPADAT-BENGESCU

din 17 martie 1942
București B[ule]v[ar]d Ardeal 65

* Celelalte scrisori ale scriitorilor români pe care romanista Jindra Hušková le-a oferit spre achiziție Muzeului literaturii române, vor fi publicate în numerele noastre viitoare. (N. R.)

ION VINEA

Intre mine și Vinea s-a născut o comuniune încă din momentul cînd ne-am cunoscut. Asta s-a întîmplat în redacția revistei "Contimporanul", unde am intrat la recomandarea lui Maxi și unde am cunoscut, odată cu Marcel Iancu, și pe Ion Vinea.

Ion Vinea în viziunea lui Marcel Iancu.

Taciturn, însă activ și energic, Vinea se lăsa greu apropiat, dar odată manifestîndu-și atașamentul, afecțiunea și prietenia, toate aceste calități de sociabilitate deveneau permanențe de nezdruncinat.

Gînditor de esență, Vinea și-a împărțit personalitatea, cerebrală, între poezie și proză. Versurile sale — încă din epoca de efervescență lirică — își păstrează și astăzi, nealterat, filonul adevăratei poezii, care-l impune ca pe unul din stihuitorii noștri de frunte. Conținutul, forma și bogăția tematică sînt exemple demne de cercetare, socot eu, chiar și de către poeții de azi și de mîine.

Vinea avea o fire a lui — o trăsătură de feminitate aparte, foarte rar întîlnită la bărbați; o feminitate ridicată psihic la absolut. Dacă în raza privirii lui se întîmpla să apară o femeie valoroasă, el o ridica la diapazonul culmii realului; femeia, ca prin minune, începea să se simtă înaripată de o plăcere nespusă, care-i da simțul noii descoperiri pe care ea nu și-o cunoscuse.

Comunica prin silabe scurte, întărite întotdeauna de un surîs care-i lumina toată fața, dominată de doi ochi albaștri, sclipitori.

Activitatea spirituală a lui Vinea era analitică, niciodată nu-l preocupa sinteza; consecința se simte și în romanele lui.

Primul portret al lui Ion Vinea a fost făcut de mine — tăiat în lemn. L-a impresionat faptul că, deși nu-mi pozase vreodată, am executat portretul din imaginație; cu toate acestea avea o asemănare care dovedește cît de mare era atașamentul dintre noi, fapt care l-a bucurat foarte mult. Am rămas nedespărțiți în raporturile noastre spirituale, știut fiind că arta a legat totdeauna mari prietenii.

Ca un divertisment, legat de acest portret — pe care i l-am oferit, și de care s-a bucurat mult —, îi plăcea să-l înveșmînteze, punîndu-i, succesiv, pălăria pe cap, paltonul pe umeri, încîntat de identitatea dintre non-model și portret.

Era de o mare și profundă delicatețe. Îi lipsea curiozitatea meschină, o avea doar pe cea a scriitorului, care da în vileag pe umanistul de necontestat.

Milița PETRAȘCU

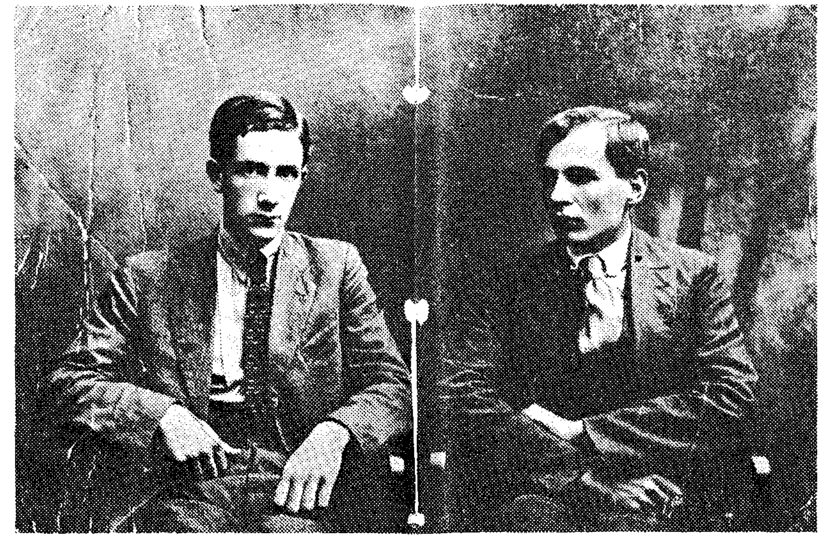

« Sunt singur de tot. Inima mi s-a strîns ca o frunză[...] dar unde e luciditatea și ordinea.»

« A nu fi ghicit de ceilalți, iată o condițiune.»

« Ceasornicul nostru cu bătaia grea și adormitoare cum cad clipele în pustietatea mea care tremură [...] fiecare minută care-mi cade pe creștetul capului înseamnă un pas de-al tău mai departe de mine.»

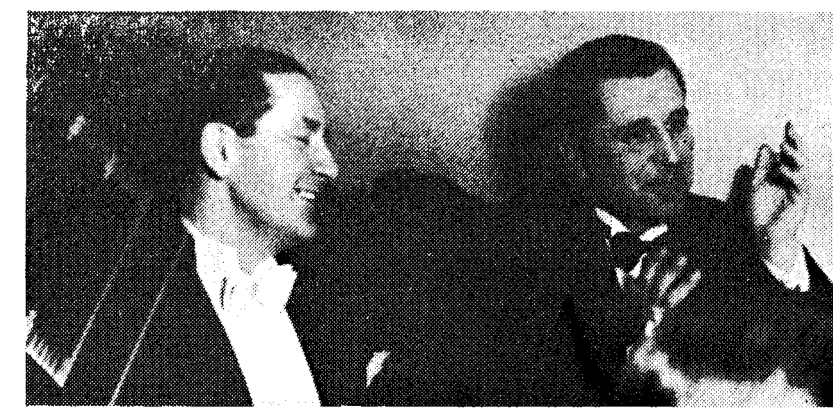

« Oamenii au nevoie să și admire, nu numai să iubească. Dacă ai devenit obiectul admirației lor, niciodată nu-i vei satisface.»

« Me suis reveillé vers 3 h. du matin, en plein nuit étoillée. J'ai revu au balcon la marche solenelle de la terre à travers les éspaces.»

« Ce-jour ci, j'ai senté sur ma nuque la poigne du destin.»

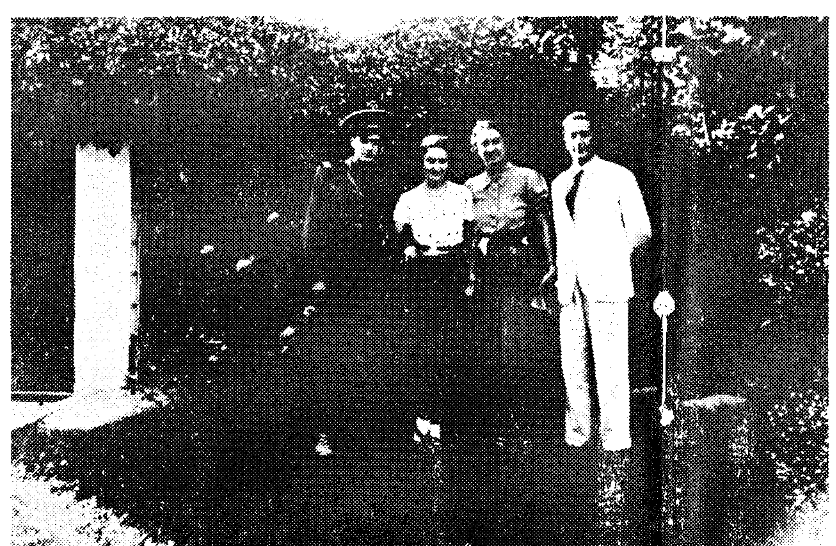

« Je suis dans la vase tiraillée de tous les cotés, et pourtant inutile, inactif, propre à rien.»

« Incapacité de travailler. Empetré dans un chapitre de Lunatecì.»

« Nouvelle: ma vie baisse. Je lis de plus en plus difficilement, il me faut des lunettes. 50 ans. »

« Chaque être possède l'espace de sa densité. »

« Je n'ai pas beaucoups d'ennemis — mais ils sont petits! et c'est ce qui est le pire. »

« Imposer au prochain son délire... »

Marcel PROUST

O scrisoare către Constantin BASARAB BRÎNCOVEANU

MARCEL PROUST ESTE SCRIITORUL CARE, atît în scrisori, în opera eseistică, cît și prin purtătorii săi de cuvînt din ciclul romanesc În căutarea timpului pierdut, n-a încetat să polemizeze cu criticii care caută să descifreze pe creatorul unei opere de artă, apropiindu-se de omul ce a purtat același nume. În acest sens, declarația de principiu a lui Marcel Proust sună răspicat: « O carte este produsul unui alt eu, diferit de cel pe care îl vădesc obiceiurile noastre, viața în societate, viciile noastre »[1].

Ne îngăduim să presupunem că această barieră, ridicată cu atîta străşnicie de criticul Marcel Proust, nu ar fi existat dacă omul Marcel Proust ar fi păstrat o anume discreție asupra persoanei sale. Pe urmele acestui om chinuit de boală, de obsesii, au pornit mulți cercetători căutînd să-i pătrundă tainele.[2]

[1] Marcel Proust, *Contre Sainte-Beuve*. Paris 1954, Editions *„Gallimard"*, N. R. F., p. 157.

[2] Interesul pentru cele mai mici detalii privind viața scriitorului, pare să fi atins punctul culminant în momentul în care George Painter publică monumentala sa lucrare intitulată: *Marcel Proust („Mercure de France"*, 1966*)*, caracterizată de critica franceză prin grăitoarea formulă: « o furnică pe urmele lui Marcel Proust ».

Philip Kolb își dedică, din 1949, cînd apare volumul: *La correspondance de Marcel Proust („University of Illinois Press")* și pînă astăzi, întreaga sa activitate studiului corespondenței proustiene, izbutind să inventarieze și să comenteze aproximativ 4000 de scrisori.

Recent, Céleste Albaret, menajera lui Proust, își publică memoriile în volumul intitulat: *Monsieur Proust* (Paris, 1973, editura *„Robert Laffont"*). Cartea a constituit un eveniment de mare răsunet pentru marele public, fiind distinsă, în ianuarie 1974, cu premiul „Vérité".

Întrebarea pe care nu te poți împiedica să ți-o pui, citind miile de pagini consacrate omului, și nu creatorului, este următoarea: cum ar fi privit Proust însuși toate aceste interpretări, toate aceste mărturii adunate cu migală?

Răpunsul nu-l vom afla niciodată, desigur, dar ne îndoim că Marcel Proust a dorit într-adevăr ca orice urmă lăsată de omul care i-a furnizat materia primă pentru construirea operei sale să se șteargă cu totul, și ne îndoim tocmai fiindcă Marcel Proust a scris peste patru mii de scrisori, fără a pune la socoteală pe cea pe care o publicăm acum, descoperită recent prin sîrguința cercetătoarei Maria Soveja, de la Arhivele Statului, căreia îi aducem și pe această cale călduroase mulțumiri.

Această epistolă, ca dealtfel majoritatea corespondenței adresată de Proust nenumăraților săi prieteni, nu este datată, dar așa cum vom încerca să demonstrăm, este scrisă în ultimii trei ani înainte de moartea lui, survenită la 18 noiembrie 1922. Ea este adresată lui Constantin Basarab Brîncoveanu, vărul fraților Antoine și Emmanuel Bibescu — și fratele poetei Anna de Noailles — al cărei talent, unanim recunoscut în acea epocă, l-a uluit și, am spune chiar, l-a orbit și pe Marcel Proust.

Și această scrisoare confirmă un fapt cunoscut, relațiile de prietenie existente între Proust și membrii familiei Bibescu-Brîncoveanu. [3]

Lectura acestui bilet scris în grabă, pe care nu pregetăm să-l comparăm — așa cum făcea însuși Marcel Proust — cu un instantaneu, dă la iveală o amplă motivație pentru o acțiune extrem de banală. Căci ce poate fi mai banal decît a cere cu împrumut o revistă? n aparență, acesta este motivul invocat de M cel Proust. Fapt surprinzător, revista pe care o dorește, „La Renaissance latine", se află în posesia lui, fiindu-i trimisă chiar de Anna de Noailles, sora adresantului. Volumul nu-i poate folosi, explică Proust, tocmai fiindcă e prea frumos. Nu-l poate deteriora smulgînd din el un articol. Articolul respectiv este scris chiar de Marcel Proust. Evident, scrie expeditorul scrisorii ripostînd dinainte unei replici ce vine pe buzele tuturor: « l-aș putea copia ». Atunci? La noua întrebare, nerostită de destinatarul scrisorii, Proust dă cel mai neverosimil argument: « aș prefera ca articolul să parvină editurii sub „pavilionul" revistei „Renașterea latină" care să dea acoperire mărfii mele... »

Proust colabora la diverse reviste, încă din 1892, publicase eseuri și nuvele încă din 1896 (*Les Plaisirs et les Jours*), semnase diferite articole de critică literară, pastișe, cronici mondene, prefețe, traduceri din limba engleză. Faptul că, după toate probabilitățile, Proust voia să includă articolul Sur la lecture (apărut în 1905, în revista „La Renaissance latine"), într-o culegere de articole din 1919, anul în care a apărut Pastiches et Mélanges, unde figurează sub titlul Journées de lecture, dedicat prințesei de Caraman-Chimay, sora lui Constantin Brîncoveanu, ne permite să datăm, cu oarecare aproximație, scrisoarea și să ne întrebăm de ce oare Marcel Proust avea nevoie de a fi încă tutelat, în 1919, cînd cea mai prestigioasă editură din Franța, „Nouvelle Revue Française", îi publica manuscrisele.

Lectura atentă a ciclului romanesc În căutarea timpului pierdut permite oricărui cititor să afle că Proust, un om care avea multe de ascuns, a acordat o mare atenție felului cum mincinoșii se trădează. Primul indiciu al falselor argumente este enumerarea unor motive mai mult sau mai puțin plauzibile, apoi alți factori, ca: intonația ciudată, o expresie neobișnuită, mimica involuntară. O scrisoare nu poate da la iveală nici expresia feței, nici rictusuri, nici inflexiunile vocii celui ce invocă alte cauze pentru a o ascunde pe cea adevărată.

Și totuși... o mică frază, aproape indescifrabilă, explică de ce Proust a făcut marele sacrificiu de a intra într-o cabină telefonică, sculîndu-se atît de devreme (la ora opt seara), el, care nu mai apărea, din 1919, decît arareori în lume și atunci numai după douăsprezece noaptea. Nu pentru a dobîndi un nou exemplar dintr-o revistă pe care o avea s-a hotărît bolnavul Proust, ce suferea de claustrofobie încă din copilărie, să intre într-o cabină telefonică, în acea « cutie », care, ca orice spațiu închis, îi evocă imaginea mormîntului, ci pentru a-l ruga pe prințul Constantin Brîncoveanu să-i facă o favoare.

În ciuda aparențelor, scrisoarea îl dezvăluie mai degrabă pe burghezul Proust care cere unui aristocrat un serviciu...

Dar scriitorul, cel pe care Proust îl voia deosebit de omul contingent și muritor?

În această scrisoare îl regăsim, atunci cînd ne așteptam mai puțin, și anume, în clipa cînd « demonul motivării » îl împinge să argumenteze o banală formulă de politețe: « Credeți-mă că dacă voi putea, va fi pentru mine o mare plăcere să vă văd. Mai mare decît pentru dumneavoastră ».

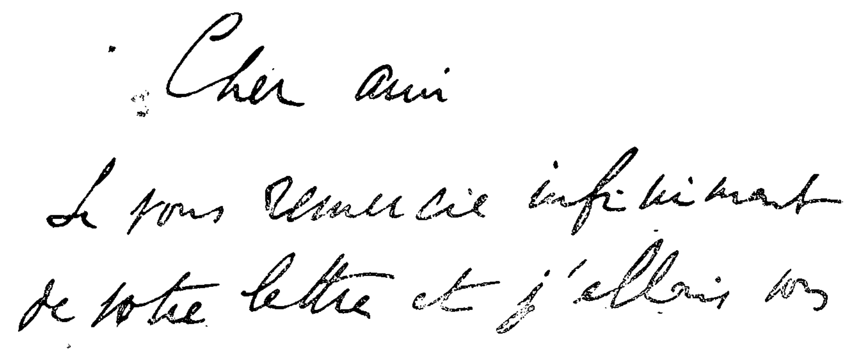
[3] Deși s-a scris mult despre aceste relații, ținem să subliniem faptul că prietenia lui Marcel Proust cu frații Antoine și Emmanuel Bibescu nu a avut numai caracterul monden, îndeobște semnalat, ci și un pronunțat caracter intelectual.

Biletul, scris în grabă de bolnavul, de anxiosul Marcel Proust, se încheia aici. În locul penibilelor și tragicelor fraze, greșit construite, din care lipsesc uneori și cuvinte, se înalță o frază majestuoasă ce poartă pecetea geniului: « Căci cei care trăiesc complet singuri își fac (ca orbii prin auz și pipăit) substituții atît de exacte pentru cei pe care îi iubesc și pe care nu-i văd, încît păstrează mai vie decît sînt capabili ceilalți dorința de a-i revedea ».

Fraza e nu numai perfect construită, ci și scrisă de acel genial Marcel Proust care a pus la temelia artei sale senzația pură, senzația extrasă din amalgamul alcătuit de celelalte senzații ce o întovărășesc în realitate. Trebuie să procedezi voit ca orbii, să pipăi, să auzi, să guști, nelăsîndu-te furat de caleidoscopul imaginilor prezentate mereu de realitate, pentru a ajunge la esențe. Munca scriitorului, pe care Proust o aseamănă cu cea a unui «traducător», este aceea de a găsi un limbaj prin care senzația pură, izolată cu greu, și descifrată anevoie, să poată fi percepută și de alții, și acest limbaj nu poate fi decît metaforic.

Transferul de pe un plan pe altul este magistral analizat în această ultimă frază, demnă, după părerea noastră, de a fi fost inclusă în opera lui Proust.

Irina ELIADE

Cher ami
Je vous remercie infiniment
de votre lettre et j'allais vous

Cher ami

[F. 1] Je vous remercie infiniment de votre lettre et j'allais vous répondre en tâchant de vous voir quand je suis brusqument pris d'une espèce [de] grippe qui j'espère ne durera pas mais enfin qui tout de même va me rendre très mal à l'aise quelques jours, du moins je le crains.

[F. 2] Je ne perds pas tout de même l'espoir de vous voir avant votre départ et dès que je serai assez bien je vous téléphonerai. C'est ce que j'ai du reste fait avant d'avoir reçu votre lettre, mais on m'a répondu chez vous que vous étiez, si j'ai bien compris, au Majestic. C'était d'un bureau de poste que je vous téléphonais parce que j'avais profité de ce que j'étais exceptionnellement levé plus tôt pour tâcher de vous [f. 3] voir si vous m'aviez reçu. Vous pouvez du reste demander chez vous. C'est mercredi dernier vers 8 heures. Mais cette tentative dans ces cabines si étouffées a employé ce que j'avais de force. Je n'ai pas eu le çourage de demander le Majestic et de

Dragă prietene,

Îți mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea ta și eram pe punctul de a-ți răspunde încercînd să te văd cînd, brusc, m-a apucat un fel de gripă care sper că nu va dura, dar care totuși mă va face să mă simt foarte prost cîteva zile, cel puțin așa mă tem.

Totuși nu pierd speranța de a te vedea înainte de plecare și îndată ce mă voi simți destul de bine îți voi telefona. De altfel, chiar așa am și făcut înainte de a fi primit scrisoarea, dar mi s-a răspuns că ești, dacă am înțeles bine, la Majestic. Ți-am telefonat de la un oficiu poștal profitînd de faptul că în mod excepțional mă sculasem mai devreme pentru a încerca să te văd, dacă m-ai fi primit. Poți de altfel, să întrebi acasă. Era miercurea trecută, pe la 8. Dar această încercare, în cabinele atît de sufocante, m-a sleit și de puterea pe care o mai aveam. N-am avut curajul să telefonez la Majestic și să intru din nou în acea

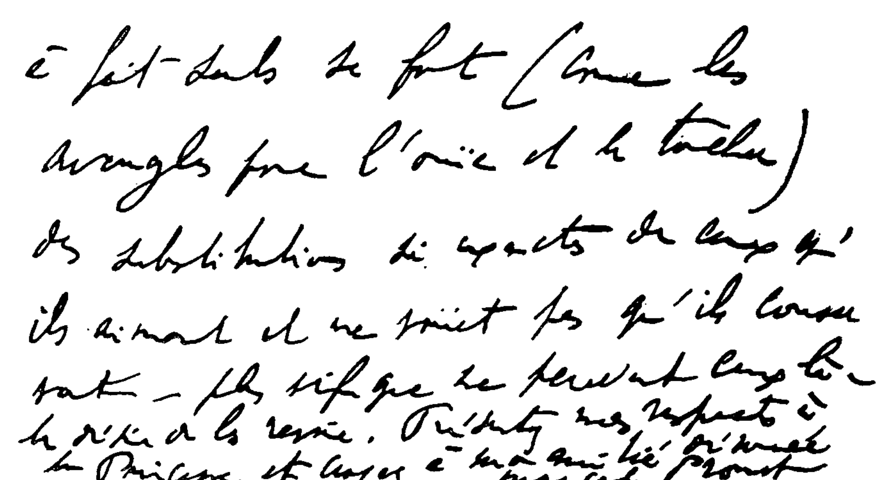
rentrer dans la boîte. Et je suis rentré à la place chez moi. Je suis désolé que vous ne fuissiez hier, pour le jeune homme. Quant à « La Renaissance latine » *j'aurais eu besoin de ce numéro non pour le consulter, mais pour le garder (pour le donner à une édition dans l'intention de faire un* [*f.* 4] *recueil d'articles). Je pourrais évidemment le faire copier, mais j'aimerais mieux que cela lui arrivent* [sic], avec le « pavillon » *de* « La Renaissance latine » *couvrant ma marchandise. Mais ce que madame de Noailles m'a envoyé est un superbe volume que je ne peux dépecer pour en arracher l'article. Si donc vous ne possédez pas un exemplaire non relié et que vous puissiez sacrifier (je tâcherais de vous le rendre, mais c'est incertain), je retire ma demande. Le beau volume ne peut me servir. Au revoir mon cher ami si je vais bien avant votre départ je vous téléphonerai. Malheureusement j'ai* [*f.* 5] *tellement l'habitude d'être obligé de renoncer à tout ce que je désire et qui me plairait, que je n'ose être très assuré pour cela non plus. Mais croyez que si je le peux ce sera pour moi un grand plaisir. Plus grand que pour vous. Car ceux qui vivent tout à fait seuls se font (comme les aveugles pour l'ouïe et le touche) des substitutions si exactes de ceux qu'ils aiment et ne voient pas qu'ils conservent — plus vif que ne peuvent ceux-là — le désir de les revoir. Présentez mes respects à la Princesse et croyez à ma amitié dévouée.*

Marcel PROUST

cutie. Așa că m-am înapoiat. Îmi pare foarte rău că n-ai fost acasă pentru acel tînăr. Cît despre revista *„Renașterea latină"*, aș fi avut nevoie de acest număr nu pentru a-l consulta, ci pentru a-l păstra (pentru a-l da unei edituri cu intenția de a alcătui o culegere de articole). Evident, aș putea să-l dau la copiat, dar aș prefera să ajungă acolo sub « pavilionul » *„Renașterii latine"* care să gireze marfa mea. Ceea ce mi-a trimis doamna de Noailles este un superb volum pe care nu pot să-l sfîrtec pentru a smulge din el articolul. Dacă nu ai deci un exemplar nelegat, pe care l-ai putea sacrifica (mă voi strădui să ți-l înapoiez, dar nu e sigur), renunț. Acest frumos volum nu-mi poate servi. La revedere, scumpul meu prieten, dacă voi putea, îți voi telefona înainte de plecarea dumitale. Din păcate, m-am obișnuit atît de mult să fiu silit să renunț la tot ceea ce doresc și ce mi-ar face plăcere, încît nu îndrăznesc să fiu foarte sigur nici de acest lucru.

Crede-mă însă că dacă voi fi în stare, va fi pentru mine o mare plăcere. Mai mare decît pentru dumneata. Căci cei care trăiesc complet singuri își fac (ca orbii prin auz și pipăit) substituții atît de exacte pentru cei pe care îi iubesc și pe care nu-i văd, încît păstrează mai vie, decît sînt capabili ceilalți, dorința de a-i revedea. Prezintă omagiile mele prințesei și fii sigur de prietenia mea devotată.

Marcel PROUST

CRONICA EDIȚIILOR

CENOTAF PENTRU „JUNIMEA"*

INTERESUL PENTRU „JUNIMEA" ȘI JUNIMism, concretizat în seria de studii (multe, e drept, legate de personalitatea lui Titu Maiorescu, dar și o încercare de sinteză, a lui Z. Ornea), continuă să fie în creștere. Orientarea din ultima vreme înregistrează însă mai mult un efort spre scotocirea arhivistică, editarea de documente, acte, încercări literare rămase în manuscris, majoritatea provenind de la personalități de a doua și a treia mînă din raza „Junimii", și numai cu rare excepții de la reprezentanții ei de marcă. Valoarea unor asemenea investigații se reduce, prin urmare, la completarea unui tablou sociologic, de climat cultural-literar, cu unele retușuri, nuanțări sau completări eventuale (minime corecturi) ale datelor ce țin de esența fenomenului. Interpretarea și exegeza acestuia nu dobîndește elemente noi, în adîncime; cîștigul e limitat, deocamdată, la acumulări factologice. Utilă, fără doar și poate, punerea în circulație a documentului, prin răscolirea pînă la epuizare a tuturor arhivelor, nu e scutită de o primejdie a fetișizării. Superstiția documentaristică, cu riscurile ce comportă, e ilustrată de modul cum se încearcă — pe linia unei restituții a « junimismului » — reeditarea revistei de la 1867, care a fost, se știe, creuzetul ideologic și de creație al curentului. Cartea „Convorbirilor literare" este un hibrid între ceea ce s-ar chema o « ediție facsimilată » (procedeu practicat frecvent în alte țări, și la noi, cu succes, în cazul „Alăutei românești" și al „Daciei literare") și « antologie ». Primul volum reproduce cu unele croșete, întregul material al celui dintîi an de apariție al „Convorbirilor" (1 martie 1867 — 1 martie 1868), dar nu în formă facsimilată — cu excepția unor anunțuri — ci transcriind (și modernizînd, uneori arbitrar, ca în cazul formei verbale sunt redată sînt ș. a.) ortografia originalului. Justificarea procedării e cu totul vagă: ediția « își propune aducerea în actualitate a prestigioasei publicații ieșene »; volumele următoare « vor avea un caracter de antologie, încorporînd cele mai valoroase scrieri din cuprinsul revistei *„Convorbiri literare"* (perioada ieșeană) » (p. XXI). Absența oricăror note și comentarii ale textelor (adesea necesare pentru reactualizarea lecturii, în special gîndindu-ne la cititorul neavertizat) e motivată prin faptul că editorul își propune, peste ani, « un studiu monografic cu o bibliografie generală a revistei », ceea ce ar explica și scurtimea Prefeței, fiecare volum urmînd să fie însoțit cu o precuvîntare menită « a scoate mai bine în evidență evoluția de la un an la altul a revistei » (p. XXIII). Acceptînd ideea că « perioada ieșeană » e întru totul reprezentativă pentru hașurarea hărții spirituale a « junimismului », definitiv cristalizat în acea etapă, rămîne totuși neclar de ce s-a optat pentru reproducerea cvasi-integrală a primului an și pentru selecția antologică a celorlalți? Și care va fi criteriul acelei « antologii »? Înțelegem că « încorporînd cele mai valoroase scrieri din cuprinsul revistei », antologia va cu-

---

* *Cartea „Convorbirilor literare" („Convorbiri literare" 1867—1868, ediție și prefață de Pavel Florea,* Iași, Editura „Junimea", 1973; *Documente literare junimiste, ediție îngrijită, prefață și note de Dan Mănucă,* Iași, Editura „Junimea", 1973, 269 p.; *Junimea și junimiștii, Scrisori și documente inedite, ediție îngrijită, introducere și note de Ion Arhip și Dumitru Vacariu,* Iași, Editura „Junimea", 1973 303 p.

prinde, pe lîngă textele teoretice, de critică literară, îndrumare etc., și creațiile lui Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale publicate în acei ani, acolo. Or, rostul unei atari ediții ar fi greu de probat. Refuzînd fascsimilarea, care ar fi pus la îndemîna unui public foarte larg posibilitatea consultării întregii colecții a revistei, fie și pentru raritatea ei sau pentru prezervarea fondurilor existente în mariie biblioteci, soluția cea mai funcțională rămînea o antologie de texte critico-teoretice, însoțite de un studiu și de o bibliografie completă a publicației, instrument de lucru practic și eficace pentru oricine ar dori să studieze fenomenul « junimist ». Căci — cu extrem de rare excepții — nu ne vom adresa colecției „Convorbirilor" pentru a citi cutare creație eminesciană, dar o vom cerceta inevitabil pentru lectura articolelor-program, de orientare, de bilanț, de comentar al mișcării cultural-literare a epocii ș. a. m. d. Mai rămîne deschisă și întrebarea: cui se adresează prezenta ediție ce reproduce, cu unele omisiuni, e drept, marcate, anul 1867—68? În nici un caz marelui public, care va întîmpina cu un sentiment de perplexitate producția literară a începuturilor de drum ale „Junimii" (cînd marii ei scriitori nu se afirmaseră încă), limitată la palidele încercări ale lui Sc. Capșa, M. D. Cornea, George Crețeanu, Matilda Cugler, V. Gheorghian, Petru Grădișteanu, Ioan Ianov, Leon Negruzzi, Iacob Negruzzi, V. Pogor, N. Scheletti, G. Roiu, Teodor Șerbănescu, Șt. Vîrgolici, N. Gane, S. Bodnărescu, Morțun ș. a. Partea de rezistență a startului convorbirist rămîne, deci, cea teoretică, concretizată în studiile maioresciene, nu fără a se observa contradicția între obiectivele afirmate în *Despre poezia română* și promovarea, în paginile proprii, a unei literaturi cu nimic peste gustul mediocru al epocii. Ideea prefațatorului, că « înverșunarea retorică a înaintașilor a fost înlocuită în programul și în paginile [revistei, n. n.] cu analiza rece a fenomenelor » (p. VII) și că Maiorescu poate fi « absolvit » pentru publicarea palidelor creații ale membrilor cenaclului, fiindcă el va recunoaște apoi valoarea lui Alecsandri, Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, nu explică satisfăcător împrejurarea. Lectura integrală a primului an de apariție a „Convorbirilor" deplasează involuntar accentul, mai ales pentru cititorul neprevenit, de la textele teoretice (mai cunoscute) spre asediul minorilor, care îneacă cu vegetația lor parazitară cele două-trei coloane de marmură din cîte templul junimist apucase să înalțe. Cît despre cititorul specializat, nu-i nici un dubiu că (în lipsa unei ediții facsimilate, cu garanția totală a fidelității) el va continua să se adreseze colecției originale din marile biblioteci. Soluția ar fi fost, așadar, o antologie de texte teoretice fundamentale, în care spiritul și orientarea „Junimii" să ne apară cu claritate, sistematic și evolutiv. Altfel, cîștigul aparent rămîne al « caracudei » care nu fără sentiment al revanșei involuntare, se trezește, reeditată...

Asaltul « minorilor » e mai vechi. Încă din 1971 semnalul lor de atac fusese dat de Dan Mănucă cu *Scriitori junimiști* (Editura „Junimea", 271 p.) în intenția de reabilitare a unor Iancu Alecsandri, Gh. Bengescu-Dabija, S. Bodnărescu, Sc. Capșa, M. D. Cornea, I. Ianov, Anton Naum, Leon Negruzzi, Dim. Petrino, V. Pogor, I. Pop-Florantin, N. Scheletti, unii prezentați ca « promisiuni nerealizate », alții ca « scriitori împliniți » sau « în drum spre realizare », chiar dacă valoarea lor e recunoscută ca « foarte modestă » (p. 74). Portrete fidele, executate cu o fină pătrundere psihologică, micile studii ale lui Dan Mănucă își au, dacă vreți, utilitatea lor; riscul rezidă în confundarea, semnalată și mai sus, a « junimismului » cu studiul « caracudei ». Întrucît pentru primele numere răspunderea selecției din „Convorbiri" revine în întregime lui Maiorescu și Iacob Negruzzi, arată comentatorul, « textele publicte acum pot fi socotite, prin urmare, ca reprezentative pentru modul junimist de a înțelege literatura » (p. 72). Aserțiunea, ușor de combătut, creează o breșă prin care anonimii de ieri, căzuți în iertătoarea uitare, se reînființează la gustoasa colivă. Să nu uităm că timp de mai multe decenii « junimismul » marii pleiade de scriitori din jurul „Convorbirilor" și al lui Titu Maiorescu a fost combătut și contestat cu argumente dintre cele mai serioase (chiar dacă scoatem din cauză exagerările dogmatice și răstălmăcirile vulgarizatoare). Astfel decapitată, „Junimea" se vede azi reinterpretată nu din perspectiva creațiilor ei majore (dependente sau contingente cu spiritul curentului), ci prin chemarea în ajutor a periferiilor. Frontul principal, dislocat și risipit, nu

s-a reconstituit încă într-o coeziune mai autentică. În schimb se face apel la armata de strînsură. În Documente literare junimiste, Dan Mănucă ne propune încă o dată reluarea bătăliei, chemînd sub arme niște « iluzorii speranțe »: N. Beldiceanu, Samson Bodnărescu, Anton Naum, Dim. Petrino, V. Pogor, Th. Șerbănescu, din scrierile cărora alcătuiește o mică antologie, însoțită de corespondență, note de călătorie și acte oficiale, cele mai multe anodine. La capitolul « actelor » (multe certificate de naștere) serviciul de grefă completează și corectează util unele date absente sau puse în circulație într-o formă eronată. Textele literare nu aduc, în majoritatea lor, nimic nou, peste ceea ce se cunoaște din colecția „Convorbirilor" pe primii ani; nu modifică, altfel spus, imaginea noastră asupra autorilor în chestiune. Sigur, spiritul de « farsă », din Fotografia Junimei (1874) a lui Anton Naum, cu totul benign, nu-i lipsit de haz, cu toate că unele aluzii strict contingente și-au pierdut înțelesul pentru cititorul actual și ele nu sînt explicate în Note. Un singur exemplu: Aghiuță spune la un moment dat: « Cunoști ce-au făcut cu Brînză cei de la Liceul Nou ».; nu, noi nu « cunoaștem » ce s-a întîmplat cu dascălul în chestie și adresîndu-ne aparatului de note aflăm doar că e vorba de « Dim. Brândză (1846—1895), celebru savant botanist, preda la Liceul Nou din Iași, botanica și zoologia » (p. 118), lucruri îndeobște cunoscute din orice dicționar enciclopedic, fără a se lămuri însă aluzia contemporană din text. În nota vremii e și Paharnicul Chifterescu a lui V. Pogor, cu săgeți aruncate latinomaniei, pe gustul lui Maiorescu și în tradiția lui Russo sau Alecsandri: « Domnul meu, numele meu este Cincinatus Dobrovski, sum descendent direct din ilustru Traian, care a avut bunătatea de a stîrpi pe toți străbunii mei daci, căci și dacicul meu sînge curge-n ale mele vine...» Sau: « Ce dăscălescu? Cuvîntul e straniu, dar îl privesc ca de origine elenă, deși latinitatea trebue a fi norma absolută în formațiunea limbei noastre neo-romane. Voi respunde dar că dăscălesc pe tinerele domnișoare care se prepară la grelele și serioasele sarcini ale familiei pentru a le face demne de străbunele noastre, demne de a figura lîngă Lucreția, Virginia, Agripina și celelalte. Dar, domnul meu, la acest sanct învețement am consfințit vegiele mele laborioase și de aceea vedeți fruntea mea atît de palidă, deși încă atît de jună » (p. 96) etc. Mai interesante sînt notele de călătorie ale lui Samson Bodnărescu (Insula Rügen), fără înzestrare peisagistică, dar cu reflecții frumoase despre mare și o neașteptată meditație asupra relativității timpului și spațiului, tangentă filosofiei din Sărmanul Dionis: « Cînd n-ar fi nici o stea pe ceriu, oare ai ave tu mai mare idee de depărtare decît cea a norilor sau a unei păsări ce ar pluti prin văzduh? Tot asemene, dacă ai trăi pe Jupiter, oare anul tău n-ar fi de atîtea ori mai mare decît acest ce-l cunoști pe pămînt? Ba este adevărat cum că chiar pe pămînt, ziua și noaptea strămoșilor tăi au fost mai mică decît cea a noastră!» Etc. (Textul e din 1872). Dar toate acestea sînt prea puțin pentru a susține că „« Minorilor »" junimiști se datorește, în bună măsură, răspîndirea acelui atît de greu de definit, însă atît de eficace, spirit junimist. A-i cunoaște pe ei, a le cunoaște opera și modul de a gîndi, înseamnă, implicit, a preciza contribuția „Junimii" la dezvoltarea literaturii române» (Prefața, p. V.) Teoria infuzorilor literari, avantajoasă doar pentru ei înșiși, nu poate justifica impunerea unei direcții și a unui curent decît printr-o contaminare mimetică.

*

Într-un alt zbornic de documente eterogene (Junimea și Junimiștii, Scrisori și documente inedite), revendicările se extind și asupra simplilor « membri » ai societății ieșene, « care au rămas umbriți de aureola, pe deplin meritată, a altora », dar au susținut « material » confreria, creînd un « climat propice » marilor realizări, siliți totuși a intra în posteritate « pe scara de serviciu». (Introducere, p. 5). Cată dar să punem asemenea persoane « în luminișuri dintre cele mai favorabile » (p. 6), căci alături de marii scriitori ce au ilustrat „Junimea" « bat la ferestrele posterității pentru a ieși din anonimat » militanții ei de rînd, cei ce au adus « nu plus de luminozitate » grupării. Ni se propun, în acest registru, Iacob Negruzzi (cu toate că animatorul „Convorbirilor" n-a circulat, se știe, « pe scara de serviciu »), dar și V. Pogor, Ion M. Melik, N. Culianu, C. Meissner, S. Mehedinți sau alte persoane « care prezintă aspecte interesante »:

Emilia Humpel, Ana Maiorescu, Livia Dymsza, C. I. Creangă, intrîndu-se astfel într-un soi de « junimism în familie »... Corespondența e divizată în patru secțiuni: Junimiștii între ei, Scrisori de la junimiști, Scrisori către junimiști, Despre Junimea și junimiști. Tangențe. Junimiști întîrziați, ceea ce face ca unele epistolarii să fie dislocate (spre pildă, Emilia Humpel figurează în trei secțiuni, după cum relațiile ei cu fratele, cumnata sau cu junimistul C. Meissner ar avea sau nu tangențe cu „Junimea"); Duiliu Zamfirescu, deși membru al societății, și în multe privințe un discipol ortodox al mentorului ei, figurează abia în ultimul capitol, printre « întîrziați »! Cele mai interesante scrisori provin de la Maiorescu, al cărui portret se reliefează încă o dată în datele temperamentale și caracterologice cunoscute: decizie, ton casant, abilitate diplomatică (« trebuie să crezi că sunt împrejurări care ne silesc a face așa cum fac », p. 26), atitudine cezarică, comprehensivă, îndată ce interesele clanului sînt în joc, intratabilă în chestiunea socialiștilor și a repudierii persoanelor bănuite de simpatii pentru o ideologie socotită « primejdioasă ». Informații eminesciene furnizează (e drept, într-o scrisoare tîrzie, din 1927) Iacob Negruzzi, al cărui conservatism sceptic-ironic animă un spritual tablou politic al societății de la 1891 (într-o scrisoare către Al. Philippide). Nu mai puțin consistente sînt scrisorile lui G. T. Kirileanu (considerațiile asupra Glosarului la Amintirile lui I. Creangă, relatarea amuzantă a incidentului Pompiliu Eliade — D. Onciul, cu hazul scenei duelului, comentariul întristat al obnubilării lui Ion Adam ș. a.), ale lui I. Paul (sarcastică înfățișare a spiritului ardelenesc de « chivernisire » după Unirea din 1918), informațiile lui Tr. Ichim despre Ion Creangă, dar mai ales scrisoarea-pamflet a lui Duiliu Zamfirescu către C. Meissner, piesă în adevăr antologică, combătînd cenzura (« o pură pehlivănie ») în urma unui incident, din păcate nelămurit, căci și aici Notele se mărginesc a da informații generale despre autori, nu și despre ocurențele epistolare. Ca și în celelalte ediții de documente, « caracuda » se află în largul ei, de la S. Bodnărescu, Melik, A. Naum, P. Missir pînă la D. Boghean, despre care pînă și editorii afirmă în notă, dezarmați, că « nu s-a remarcat prin nimic deosebit » (p. 17). Datele sînt, în majoritate, anodine: proiecte de călătorii, mutarea la țară pentru tihna estivală, bucuria de a fi scăpat de otită, procurarea unui stoc de țigări „Naționale", semnalarea unor cazuri de variolă printre elevi, starea vremii, avantajele titlului de « doctor », rugăminți de a se înregistra petiții etc., etc. Unele informații, e adevărat, sînt utile pentru cunoașterea sociologică (costul vieții unui student român la Paris, în acea epocă ș.a.), interesul istorico-literar e însă minim, sau privește mai mult tot o latură sociologică: a climatului literar-cultural. « Caracuda » e interesată, cupidă, totdeauna în căutarea de aranjamente profitabile, nu o dată periculoasă, ascuțită la limbă și bucuroasă cînd poate bîrfi în taină, la spatele patronilor. Maiorescu nu e scutit de ironii, surprins în contradicția cu sine: « Dl. Maiorescu, care critică cu atîta succes limba jurnalelor din Austria, D-lui, care posedă într-un grad deosebit inteligența și gustul literar, trece cu vederea fără a nimicnici o piesă ca „Rienzi" » sau epigrame fără sare, « o adunătură de vorbe » neglijent aruncate pe hîrtie, idei vulgare exprimate « într-o tristă limbă română schimonosită și frămîntată ca vai de ea » etc., etc. (p. 57). Gheorghe Roiu, autorul acestei diatribe, subliniază influența « fastă » a mentorului „Junimii", amintește că rolul „Convorbirilor" e de « a forma gustul literar într-o societate ca a noastră virgină de orice impresiuni literare », apăsînd prin aceasta pe ușurătatea cu care revista dădea la iveală producțiuni literare confuze, facile sau lipsite de orice valoare. Este aici, o mărturisește el « amicalmente » lui I. M. Melik, o « amară ironie pentru publicul cititor », al cărui drept de a protesta și-l asumă, nu fără un anume subtext (« Ce vrei! Nu toată lumea poate fi literată de profesiune! ») dar nu mai puțin vehement. Între relatarea faptului divers (« Fata lui Beizadea Grigore Sturdza [...] a murit de facere ») veninul se strecoară insinuant: « Dl. Maiorescu umblă cu limba scoasă să se facă *ministru* (m-a rugat mult și pe mine ca să stăruiesc — să mă mai gîndesc... poate...) ». Participarea la cenaclul „Junimii" e comunicată cu un haz cinic memorabil: « Cum intru dau bonsoir și apoi nu mă așez bine pe scaun și mă scol ca să iau dulceți. Îndată-mi aprind țigara și din cînd în cînd tușesc, oftez etc... cînd este ceva de rîs, lasă pe mine, rîd ca un prost. După

aceste mici întorsături și tușituri, încep a mă uita la ușă să văd feciorul dacă nu aduce ceai sau cafea cu cele trebuitoare pe lîngă ele. Cînd îl văd, îmi vine să rîd de bucurie... Cîte odată bat din palme — și dacă mă întreabă cineva de această manifestare — eu repede răspund că mă încîntă bucata ce se citește și înșfac cafeaua și cu posmagii sau alte și mă pui într-un colț cu o seriozitate demnă de mine și într-o astfel de atitudine (destul de demnă) încep a... mînca cu un foarte mare tact, căci mă tem să nu mă înec și să-mi zică vreunul că sînt prost. Cum această operație s-a finit urmează o țigară și apoi încep a-mi căuta pălăria și pe ici mi-i drumul. Halal membru ce are Junimea și, mulțumită lui D-zeu sînt multișori de aceștia!!! Ce plăcut lucru să fii membru la astfel de societăți!!» (p 60). **Savuroasă e și cozeria femeilor de familie « junimistă », Emilia Humpel (sora lui Maiorescu) făcînd filosofie cu C. Meissner sau conversînd** à batons rompus **cu soția aceluia, despre o fotografie a ei unde ar apare cu** « un bust de fantasie despre care zici și D-ta că se vede de departe că e ceva artificial», **bîrfind subțire pe Madame Melik pentru că subestima un ginere ce nu era « de familie» deși e** « demult maior», **în vreme ce Scorțeanu, ginerele favorit,** « e tot căpitan», **căzînd mereu la examenul de grad etc. Socialistul Teodoru moare într-un accident de mașină, prilej de a vitupera împotriva noului mijloc de locomoție:** « vehicul impertinent», **automobilul e nesuferit și** « foarte periculos, întîi pentru public, dar și pentru cei ce-l ocupă» **(p. 228). Etc. La rîndu-i, Ana Maiorescu împărtășește, cumnatei Emilia, impresii de la Expoziția din Paris (1889), intimități ale vieții casnice (Maioreștii preferă să stea iarna acasă, la** « calorifer », **se culcă devreme etc.), duminica se duc la cîte un concert, cu o execuție aproximativă, dar din plăcerea de a asculta Beethoven, Mozart, Wagner** « în Bucureștiul acesta părăsit de Dumnezeu»); **Liviei i-au ieșit două măsele de minte** « fără să prea aibă loc în gură» **pricină de suferință, căci trebuia operată** « pentru a evacua cerul gurii unde nu au încăput» **ș. a. m. d. Mai tîrziu, relațiile cu Livia sînt ipocrit afectuoase, cu strădanii femeiești de a ascunde reciproca aversiune (Cf. p. 271, 277). Se reconstituie, din firimituri zilnice, și portretul « Despotului » (Maiorescu) și modul cum se oglindește în mintea unei femei (soția reproducînd prin ricoșeu comentariile casnice) țesătura de relații, ambiții nemărturisite, combinații politice etc. Maiorescu speră să se aleagă senator din partea Universității, mai ales că Hasdeu l-a atacat în** „Lupta" **(1895):** « Asta-i face mai curînd bine decît rău» **(p. 270); totuși, se alege Kalinderu,** « un cartofor ramolit»; **tonul se schimbă: șeful „Junimii" nici n-ar fi voit să-și depună candidatura,** « l-au silit Carp și ai săi»; **Hasdeu e acum** « spiritistul Hasdeu care are multe lefuri fără a lucra, nici la Universitate nu-și face cursul și a fost înlocuit pentru Dicționarul sub auspiciile regelui cu concursul lui Titu, numindu-se Philippide în locul lui, înțelegi că are de ce să-i fie vrăjmaș». **(p. 276) Culise,** « **lucrături** », **animozități ascunse** (« à propos de Gherea...»), **consolări prefăcute (a căzut guvernul, dar a fost măcar** « o cădere frumoasă») **se amestecă într-un verbiaj astuțios-candid. Curba veniturilor e urmărită febril** (« Avocatura nu curge încă, dar pică; noi așteptăm să curgă, ca să ne putem asigura Parisul de Paști».), **orgoliul consoartei e satisfăcut de modul cum funcționează multiplele funcții și ocupații ale soțului-robot:** « Vezi că mașina merge înainte în diferite direcții și capul stă solid și minunat pe umeri». **(p. 278). Lectură agreabilă, nici vorbă, dar problema rămînd și aici deschisă; întru cît toate acestea au tangențe cu „Junimea" și cu « spiritul junimist »? Mica istorie, laterală, periferică oricum, perisabilă, chiar dacă amuzantă prin anecdotica ei, poate înlocui sub raportul istoriei literare imaginea de ansamblu a unui curent și a unei grupări ca „Junimea"? Desigur, asemenea date colorează tabloul (uneori cu tușe stridente), îl umanizează într-un fel, coborînd figurile din posturile hieratice, descărnate, abstracte ale unui bizantinism al interpretării, cu care ne-au obișnuit exegeții « cultului junimist » și manualele din trecut. Dar nici deplasarea accentului către epigoni, caracudă, oameni de casă, rubedenii ș. a., nici înlocuirea vechii versiuni « ad usum Delphini» cu una trivială, nu se apropie de adevărul esențial. Hotărît, din aceste temple « documentare » spiritul junimist (în sensul strict istorico-literar)** « atît de greu de definit», **cum recunoștea unul dintre editori, n-a fost captat.**

Un cuvînt despre bogatul aparat de Note la Junimea și Junimiștii: ținînd seama de publicul căruia i se adresează astfel de colecții documentare, trebuie oare să aflăm din subsolul lor cine sînt Maiorescu, Slavici, Creangă, C. Hogaș, Bassarabescu, N. Tonitza, Duiliu Zamfirescu ș. a. m. d.? Or împrejurarea precisă la care se referă într-o scrisoare sau în alta prezența cutărui scriitor? Oricum, formulările sînt la tot pasul neglijente, lacunare sau improprii. Papiu Ilarian este un « istoric român de origine transilvăneană »; opera lui Gherea, ni se spune, ar fi fost reunită « în trei volume antume și două postume » (p. 278); la T. Maiorescu se dau referințele bibliografice la ediția a II-a a Criticelor (de ce?) (p. 22); despre Slavici aflăm că « a publicat *mai multe titluri de nuvele* » (p. 46. subl. ns.); Iacob Negruzzi ar fi un autor de « romane » (p. 45); D. Zamfirescu n-a debutat, cum se afirmă la p. 207, la „Literatorul", ci încă din 1877 la „Ghimpele"; același, n-a publicat: « mai multe romane valoroase din cunoscutul ciclu al Comăneștenilor », ci, firește, întregul ciclu; despre C. Hogaș aflăm lapidar că e « mare scriitor român » (p. 150); despre I. A. Bassarabescu, că a « *practicat* (subl. ns.) genul scurt » (p. 135); Bogdan-Pitești ar fi fost un « literat român » (p. 167); casa lui Pogor, unde « se adunau deseori membrii Junimii » nu putea fi situată, atunci, « pe str. I. C. Frimu nr. 4 » (p. 50) ș.a.m.d. Formularea: « a publicat mai multe titluri de lucrări» (care apare la Marghiloman, P. Missir ș. a.) e de la sine grăitoare pentru stilul multor note. Frapează apoi eludarea aprecierii (oricît de succinte) a evoluției politice a unor personalități ca I. Nădejde, V. G. Morțun, Al. Bădărău, S. Mehedinți ș. a. A. C. Cuza n-a fost doar promotorul « mai multor *acțiuni* cu caracter reacționar » (p. 112), ci și autorul unor teorii, lucrări. Există și neconcordanțe între text și notă, de pildă în cazul lui Atanasie Marienescu, « o caricatură literară » (p. 93), după opinia maioresciană, prezentat în termeni elogioși la subsolul epistolei. Cine are dreptate? O precizare se impunea. Sînt și note duble, uitîndu-se de la o pagină la alta ce s-a mai spus despre Em. Riegler (p. 70 și 182) sau Dum. I. M. Cădere (care apare la p. 105 « profesor » la Universitatea ieșeană, iar la p. 141 e retrogradat « conferențiar » !). Iată și o amuzantă confuzie: Longinescu Ștefan (p. 141) a fost, ni se spune, « profesor de drept roman la Universitatea din Iași și București. Unul dintre cei mai buni cunoscători ai vechiului drept românesc ». Etc. Editorilor nu li s-a părut curios totuși că un jurist ocupa o catedră de fizico-chimice, după cum rezultă fără echivoc din textul scrisorii? Dacă Micul dicționar enciclopedic (1972) ar fi fost consultat cu puțină răbdare, s-ar fi observat sub Șt. Longinescu-juristul, prezența fratelui său, celebrul chimist român Gheorghe L. Longinescu (1869—1939), după manualele căruia am mai învățat unii dintre noi. Unele expresii franțuzești sînt traduse cu — să-i zicem eufemistic — pripeala unui corigent: « vos aînés» = « ca vîrstă» (p. 63); « on vient de me voler...» = « vine să mă fure »!! (p. 56). În fine, unde tot dorea și proiecta Ana Maiorescu să-și petreacă vacanțele? La Abbagia, ni se spune la pp. 280, 281, 283. Numai că o asemenea localitate balneară nu există pe glob, fiind vorba de lecțiunea greșită (probabil din grafia specială a lui z) a Abbaziei (azi Opatija) în Istria (Croația), pe coasta Adriaticei « cunoscută ca loc de cură și baie de mare lîngă sînul Quarnero (Marea Adriatică). Are o vegetație sudică (păduri frumoase de lauri), clima domoală, plăcută, hoteluri splendide și (1891) 1192 loc. Domnitorii și cercurile înalte o cercetează bucuros » — citim în Enciclopedia română a lui C. Diaconovich (1898), tom. I, p. 5.

Mircea ZACIU

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie 1974)

A

AGÂRBICEANU (Ion)

Pienescu (Gheorghe) — Precizări pe marginea unui roman. [Fragmente din romanul *Prăbușirea*.] *„Manuscriptum“*, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 58—69.

ARGHEZI (Tudor)

Arghezi (Baruțu T.) — O scrisoare. [Scrisoare Tudor Arghezi către familia sa, datată: duminică 24 octombrie 1943.] *„Steaua“*, anul XXV, nr. 2 (321), februarie 1974, p. 35.

Gheran (Niculae) — Arghezi — Rebreanu. Raporturi discrete. [5 scrisori Tudor Arghezi către Liviu Rebreanu, datate: 15 ianuarie 1926, 6 februarie 1926, 8 iulie 1930, 16 mai 1939, 4 octombrie 1943.] *„Ramuri“*, anul XI, nr. 3 (117), 15 martie 1974, pp. 10—11.

B

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorly) — Poemele debutului. *Odă unui rînd de haine nouă; Cerul; Fata morgana.* *„Manuscriptum“*, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 24—26.

BRESLAȘU (Marcel)

* * * — Muzică și poezie. [Fragmente din conferința ținută la sala Dalles în ziua de 5 februarie 1955.] *„Secolul XX“*, nr. 10 (153), 1973, pp. 159—164.

* * * — Traduceri inedite. Edgar Allan Poe: *Corbul*, *Ulalume*, *Annabel Lee* și Rainer Maria Rilke: *Cîntec de leagăn*, *Mi-s dragi cuvintele*, *Moartea iubitei*, *„Secolul XX“*, nr. 10 (153)/1973, pp. 141—149.

C

CAMILAR (Eusebiu)

Rariște (Florea) — Eusebiu Camilar inedit. *Însemnări pe o masă de brad*, *Fragment dintr-o elegie uitată.* [Versuri, datate: Udești, 13—14 septembrie 1937; Udeşti 1938.] *„Convorbiri literare“*, nr. 3 (51), martie 1974, p. 2.

CARAGIALE (Mateiu I.)

Cioculescu (Barbu) — Arhetipurile *Crailor de curtea veche* (I). [Fragmente din corespondența adresată lui Nicolae Boicescu în perioada: 1906—1908.] *„Manuscriptum“*, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 117—130.

CĂLINESCU (G.)

Raicu (Al.) — Acasă la Al. Rosetti. [Dedicație G. Călinescu pe volumul *Istoria literaturii române...*] — *„Luceafărul“*, anul XVII, nr. 3 (612), sîmbătă 19 ianuarie 1974, p. 7.

CHINEZU (Ion)

Cubleşan (Constantin) — Corespondenţă inedită Ion Chinezu — G. M. Vlădescu. [Două scrisori datate: Cluj, 12 aprilie 1937; Tg. Mureş, 2 mai 1937.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 11 (899), 14 martie 1974, p. 15.

CIOCÂRDIA MATILA (Dimitrie)

Rusu (M. N.) — Un document inedit din 1856. [Fragmente din broşura manuscris *Unirea Principatelor.*] „*România literară*“, anul VII, nr. 4, joi 24 ianuarie 1974, pp. 17—18.

CISEK (Oscar Walter)

Oprea (Al.) — Oscar Walter Cisek şi idealul clasicismului. *Criza epicului în romanul contemporan.* [Conferinţă.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 126—140.

CODRU-DRĂGUŞANU (Ion)

Raţiu (Radu) şi
Sabău (Flaviu) — « ...cu puţină merinde în traistă... plecai să cerc rotundul lumei... ». [Fragment din *Jurnal.*] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 93—99.

CONSTANTINESCU (Pompiliu)

* * * — Istoria literaturii române. [Fragment din volumul *Caleidoscop* în pregătire la editura „*Cartea Românească*“.] „*Convorbiri literare*“, nr. 2(50), februarie 1974, pp. 1—2.

D

DENSUSIANU (Ovid)

Şerb (Ioan) — Ovid Densusianu. Scrisori către Elena Preşcariu. [3 scrisori, datate: Paris, 8 decembrie 1895; Paris, 13 septembrie 1896; Paris, 29 noiembrie 1896.] „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 6(615), sîmbătă 9 februarie 1974, p. 6.

* * * — Însemnări inedite. [Datate: 1915—1919.] „*Viaţa Românească*“, anul XXVI, nr. 12, decembrie 1973, pp. 55—57.

DOBROGEANU-GHEREA (C.)

Ardeleanu (Ion) — C. Dobrogeanu-Gherea. Documente inedite. [Scrisoare C. Dobrogeanu-Gherea către Ştefania Gherea, f. d.] „*România literară*“, anul VII, nr. 12, joi 21 martie 1974, pp. 16—17.

Vezi: Istrati, Panait (Ardeleanu, Ion)

DRAGOMIRESCU (Mihail)

Vezi: Rebreanu, Liviu (Gheran, Niculae)

E

EFTIMIU (Victor)

Tănăsescu (Manuela) — « ...şi frumoase poeme vor înflori din sîngele sufletului meu ». [Dedicaţie lui Al. Macedonski pe volumul *Inşiră-te Mărgărite.*] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 111.

ELIADE (Mircea)

Handoca (Mircea) — Mitul jertfei creatoare. *Ifigenia.* Piesă în trei acte — cinci tablouri. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/ 1974, pp. 27—57.

EMINESCU (Mihai)

Pop (Augustin Z. N.) — Secvenţe biografice. [Scrisoare Aglae Eminovici către Matei Eminovici, datată: Cernăuţi, 7/19 iunie 1895; scrisoare Henrieta Eminescu, datată: Cernăuţi, 9 septembrie 1882.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/ 1974, pp. 14—20.

Vitcu (D.) — « Pentru fiii mei Şerban şi Neculai... eu sînt chizăş... » [Acte Gh. Eminovici din perioada: 8 octombrie 1836—31 august 1853.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 6—13.

H

HASDEU (B. P.)

Cornea (Paul) — Epistolar: B. P. Haşdeu — Iulia Haşdeu. [O scrisoare datată: 31 decembrie 1887; 3 scrisori f. d.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 145—158.

HASDEU (Iulia)
Cornea (Paul) — Epistolar: B. P. Haşdeu — Iulia Haşdeu. [Scrisoare către B. P. Haşdeu, datată: duminică 8 ianuarie 1888.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1(14)/1974, pp. 145—158.

I

ISAC (Emil)
(Z. S.) — N. N. Tonitza, către Emil Isac, „*Cronica*", anul IX, nr. 12 (425), vineri 22 martie 1974, p. 5.

ISTRATI (Panait)
Ardeleanu (Ion) — C. Dobrogeanu-Gherea. Documente inedite. [C. p. Panait Istrati către C. Dobrogeanu-Gherea, datată: Bucureşti, 11 august 1916.] „*România literară*", anul VII, nr. 12, joi 21 martie 1974, pp. 16—17.

L

LABIŞ (N.)
Istrati (Ion) — Poetul şi istoria. O poezie inedită a lui N. Labiş. *Balada celor doi fraţi*. [Fragmente] „*Cronica*", anul IX, nr. 7 (420), vineri 15 februarie 1974, p. 5.

LOCUSTEANU (P.)
Vezi: Macedonski (Alexandru) — (Tănăsescu, Manuela).

M

MACEDONSKI (Alexandru)
Manolescu (Nicolae) — Patimile publicistului. [« Scrisoare deschisă » adresată lui Simion Mehedinţi; articolul *Vîrsta literară;* proiect pentru înfiinţarea unei « case a scriitorilor ».] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 102—110.
Tănăsescu (Manuela) — « ...şi frumoase poeme vor înflori din sîngele sufletului meu ». [Două scrisori adresate lui P. Locusteanu şi lui Jean Th. Florescu, datate: Bucureşti, 18 august 1912 şi, respectiv, 1902.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14) 1974, pp. 111—116.
* * * — *În revărsat de zori*. [Versuri, datate: Slatina, noiembrie (1871), Craiova.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 101.

MANIU (Adrian)
Tănăsescu (Manuela) — « ...şi frumoase poeme vor înflori din sîngele sufletului meu ». [Dedicaţie lui Al. Macedonski pe volumul *Figurile de ceară*.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 111—112.

MICLE (Veronica)
Pop (Augustin), Z. N.) — Mihai Eminescu. Secvenţe biografice. [Scrisoare Veronica Micle către Iuliu I. Roşca, datată: 26 septembrie 1881; Doamnei Aristitza — versuri dedicate Aristitzei Romanescu, datate: 29 iunie 1885, Iaşi.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 14—16, 20.

MIHĂESCU (Gib.)
Florea (Ghiţă) — O nuvelă inedită a lui Gib. I. Mihăescu. [*Între prieteni*.] „*Luceafărul*" anul XVII, nr. 1 (610), sîmbătă 5 ianuarie 1974, p. 6.

N

NEAGOE (Peter)
Cristev (Diana) — Peter Neagoe. Proiecte editoriale. [5 scrisori către Alfred Margul Sperber, datate: 27 martie 1932; 15 mai 1932; 22 iunie 1932; 12 septembrie 1932; 21 octombrie 1932.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 172—179.

NEGRUZZI (Iacob)

Mănucă (Dan) — Iacob Negruzzi, *Jurnal* (I), (II). [Fragmente din perioada 1—19 decembrie 1861.] „*Convorbiri literare*", nr. 1 (49), ianuarie 1974, p. 14; 2(50), februarie 1974, p. 14.

O

ORESTE

Tănăsescu (Manuela) — «...şi frumoase poeme vor înflori din sîngele 'sufletului meu». [Dedicaţie comună Oreste şi Ioan I. Pavelescu lui Al. Macedonski pe volumul *Zile de purpură*]. „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 111.

P

PAVELESCU (Ioan I.)

Tănăsescu (Manuela) — «... şi frumoase poeme vor înflori din sîngele sufletului meu». [Dedicaţie lui Al. Macedonski pe volumul: *Sigilii de aur*. Dedicaţie comună Oreste şi Ioan I. Pavelescu lui Al. Macedonski pe volumul *Zile de purpură*.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 111.

PERPESSICIUS

Panaitescu (Dumitru D.) — Din literatura Bucureştilor vechi. [Conferinţă radiofonică transmisă la 2 mai 1935.] „*Steaua*", anul XXV, nr. 1 (320), ianuarie 1974, pp. 26—27, 49.

PETRESCU (Camil)

Barborică (Cornel) — Camil Petrescu şi Gib I. Mihăescu la Praga. [Scrisoare Camil Petrescu către M. Kojeckà, datată: Bucureşti: 16 noiembrie 1936.] „*Manuscriptum*", anul V, nr. 1 (14)/ 1974, pp. 159—161.

PETRESCU (Cezar)

Scurtu (Nicolae) — O colaborare utilă: Cezar Petrescu şi Virgil Molin. [4 scrisori către Virgil Molin. Două, datate: 12 iunie 1929, 17 decembrie 1928; două scrisori f. d.] „*Orizont*", serie nouă, anul XXV, nr. 9 (312), joi 28 februarie 1974, p. 4.

PUŞCARIU (Sextil)

Ţepelea (Gabriel) — George Coşbuc văzut de Sextil Puşcariu. A murit Coşbuc. [Fragment din jurnalul lui Sextil Puşcariu, datat: Porumbu, 15 mai 1918.] „*Ramuri*", anul XI, nr. 1 (115), 15 ianuarie 1974, pp. 11—12.

R

RAŞCU (I. M.)

* * * — Din noaptea amintirii (fragment). „*Revista noastră*", publicaţie a elevilor liceului „Unirea" din Focşani, anul III, (serie nouă), nr. 13—14—15, ianuarie-martie 1974, p. 195.

REBREANU (Liviu)

Gheran (Niculae) — Arghezi—Rebreanu. Raporturi discrete. [3 adrese oficiale semnate de Liviu Rebreanu, Preşedinte al S. S. R. Două, datate: 16 ianuarie 1926; una f. d.] „*Ramuri*", anul XI, nr. 3 (117), 15 martie 1974, pp. 10—11.

Gheran (Niculae) — Rebreanu. Slove din închisoare. [Scrisoare către Mihail Dragomirescu, datată: Gyula, 1 august 1910.] „*Tribuna*", anul XVIII, nr. 4 (892), 24 ianuarie 1974, pp. 14—15.

S

SADOVEANU (Mihail)

Scurtu (Nicolae) — Sadoveanu. [Două scrisori către Ion Scurtu, datate: Fălticeni, 28 mai 1906; Iaşi, 20 august 1906.] „*Cronica*", anul IX, nr. 11 (424), vineri 15 martie 1974, p. 13.

SCURTU (Ion)
Vezi: Sadoveanu, Mihail (Scurtu, Nicolae)

SEBASTIAN (Mihail)
Raicu (Al.) — Acasă la Al. Rosetti. [Dedicație lui Al. Rosetti pe volumul *De două mii de ani*, datată: iunie 1934.] *„Luceafărul“*, anul XVII, nr. 3 (612), sîmbătă 19 ianuarie 1974, p. 7.

SORBUL (Mihail)
Crăciun (Victor) — Mihail Sorbul. *Dramatizarea lui „Ion“*. [Conferință radiofonică] *„România literară“*, anul VII, nr. 9, joi 28 februarie 1974, p. 17.

SPERBER (Alfred Margul)
Vezi: Neagoe, Peter (Cristev, Diana)

STANCA (Radu)
* * * — Radu Stanca inedit. *Ce mă-nspăimîntă e: ultima zi*... [Versuri] *„Familia“*, seria a V-a, anul IX (109), nr. 3 (103), martie 1974, p. 4.

T

THEODORESCU (Cicerone)
* * * — *Bătrînul. Arcaşul. Orga subterană. Ecouri.* [Versuri. Din volumul inedit *De bello dacico.*] *„Luceafărul“*, anul XVII, nr. 8 (617), sîmbătă 23 februarie 1974, p. 6.

V

VIANU (Tudor)
Constantinescu (Miron) — Acta litteraria. [Schiță tematică întocmită în vederea elaborării primului manual de literatură universală pentru uzul învățămîntului mediu.] *„Manuscriptum“*, anul V, nr. 1 (14) 1974, pp. 21—23.

VINEA (Ion)
Vaida (Mircea) — Ion Vinea — inedit. *Într-o noapte de iarnă. Simplă poveste. Amicul meu Myrmijdon.* [Povestiri.] *„Tribuna“*, anul XVIII, nr. 6 (894), 7 februarie 1974, pp. 8—9.

VOICULESCU (Vasile)
Crăciun (Victor) — Vasile Voiculescu. *Despre artă*... [Conferință radiofonică.] *„România literară“*, anul VII, nr. 9, joi 28 februarie 1974, p. 16.
* * * — V. Voiculescu inedit, *Autoportret romantic la 67 ani.* [Versuri, datate: București, duminică 11 noiembrie 1951.] *„Familia“*, seria a V-a, anul 9(109), nr. 3(103), martie 1974, p. 4.
* * * — V. Voiculescu inedit. Poemul *Hanului cu urşi*. *„Tribuna“*, anul XVIII, nr. 9 (897), 28 februarie 1974, p. 5, rubrica: *Actualitatea literară.*

VOINESCU (Alice)
Murnu (Maria-Ana) — André Gide și Roger Martin du Gard în dialog cu Alice Voinescu. [3 scrisori André Gide către Alice Voinescu, datate: 27 septembrie 1932, 9 septembrie 1938, 2 iunie 1943; 2 scrisori Roger Martin du Gard către Alice Voinescu, datate: 14 ianuarie 1933; 9 martie 1938.] *„Manuscriptum“*, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 162—167.

Mihaela CONSTANTINESCU

Creşterea colecţiilor

(1 ianuarie — 31 martie 1974)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R.S.ROMÂNIA

Manuscrise:

EMINESCU, M. — Raport de revizor școlar.
PETRESCU, Cezar. — *Vladim sau Drumul pierdut.*
MACEDONSKI, Al. — *Noaptea de februarie.*

Corespondență:

Carol Scrob, Cezar Petrescu.

Arhivă personală:

Octavian Goga, G. Călinescu, Const. T. Stoika

Gabriel ȘTREMPEL

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Corespondență:

Elena Văcărescu

Fotografii:

Titu Maiorescu, G. Bogdan-Duică.

Diverse:

Documente din secolele XVII—XVIII, în limba slavă și română, cu miniaturi.

Maria SOVEJA

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise:

GOGA, Octavian — Versuri din perioada 1900—1901.
SADOVEANU Mihail — *Au fost pomeniți Grigorescu și Hașdeu; Dimitrie Cantemir; Biserici și fîntîni; Exodul Ieșenilor; Fapte; Lichidare; Milostenii; Mîrțoaga omului; Palatul cnezilor; Prima treaptă; Realități; S-a găsit o tichie verde; Salut adresat participanților la Festivalul Tineretului; Sate de mazili și de răzeși; Scrisoare adresată lui Mihai Sevastos; Spiridonia; Sectanți* (articole).
ZAMFIRSCU, Duiliu — Caiet cuprinzînd versuri, note, amintiri.
ZAMFIRESCU, Al. Duiliu — *Înmormîntarea doamnei Kapeelenberge* (nuvelă).
BOUREANU, Radu — *Despre «Viața Spătarului Milescu»* (articol).
ELIADE, Mircea — *Despre «Huliganii»* (articol).
PELTZ, I. — *«Țară bună» sau semnificația unui titlu* (articol).
PETRESCU, Cezar — *Despre «Romanul lui Eminescu»* (articol).
SADOVEANU, Mihail — *Despre «Izvorul alb»* (articol).
BOUREANU, Radu; CONSTANTINESCU, Pompiliu; DEMETRIUS, Lucia; ELIADE Mircea; MANOLIU, Petru; PAPADAT-BENGESCU, Hortensia; PETRESCU, Cezar — răspunsuri la ancheta editurii „Naționala Ciornei“ cu ocazia «Săptămînii cărții» — din anul 1934.

Viorica SECĂRESCU

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ CLUJ

Carte românească veche:

Liturghier, Rîmnic, 1733.
Triod, București, 1746.
Apostol, Blaj, 1767.
Carte folositoare de suflet, București, 1799.

Carte rară:

Dionysius AREOPAGITUL, *Celestis Hierarchia*, Veneția, 1502.

TACITUS, *Opera*, Antverp, 1668, ex Officina Plantiniana.

Elena MOSORA

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

ALECSANDRI, V., KOGĂLNICEANU, M., NEGRI, C. — Memoriu din 1856, conţinînd demersuri unioniste în chestiunea Principatelor Române.
HASDEU, Bogdan-Petriceicu — *Literatura populară* (fragment).
HASDEU, Iulia — *Quinze ans* (versuri).
ARGHEZI, Tudor — traducerea romanului *La vie en fleur* de Anatole France.
MIHĂESCU, Gib.—fragmente din schiţe şi nuvele.
TOPÎRCEANU, G. — *Fables microscopiques.*
CAZIMIR, Otilia — *Toamna pe şes; Cintec de foc* (versuri).

Corespondenţă:

Felix Aderca, V. Alecsandri, Carol Ardeleanu, Ion Bianu, Octav Botez, Al. Brătescu-Voineşti, G. Călinescu, A. Chibici-Râvneanu, N. D. Cocea, Ion Dragoslav, Elena Farago, Gala Galaction, Emil Gulian, A. de Herz, N. Iorga, E. Lovinescu, Constanţa Marino-Moscu, Ion Minulescu, Sanda Movilă, Natalia Negru, Perpessicius, Hortensia Papadat-Bengescu, L. Rebreanu, Mihail Sebastian, Damian Stănoiu, Eugeniu Speranţia, I. Valerian, Al. Vlahuţă, Aida Vrioni, G. M. Zamfirescu, Paul Zarifopol; Al. Macedonski (scrisori de familie).

Fotografii:

Al. Macedonski, Hortensia Papadat-Bengescu, Constanţa Marino-Moscu, Otilia Cazimir, Gala Galaction, Elena Farago, Natalia Negru, Caton Theodorian, Cezar T. Stoika.

Donaţii:

Mihail Celarianu — mobilier, obiecte, tablouri ce au aparţinut lui Al. Macedonski; fotografii Al. Macedonski şi Mihail Celarianu.

Octaviana MIHĂILESCU

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI — IAŞI

Manuscrise:

PETRESCU, Cezar — *1907* (scenariu cinematografic).

Corespondenţă:

Matei Millo, Mihail Kogălniceanu, G. Topîrceanu, Cezar Petrescu.

Diverse:

Mitropolitul Varlaam şi Miron Barnovski — acte originale. Documente originale privind anul revoluţionar 1848 şi Unirea Principatelor.

Periodice:

Colecţia completă a revistei „*Jurnalul literar*".

Dumitru VACARIU

Numărul de faţă se afla sub tipar cînd cei care au fost Ştefan ROLL şi Ion PAS, doi dintre cei mai apropiaţi prieteni ai „Manuscriptum"-ului, ne-au părăsit pentru totdeauna.
Trecerea lor în lumea umbrelor o resimţim cu adincă durere, cu atit mai mult, cu cit apariţia acestor pagini continuă să le păstreze printre noi, vie, inimitabila prezenţă.
Mărturiile documentare, pe care le publicăm acum, se vor un modest omagiu închinat memoriei acestor prestigioşi scriitori, exemplare conştiinţe civice, care şi-au adus o contribuţie de seamă la dezvoltarea literelor româneşti contemporane.

MANUSCRIPTUM

The first pages of this issue prezent a text by Mihai Eminescu entitled 'About Work'—a praise brought by the great poet to creative activity.

The present issue of *"Manuscriptum"* which comes out on the eve of the 30-th anniversary of the national antifascist armed insurrection in Romania, includes a series of significant testimonies of some great personalities of our literature who played an important role in the development of the Romanian culture in the last three decades, testimonies gathered under the title: *Testimonies for nowadays.*

Telling professions of faith delivered over the radio, on various occasions, by such writers as: Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Alfred Margul Sperber, once again stress the active role of the Romanian progressive intellectuals in building up a new spiritual and moral universe of our people. We also mention Lucian Blaga's confession, dated 1959, which inaugurates the cycle of meditations of the great poet on the historic revolutionary transformations of socialist Romania.

In the column *Confessions* the review publishes the memories of some friends and companions of struggle of the poet Miron Radu Paraschivescu, whose pathetic personality has been evoked in the cycle of hommagial series of *Rotonda 13.*

Several poems from the years of his debut, as well as two others dating from the latest years of life of the poet B. Fundoianu, point to the continuity of the

Les pages de ce numéro s'ouvrent avec un texte de Mihai Eminescu, intitulé *Du travail,* représentant l'éloge porté par le grand poète à l'activité créatrice.

Ce numéro de *„Manuscriptum"*, qui paraît près du XXXème anniversaire de l'insurrection nationale antifasciste armée de Roumanie, réunit une série de témoignages significatifs de certaines grandes personnalités de notre littérature, qui ont joué un rôle important dans le développement de la culture roumaine des dernières trois décennies, témoignages groupés sous le titre: *Témoignages pour le temps d'aujourd'hui.*

D'éloquentes professions de foi, exprimées au microphone à différentes occasions, par des écrivains comme Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Alfred Margul Sperber, mettent en évidence, une fois de plus, le rôle actif de l'intelligentsia progressiste roumaine dans l'édification d'un nouvel univers spirituel et moral de notre peuple. Nous mentionnons également, la confession de Lucian Blaga, datant de 1959, témoignage qui inaugure le cycle des méditations du grand poète sur les historiques transformations révolutionnaires de la Roumanie socialiste.

Dans le cadre de la rubrique *Confessions*, la revue publie des souvenirs de certains amis et camarades de combat du poète Miron Radu Paraschivescu, dont la pathétique personnalité a été évoquée dans le cycle des soirées-hommages de la *Rotonde 13.*

Quelques poèmes des années de début, de même que deux autres des dernières années de vie du poète Benjamin Fondane, relèvent la continuité

Die vorliegende Nummer des „*Manuscriptums*“ wird mit Mihai Eminescus Artikel *Über die Arbeit*, einem Lobe der schöpferischen Tätigkeit des Menschen, eingeleitet.

Die Zeitschrift erscheint vor dem XXX. Jahrestag des bewaffneten antifaschistischen nationalen Aufstandes in Rumänien und enthält eine Reihe von bedeutsamen Bekenntnissen — sie tragen den beredten Titel *Pathetische Erklärung* — großer Vertreter unserer Literatur, die in der Entwicklung der rumänischen Kultur der letzten drei Jahrzehnte eine wichtige Rolle gespielt haben.

Die aufschlußreichen Bekenntnisse der Schriftsteller: Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Alfred Margul Sperber offenbaren noch einmal die aktive Rolle der fortschrittlichen Intelligenz beim Aufbau einer neuen geistigen und moralischen Welt unseres Volkes. Auch erwähnen wir das Credo Lucian Blaga aus dem Jahre 1959: damit beginnt der große Dichter seine Betrachtungen über die historischen revolutionären Umwandlungen im sozialistischen Rumänien.

Die Rubrik *Geständnisse* bringt die Erinnerungen von Freunden und Kampfgenossen des Dichters Miron Radu Paraschivescu, dessen strahlende Persönlichkeit im Rahmen der Gedenkabende *Rotunde 13* gewürdigt wurde.

Einige Erstlingsgedichte und zwei andere aus den letzten Lebensjahren des Dichters B. Fundoianu bezeugen die kontinuierliche humanistische und pazifistische Haltung eines Schriftstellers.

Страницы данного номера открываются текстом М. Эминеску, озаглавленным *О работе*, в которым великий поэт дает высокую оценку творческой деятельности.

Настоящий номер « *Мануcкриптум-а* », который выходит накануне тридцатой годовщины национального, антифашистского вооруженного восстания в Румынии, содержит целую серию значительных свидетельств, сделанных видными представителями нашей литературы, которые сыграли важную роль в развитии румынской культуры за последние три десятилетия, — свидетельства, собранные под заголовком «*Признание для настоящего времени*».

Красноречивые выражения убеждений, произнесенных по микрофону по разнообразному поводу, писателями: Михаил Садовяну, Виктор Ефтимиу, Михаил Раля, Альфред Маргул Спербер, снова выявили активную роль прегрессивной румынской интелигенции в создании нового духовного и морального мира нашего народа. Обращаем внимание также на кредо Лучьяна Благи, вышедшее в 1959 году. Єто признание открыло цикл размышлений великого поэта относительно исторических революционных преобразований в Социалистической Румынии.

В отделе, под названием «*Признания*», журнал публикует воспоминания некоторых приятелей и товарищей по борьбе поэта Мирона Раду Параскивеску, патетическая личность которого воскрешается в памяти в цикле торжественных вечеров « *Тринадцатой Ротонды* ».

Несколько поэм, написанных в годы дебюта, а также две другие — в последние годы жизни

humanist and pacifist attitude of the writer.

The poetess Magda Isanos is present in this issue of the review with a less known side of her creation, that of author of phantastic stories.

From the series *Dialogues with tragic characters* of the essayist Alice Voinescu, those entitled *Oreste* and *Electra*. The critical notes, in manuscript, of Octav Șuluțiu reflect some of his latest preoccupations.

At 90 years since the birth of Panait Istrati, a large feature, which starts with the vibrating pages of a "journal of the beginning", — dedicated to Romain Rolland, in 1921, as the documentary investigation *Panait Istrati chased by the Security Police* — comes to bring one more hommage to the memory of this "knight errant" of the Romanian literature.

Very interesting literary documents are included in the columns: *Per aspera* and *Ad astra* referring to a *Project for an unwritten novel* by Camil Petrescu and to the archetype characters of the novel *Craii de Curtea Veche* by Mateiu I. Caragiale.

"*Manuscriptum*" has the pleasure to publish in this issue a letter by the wellknown friend of the Romanian literature, the Slovak novelist Jindra Hušková, adressed to the writer Hortensia Papadat-Bengescu.

A revelation is also a letter, recently discovered in the Romanian archives, belonging to Marcel Proust, written in his last years of life.

Pages of an Album are devoted this time to the poet Ion Vinea.

Dragoș VRÂNCEANU
Writer, Visiting Professor at the University of Urbino (Italy)

d'une attitude humaniste et pacifiste de l'écrivain.

La poétesse Magda Isanos est présente dans ce numéro de la revue par un côté moins connu de sa création, celui d'auteur de quelques contes fantastiques.

De la série des *Dialogues avec les héros tragiques* de l'essayiste Alice Voïnescu, voient maintenant la lumière ceux intitulés *Oreste* et *Electre*.

Des critiques inédites d'Octav Șuluțiu reflètent quelques unes de ses dernières préoccupations.

Pour les 90 ans depuis la naissance de Panaït Istrati, un ample groupement, inauguré par les vibrantes pages d'un « journal de débuts », dédié à Romain Rolland, en 1921 et l'investigation documentaire: *Panaït Istrati poursuivi par la Sûreté*, — vient rendre hommage, encore une fois, à la mémoire de ce « chevalier errant » de la littérature roumaine.

De très intéressants documents littéraires comprenant les rubriques *Per aspera* et *Ad astra*, se référant à un *Projet pour un roman nonécrit* de Camil Petrescu et aux archétypes des héros du roman *Les seigneurs de l'ancienne cour* de Mateiu I. Caragiale.

Ce numéro de „*Manuscriptum*" jouit de la collaboration d'une très connue amie de la littérature roumaine, la romaniste slovaque Jindra Hušková, qui communique une lettre de l'écrivain Hortensia Papadat-Bengescu.

Révélateur, de même, est « l'instantané » proustien surpris dans une lettre des dernières années de vie de l'auteur, récemment découverte dans les archives roumaines.

Les *Feuilles d'album* sont consacrées cette fois-ci au poète Ion Vinea.

Dragoș VRÂNCEANU
écrivain, chargé de cours de l'Université d'Urbino (Italie)

Die Dichterin Magda Isanos erscheint in dieser Zeitschriftennummer mit einer weniger bekannten Gattung ihres Schaffens, u. zw. mit phantastischen Erzählungen.

Aus den *Dialogen mit den tragischen Helden* der Essayistin Alice Voinescu werden nun *Orestes* und *Elektra* — veröffentlicht.

Die Handschrift gebliebenen kritischen Interventionen Octav Şuluţius verweisen auf seine letzten Bemühungen.

Anläßlich des 90. Geburtsjahrs von Panait Istrati veröffentlicht die Zeitschrift eine große Anzahl von Dokumenten, beginnend mit den pathetischen Seiten des „Journals der Anfänge", daß Romain Rolland gewidmet ist, und die urkundliche Erhebung *Panait Istrati verfolgt von der Sigurantza* — dies ist eine neuerliche Ehrung dieses umherirrenden „Ritters von der Feder".

Besonders interessante literarische Dokumente enthalten die Rubriken: *Per aspera* und *Ad astra*, sie beziehen sich auf einen *Entwurf zu einem nichtgeschriebenen Roman* Camil Petrescus und auf die Archetypen des Romans *Die Wustlinge vom Alten Fürstenhof* von Mateiu I. Caragiale.

„*Manuscriptum*" erfeut sich der Mitarbeit einer bekannten Freundin der rumänischen Literatur, der slowakischen Romanistin Jindra Hušková; es handelt sich um einen Brief der Schriftstellerin Hortensia Papadat-Bengescu.

Weiterhin erwähnen wir einen kürzlich entdeckten Brief Prousts aus den letzten Lebensjahren.

Die *Albumsblätter* sind diesmal Ion Vinea gewidmet.

Dragoş VRÂNCEANU

Schriftsteller, Gastprofessor an der Universität zu Urbino (Italien)

поэта Б. Фундойану, подчеркивают постоянство гуманитарных и пацифистских отношений писателя.

Поэтесса Магда Исанос представлена в этом номере журнала фантастическими рассказами, которые являются еще мало известной стороной ее творчества.

Из серии «*Диалогов с трагическими героями*» очеркиста Алисы Войнеску выходят теперь в печать диалоги *Оресте* и *Єлектра*.

Критические статьи Октава Шулуциу, сохранившиеся в рукописи, отражают некоторые из его планов.

По случаю исполнения 90 лет со дня рождения Панаита Истрати, обширной группой статей, во главе с волнующими страницами из «журнала начал», посвященного Ромэну Ролланду в 1921 года, документальное расследование *Панаит Истрати преследуемый органами государственной безопасности* — снова была почтена память этого «странствующего кавалера» румынской письменности.

Особенно интересные литературные документы помещены в отделах: *Per aspera* и *Ad astra* относительно *Плана одного ненаписанного романа* Камиля Петреску и относительно типов героев романа Матея И. Караджале «*Короли Старого Двора*».

«*Манускриптум*» выражает в этом номере свою радость по поводу сотрудничества известной приятельницы румынской литературы, словацкой романистки Жиндра Хускова, которая сообщила содержание письма писательницы Хортензии Пападат-Бенджеску.

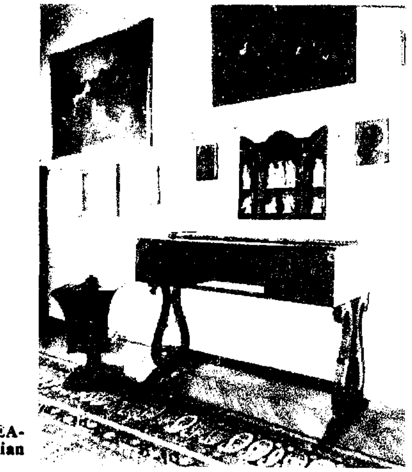
Разоблачающей является также «пруст-янская» скоропостижность, замеченная в одном из писем последних лет его жизни, недавно найденном в румынских архивах.

Страницы альбома посвящены на этот раз поэту Иону Виня.

ДРАГОШ ВРЫНЧАНУ

писатель, приватный доцент Урбинского университета (Италия)

Mobilier M. KOGĂLNICEANU aflat în colecția Adrian Maniu.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ
Retuș foto: Florica PRICIU

« Comenzi, strigăte, înjurături. Cazarma. Acolo era deja animație. Soldați somnoroși cu chipuri obosite se învirteau în curtea strimtă, pătrată. În jurul fintinii erau îngrămădiți douăzeci-treizeci de inși în cămăși albe murdare, cu capetele goale: se spălau. Din odăile cu aer închis, îmbicsit de mirosul oamenilor, se mai auzea glasul siciitor al celor de jurnă: „Scularea!... Ieșirea!..."

În ușa deschisă a cantinei se răsfăța, asemănătoare cu un butoi de bere, făptura de șapcă bosniacă a domnului Klein. Cînd mă văzu, îmi ură bună dimineața, zîmbind larg și ploconindu-se. Și doar îi sînt dator douăzeci și doi de forinți. Dar nu zice nici pis. Mare canalie! »

(Liviu REBREANU)

«Lin lunecă pe ape grațioasa barcă,
O lebădă... Iar amintirea prinde să se toarcă...
Și țărmuri vechi de vis apar, de parcă
Un coș vrăjit de basme se descarcă...»

(Camil PETRESCU)

Fragmentele din primul roman al lui Liviu REBREANU și din versurile ocazionale ale lui Camil PETRESCU fac parte din sumarul numărului viitor, care mai cuprinde, de asemenea:

ARGHEZI — Jurnal de mănăstire;
DOSOFTEI — Cronograful împăraților;
Martha BIBESCU călătorind în Iran;
G. IBRĂILEANU — Pagini de critică;
Ivan BUNIN în arhive românești.

Lei 10